

NAKHON LAMPANG BUDDHIST'S JOURNAL

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

วารสาร TCI กลุ่มที่ 2

NBJ ISSN:2350-9953 (Print)
ISSN:2672-9830 (Online)
Vol.9 No.3 (September - December 2020)

หลักการและเหตุผล

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถือเป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางวิชาการ และองค์ความรู้ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ความคิดที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนความเคลื่อนไหวในแง่มุมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ ของมหาวิทยาลัย

ในการนี้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคม และการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคม และการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม
2. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
3. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่

หมายเหตุ

1. บทความทุกบทความได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายนอกมหาวิทยาลัย และบทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์จะไม่ส่งคืน
2. บทความ ข้อความภาพประกอบ และตารางใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว
3. บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามี剽窃 (การคัดลอก) ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

การจัดพิมพ์ ปีละ 3 ครั้ง ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม)
ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

ชื่อ วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
(Nakhon Lampang Buddhist College's Journal)
ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2563 – ธันวาคม 2563)
Volume 9 No.3 (September 2020– December 2020)
ISSN 2350-9953 (Print)
ISSN 2672-9830 (Online)

ที่ปรึกษา

พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.	อธิการบดี	พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการ
พระเทพพรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร		ต่างประเทศ
พระสุวรณ์เมธาทิพย์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
พระเมธีธรรมจารย์, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผน และพัฒนา	พระราชเชษฐาภรณ์,รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตแพร่
พระเทพเวที, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	พระครูปริยัติกิตติธำรง,รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่าย ประชาสัมพันธ์และเผยแผ่	พระราชธรรมมาลังการ	ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัย สงฆ์นครลำปาง

บรรณาธิการ พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ. (พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี)

ผู้ช่วยบรรณาธิการ อาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

กองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุทธิพร สายทอง
ผศ.เกศรา สว่างวงศ์
ดร.ณัฏฐศาสตร์ เหมะประสิทธิ์
ดร.สมจันท์ ศรีปรัชญานนท์

หน่วยงานภายนอก

รศ.วิภาวรรณ ปัญจรัตน์	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
รศ.อุมาภรณ์ คงอุไร	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
ผศ.ดร.ชัชวาล แอร่มหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
ผศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ.ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.ธนากร สังข์เป	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.บุรินทร์ รุจจนพันธุ์	มหาวิทยาลัยเนชั่น
ผศ.ดร.รักษ์ศรี เกียรติบุตร	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ.ดร.สุพัฒนา หอมบุปผา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ดร.กฤษณพันธ์ เฟื่องศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ออกแบบปก พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญญา, ดร.

นิติกร อาจารย์พรณรงค์ บวรชัยธรรม อาจารย์พาคินทร์ พิทยะสีพงษ์

เว็บไซต์: <https://www.firstojs.com/index.php/nbj> ; อีเมล: silawatchaiwong30@gmail.com

สำนักงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

เลขที่ 662 หมู่ 2 ตำบลศาลา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง 52130

โทรศัพท์/โทรสาร 0 5420 9454

จำนวนที่พิมพ์: 500 เล่ม

ที่พิมพ์: จีระนันท์การพิมพ์ ถนนรัชฎา ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โทร. 08 3515 9154

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ
วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

1. พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
2. พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
3. พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐริปัญโญ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
5. พระมหานันทวิทย์ ชีรภาโท	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. รศ.ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเพียร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
13. รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
14. รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
15. รศ.ดร.วรกฤต เกื้ออนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
16. ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
18. ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
19. ผศ.ดร.อักรเดช พรหมกัลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
20. ผศ.ดร.ฐิติวุฒิ มั่นมี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
21. ผศ.ดร.อนุวัติ กระสังข์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
22. ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
23. ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24. ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
25. ผศ.ดร.สมควร นิยมวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

26. ผศ.ดร.กมลาส ภูวนาธิกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
27. ดร.ลำพอง กลมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
28. ดร.สุวัฒน์ รักขันโท	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
29. ดร.ภารดี พูลประภาเอี่ยมเจริญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
30. ดร.พงษ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

1. พระครูปลัดสุราวุฒิ จันทมโม, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
2. พระศรีวินญาณภรณ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. ศ.เกียรติคุณ ดร.สุมานพ ศิวารัตน์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5. รศ.ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. รศ.วิภาวรรณ ปัญจรัตน์	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
7. รศ.อุมาภรณ์ คงอุไร	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
8. รศ.ดร.นัยทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
9. ผศ.จริยา วิไลวรรณ	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
10. ผศ.ดร.ชัชวาล แอร์มหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
11. รศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
12. ผศ.ดร.ธนกร สิริสุคันธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
13. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
14. ผศ.ดร.รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
15. ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
16. ผศ.ดร.สุริยา สัมจันทร์	มหาวิทยาลัยพะเยา
17. ผศ.ดร.ภีรวัฒน์ นนทะโชติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
18. ผศ.ดร.ชูวงศ์ อุบาสี	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
19. ผศ.ดร.ประชัน ชะชิกุล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
20. ผศ.ดร.สุพัฒนา หอมบุปผา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
21. ผศ.ดร.รักษ์ศรี เกียรติบุต	มหาวิทยาลัยพะเยา
22. ผศ.ทรงวุฒิ ศรีวิลัย	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
23. ผศ.ธนากร สังเขป	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
24. ดร.ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์	มหาวิทยาลัยบูรพา
25. ผศ.ดร.วีรวิทย์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

26. ผศ.ดร.ฐานิดา บุญวรรณ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
27. ดร.พัฒนา นาคทอง	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี
28. ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
29. ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
30. ดร.จิระพงศ์ เรืองกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
31. ดร.ประสงค์ พรหมศรี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
32. ดร.สุรวิฐ แลสันกลาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
33. ดร.ชัยณรงค์ เครือนวล	มหาวิทยาลัยบูรพา
34. ดร.นิชภา โมราถบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
35. ดร.กฤษณพันธ์ เฟื่องศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
36. ดร.อนุกุล ศิริพันธุ์	วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง
37. ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกษ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
38. ดร.จุตินันท์ ขวัญเนตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
39. ดร.สิตางค์ เจริญวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
40. อาจารย์วัชรภรณ์ ลวดลาย	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
41. อาจารย์รัชชัย ทำทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
42. อาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
43. อาจารย์ยุทภูมิ มั่นตรง	นักวิชาการกรมศิลปากร
44. อาจารย์สายชล ปัญญชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อนุโมทนาภคา

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2563) เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนานำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคม การนำเสนอผลงานทางด้านวิชาการ เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ ความรู้ ความสามารถ ทางด้านการบริการวิชาการแก่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ในโลกยุคปัจจุบัน เป็นโลกยุคของการแข่งขัน แสวงหาเฉพาะประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ดังนั้นการส่งเสริมให้มีการนำหลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งในการช่วยลดความขัดแย้ง ความเห็นต่างทางด้านความคิด ซึ่งมักจะมองแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักการส่งเสริมให้มีการบูรณาการหลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการเรียนการสอน อาทิเช่น การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนากับ ศาสตร์สมัยใหม่ การศึกษา และการบริหารองค์กรภาครัฐ จึงเป็นการเหมาะสมและสมควรอย่างยิ่ง ซึ่งตรงกับปรัชญาของมหาวิทยาลัยคือ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

วารสารฉบับนี้เป็นวารสารที่เปิดโอกาสให้คณาจารย์ นิสิต และผู้ที่สนใจได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์และองค์ความรู้ทางวิชาการ รวมไปถึงประสบการณ์ในการศึกษาวิจัย ในประเด็นหัวข้อการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จด้านวิชาการ และการสืบทอดพระพุทธศาสนา ให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป

ในนามของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ขออนุโมทนาขอบคุณ คณะผู้จัดทำวารสาร และนักวิชาการทุกรูปทุกท่านที่ได้เขียนบทความวิชาการเพื่อตีพิมพ์ลงวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกประการ

พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทบรรณาธิการ

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางฉบับนี้ ได้จัดพิมพ์เป็นปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2563) อย่างต่อเนื่องกัน โดยมีผู้ให้ความสนใจและสอบถามถึงความคืบหน้าของบทความเป็นจำนวนมาก โดยวารสารฉบับนี้ได้รับเกียรติจากคณาจารย์ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจากทั้งภายในและภายนอก นำเสนอบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งทางกองบรรณาธิการวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ขอขอบพระคุณทั้งผู้ที่สนใจเข้ามาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานและผู้อ่านที่สนใจวารสารฉบับนี้ มา ณ โอกาสนี้

สำหรับวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มีบทความประจำฉบับนี้ นำเสนอทั้งสิ้น 20 บทความ ประกอบด้วย

บทความที่หนึ่ง บทความของ พระพล หมีเอี่ยม และ ธนัช กนกเทศ เรื่อง **“ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลิจังหวัดนครสวรรค์”** เป็นบทความที่กล่าวถึงการรับรู้ความรุนแรง การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์และการศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์ สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ และมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย หน่วยงานด้านสุขภาพหรือหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดโครงการหรือนโยบายสุขภาพเพื่อส่งเสริมให้ความรู้ตลอดจนการให้คำแนะนำในการนำปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพให้ถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป

บทความที่สอง บทความของ พระครูสังฆรักษ์ สุภณัฐ ภูริวิฑูโน เรื่อง **“การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่า และ ความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าข้าวที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกลุ่มคนในชุมชนให้เกิดความรักสามัคคี โดยมีประเพณีที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนา คือ ประเพณีแห่ครัวตาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน ซึ่งเป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นภาคเหนือ หรือ ล้านนา จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่หมู่บ้านนั้นมีงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานตานสลากภัต งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา หรือถาวรวัตถุที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการแห่ครัวตานจะเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อกาลเวลาแปรเปลี่ยนไปในการจัดงานแต่ละครั้ง มีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ความรู้ภูมิปัญญาถูกลดทอนบทบาทและแทนที่ด้วยค่านิยมใหม่ ที่เน้นความสะดวก รวดเร็ว แต่บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกลับค่อย ๆ เลือนหายไป ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ยิ่งทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงไว้ซึ่งแนวทางของการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมในรูปแบบเดิมกับบริบททางสังคมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

บทความที่สาม บทความของ นุสรา คำนวน เรื่อง **“รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”** เป็นบทความที่กล่าวถึง รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของชุมชนทุ่งกองมูเป็นสมุดบัญชีตามรูปแบบแบบฟอร์มที่ใช้บันทึกบัญชีอย่างง่ายที่ออกแบบด้วยตัวเองส่วนใหญ่ไม่ได้บันทึกบัญชีครัวเรือนเพราะชุมชนขาดความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน ผลการพัฒนาแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนพบว่าชุมชนทุ่งกองมูสนใจการบันทึกบัญชีครัวเรือนตามรูปแบบสมุดบัญชีของนักวิจัย โดยมีการจัดพิมพ์ชื่อบัญชีรายรับและรายจ่ายมาให้ล่วงหน้าแล้วผู้บันทึกบัญชีเพียงแต่ใส่จำนวนเงินที่

รับและจ่ายเท่านั้น ทำให้สะดวกมากยิ่งขึ้น ชุมชนจึงได้นำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงการบันทึกบัญชีโดยใช้รูปแบบสมุดบัญชีของนักวิจัย ทำให้ชุมชนรู้รายรับ รายจ่ายในครัวเรือน แล้วสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ รวมทั้งทำให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

บทความที่สี่ บทความของ ศิริขวัญ ปัญญาเรียน และคณะ เรื่อง “การศึกษาผลของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน (แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง)” เป็นบทความที่กล่าวถึงการวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน โดยการสัมภาษณ์และจัดประชุมระดมความคิดเห็น มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง ตลอดจน ตัวแทนผู้นำชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยได้ศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ของนโยบายที่มีต่อพื้นที่ และภาพรวมพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวได้เล็งเห็นถึงข้อดีในการส่งเสริมผลักดันการท่องเที่ยวเมืองรอง โดยมีการเตรียมความพร้อมในการรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในทุกช่วงฤดูกาล ตลอดจน การผลักดันนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ มาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว

บทความที่ห้า บทความของ กฤติมา อินทะกุล และ ณัฐพร ตั้งเจริญชัย เรื่อง “การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” เป็นบทความที่กล่าวถึง ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในลำดับแรกคือ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของชุมชน 2) ศักยภาพการบริหารจัดการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว 3) ศักยภาพของนโยบายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 4) ศักยภาพความพร้อมและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 5) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งการกระจายของข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นไม่มีสื่อในการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์แบบองค์รวมทั้งชุมชน นักวิจัยจึงได้รวบรวมชุดข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาจัดทำแผนที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านโรงบ่ม ซึ่งเป็นการผนวกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดของพื้นที่วิจัย และได้สังเคราะห์ข้อมูลประวัติของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ พร้อมรูปภาพปัจจุบัน ระบุลงในระบบการบ่งชี้พิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS) และแสดงผลโดยการสแกนในรูปแบบ QR Code เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพต่างสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านโรงบ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีความยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของยุทธศาสตร์ท้องถิ่น

บทความที่หก บทความของ พลอยพิณญา หาญฤทัยวัลย์, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และ ชัยณรงค์ เครือนวน เรื่อง “นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก” เป็นบทความที่กล่าวถึงกล่าวถึง ชุมชนวนเกษรพวา ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จ.ตราด ชุมชนริมน้ำจันทบูรและชุมชนพลอยจันทบุรี ทั้ง 4 ชุมชนนี้ถือเป็นตัวแทนของนวัตกรรมแนวคิดใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นทางด้าน

การจัดการบริหารองค์กร นวัตกรรมทางด้านผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูปตามลำดับ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้าและเครือข่ายชุมชนเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย ทางผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และศึกษางานวิจัยเพิ่มเติม รวมถึงวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง และรูปแบบของนวัตกรรมรากหญ้าในเครือข่ายชุมชนภาคตะวันออกมีรูปแบบความสอดคล้องกับเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรม และ บทบาทของสังคมในแต่ละสังคมอย่างเห็นได้ชัดและแตกต่างกัน นวัตกรรมดังกล่าวกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนทั้งด้านการดำรงชีพและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ รูปแบบของนวัตกรรมเหล่านี้ยังช่วยส่งผลให้เกิดสิ่งมีชีวิตที่ยั่งยืนในชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้ชัดจากทั้งชุมชนวนเกษตรพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกันกับสัตว์อย่างช้างป่าได้อย่างยั่งยืนผ่านนวัตกรรมวนเกษตร และชุมชนสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของการดำรงชีพและการตั้งมั่นในคุณธรรมที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่นและส่งผลต่อความเจริญของชุมชน อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมรากหญ้าไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการผลักดันจากคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไปเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าและยั่งยืน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้นวัตกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านการทำเสื้อจันทบูรและพลอยจันทบูรสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

บทความที่เจ็ด บทความของ วิภาวี ฝ่ายเทศ และ สิริวรรณ นันทจันทูล เรื่อง “ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง” เป็นบทความที่ ภาพตัวแทนส่วนใหญ่เป็นการยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เนื้อเพลงลูกทุ่งนำเสนอภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา สรุปได้เป็น 7 ชุดความคิด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม 2) การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก 3) การเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น 4) การใช้อุปกรณ์เชิงโมทัศน์ด้านการศึกษามาเทียบเคียงการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต 5) การไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองหลวงหรือเขตเมืองเป็นการลงทุนที่ไม่สูญเปล่า 6) มหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นเป้าหมายในอุดมคติของชาวชนบท และ 7) การศึกษาทำให้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและมีโอกาสอยู่ในเมืองหลวงที่ทันสมัย ในขณะที่เดียวกันก็พบว่ามีภาพตัวแทนที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา อยู่ 7 ชุดความคิด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้ 2) สถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี 3) คุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐาน และขาดประสิทธิภาพ 4) การวิพากษ์ปริญญาหรือความเป็นบัณฑิตว่าไม่มีคุณค่าหรือไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เท่าการเรียนรู้ในชีวิตจริง 5) การเข้ารับการศึกษาดูแลกับความยากลำบากของครอบครัว 6) เกณฑ์ด้านระดับศึกษาสร้างปัญหาให้กับชาวชนบทในการหางานทำและขาดโอกาสก้าวหน้าในสายงาน และ 7) บัณฑิตบางคนไม่มีคุณธรรม

บทความที่แปด บทความของ วิเชษฐ หลุดพา, สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, และยุภาพร ยุภาศ เรื่อง “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง” เป็นบทความที่กล่าวถึง รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางนั้นมีปัจจัยด้านต่างสัมพันธ์และส่งผลเชื่อมโยงต่อกันดังนี้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ ปัจจัยด้านบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหารส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการเน้นบุคลากรที่ ปัจจัย

ด้านทรัพยากรส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวางแผนกลยุทธ์และด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ และปัจจัยด้านลักษณะบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์และการเน้นบุคลากร ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังนั้นจากรูปแบบและความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งให้เห็นว่าในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางควรคำนึงถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางต่อไป

บทความที่เก้า บทความของ กนกวรรณ อยู่ไสว, จำลอง แสนเสนาะ และพรทิวา อาชีวะ เรื่อง **“ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ศักยภาพของชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปัจจัยเชิงบริบทที่มีผลต่อศักยภาพของชุมชน ในเขตทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณจังหวัดจันทบุรีและตราดช่วงการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน วิธีวิทยาที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นวิธีวิทยาเชิงคุณภาพแนวกรณีศึกษา โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ และการสังเกตการณ์ ข้อค้นพบจากการศึกษา พบว่า ชุมชนยังไม่มีความสามารถในการเก็บกู้ทุ่นระเบิด แต่มีศักยภาพทางด้านการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนา การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา การพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนา รวมถึงการติดตามและประเมินโครงการพัฒนา เนื่องจากชุมชนมีความพร้อมในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม ความคาดหวังที่จะประสานทุนทางเศรษฐกิจจากองค์กรภายนอกชุมชน การเห็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนตลอดจนถึงการมีองค์กรกลางที่เป็นเวทีเครือข่ายในการขับเคลื่อน

บทความที่สิบ บทความของ พรเศรษฐี วุฒิปัญญานิสงกุล เรื่อง **“การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา เมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญดังนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยท้องถิ่น การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ การบริการสาธารณะให้ทั่วถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน การพัฒนาและรักษาสีงแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมชุมชน และนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา ด้านอำนาจ อิทธิพลของผู้นำ ผู้นำสามารถทำให้อันอื่นไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้ ผู้นำที่ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ ด้านพฤติกรรมของผู้นำ การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความพยายามความเพียร และการมีระเบียบวินัยต่อตนเอง มุ่งเน้นหนักในเรื่องความเป็นผู้นำการเรียนรู้ ด้านคุณลักษณะของผู้นำ ภาวะผู้นำมีความสามารถในการโน้มน้าวหรือจูงใจให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ด้านสถานการณ์ของผู้นำ ภาวะผู้นำและขีดความสามารถที่ทุกคนพึงมี เป็นพื้นฐานจำเป็นที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีมาก

บทความที่สิบเอ็ด บทความของ บุญร่วม คำเมืองแสน เรื่อง **“การบริหารจัดการหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การบริหารหลักสูตรเป็นภาระหน้าที่ของอาจารย์

ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ที่ออกเป็นกฎหมายให้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานกลางของทุกหลักสูตร ผลลัพธ์ของผู้เรียนจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบหลักสูตร และการบริหารหลักสูตรศาสนา สตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการนั้น อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจะต้องมีคุณสมบัติเป็นไปตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ และควรมีการพัฒนาศักยภาพของอาจารย์ให้เป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย รวมถึงผลลัพธ์ของผู้เรียนทั้ง 6 ด้าน ตามที่ปรากฏใน มคอ. 2 ซึ่งแต่ละรายวิชามีจุดเน้นในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน รวมถึงการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา และควรมีการบริหารจัดการร่วมกับวิทยาเขตต่าง ๆ เช่น มีคู่มือในการบริหารหลักสูตร มีข้อสอบกลาง ควรมีการเรียนปรับพื้นฐานร่วมกัน เน้นด้านพุทธศาสนา และปรัชญา มีการกำกับดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด พร้อมส่งเสริมให้นักศึกษา มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมที่พัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัยร่วมกัน เพื่อเป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน

บทความที่สิบสอง บทความของ นิชชยาวรรณ พันธุ์สุภา และ คมศิลป์ ประสงค์สุข เรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาในมิตคู่พัฒนา” เป็นบทความที่กล่าวถึง การพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษา พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ เพื่อประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาพัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และพัฒนาครูประถมศึกษาพัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาปีที่ 1-4 รวมทั้งสิ้น 100 คน สถิติที่ใช้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ สถิติเชิงพรรณนาด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ด้านการดำรงชีวิต พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับ มาก และด้านทักษะอาชีพ พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับ มาก และมีความคิดเห็นว่า เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสได้งานทำ มีหน่วยงานพร้อมรับเข้าทำงานและสำคัญที่สุดหากเรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาของสถาบันจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ

บทความที่สิบสาม บทความของ ขวัญตา มูลเจริญ และคณะ เรื่อง “การศึกษาความพึงพอใจและความสุขในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด” เป็นบทความที่กล่าวถึง ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด เพื่อศึกษาความสุขในการทำงาน ของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง ร้อยละ 79.8 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.6 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 77.9 สถานภาพส่วนใหญ่ คือ แต่งงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 58.7 ด้านระยะเวลาในการทำงานส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.3 บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับได้แก่ 1. ด้านความรับผิดชอบ และด้านการปกครองบังคับบัญชา 2.ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา 3.ด้านความก้าวหน้า 4. ด้านสภาพการทำงาน 5. ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านนโยบายและการบริหาร และด้านชีวิตส่วนตัว 6. ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ และด้านสถานะของอาชีพ 7. ด้านลักษณะของงาน และด้านความมั่นคงในงาน 8.ด้าน

เงินเดือน และ 9.ด้านโอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต และความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขในการทำงานภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1. ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน 2. ด้านความพึงพอใจในการทำงานงาน 3. ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน

บทความที่สิบสี่ บทความของ พรสุดา นาถาบำรุง และคณะ เรื่อง **“ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี โดยภาพรวมระดับมากผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพปัจจุบัน และระดับการศึกษา ที่แตกต่างกันมีปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter พบว่า ตัวแปรปัจจัยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ด้านผลิตภัณฑ์ (X_1) ด้านราคา (X_2) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (X_3) และด้านการส่งเสริมการตลาด (X_4) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

บทความที่สิบห้า บทความของ สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์, วารุมาตร์ แก้วกะปวง และ ปาณิสรา เทพรักษ์ เรื่อง **“มุมมองชีวิตตามแบบอริยสัจ 4”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ชีวิตของมนุษย์เกิดจากภาวะการปรุงแต่งและรวมกันของขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ เป็นสภาวะที่ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงและเกิดภาวะแห่งความทุกข์ ความเศร้า ความบีบคั้นแห่งร่างกายและจิตใจ อริสัจเป็น การเข้าใจสภาวะแห่งขั้นที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปตามสามัญลักษณะ รู้เท่าทันและเข้าใจทุกข์เพื่อที่จะกำจัดหรือให้พ้นจากความทุกข์โดยการฝึกอบรมปฏิบัติตนด้วยการกำหนดรู้สาเหตุที่เกิดทุกข์ การเข้าถึงภาวะแห่งการดับทุกข์ด้วยการฝึกอบรมปฏิบัติ ได้แก่ ปริญญา การกำหนดรู้ ปหานะ การละหรือการกำจัดสาเหตุแห่งทุกข์ สัจฉิกิริยา การทำให้แจ้ง และภาวนา การฝึกอบรมปฏิบัติตามทางเพื่อการดับทุกข์ ดังนั้น การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาละดับทุกข์ในสภาวะการณต่าง ๆ จึงเป็นหนทางอริยสัจอันแท้จริง และเครื่องมือที่ช่วยนำพามนุษย์ให้เกิดความรู้และเข้าใจแห่งสภาพชีวิตและดำรงอยู่อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

บทความที่สิบหก บทความของ ณฤณีย์ ศรีสุข เรื่อง **“กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่”** เป็นบทความที่กล่าวถึง อัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม เมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยใหญ่ในมิติที่สัมพันธ์กับปัจจัยด้านแผนนโยบายท้องถื่น สังคม และเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ก็ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการปรับตัวบนทางอัตลักษณ์สู่สังคม และวัฒนธรรมภายนอกด้วย การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ใหม่ในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยผ่านประเพณีพิธีกรรม รวมถึงการผลิตซ้ำ สร้างใหม่ หรือฟื้นฟูทางประเพณี สำหรับอัตลักษณ์ทางประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ จะมีประเพณี 12 เดือน หรือที่เรียกว่าฮีด 12

บทความที่สิบเจ็ด บทความของ พระครูปลัด อุทัย รตนปัญโญ (คำชุ่ม), ณัฏฐสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ และ ลินดา พัฒนพงษ์ เรื่อง **“พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา”** เป็นบทความที่กล่าวถึง หลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ พระพุทธองค์ทรงแนะนำสั่งสอนหลักธรรมหรือเป้าหมายให้แก่อริยบุคคลและเวไนยสัตว์ทั้งหลายอย่างชัดเจนเพื่อที่จะช่วยเหลือบุคคลให้ศึกษา

ค้นพบสภาพความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจและยอมรับที่จะพัฒนาตนเองให้พ้นจากทุกข์และเพื่อให้ก้าวข้ามผ่านพ้นจากทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น การให้คำแนะนำสั่งสอนหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้แก่ภิกษุสาวกและพุทธบริษัททั้งหลายในพุทธกาลก็คือการให้คำปรึกษาของพระพุทธองค์ที่มีต่อพุทธบริษัทซึ่งได้ทรงกระทำไว้มานานกว่า 2600 ปีมาแล้วแสดงถึงความรักที่ทรงเอื้ออาทรทรงเอาใจใส่ทรงเมตตาปราณีและทรงเกื้อกูลด้วยพระหทัยที่บริสุทธิ์พระพุทธองค์ทรงกระทำเพื่อช่วยเหลือเหล่าสัตว์ทั้งหลายด้วยหวังให้พ้นจากทุกข์ เจกเช่นเดียวกับที่พระองค์เคยทรงประสบมาก่อนด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อพุทธบริษัททั้งหลาย

บทความที่สืบแปด บทความของ อภิชา สุขจิน และคณะ เรื่อง “ภาวะผู้นำ : จริยธรรมนักการเมืองไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” เป็นบทความที่กล่าวถึง ปัญหาทางจริยธรรมของนักการเมือง เป็นปัญหาที่มีมานานกว่า 80 ปี นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เกิดการรัฐประหารหรือการยึดอำนาจซ้ำแล้วซ้ำอีก สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ เกิดจากตัวผู้ปกครองเอง หรือนักการเมืองที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม เกิดการคอร์รัปชัน จนนำไปสู่การออกมาเรียกร้องของประชาชน จนเกิดความวุ่นวายในสังคม จนทำให้ประเทศชาติขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำหรือคุณสมบัติของผู้ปกครอง หมายถึงความสามารถในการดูแล ปกป้อง ค้ำครองเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดสรรมาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ให้เข้ามาทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม นักการเมืองหรือ ผู้ปกครอง ถือเป็นตัวแทนของประชาชนในการเป็นกระบอกเสียงสะท้อนให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้รับทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาสติปัญญาและยึดมั่นในหลักพุทธธรรม เพราะเมื่อผู้นำยึดมั่นในหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วนั้นประโยชน์ก็ย่อมที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน

บทความที่สิบเก้า บทความของ วสันต์ ปวนันวงศ์ และ ภานุวัฒน์ พุจักรคำ เรื่อง “ครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีขอบเขตของการถ่ายทอดองค์ความรู้” เป็นบทความที่กล่าวถึง ครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีขอบเขตของการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมุ่งประเด็นตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมที่อยู่ในสถาบันการศึกษาผ่านความสัมพันธ์ของผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งนัยยะการตีความหมายดังกล่าวมีกระบวนการทำให้เกิดขึ้นและคงอยู่ ผ่านมายาคติ วาทกรรม พิธีกรรม มากมาย ที่เบี่ยงหน้า และ เบี่ยงหลัง หากมองผิวเผินความสัมพันธ์นั้นอาจเป็นความสัมพันธ์อันบริสุทธิ์ แต่หากตีความหมายอย่างลึกซึ้งจะพบว่าสถาบันการศึกษาของไทย ได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างจากรัฐสู่ประชาชนได้อย่างแนบเนียน ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระบบการศึกษาโดยตรง ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์มีการจัดวางอำนาจสูง-ต่ำ ในลักษณะที่ครูเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และ ได้รับสิทธิพิเศษบางอย่างเหนือนักเรียน ทั้งในด้านที่เป็นรูปธรรมและพิธีกรรม ฉะนั้นแล้วครูจึงมีอำนาจในการบังคับหรือชี้แนวทางให้ศิษย์ปฏิบัติตามได้อย่างชอบธรรม โดยเป็นการยากที่ศิษย์จะตั้งคำถามกับคำสั่งสอนหรือพฤติกรรมของครู ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะนี้ถูกผลิตซ้ำผ่านกลไกทางวัฒนธรรมและกลไกทางการเมืองอย่างแนบคาย

บทความที่ยี่สิบ บทความของ มุกวิ ฉิมพะเนาว์ เรื่อง “การพัฒนาสู่ความทันสมัยกับโมเดลการพัฒนาแบบจีน” เป็นบทความที่กล่าวถึง รูปแบบการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในแบบโลกตะวันออกที่นำทฤษฎีการพัฒนาในแบบตะวันตกมาปรับให้เข้ากับบริบทและสภาพทางสังคมของประเทศตน โดยยกตัวอย่าง

รูปแบบการพัฒนาของเทศจีน ซึ่งการพัฒนานั้นตามรูปศัพท์เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไปสู่ภาวะทันสมัย หลายประเทศเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการศึกษาแนวคิดเรื่องของการพัฒนาและเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวคิดการพัฒนาระแสหลักที่ได้รับความนิยมในประเทศกำลังพัฒนาแถบตะวันตกโดยใช้สหรัฐอเมริกาผู้นำโลกเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นแบบของประเทศที่พัฒนาแล้วในขณะนั้น แต่แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้เป็นเพียงการตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้นและไม่เหมาะสมกับประเทศโลกที่สาม นักวิชาการฝั่งโลกตะวันออกจึงหาแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพและบริบททางสังคมที่เป็นอยู่ หนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคือ ประเทศจีน ที่รับเอาแนวคิดแบบตะวันตกมาปรับใช้ให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบจีนที่มีลักษณะเฉพาะ และสามารถพัฒนาประเทศให้มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกและเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ

กองบรรณาธิการวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจุดประกายมิติการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ต่อนิสิตบรรพชิต/คฤหัสถ์ และผู้สนใจทั่วไป หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะหรือติชมประการใด กองบรรณาธิการขออภัยไว้ด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

พระครูสิทธิธรรมบัณฑิต, ผศ.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

อนุโมทนาภา

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย:

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากสินจังหวัด นครสวรรค์.....	1
(พีระพล หมีเอี่ยม และ ธนัช กนกเทศ)	
2. การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่า และ ความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าชัย ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.....	13
(พระครูสังฆรักษ์ ศุภณัฐ ฐิริวิฑูโร)	
3. รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัด แม่ฮ่องสอน.....	28
(บุปผา คำนวน)	
4. การศึกษาผลของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน (แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง).....	41
(ศิริขวัญ ปัญญาเรียน และคณะ)	
5. การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	53
(กฤติมา อินทะกุล และ ณัฐพร ตั้งเจริญชัย)	
6. นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก.....	71
(พลอยพิณญา หาญหฤทัยวัลย์, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และ ชัยณรงค์ เครือนวน)	
7. ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างความทันสมัยที่น่าเสนอในเพลงลูกทุ่ง.....	86
(วิภาวี ฝ่ายเทศ และ สิริวรรณ นันทจันทูล)	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทความวิจัย (ต่อ):	
8. รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกลุ่มน้ำ เจ้าพระยาตอนกลาง..... (วิเชษฐ หลุดพา, สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, และยุภาพร ยุภาศ)	106
9. ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของ จังหวัดจันทบุรีและตราด (กนกวรรณ อยู่ไสว, จำลอง แสนเสนาะ และพรทิวา อาชีวะ)	122
10. การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา..... (พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล)	137
11. การบริหารจัดการหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและ ปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558 (บุญร่วม คำเมืองแสน)	146
12. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาใน มิดิคุพัฒนา..... (ณัชชาวรรณ พันธุ์สุกะ และ คมศิลป์ ประสงค์สุข)	156
13. การศึกษาความพึงพอใจและความสุขในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด (ขวัญตา มูลเจริญ และคณะ)	170
14. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของ ผู้บริโภคในเขตมินบุรี..... (พรสุดา นาถาบำรุง และคณะ)	179
บทความวิชาการ:	
15. มุมมองชีวิตตามแบบอริยสัจ 4..... (สมจันทร์ ศรีปริญานนท์, วรุมাত্র แก้วคะปวง และ ปาณิสรา เทพรักษ์)	191

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทความวิจัย (ต่อ):	
16. กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ... (ณฤทัย ศรีสุข)	203
17. พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา (พระครูปลัด อุทัย รตนบุญโญ (คำชุ่ม), ณภัตสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ และ ลินดา พัฒนพงษ์)	218
18. ภาวะผู้นำ : จริยธรรมนักการเมืองไทยตามหลักพระพุทธศาสนา (อภิชา สุขจีน และคณะ)	234
19. ครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีขอบเขตของการถ่ายทอด องค์ความรู้..... (วสันต์ ปวนปันวงศ์ และ ภาณุวัฒน์ พุจักรคำ)	246
20. การพัฒนาสู่ความทันสมัยกับโมเดลการพัฒนาแบบจีน (มุกกรวี ฉิมพะเนาว์)	260
ภาคผนวก	
ผู้เขียน	274
แบบประเมินบทความตีพิมพ์วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง	278
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง	281
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ	282
ใบสมัครสมาชิก	289

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากลี
จังหวัดนครสวรรค์

FACTORS EFFECT WITH HEATH BEHAVIOR OF MONK IN TAKHLI
DISTRICT, NAKHONSAWAN PROVINCE

พีระพล หมีเอี่ยม*

Pheerapol Mheeaum

ธัญญ์ กนกเทศ**

Thanach Kanokthet

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Descriptive) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ เก็บข้อมูลโดยใช้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 228 รูป ซึ่งได้ผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้ Cronbach's Alpha Coefficient ได้ค่าเท่ากับ 0.918 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาความสัมพันธ์ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ (Multiple regression analysis)

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 69.69 คะแนน, S.D.= 8.604) การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบขั้นตอน พบว่า การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์และการศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์ สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ได้ร้อยละ 40.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย หน่วยงานด้านสุขภาพหรือหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดโครงการหรือนโยบายสุขภาพ เพื่อส่งเสริมให้ความรู้ตลอดจนการให้คำแนะนำในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพให้ถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป

คำสำคัญ: พระภิกษุสงฆ์, พฤติกรรมสุขภาพ, การรับรู้

* นิสิตปริญญาโท คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

** อาจารย์ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ABSTRACT

The purpose of this cross-sectional descriptive study was to investigate factors affecting the health behavior of monks in Takhli District, Nakhon Sawan Province. A questionnaire was used as research instrument to collect data from the sample of 228 monks who have lived in Takhli District, Nakhon Sawan Province. The content validity of the questionnaire was tested by experts. The reliability of the questionnaire was tested using Cronbach's Alpha Coefficient at 0.918. Data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation as well as multiple regression analysis to analyze the relationship.

The sample's health behavior was at the moderate level ($\bar{X}$ = 69.69, S.D. = 8.604). The results of Stepwise Multiple Regression Analysis indicated that perceived severity, perceived obstacle, perceived benefit, perceived risk opportunities of monks' health behaviors and monk's obtained Dharma education could jointly predict health behaviors of monks by 40.2 %. The suggestions of this research included health programs or policies should be organized by health departments or agencies in relevant areas to promote knowledge and provide advice on the correct and appropriate adaptation of health behaviors in the monks' life.

Keywords: Monks, Healthy behavior, Perception

1. บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบันปัญหาด้านสุขภาพได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของโลก อาทิ การเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร การคมนาคม หรือแม้กระทั่งทางด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ โดยผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สามารถเกิดขึ้นได้กับประชากรทุกคนทุกกลุ่มวัยไม่เว้นแม้แต่ในประชากรกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ โดยพระภิกษุสงฆ์จัดเป็นกลุ่มทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา เพราะประเทศไทยมีประชากรกว่าร้อยละ 94 นับถือศาสนาพุทธ เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจและยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติของพุทธศาสนิกชน ซึ่งใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์มรดกของชาติไทย พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีความสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา พัฒนาการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาสังคม ท้องถิ่น ชุมชน อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนในเรื่องการดูแลสุขภาพตนเอง สิ่งแวดล้อม และขยายผลสู่การพัฒนา สุขภาวะของชุมชน และเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ศาสนาและหลักคำสอนของพระสงฆ์

พระสงฆ์ จัดเป็นภิกษุหนึ่งในจำนวนรัตนสามหรือพระรัตนตรัย ซึ่ง ได้แก่ พระพุทธรัตน พระธรรมรัตน พระสังฆรัตนพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งสละเรือนอกบวชตามพระพุทธเจ้า หลังจากได้ฟังคำสอนแล้วเกิดความเลื่อมใส ต้องการจะได้บรรลุธรรมตามพระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้ ปฏิบัติตามธรรมและวินัยที่กำหนดไว้เฉพาะสำหรับภิกษุ จำนวน 227 ข้อ โดยเมื่อบรรพชิตอุปสมบทเป็น

ภิกษุสามเณรแล้ว ไม่สามารถจะทำธุรกิจประกอบอาชีพได้เพราะขัดกับพุทธบัญญัติต้องอาศัยปัจจัย 4 ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตจากพุทธศาสนิกชน เพราะพระสงฆ์ต้องกินอยู่เพื่อดำรงชีพและเพื่อให้ร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้ ต้องการเครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความร้อนความเย็น ต้องการที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันแดดกันฝนและยังต้องการยาและเวชภัณฑ์อื่นต้องใช้เพื่อป้องกันเยียวารรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยในร่างกาย¹

การมีภาวะที่เป็นสุขของพระสงฆ์นั้น หมายถึง การมีสุขภาวะที่ดีของพระสงฆ์นั้นควรจะต้องดีพร้อมทั้ง 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางปัญญา อย่างเป็นรูปธรรมตามหลักสุขภาวะองค์รวม โดยจะต้องได้รับการดูแลสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายทั้งจากทางพุทธศาสนิกชน ชุมชน โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยจะมุ่งเน้นในเรื่องของการให้พระภิกษุสงฆ์สามารถดูแลและส่งเสริมสุขภาพได้ด้วยตนเองประกอบกับการที่มีหน่วยเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการจัดกิจกรรมหรือแม้กระทั่งการเข้ามาสนับสนุนรวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ ภายใต้ข้อจำกัดในการปฏิบัติพฤติกรรมโดยปกติและพระสงฆ์สามารถที่ปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพได้อย่างเป็นปกติ เพียงจะต้องอยู่ในกรอบไม่เกินเลยหรือกระทำตนจนเป็นที่น่ารังเกียจ และขัดต่อพระธรรมวินัยที่กำหนดไว้ตั้งแต่ในสมัยอดีตกาล² เช่น การออกกำลังกายของพระสงฆ์ก็สามารถที่จะปฏิบัติได้ ในรูปแบบของ การเดินจงกรม การทำสมาธิ ประโยชน์ การกวาดลานวัด ภูเขาลา หรือแม้กระทั่งการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ ก็ถือเป็นกรออกกำลังกายตามกิจวัตร 10 ของพระสงฆ์ที่เป็นการส่งเสริมสุขภาพและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยจุดมุ่งหมายหลักในการร่วมกันส่งเสริมสุขภาพป้องกันและควบคุมโรคตลอดจนการรักษาพยาบาลเพื่อให้พระสงฆ์ของประเทศห่างไกลจากโรค

จากสถิติการป่วยของพระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทย ประจำปีพุทธศักราช 2558 พบว่า พระสงฆ์ที่ได้รับการรักษาในโรงพยาบาลสงฆ์ด้วย 5 กลุ่มโรคสำคัญ ได้แก่ โรคไขมันในเลือดสูง 9,609 ราย โรคความดันโลหิตสูง 8,520 ราย โรคเบาหวาน 6,320 ราย โรคไตวายเรื้อรัง 4,320 ราย และโรคข้อเข่าเสื่อม 2,600 ราย โดยจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า พฤติกรรมการสุขภาพของพระสงฆ์นั้นอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่ยอมปฏิบัติตามกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพประกอบกับการที่ชอบปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสมที่ส่งผลต่อสุขภาพ เช่น การไม่ออกกำลังกาย รวมไปถึงการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้อง เช่น การบริโภคอาหารที่มัน ๆ ทอด ๆ รสจัด ตลอดจนการชอบบริโภคเครื่องดื่มชูกำลังและยังพบอีกว่าพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่มีน้ำหนักตัวเกินเกณฑ์ปกติสูงถึงร้อยละ 40

สำหรับสถานการณ์ของจังหวัดนครสวรรค์พบว่า ในปี พ.ศ. 2559 มีพระภิกษุทั้งหมดจำนวน 1,910 รูป ได้รับการตรวจคัดกรองเบาหวาน จำนวน 1,812 รูป คิดเป็นร้อยละ 94.87 ได้รับการตรวจคัดกรองความดันโลหิตจำนวน 1,812 รูป ร้อยละ 94.86 คิดเป็นร้อยละ 53.42 เป็นผู้ป่วยความดันโลหิตสูงรายเก่าจำนวน 144 รูป มีภาวะแทรกซ้อนจำนวน 11 รูป ซึ่งไม่แตกต่างไปจากโรคที่พบในประชาชนทั่วไป โรคเรื้อรังเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ที่มีปัญหาด้านสุขภาพ³

¹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, 2548)

² สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์จำกัด, 2560)

³ สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรคกระทรวงสาธารณสุข, สรุปแนวทางการวิเคราะห์ระบบเฝ้าระวัง 5 กลุ่มโรค 5 มิติ ปี พ.ศ. 2559. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทีเอสอินเตอร์พรินท์จำกัด, 2559)

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขต อำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษา (ทางโลก) ระดับการศึกษา (ทางธรรม) การมีโรคประจำตัว และปัจจัยด้านการรับรู้ ได้แก่ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพ และการรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพ เพื่อศึกษาหาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์และหวังว่าผลการวิจัยในครั้งนี้จะนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดแผนงานส่งเสริมสุขภาพพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ พร้อมทั้งลดความเสี่ยงในการเกิดโรคในกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งจะเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและยั่งยืนถาวรต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

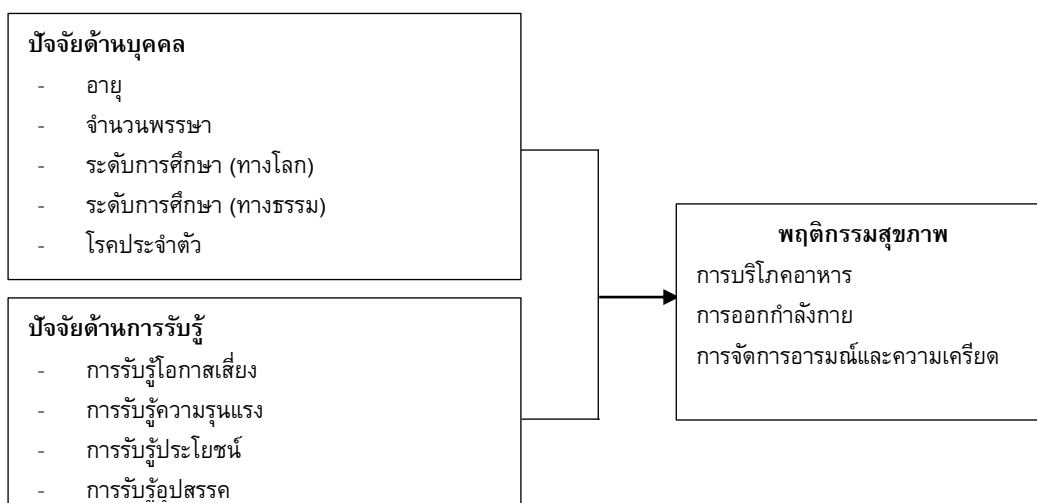
- 2.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์

3. สมมติฐานของการวิจัย

3.1 ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษา (ทางโลก) ระดับการศึกษา (ทางธรรม) การมีโรคประจำตัว ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์

3.2 ปัจจัยด้านการรับรู้ ได้แก่ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพ และการรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์

4. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1: กรอบแนวความคิดของการวิจัย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Descriptive) โดยเก็บข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่วัดในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่วัดในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 228 รูป

เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria)

1) เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่วัดในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ อย่างน้อย 1 พรรษา

2) มีสติสัมปชัญญะดี ไม่มีปัญหาด้านการได้ยิน หรือการมองเห็น

3) สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ดี

เกณฑ์การคัดออกจากการเป็นกลุ่มตัวอย่าง (Exclusion Criteria)

1) พระภิกษุสงฆ์ที่ไม่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

2) มีการย้ายวัดที่จำพรรษาออกไปนอกเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

3) ลาสิกขา

4) มรณภาพ

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยประยุกต์และสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม ดังนี้ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลประกอบด้วย อายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษา (ทางโลก) ระดับการศึกษา (ทางธรรม) โรคประจำตัว ตำแหน่งทางธรรมที่ ซึ่งเป็นคำถามเลือกตอบ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการรับรู้ ประกอบด้วย การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพ และการรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างพิจารณาข้อความและเลือกตอบที่ต้องการตอบโดยใช้เครื่องหมายลงในช่องว่าง เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบวัดของลิเกอร์ท (Likert's Scale) โดยแบ่งระดับการรับรู้ออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนตั้งแต่ 10 – 23.33 กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงอยู่ในระดับต่ำ

คะแนนตั้งแต่ 23.34 – 36.66 กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนมากกว่า 36.66 ขึ้นไป กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงอยู่ในระดับสูง

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามด้านพฤติกรรมสุขภาพ ประกอบด้วย พฤติกรรมการบริโภคอาหาร พฤติกรรมการออกกำลังกาย และพฤติกรรมด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด มีลักษณะแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างพิจารณาข้อความและเลือกตอบที่ต้องการตอบโดยใช้เครื่องหมายลงในช่องว่าง เป็นแบบมาตรา

ส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบวัดของลิเกิร์ต (Likert's Scale) โดยแบ่งระดับพฤติกรรมออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนตั้งแต่ 20 – 46.66 กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมสุขภาพ อยู่ในระดับต่ำ
คะแนนตั้งแต่ 46.67 – 73.32 กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง
คะแนนมากกว่า 73.32 ขึ้นไป กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมสุขภาพอยู่ในระดับสูง

5.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) ศึกษาเนื้อหาจากตำรา เอกสาร วิทยุและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์และพระวินัยด้านสุขภาพ

2) สร้างแบบสอบถามโดยการประยุกต์และกำหนดขอบเขตโครงสร้างของเนื้อหาให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์

3) นำแบบสอบถามที่สร้างไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาความถูกต้อง เหมาะสม และการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

4) การตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของเนื้อหา ความครอบคลุม วัตถุประสงค์ และความสอดคล้องกับนิยามของตัวแปร โดยคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาตามระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ด้านพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์

5) การทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ ของผู้เชี่ยวชาญไปทดลองใช้ (Try out) กับพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ใกล้เคียงกับอำเภอตากลี ได้แก่ อำเภอตากฟ้า จำนวน 30 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราค ได้ค่าเท่ากับ 0.918

5.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ภายหลังได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมของมหาวิทยาลัยนเรศวร รหัส 0813/62 ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562 ด้วยตนเองโดยดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

1) ขอลหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร ไปยังเจ้าคณะอำเภอตากลีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือตลอดจนชี้แจงรายละเอียดวิธีการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2) ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขั้นตอนการศึกษา การดำเนินการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ให้ไปในทิศทางเดียวกัน

3) ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินการทดลองขั้นตอนต่างๆ อย่างละเอียดให้กับกลุ่มตัวอย่างได้รับทราบพร้อมทั้งขออนุญาตดำเนินการเก็บข้อมูลของตัวอย่าง

4) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและพัฒนาอย่างเป็นระบบและตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถามทุกครั้งหลังเก็บข้อมูล

5) รวบรวมข้อมูลที่ได้นำมาทำการลงรหัสวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีทางสถิติเพื่อดำเนินการทดสอบสมมติฐาน

5.5 การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเสนอขออนุมัติในการทำวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยได้ และผู้วิจัยมีการพิทักษ์สิทธิ์ให้ผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยการชี้แจงให้กับกลุ่มตัวอย่างได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ที่จะตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัย หากกลุ่มตัวอย่างยินยอมเข้าร่วมการวิจัยผู้วิจัยได้ให้ลงนามในใบยินยอมการเข้าร่วม โดยข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะเก็บรักษาเป็นความลับและนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้นั่น

5.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้ พฤติกรรมสุขภาพ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวนความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด
- 2) การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากาลี จังหวัดนครสวรรค์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis)

6. ผลการศึกษา

6.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัย 228 คน วิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา ร้อยละ ดังนี้

ปัจจัยด้านอายุ โดยอายุระหว่าง 20 – 30 ปี ร้อยละ 38.6 รองลงมาอายุระหว่าง 31 – 40 ปี ร้อยละ 19.3 อายุระหว่าง 41 – 50 ปี ร้อยละ 18.4 อายุระหว่าง 51 – 60 ปี ร้อยละ 12.3 และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 11.4 โดยอายุเฉลี่ยเท่ากับ 38.69 ปี

ปัจจัยด้านจำนวนพรรษา พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่มีจำนวนพรรษาอยู่ที่ระหว่าง 1 – 5 พรรษา ร้อยละ 54.8 จำนวนพรรษาระหว่าง 6 – 10 พรรษา ร้อยละ 27.6 จำนวนพรรษาระหว่าง 11 – 15 พรรษา ร้อยละ 9.2 จำนวนพรรษามากกว่า 20 พรรษาขึ้นไป ร้อยละ 5.3 และจำนวนพรรษาระหว่าง 16 – 20 พรรษา ร้อยละ 3.1 โดยจำนวนพรรษาเฉลี่ยคือ 6.93

ปัจจัยด้านระดับการศึกษาทางโลก โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า ร้อยละ 31.1 จบการศึกษาระดับอนุปริญา/ ปวส. หรือเทียบเท่า ร้อยละ 15.8 จบการศึกษาระดับปริญาตรี ร้อยละ 14.5 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. หรือเทียบเท่า ร้อยละ 14.0 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 13.6 ไม่ได้เรียน ร้อยละ 8.3 และจบการศึกษาสูงกว่าปริญาตรี ร้อยละ 2.6

ปัจจัยด้านระดับการศึกษาทางธรรม ส่วนใหญ่ไม่มีเปรียญธรรม ร้อยละ 40.4 นักธรรมชั้นตรี ร้อยละ 25.0 นักธรรมชั้นเอก ร้อยละ 19.3 นักธรรมชั้นโท ร้อยละ 11.8 เปรียญธรรม 3 – 5 ร้อยละ 2.6 และจบการศึกษาเปรียญธรรม 6 – 9 ร้อยละ 0.9

ปัจจัยด้านตำแหน่งพระสังฆาธิการที่ได้รับ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้รับตำแหน่ง ร้อยละ 88.6 อื่น ๆ ประกอบด้วยตำแหน่งรองเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าคณะตำบล ร้อยละ 6.1 และได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส ร้อยละ 5.3

ปัจจัยด้านโรคประจำตัวหรือภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ โดยพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัวหรือภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ ร้อยละ 59.2 และกลุ่มที่มีโรคประจำตัวหรือภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ ร้อยละ 40.8 โดยสามารถแยกเป็นรายโรคได้ดังนี้ โรคความดันโลหิตสูงมากที่สุด ร้อยละ 24.1 รองลงมาโรคเบาหวาน ร้อยละ 19.7 โรคไขมันในเส้นเลือดผิดปกติ ร้อยละ 17.5 โรคหัวใจ ร้อยละ 6.1 และโรคอื่น ๆ ได้แก่โรคเก๊าท์ โรคโลหิตจาง ร้อยละ 0.9 ตามลำดับ

การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 98.2 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 1.8

การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 83.8 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 16.2

การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 97.4 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 2.6

การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 64.0 รองลงมาอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 20.2 และอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 15.8 ตามลำดับ

พฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 60.1 รองลงมาอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 39.9 ดังตาราง 1

ตารางที่ 1: แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านระดับการรับรู้และระดับพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์

ตัวแปรทำนาย	$\bar{X}$ (S.D)	แปลผล
การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	44.60 (4.420)	การรับรู้อยู่ในระดับสูง
การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	40.96 (4.312)	การรับรู้อยู่ในระดับสูง
การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	42.61 (4.258)	การรับรู้อยู่ในระดับสูง
การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	28.47 (6.753)	การรับรู้อยู่ในระดับปานกลาง
พฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	69.69 (8.604)	การรับรู้อยู่ในระดับปานกลาง

6.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis)

ผลการศึกษา พบว่า การรับรู้ความรุนแรงของพระภิกษุสงฆ์ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพระภิกษุสงฆ์ การรับรู้ประโยชน์ของพระภิกษุสงฆ์ การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์และการศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ได้ ร้อยละ 40.2 ดังตาราง 2

ตารางที่ 2: ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ระหว่างตัวแปรทำนายและพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์

ตัวแปรทำนาย	R^2 change	b	Beta	t	P-value
การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	0.195	0.418	0.210	2.828	0.005*
การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	0.272	0.418	0.294	5.405	<0.001*
การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	0.333	0.374	0.418	5.268	<0.001*
การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์	0.370	-0.456	-0.234	-3.572	<0.001*
การศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์	0.402	0.845	0.187	3.479	0.001*

Constant (a) = 23.469 R square = 0.402 Adjusted R square = 0.389

F = 29.870 p < 0.001

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7. สรุปผลและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบขั้นตอน (Stepwise) โดยตัวแปรอิสระที่น่าสู่สมการเพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัยได้ ดังนี้คือ

7.1 การรับรู้ความรุนแรงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวก สามารถอธิบายได้ว่า การที่พระภิกษุสงฆ์มีความรู้ ความคิดและความเชื่อ หรือมีการรับรู้ในเรื่องของความรุนแรงที่สามารถเกิดขึ้นได้หากมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสมแล้วนั้นอาจทำให้เกิดความพิการ การเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตได้ พระภิกษุสงฆ์ก็จะมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีขึ้นเนื่องจากเกิดการตระหนักรู้เพราะมีการรับรู้ในเรื่องของความรุนแรงหากตนปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพแบบนั้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของศนิ

กานต์ ศรีมณี⁴ ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัด เขตภาษีเจริญ จำนวน 276 รูป ซึ่งพบว่าการรับรู้ความรุนแรงไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7.2 การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกสามารถอธิบายได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่พระภิกษุสงฆ์มีความคิดและความเชื่อว่าหากตนไม่ปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้วนั้นอาจจะทำให้มีโอกาสเสี่ยงเกิดไปโรคแทรกซ้อนอื่น ๆ หรือภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง ซึ่งหากพระภิกษุสงฆ์ไม่มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ อาจจะส่งผลให้มีการปฏิบัติพฤติกรรมด้านสุขภาพ ทั้งในเรื่องของการบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย ตลอดจนการจัดการอารมณ์และความเครียดที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสมขึ้นได้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของปณณร ชัชรรัตน์⁵ ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยผลของการศึกษาพบว่า การรับรู้โอกาสเสี่ยงของพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7.3 การรับรู้ประโยชน์ของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกสามารถอธิบายได้ว่าหากพระภิกษุสงฆ์มีความคิดและความเชื่อว่าหากตนปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพแบบนั้นร่างกายก็จะสมบูรณ์แข็งแรง ลดความเสี่ยงในการเกิดโรคแทรกซ้อนอื่น ๆ หรือการเกิดภาวะแทรกซ้อนที่อาจจะเกิดตามมาจากหลังจากการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพนั้น ดังนั้นการที่พระภิกษุสงฆ์ มีการรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติแล้วนั้นก็จะทำให้พระภิกษุสงฆ์เกิดความตระหนักในเรื่องของสุขภาพและกระตุ้นให้พระภิกษุสงฆ์เห็นความสำคัญของการปฏิบัติหรือการดูแลสุขภาพที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สอนหนา สีฟ้า⁶ ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของพระภิกษุ ในจังหวัดปัตตานี กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาพระภิกษุที่จำพรรษาในจังหวัดปัตตานีจำนวน 196 รูป ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ประโยชน์ของพระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของพระภิกษุ ในจังหวัดปัตตานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7.4. การรับรู้อุปสรรคของพฤติกรรมสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงลบสามารถอธิบายได้ว่าเมื่อพระภิกษุสงฆ์มีความคิดและความเชื่อว่าหากตนปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพเหล่านั้นเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ไม่สะดวกในการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ อีกทั้งยังไม่ได้กระทำผิดซึ่งขัดต่อพระธรรมวินัยที่ได้บัญญัติไว้ โดยหากมีการรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ จะมีส่งผลต่อความตั้งใจและความแน่วแน่ที่จะปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ และมีส่งผลต่อแรงจูงใจของบุคคลให้หลีกเลี่ยงที่จะปฏิบัติ

⁴ ศนิกานต์ ศรีมณีและคณะ, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และพฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, 2556)

⁵ ปณณร ชัชรรัตน์, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, (วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนะพะยา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข, 2553)

⁶ สอนหนา สีฟ้า, พฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของพระภิกษุในจังหวัดปัตตานี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2560)

พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิมา ฤกษ์เลื่อนฤทธิ์⁷ ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดนครนายก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดนครนายก จำนวน 341 รูป ซึ่งพบผลการวิจัยว่า การรับรู้ของพระภิกษุสงฆ์นั้นมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดนครนายก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

7.5 การศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์ โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวก สามารถอธิบายได้ว่าการที่พระภิกษุสงฆ์ ได้รับการศึกษาทางธรรมเพิ่มมากขึ้น จะส่งผลทำให้พระภิกษุสงฆ์มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของพระธรรมวินัยสงฆ์ รวมไปถึงข้อบัญญัติต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและต้องแท้ในแก่นของพระพุทธศาสนาที่พึงให้พระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติ อาทิ เรื่องของการรับบาตรการฉันอาหารอย่างพอประมาณเพื่อเป็นการประคับประคองชีวิต ไม่ใช่การฉันอาหารอันโอชะหรืออาหารที่มีรสเลิศ การปฏิบัติศาสนกิจและกิจของสงฆ์ เช่น การเดินจงกรม การกวาดลานวัด การทำความสะอาดศาสนสถาน เพื่อทะนุบำรุงรักษาไว้ ตลอดจนการบำเพ็ญเพียร การละแล้วซึ่งกิเลสทางโลกทั้งหลาย การเจริญจิตภาวนา โดยพระภิกษุสงฆ์มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งก็จะทำให้สามารถนำมาปรับใช้และดำรงชีวิตด้วยพฤติกรรมปฏิบัติที่เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือผลร้ายต่อตนเองตลอดการบวชเรียนในอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่สอดคล้องกับการวิจัยของ วีรสิทธิ์ หลงเจริญ⁸ ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอจันทบุรี โดยพบว่า การศึกษาทางธรรมที่ได้รับของพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่ได้มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอจันทบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 การวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว อาจทำให้ได้รับรายละเอียดไม่เพียงพอครบถ้วน ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกร่วมด้วย เพื่อให้ได้รายละเอียดอย่างครบถ้วนและได้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น

8.2 หน่วยงานด้านสุขภาพหรือหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดโครงการหรือแผนงานเพื่อส่งเสริมให้ความรู้ตลอดจนการให้คำแนะนำในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพให้ถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป

8.3 มีนโยบายสุขภาพในการติดตามหรือออกเยี่ยมพระภิกษุสงฆ์เพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดโรคในกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งจะเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและยั่งยืนถาวรต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

จันทิมา ฤกษ์เลื่อนฤทธิ์. ปัจจัยทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดนครนายก. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553

⁷ จันทิมา ฤกษ์เลื่อนฤทธิ์. ปัจจัยทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดนครนายก.

วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553

⁸ วีรสิทธิ์ หลงเจริญ, พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอจันทบุรี, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร.

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพมหานคร
วัดราชโอรสาราม, 2548
- ปณัฏฐ ชัชวรัตน์. **ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**.
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนียะยา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข, 2553
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. **ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร, บริษัท
โอ.เอส.พรินต์ติ้งแฮส จำกัด, 2560
- สำนักกระบวนวิชา กรมควบคุมโรคกระทรวงสาธารณสุข. **สรุปแนวทางการวิเคราะห์ระบบเฝ้าระวัง 5
กลุ่มโรค 5 มิติ ปี พ.ศ. 2559**. กรุงเทพมหานคร, บริษัท ทีเอสอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, 2559
- สนธนา สีฟ้า. **พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพของพระภิกษุในจังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรม
หาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2560
- วีรสิทธิ์ หลงเจริญ. **พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557
- ศนิกันต์ ศรีมณีและคณะ. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์และ
พฤติกรรมการถวายภัตตาหารของประชาชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร**.
กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยสยาม, 2556

การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่า และ
ความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

**COST REDUCTION IN THE HAE KRUA TAN LANNA FESTIVAL TO CREATE
VALUE AND MEANING APPROPRIATE TO THE COMMUNITY BY THE
ELDERLY GROUP AT BAN THA KHUA, BO HAE SUB DISTRICT MUEANG
DISTRICT, LAMPANG PROVINCE**

พระครูสังฆรักษ์ สุภณัฐ ปุริวัตตโน*
Phrakrusangkarak Suphanut Puriwattano

Received: 2020-11-09

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

งานวิจัยการลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว 2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3. เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

งานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าข้าวที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกลุ่มคนในชุมชนให้เกิดความรักสามัคคี โดยมีประเพณีที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนา คือ ประเพณีแห่ครัวตาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน ซึ่งเป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นภาคเหนือ หรือ ล้านนา จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่หมู่บ้านนั้นมีงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานตานสลากภัต งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา หรือถาวรวัตถุที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการแห่ครัวตานจะเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อเวลาแปรเปลี่ยนไปในการจัดงานแต่ละครั้ง มีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ความรู้ภูมิปัญญาถูกลดทอนบทบาทและแทนที่ด้วยค่านิยมใหม่ ที่เน้นความสะดวก รวดเร็ว แต่บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกลับค่อย ๆ เลือนหายไป ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ยิ่งทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงไว้ซึ่งแนวทางของการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมในรูปแบบเดิมกับบริบททางสังคมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

* อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

คำสำคัญ: การลดค่าใช้จ่าย, ประเพณีแห่ครัวตานล้านนา, คุณค่า, ความหมาย

ABSTRACT

The objectives cost reduction research in the Hae Krua Tan Lanna festival to create value and meaning appropriate to the community by the elderly group at Ban Tha Khua, Bo Hae Sub District Mueang District, Lampang Province are: 1. To review expenses meaning: elements related to the Ban Tha Khua, Krua Tan Lanna Parade Tradition 2. To study the change of the Tradition of the Khu Than Lanna Baan Tha Khua parade from the past to the present. And 3. To revive the traditions of Hae Krua Tan Lanna festival, Lanna Food Parade in a new meaning appropriate to the the present.

This research is about tradition. The culture of Ban Tha Khua community is a tool to connect people in the community to create love and unity. With the traditions involved in Buddhism, namely the Khru Tan parade or the offering of Thai competitions Which is a tradition held by local people in the northern region or Lanna on the occasion of the village having an important festival. Such as a lottery ceremony, a celebration of churches, viharns, pavilions, or Permanent object that is the public benefit of the village. Villagers will take things consumer goods, materials, equipment, they will help each other think and create various forms brought to the temple in their own village or nearby villages. When time changes in each event , there is a high cost, knowledge, wisdom being diminished and replaced by new values which emphasizes convenience and speed but the role of community participation has gradually disappeared, and these issues have raised concerns for the elderly that mean if still maintaining the way of carrying on the tradition traditional culture and social contexts of people in the community must be change.

Keywords: Cost reduction, the Hae Krua Tan Lanna festival, value, Meaning

1. บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีการสั่งสมจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งสิ่งที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนมีความเจริญงอกงามแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม โดยแต่วัฒนธรรมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่ว่าจะเป็นประเพณี ภาษา ดนตรี หรือความนิยมในการดำเนินชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน รวมทั้งถ่ายทอดวิธีการปฏิบัตินั้นต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากวัฒนธรรมแล้วองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เป็นส่วนร่วมให้เกิดวัฒนธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม ในกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วประกอบไปด้วย บทเพลง พิธีการ และสิ่งประกอบอื่น ๆ ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ สิ่งเหล่านี้สามารถเรียนรู้ได้จากประวัติศาสตร์คติชาวบ้าน คำประพันธ์ต่าง ๆ ภาษาถิ่น และเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของ

ชาวบ้านได้¹ คุณค่า ความหมายของวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ ของท้องถิ่นในสังคมปัจจุบันถูกตีความ และสื่อสารพิธีกรรมมากกว่าความเข้าใจความหมายของสิ่งนั้น และยังขาดมิติของความเข้าใจและมาเชื่อมโยงเพื่อปรับใช้ให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของพายุ ภูคำวงศ์² กล่าวว่า คุณค่าและความหมายของพิธีกรรมนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิต จึงก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนปลูกจิตสำนึกที่ดีให้แก่เยาวชนให้เป็นผู้มีจิตใจอ่อนน้อมเข้าถึงซึ่งพระพุทธศาสนาและยึดถือไว้เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของชีวิต ชุมชนบ้านท่าขั้วก็มีบริบททางด้านสังคมวัฒนธรรมไม่ต่างไปจากสังคมอื่น มีวัฒนธรรม ประเพณี และแนวการปฏิบัติคล้ายกับชุมชนอื่น ๆ

บ้าน "ท่าขั้ว" เป็นชื่อดั้งเดิมที่มีความหมายว่า บ้านที่มีสะพานและทำนบน้ำแม่ต๋ายผ่านกลางหมู่บ้าน ในสมัยนั้นหากเดินทางจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เข้าเมืองลำปาง จะต้องเดินทางมาข้ามขั้ว (สะพาน) ที่บ้านท่าขั้วแห่งนี้ ดังนั้นเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่จะสัญจรไปได้ จะต้องข้ามขั้วที่บ้านท่าขั้วเป็นประจำ คนชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ประกอบด้วย 3 ชุมชน คือ บ้านท่าขั้ว บ้านปางท่าขั้ว และบ้านหนองช้าง มีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมตามแนวทางตามแบบฉบับของคนท้องถิ่นภาคเหนือ เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม มีถนนตัดผ่าน ทำให้ทั้ง 3 ชุมชน ที่เคยมีการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ไปมาหาสู่กัน ก็เดินทางไปด้วยความลำบาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 ชุมชนบ้านท่าขั้วถูกแบ่งเขตพื้นที่การปกครองโดยเทศบาลตำบลบ่อแก้ว เป็น บ้านท่าขั้ว หมู่ที่ 4 โดยนับรวมเอาบ้านท่าขั้วและบ้านหนองช้างเข้าด้วยกัน และบ้านปางท่าขั้วแยกออกเป็นหมู่ที่ 10 แต่กลับพบว่าระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ชุมชนยังคงเชื่อมโยงกันผ่านประเพณีวัฒนธรรม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น งานสลากภัต แห่ครัวทาน งานบุญ งานบวช กันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน และมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่าประชากรของบ้านท่าขั้วส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร ที่มีลักษณะของการเป็นชุมชนขนาดใหญ่กิ่งเมืองมีประชากร 533 หลังคาเรือน แบ่งเป็น เขต อบต. 126 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 145 คน และหญิง 158 คน และเขตเทศบาลจำนวน 335 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 335 คน และเป็นหญิง 353 คน และชุมชนปางท่าขั้วอีก 72 หลังคาเรือน เป็นชาย 78 คน และเป็นหญิง 85 คน และผู้สูงอายุของชุมชนท่าขั้ว รวมแล้ว 197 คน³ กิจกรรมทางสังคมที่เป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนที่เด่นชัดและเชื่อมโยงแม้จะมีการแบ่งเขตการปกครอง และมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านให้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่หากเมื่อทางวัดท่าขั้วจัดกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น คนในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน ก็จะเข้า

¹ กาญจนา อินทรสุวรรณ์, **เพลงพื้นบ้าน**, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 12 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, 2536, หน้า 52

² พายุ ภูคำวงศ์, ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาประปรังคู่แก้วของชาวพุทธ อำเภอแก้ว จังหวัดอุดรธานี, **สาขาวิชาพระพุทธศาสนา** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 64-65

³ เทศบาลตำบลบ่อแก้ว, **สภาพทั่วไป**, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.tbouhaew.go.th/home> ; องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแก้ว, **สภาพทั่วไป**, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์

<http://www.bohae.go.th/products.html>

มีส่วนร่วมในกิจกรรมกันอย่างเนื่องแน่น มีการแบ่งหน้าที่และแยกย้ายกันทำโดยอัตโนมัติ บางกลุ่มช่วยกันทำกับข้าว บางกลุ่มก็จัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ตามที่ตนเองถนัด ซึ่งนับได้ว่าทั้ง 2 ชุมชน ยังยึดโยงความสัมพันธ์ได้อย่างเหนียวแน่น

หากพิจารณาจุดเด่นของประเพณีวัฒนธรรมบ้านท่าข้าว สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible culture) ได้แก่ คำพูด สัญลักษณ์ สิ่งสร้าง ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญา และ 2) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ได้แก่ ความหมายที่อยู่ในคำพูด อยู่ใต้สัญลักษณ์ สิ่งสร้าง อยู่ภายใต้ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา และสิ่งสำคัญที่ประกอบในประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าข้าว คือ เครื่องครัวตาน เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณี จะมีสิ่งเหล่านี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงถวายเพื่อใช้สอยงานพระพุทธศาสนา และอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ แต่ในปัจจุบันความหมายเหล่านี้ได้เลือนหายไป ด้วยเหตุวัฒนธรรมใหม่เข้ามาทำให้ความหมาย และคุณค่าเลือนหายไปที่แสดงถึงความหรรษา พุ่มเฟิย ในอดีตประเพณีแห่ครัวตาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน เป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นภาคเหนือ หรือ ล้านนา จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่หมู่บ้านนั้นมีงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานตานสลากภัต งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา หรือถาวรวัตถุที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการแห่ครัวตานจะเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง รูปแบบของครัวตานมีหลายลักษณะตามแนวคิดของชาวบ้าน เช่น เป็นรูปจำลองโบราณสถานที่เคารพนับถือ รูปสัตว์ในนิทานชาดก หรืออาจเป็นของใช้ที่จำเป็นที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนพืชผักที่มีในท้องถิ่น ในการทำครัวตานชาวบ้านจะปรึกษาหารือกันว่าจะเอาอะไรเป็นเครื่องไทยทาน เมื่อตกลงกันได้แล้ว ก็มาคิดว่าจะทำเป็นรูปแบบอะไร แล้วจึงมีสละเป็นผู้ออกแบบ โดยชาวบ้านจะร่วมกันตกแต่งครัวตานให้สวยงาม สิ่งที่น่าสนใจก็คือ รูปแบบของครัวตาน ต้องสื่อความหมายให้ผู้คนในท้องถิ่นเข้าใจด้วย

วันแห่ครัวตาน จะมีการจัดรูปขบวนครัวตาน มีป้ายชื่อหมู่บ้าน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองสั่งหม้อง และที่ขาดไม่ได้คือมีขบวนพื่อนรำน่านครัวตาน ขณะที่ ขบวนครัวตานของแต่ละหมู่บ้านเข้าวัดจะมีโฆษกหรือพิธีกร อธิบายความหมายของครัวตาน หรือบางทีก็มี การอ่าครัวตาน เมื่อแห่ครัวตานเข้าวัดแล้ว ก็จะนำไปถวายพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดนั้น และรับศีล รับพรเป็นอันเสร็จพิธี การแห่ครัวตานเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสร้างให้เกิดธรรมที่สำคัญ คือ **คารวะธรรม** คือมีความเคารพต่อกันให้เกียรติกัน เพื่อนบ้านมีงานบุญ งานประเพณี เกิดกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ และคนหนุ่ม-สาว เกิดการถ่ายทอดแบ่งปันและบอกเล่า **ปัญญาธรรม** คือ การตระเตรียมเครื่องถวาย สมาชิกต้องช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน ช่วยกันแก้ปัญหา เพื่อให้ได้ ดีที่สุด **สามัคคีธรรม** คือ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน เราในฐานะเพื่อนบ้านก็อาสาช่วยเหลือ มีน้ำใจให้แก่กันและกัน

บ้านท่าข้าวเองก็มีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนท่าข้าว คือ พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ และกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสนใจ ต่างก็ตระหนักถึงสภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากอดีตที่ใช้ประเพณีวัฒนธรรมเป็น แต่ปัจจุบันคุณค่า ความหมายถูกลบเลือน ผู้สูงอายุในฐานะสมาชิกของชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ มี

บทเรียน เป็นผู้ที่สั่งสม รักษา และสืบทอดคุณค่า ความหมายทางวัฒนธรรมมายาวนานทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อวิเคราะห์ปัญหาผ่านเวทีเสวนา สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) จากอดีตคนในชุมชนนำโดยผู้สูงอายุจะเป็นแกนนำหลักในการชักชวนคนในชุมชนมาเตรียมการ ตกแต่ง รวบรวมของกินของใช้ เอื้ออาทร พุดคุย บอกเล่าถึงคุณค่าความหมาย แต่ปัจจุบันกลับให้ความสำคัญกับความเร่งรีบ รวดเร็ว ทันสมัย ใช้การจ้างวาน หรือการซื้อหา จนละเลยคุณค่าความหมายที่แอบแฝง คนยุคใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เริ่มลดน้อยลงเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้สูงอายุ กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนในอดีตจึงเป็นเพียงกลุ่มที่สนใจ ระบบการให้คุณค่าและความสัมพันธ์ของคนในยุคอดีตที่จะผ่องถ่ายความรู้สู่คนยุคใหม่ก็ลดทอนลง เหลือเพียงการสืบทอดพิธีกรรมทางสังคมให้ครบกระบวนการ แต่ไม่สามารถเข้าใจถึงคุณค่าที่สอดคล้องกับการนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน คนยุคใหม่ไม่สามารถอธิบายคุณค่า ความหมายที่ใช้เป็นกุศโลบายที่แฝงไว้อย่างลึกซึ้ง

2) องค์ความรู้ประเพณีแห่ครัวตานลำานนาในชุมชน ทั้งผู้นำ ผู้สูงอายุ คนในชุมชนบ้านท่าข้าว องค์ความรู้ของประเพณี วัฒนธรรมบางเรื่องได้รับการถ่ายทอดมาไม่สมบูรณ์ ไม่ชัดเจน จึงทำให้เกิดความหลากหลาย มีการตีความที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมและแตกต่างกันออกไป จึงทำให้การสื่อสารความหมายยังมีความสับสน คลาดเคลื่อน และขาดความเข้าใจในหลากหลายมิติ ถูกแทนที่ด้วยค่านิยมใหม่โดยการซื้อและจ้าง ผู้สูงอายุถูกละเลยและมองข้าม มองตนเองไม่มีคุณค่าในชุมชน เป็นกลุ่มคนที่ขาดการเหลียวแลจากคนในชุมชน และชุมชนไม่มีกิจกรรมให้กลุ่มผู้สูงอายุทำ ทั้งที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมของสังคมทั้งในด้านของประเพณีและวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น

3) เกิดค่าใช้จ่ายที่เกินความเป็นองค์ประกอบครัวตานในอดีต เป็นเรื่องของการนำของใช้ที่จำเป็นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนได้มาถวายให้วัด เพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ให้กับชุมชน ตกแต่งด้วยไม้ประดับให้สวยงาม จะมีการจัดรูปขบวนครัวตาน มีป้ายชื่อหมู่บ้าน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองสังฆมโฆ และที่ขาดไม่ได้คือมีขบวนพื่อนำหน้าครัวตาน ขณะที่ ขบวนครัวตานของแต่ละหมู่บ้านเข้าวัดจะมีโฆษกหรือพิธีกร อธิบายความหมายของครัวตาน หรือบางทีก็มี การอ่าครัวตาน เมื่อแห่ครัวตานเข้าวัดแล้ว ก็จะนำไปถวายพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดนั้น และรับศีล รับพร ซึ่งมาจากความร่วมมือผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม แต่องค์ประกอบเหล่านี้ถูกทดแทนด้วยการใช้จ่ายที่เกินจำเป็นโดยการตีความหมายของกุศโลบายทางธรรมกลายเป็นเรื่องของพิธีกรรมตามประเพณี

ผลกระทบที่สืบเนื่อง จากการมองข้ามและละเลยคุณค่า และความหมายดังกล่าว ส่งผลต่อการสร้างค่านิยมใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไป จากความหมายของการใช้ประเพณีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการรวมคน เชื่อมร้อยกลุ่มคน แบ่งปันและสืบทอดความรู้ กลับมีความหมายที่แปรเปลี่ยนเป็นการปฏิบัติตามพิธีกรรม บทบาทของการใช้ประเพณีเพื่อการรวมคนลดน้อยลงเหลือเพียงคนบางกลุ่มที่มีองค์ความรู้ เช่น พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ และกลุ่มแม่บ้าน เมื่อมีเพียงคนบางกลุ่มเป็นผู้ขับเคลื่อนประเพณี วัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องลดขั้นตอน และย่นระยะเวลาของการจัดองค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรม เช่น อดีตกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นหลักในการจัดเตรียมองค์ประกอบของประเพณี พิธีกรรม ทั้งงานโครงสร้าง งานหัตถกรรม จะมีคนในชุมชนเข้าร่วมตามบทบาท หน้าที่ในการออกแรง แสดงความคิด เป็นลูกมือ เมื่อองค์ประกอบของกลุ่มคนในชุมชนเปลี่ยนไปดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น การ

จัดการบางเรื่องจึงต้องทดแทนด้วยการจ้าง และมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ความรู้ภูมิปัญญาถูกลดทอนบทบาทและแทนที่ด้วยค่านิยมใหม่ ที่เน้นความสะดวก รวดเร็ว แต่บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกลับค่อย ๆ เลือนหายไป ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ยิ่งทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงไว้ซึ่งแนวทางของการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมในรูปแบบเดิมกับบริบททางสังคมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

หากพิจารณาโครงสร้างของกลุ่มผู้สูงอายุโดยใช้วัดท่าซัวเป็นศูนย์กลาง ที่ประกอบไปด้วย ชุมชนท่าซัว ชุมชนหนองช้าง และชุมชนปางท่าซัว จากจำนวนประชากร พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุในชุมชนมี จำนวน 197 คน เทียบได้ 20% กับสัดส่วนของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งหากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นจากค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนา ที่ส่งผลต่อการสร้างคุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและชุมชน จึงทำให้กลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ตะหนักและมองเห็นความสำคัญดังกล่าว มองคุณค่า และเรื่องราวประเพณีแห่ครัวตานในมิติใหม่ที่ทำให้คนในชุมชนท่าซัวเข้าใจความหมายและปรับใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตได้เหมาะสม ยังสามารถต่อยอดเพื่อสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ เกิดโมเดลการศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ผ่านการอธิบายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการวิจัยซึ่งสามารถนำไปบูรณาการในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนา บ้านท่าซัว
- 2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.3 เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1. ขอบเขตเนื้อหา

3.1.1 ทบทวนคุณค่า ความหมาย และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นรวมไปถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนา ศึกษาองค์ประกอบ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน รูป ขบวนครัวตาน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองซิ่งหม้อง กระบวนการของพิธีกรรม เครื่องไทยทาน ลำดับพิธีกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

3.1.2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

3.1.3 ฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

3.2 ขอบเขตพื้นที่

หมู่บ้านท่าซัว หมู่ 4 ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

3.3 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

- ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชนบ้านท่าข้าว หมู่ที่ 4
- ตัวแทนผู้สูงอายุบ้านปงท่าข้าว หมู่ที่ 10
- แก่นนำชุมชนบ้านท่าข้าวและบ้านปงท่าข้าว
- พระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สมาชิกในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และอื่นๆ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่าย เช่น นักวิจัย ชาวบ้าน และนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัยครั้งนี้ นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินงานไว้ 2 วัตถุประสงค์ แบ่งการดำเนินงานได้เป็น 2 ระยะ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ระยะที่ 1 : วัตถุประสงค์ข้อที่ 1-2 : เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ควัฒนล้านนาและศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ควัฒนล้านนาก่อนบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

- 1) เวทีประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง การแบ่ง
 - บทบาทหน้าที่ และการกำหนดแนวทางการทำวิจัย (เดือนที่ 1 จำนวน 1 ครั้ง)
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน/นักวิจัยร่วม 10 คน/ที่ปรึกษา 1 คน/พี่เลี้ยง สกว. 3 คน
 - จำนวนรวมทั้งสิ้น 24 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)
- 2) เวทีทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ควัฒนล้านนา โดยทำการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ (เดือนที่ 2 จำนวน 2 ครั้ง)
 - ศึกษาองค์ประกอบ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน รูปขบวนควัฒน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองลั่นหม้อง กระบวนการของพิธีกรรมเครื่องไทยทาน ลำดับพิธีกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - ศึกษาค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน/ ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง/สัมภาษณ์

- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)
 - 3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (เดือนที่ 3 จำนวน 2 ครั้ง) ในประเด็น
 - ศึกษาคุณค่า ความหมายของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
 - ศึกษาเงื่อนไข ปัจจัย ทั้งในส่วนวิถีคิด, คน, การให้คุณค่า ความหมาย ทั้งในมิติความเชื่อ – มิติศาสนา
 - ศึกษาความเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ กระบวนการ-ขั้นตอนของพิธีกรรม จากอดีตถึงปัจจุบัน
 - ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการมีส่วนร่วมของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง/สัมภาษณ์
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)
 - 4) เวทีประมวลสรุปองค์ความรู้ความหมายของประเพณีวัฒนธรรมบ้านท่าข้าว (เดือนที่ 5 จำนวน 2 ครั้ง)
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)
 - 5) เวทีสรุปผลการดำเนินงาน และจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 (เดือนที่ 6 จำนวน 2 ครั้ง)
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 13 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำรายงานการวิจัย
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)
- ระยะที่ 2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 :** เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน
- 1) ทบทวนข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานระยะที่ 1 เพื่อวางแผนแนวทางการปรับใช้องค์ความรู้การแห่ครัวตานล้านนาตามช่วงเวลาของประเพณีในชุมชนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง (เดือนที่ 7 จำนวน 1 ครั้ง)
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

2) นำข้อมูลที่ได้มาทดลองปรับใช้กำหนดแนวทางการปรับใช้ใน 2 แนวทาง และสรุปผลของกิจกรรม (เดือนที่ 8-9 จำนวน 3 ครั้ง) ประกอบด้วย

- กิจกรรมกระบวนการเชื่อมร้อยคน (3 วัย: เด็ก-เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ) และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น วัด, หักวัด, คณะกรรมการ, อบต. เป็นต้น (1 ครั้ง)
- กิจกรรมการปรับรูปแบบประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าขั้ว ที่คงคุณค่า ความหมายของประเพณีที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายและการเปลี่ยนแปลง (2 ครั้ง)
- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /คนในชุมชนที่ร่วมกิจกรรม 50 คน/พระนิสิตจำนวน 10 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 70 คน
- กระบวนการ: กิจกรรมที่สอดคล้องกับช่วงของประเพณีแห่ครัวตาน
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

3) บูรณาการรายวิชาของ มจร. โดยการปรับใช้ในรายวิชามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เดือนที่ 10 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /พระนิสิตใน มจร. จำนวน 10 รูป/ จำนวนรวมทั้งสิ้น 20 คน
- กระบวนการ: ดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรรายวิชาของ มจร. และสรุปบทเรียนจากกิจกรรม
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

4) ประมวลสรุปองค์ความรู้ที่ได้และคืนข้อมูลให้กับชุมชน (เดือนที่ 11 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน/ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 30 คน/พระนิสิตใน มจร. จำนวน 10 รูป/ผู้เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน/ จำนวนรวมทั้งสิ้น 55 คน
- กระบวนการ: ดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรรายวิชาของ มจร. และสรุปบทเรียนจากกิจกรรม
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

5) เวทีสรุปผลการดำเนินงาน และจัดทำรายงานความนับสมบูรณระยะที่ 2 (เดือนที่ 12 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลัก 10 คน ที่ปรึกษา 1 คน พี่เลี้ยง สกว 3 คน รวม 24 คน
- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนจะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

6. ผลงานวิจัย

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ 3 ประเด็น คือ 1) การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว 2) การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) พื้นที่ประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน พบว่า

1) การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ เช่น งานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร รุ่งต่าง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่คนในชุมชนได้ร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอย่างสันติสุขและยั่งยืน ในปัจจุบันทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนทำให้วัฒนธรรมประเพณีของบ้านท่าข้าวได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ประเพณีให้สะดวกและง่ายมากขึ้น จึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ด้วยสังคมที่เร่งรีบจึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบ้านชุมชนบ้านท่าข้าวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชนอาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่อง่ายต่อการจัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก เช่น ใบตอง ต้นกล้วย ลูกมะพร้าว ใบพลู ลูกหมาก ปูนแดง เป็นต้น แต่สิ่งของเหล่านี้ยังคงคุณค่าความหมายเดิมเอาไว้ตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนกันมาแบบมุขปาฐะ

การลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าข้าว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าข้าว เจ้าอาวาสวัดท่าข้าว วางนโยบายไว้ 3 ป. คือ 1. ประยุกต์ 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด นโยบายดังกล่าว

ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 และถูกถ่ายทอดโดยการปฏิบัติสู่ทีมนักวิจัยบ้านท่าข้าว จากนโยบายดังกล่าวจึงเป็น
โจทย์ให้นักวิจัยบ้านท่าข้าว คิดหาแนวทางที่จะให้การจัดงานบุญประเพณีประจำปีของวัดท่าข้าว เป็นไปตาม
นโยบาย 3 ป. โดยทีมวิจัยจึงเริ่มดำเนินการ ดังนี้ คือ 1. ศึกษาบริบทของงานบุญประเพณีโดยหาความหมาย
คุณค่า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกิจกรรมงานบุญประเพณีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่าข้าว 2. ทบทวนค่าใช้จ่ายในการ
จัดงานบุญประเพณีตั้งแต่อดีต เปรียบเทียบกับปัจจุบัน 3. ถอดบทเรียนเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติแก่รุ่นต่อไป

2) การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบันมี 3 มิติ คือ ตัว
บุคคล สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สามารถอธิบายได้ ดังนี้ ตัวบุคคล อดีตการทำกิจกรรมงานบุญประเพณี
ของบ้านท่าข้าว จะขับเคลื่อนโดยมีผู้นำเพียง 1 หรือ 2 คน ผู้นำ คือ คนที่มีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ และดูแล
กิจการงานต่าง ๆ ภายในวัดมานาน คราใดที่มีการจัดงานบุญประเพณีชาวบ้านทั้งหลายต่าง ก็พร้อมจะเป็นผู้ตาม
และให้สิทธิในการตัดสินใจดำเนินการ ภายหลังจากการที่มีเวทีวิจัย การจัดงานบุญภายใต้กระบวนการวิจัย

มิติทางสังคมก่อให้เกิดเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เพราะคนที่มาร่วมใน
กระบวนการทำงาน มีความแตกต่างในหลายด้าน เช่น เพศ อายุ ความรู้ ดังนั้น อาจเป็นบ่อเกิดของความ
บาดหมางใจ ชุณเถือใจกัน มีการทำงานแบบเป็นทางการผ่านกลไก PDCA เริ่มตั้งแต่มีการออกหนังสือเชิญ
ประชุม มีระเบียบวาระการประชุม มีการบันทึกรายงานการประชุม ในระหว่างการประชุมมีการวางแผนงาน
กิจกรรมตั้งแต่เริ่มงานถึงเสร็จสิ้นงาน

มิติทางวัฒนธรรม เมื่อเข้าใจในคุณค่าความหมาย ทำให้พิธีกรรมมีความหมายต่อชุมชนมากขึ้นอาศัยการ
อธิบายเชิงเหตุผล ถ่ายทอดให้ความรู้จึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นในด้าน
การลดค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะเกิดจากการทบทวนคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมงานบุญ ประเพณี ซึ่ง
เชื่อต่อไปยังพิธีกรรมงานบุญอื่นด้วยการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก่อให้เกิดประโยชน์กับหมู่บ้าน 3 ธรรม คือ มีสามัคคี
ธรรมในหมู่คณะมากขึ้น

มิติทางเศรษฐกิจ ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านท่าข้าวการจัดงานส่วนใหญ่ คือ เจ้าภาพ เจ้าของงาน
ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายทุกหมวดทุกประเภท เพราะอาหาร ถือเป็นครัวตานอีกประเภทหนึ่ง ที่เจ้าภาพจัดให้มีเพื่อ
ถวายพระสงฆ์ และรับรองแขกที่มาร่วมงาน และอาหารนั้นต้องเหมาะสมกับงาน อีกทั้งรายการอาหารยังบ่งบอกถึง
สถานะทางสังคมเศรษฐกิจของเจ้าภาพอีกด้วย หลังจากทีวัดมีนโยบาย 3 ป. (ประโยชน์ ประหยัด ประยุกต์) และมี
การวิจัยเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายครัวตาน มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมิติทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประเพณี 3 ประการ
ดังนี้ มีการจัดเลี้ยงแบบโรงทาน ยกย่องเศรษฐกิจครัวเรือน

3) การฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน คนในชุมชน
ได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ทีมวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟูประเพณีโบราณขึ้นมา
ใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหัวพระเจ้า และมีการประยุกต์ครัวตานให้เข้า
สอดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้คำศรี และประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาล
สงกรานต์ และการฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน สามารถ
อธิบาย ได้ว่าสิ่งที่จำเป็นต้องคงไว้ ด้วยเหตุผล เพื่อรักษาสามัคคีธรรมของคนในหมู่บ้าน และเป็นกุสโลบายในการ
เผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยประเพณีแห่ครัวตาน และประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

กล่าวโดยสรุป ข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้ทีมวิจัย และชาวบ้านทราบถึงเหตุผล จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาปรับใช้กับประเพณีในชุมชน และประเพณีของวัด เช่น แห่นาค แห่ครัวตานหัววัดในประเพณีงานบุญต่าง ๆ จากการวิจัยทำให้เกิดกลไกกระบวนการจัดการพิธี คือ 1. มีความหลากหลายด้านพิธีกรรม การศึกษาคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านได้ศึกษาควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง จึงทำให้เกิดพิธีกรรมที่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจ ทำให้สนใจให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากขึ้น และให้ความเคารพในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด 2. กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มาร่วมงานเกิดความรู้ เกิดความผูกพันกับกลุ่มกับวัด การแสดงออกส่อไปทางที่มั่นใจ มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น และ 3. ด้านเศรษฐกิจ การวิจัย ทำให้เห็นที่มา ความหมายของพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการทำครัวตานที่เกิดความจำเป็น ไม่เป็นไปตามจารีตในอดีต เมื่อพบความรู้แล้ว จึงมีความเชื่อใหม่ เป็นผลให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานงานพิธีกรรมเช่นงานศพ เป็นต้น

หลังจากการดำเนินการสิ้นสุดโครงการ ชาวบ้านสามารถมีความรู้ ความเข้าใจในคุณค่า ความหมายของการจัดครัวตานในงานประเพณี เช่น “ครัวตาน” ได้อย่างถูกต้อง และมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อคนในชุมชน สามารถทำครัวตานได้อย่างถูกต้องหลังจากได้รับการรับรู้จากผู้รู้ และทำให้เกิดความชำนาญในการทำครัวตาน จนนำมาสู่ความภาคภูมิใจในงาน จนนำมาสู่การคลี่คลายปมปัญหาที่ชาวบ้านได้รับรู้คุณค่าและความหมาย ตลอดจนการทบทวนค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานต่าง ๆ ในงานแต่ละประเภท สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นกลไกในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการต่อยอดในรูปแบบของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทบทวนการวางแผนกิจกรรมประเพณีในชุมชนตลอดปี กิจกรรมสร้างความเข้าใจครัวตานประเภทเครื่องสักการะล้านนา กิจกรรมสืบสานคุณค่าความหมายของประเพณีตานเปตพลี และกิจกรรมศึกษาคุณค่าความหมายของงานบุญทอดกฐิน

7. อภิปรายผลการวิจัย

ประเพณีในชุมชน และประเพณีของวัด เช่น แห่นาค แห่ครัวตานหัววัดในประเพณีงานบุญต่าง ๆ จากการวิจัยทำให้เกิดกลไกกระบวนการจัดการพิธี คือ 1. มีความหลากหลายด้านพิธีกรรม การศึกษาคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านได้ศึกษาควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง จึงทำให้เกิดพิธีกรรมที่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจ ทำให้สนใจให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากขึ้น และให้ความเคารพในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด 2. กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มาร่วมงานเกิดความรู้ เกิดความผูกพันกับกลุ่มกับวัด การแสดงออกส่อไปทางที่มั่นใจ มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น และ 3. ด้านเศรษฐกิจ การวิจัย ทำให้เห็นที่มา ความหมายของพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการทำครัวตานที่เกิดความจำเป็น ไม่เป็นไปตามจารีตในอดีต เมื่อพบความรู้แล้ว จึงมีความเชื่อใหม่ เป็นผลให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานงานพิธีกรรมเช่นงานศพ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ เชื่อมทองภู และคณะ (2550)⁴ กล่าวว่า โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา

⁴ เชื่อม ทองภู และคณะ, โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2550, หน้า 94-95

จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการปรับปรุงเรื่องการบริหารจัดการใหม่ จากเดิมที่การตัดสินใจทั้งหมดอยู่ที่หัวหน้าคณะ ปรับเป็นให้นักแสดงลิเกป่าในคณะมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน เมื่อทุกคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของคณะก็จะทำให้มีกำลังใจที่จะทำงานอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือสรุปงานและวางแผนการทำงานร่วมกัน ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของลิเกป่าแก่ลูกหลานในชุมชนประชาสัมพันธ์ให้คนสมัยปัจจุบันได้รู้จักและเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงลิเกป่า

ประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ เช่น งานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่คนในชุมชนได้ช่วยกันหรือเรียกว่า “เอามื้อ” ตลอดจนร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอย่างสันติสุขและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ (2557)⁵ กล่าวว่า ชาวบ้านในชุมชนตำบลโคกเพชร ได้ให้คุณค่าและความหมายประเพณียี่งอ คือ การช่วยกันไป ช่วยกันมา เป็นลักษณะของการขอแรง เราไปขอแรงเขามา เมื่อเขามาช่วยแล้วเราต้องไปช่วยเขาคืน

ในปัจจุบันทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนทำให้วัฒนธรรม ประเพณีของบ้านท่าข้าวได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ประเพณีให้สะดวกและง่ายมากขึ้น จึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ด้วยสังคมที่เร่งรีบจึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบ้านชุมชนบ้านท่าข้าวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชนอาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่อง่ายต่อการจัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก การลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าข้าว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าข้าว เจ้าอาวาสวัดท่าข้าว วางนโยบายไว้ 3 ปี. คือ 1. ประยุต์ 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด และการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบันมี 3 มิติ คือ ตัวบุคคล สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สำหรับการฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน คนในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ที่มวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟูประเพณีโบราณขึ้นมาใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหัวพระเจ้า และมีการประยุกต์ครัวตานให้เข้าสอดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้คำศรี และประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งสอดคล้องกับ นุสวรรณ สินเจิมศิริและคณะ (2559)⁶ พบว่า รูปแบบการใช้ชีวิตของคนทั้งสามวัยตั้งแต่อดีตถึง

⁵ ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ, การปรับใช้ประเพณียี่งอเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนตำบลโคกเพชร อำเภอขุนขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2557. หน้า 64

⁶ นุสวรรณ สินเจิมศิริและคณะ, การสืบค้นภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก, เยาวชนกับชุมชน บ้านเหนือ ตำบลบวัก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2559

ปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้พัฒนาความสัมพันธ์คนสามวัยในชุมชน ที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น ประเพณี วัฒนธรรมที่มาร่วมกันโดยให้ทุกกิจกรรมคนทุกวัยสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และการทำวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของคนสามวัยโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และแสง ปวงจักรทา และคณะ (2559)⁷ ยังพบว่า ชาวบ้านมีความสมัครสมานสามัคคีกันในงานส่วนรวม ใช้หลักการทางคริสต์ศาสนาเป็นสื่อกลางในการชักชวนให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากผลการศึกษาก็จะทำให้ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และเห็นพัฒนาการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว การทดลองทำกิจกรรม “ค่ายครอบครัว” และกิจกรรมใน “เทศกาลคริสตมาส” ยังทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา อินทรสุวรรณ์. "เพลงพื้นบ้าน". สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 12 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, 2536
- เชื้อม ทองภู และคณะ. "โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี". รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2550
- ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ. "การปรับใช้ประเพณียวโดเพื่อฟื้นฟูชีวิตชุมชนตำบลโคกเพชร อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ". รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2557
- เทศบาลตำบลบ่อแก้ว. "สภาพทั่วไป". สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562. จากเว็บไซต์ <https://www.tbouhaew.go.th/home>
- นุสวรรณ สิมเจิมศิริและคณะ. "การสืบค้นภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก เยาวชนกับชุมชน บ้านเหนือ ตำบลบวักคำ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่". รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2559
- พายุ ภูคำวงศ์. "ศึกษาคคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาประปรังคู่แก้วของชาวพุทธ อำเภอคูแก้ว จังหวัดอุดรธานี". สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557

⁷ แสง ปวงจักรทา และคณะ, การประยุกต์หลักศาสนาธรรมเพื่อการพัฒนาฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านไตร้อง, งานวิจัย, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2559, หน้า 125-127

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

แสง ปวงจักรทา และคณะ. “การประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านได้รื่อง”. *งานวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)*, 2559

องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแฮ้ว. *สภาพทั่วไป*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562. จากเว็บไซต์

<http://www.bohae.go.th/products.html>

รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

HOUSEHOLD ACCOUNT MODEL OF THE TAI-YAI ETHNIC GROUP IN MUANG DISTRICT, MAE HONG SON PROVINCE

บุปผา คำนวน^{*}
Bupha Khamnun

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อหาแนวทางการสร้างรูปแบบของการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนและเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือครัวเรือนของชุมชนบ้านทุ่งกองมูจำนวน 45 ครัวเรือนนำข้อมูลมารวบรวมได้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพและรายงานผลสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือสถิติเชิงพรรณนาด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของชุมชนทุ่งกองมูเป็นสมุดบัญชีตามรูปแบบฟอร์มที่ใช้บันทึกบัญชีอย่างง่ายที่ออกแบบด้วยตัวเองส่วนใหญ่ไม่ได้บันทึกบัญชีครัวเรือนเพราะชุมชนขาดความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนพบว่าชุมชนทุ่งกองมูสนใจการบันทึกบัญชีครัวเรือนตามรูปแบบสมุดบัญชีของนักวิจัย โดยมีการจัดพิมพ์ข้อบัญญัติรายรับและรายจ่ายมาให้ล่วงหน้าแล้วผู้บันทึกบัญชีเพียงแต่ใส่จำนวนเงินที่รับและจ่ายเท่านั้น ทำให้สะดวกมากยิ่งขึ้น ชุมชนจึงได้นำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงการบันทึกบัญชีโดยใช้รูปแบบสมุดบัญชีของนักวิจัย ทำให้ชุมชนรู้รายรับ รายจ่ายในครัวเรือน แล้วสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ รวมทั้งทำให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: รูปแบบ, บัญชีครัวเรือน, กลุ่มชาติพันธุ์

^{*} อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการการค้าขายแดน ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน

ABSTRACT

The objective of this research are: 1. To study the knowledge and understanding of household accounting in Tai Yai ethnic groups in Mueang District Mae Hong Son Province. 2. To find ways to create model for household accounting of Tai Yai ethnic groups in Muang district Mae Hong Son Province And 3.To study the problems and obstacles in the preparation of household accounts of Tai Yai ethnic groups in Mueang District Mae Hong Son Province. The population used in this research was 45 households of Thung Kong Mu community. The data collected were qualitative analyzes and the statistical reports used in the data analysis were descriptive statistics. Percentage, Mean and Standard Deviation

The study found that the household accounting format of Thung Kong Mu community was a simple self-designed account book based on the simple accounting records.

The results of the development of household accounting model were found that the Thung Kong Mu Kuan community recorded household accounts according to the researcher's account book format. The names of income and expenditures have been published in advance, the accountant only puts in the amount received and paid that make it more convenient .The community then applied the existing knowledge to improve the accounting record by using the researcher's account book format so it makes the community knows the income Household expenditure and can reduce unnecessary expenses as well. Making the community realize the importance of keeping household accounts even more

Keywords: format, household account, ethnic group

1. บทนำ

จากสถานการณ์สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยกระแสวัตถุนิยมและความฟุ้งเฟ้อจึงทำให้คนส่วนใหญ่หลงผิดไปตามกระแสจนกลายเป็นปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นเช่นปัญหาครอบครัวปัญหาสุขภาพปัญหาส่วนตัวปัญหาหนี้สินและการงานและโดยเฉพาะปัญหานี้สินที่ทำให้เกิดความตึงเครียดและกดดันซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตาย ทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรบุคคลอันมีค่าที่ไม่อาจประเมินได้ อย่างไรก็ตามคนไทยยังมีทางออกและมีการป้องกันปัญหาดังกล่าวโดยการให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะการจัดการชีวิตและการพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ภายใต้สังคมในปัจจุบันแนวทางหนึ่งที่ประชาชนคนไทยควรยึดถือเป็นปฏิบัติคือการพึ่งพาตนเองการรู้จักพอประมาณการไม่ประมาทตามแนวปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองเห็นถึงความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองรู้จักความพอมีพอกินพอใช้คำนึงถึงหลักเหตุผลและการประมาณตนเองพร้อมกับทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาทในเรื่องของการใช้จ่ายเงินโดยการนำความรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีมาประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถหาทาง

¹ยุพา สระโอน, “ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือนกรณีศึกษาหมู่บ้านทุ่งน้อย ตำบลหินกอง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี”, วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2557 – มีนาคม 2558).

แก้ไขให้ตนเองอยู่รอดและสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนในอนาคตได้ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีคุณภาพ²

การทำบัญชีครัวเรือนหรือการจดบันทึกรายรับรายจ่ายที่ทางภาครัฐพยายามรณรงค์ส่งเสริมให้มีความสำคัญแก่ประชาชนจดบันทึกรายรับรายจ่ายประจำวันในเรื่องของการบริหารจัดการเงินของตนเอง ครอบครัวให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดว่ามีรายรับรายจ่ายจากแหล่งใดบ้างจำนวนเท่าใดในแต่ละวันสัปดาห์เดือนและปีเพื่อให้เห็นภาพรวมว่าตนเองและครอบครัวมีรายรับรายจ่ายเท่าใดคงเหลือเท่าใดรายรับที่ได้รับมาเพียงพอต่อรายจ่ายที่มีหรือไม่หากมีรายรับมากกว่ารายจ่ายก็สามารถจะนำไปสู่การออมได้³ แต่หากรายจ่ายมากกว่ารายรับควรมีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงหรือควรเพิ่มรายรับให้มากขึ้นเมื่อรู้ที่ไปที่มาของการใช้จ่ายเงินก็สามารถวางแผนรายรับการจ่ายเงินของตนเองและครอบครัวได้การฝึกปฏิบัติให้ตนเองโดยการนำความรู้มาพัฒนาให้เป็นคนที่มีเหตุมีผลเป็นคนรู้จักพอประมาณรู้จักรักตนเองครอบครัวชุมชนและประเทศชาติมากขึ้นจึงเห็นได้ว่าการทำบัญชีครัวเรือนจดบันทึกรายรับรายจ่ายก็คือวิถีแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง⁴

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทย มีความโดดเด่นหลายลักษณะ โดยเฉพาะสภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม และความหลากหลายของประชากรจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ นับเป็นจังหวัดที่มีความน่าสนใจหลายอย่าง ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความหลากหลายทั้งคนเมือง ชาวไท (ไทใหญ่) จีนฮ่อ พม่า และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้แก่ ม้ง (แม้ว) ลีซู (ลีซอ) ล่าหู่ (มูเซอ) ลัวะ และปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) เป็นต้น⁵ โดยต่างรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็อยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมต่างกันได้อย่างไม่เคียดแค้นความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมแต่อย่างใด

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการทำบัญชีเกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากชนพื้นเมืองในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นส่วนมากเป็นคนไตหรือไทใหญ่ซึ่งมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง เพื่อที่จะศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน และได้นำไปปฏิบัติได้ถูกต้องตามขั้นตอนหรือมีปัญหาอุปสรรคในการ

²สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ประมวลคำในพระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550.

³สมัย เชิงหอม, “การพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อการพึ่งพาตนเองของประชาชนหมู่บ้านแอ่ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2554.

⁴สุภัทรรพวิจิตร, “การบูรณาการบัญชีครัวเรือนเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลางตำบลชะฮองอำเภอดุหมพริสัย จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 10 ฉบับที่ 48 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2556), หน้า 7-15.

⁵ศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ข้อมูลจังหวัด ข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางสังคม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/societal-characteristics.html> [16 มีนาคม 2562].

จัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างไร เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบในการพัฒนาส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนและเป็นข้อมูลช่วยในการวางแผนการใช้จ่ายภายในครัวเรือนลดภาระหนี้สิน ตลอดจนมีเงินเก็บออมได้มากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนเกิดการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

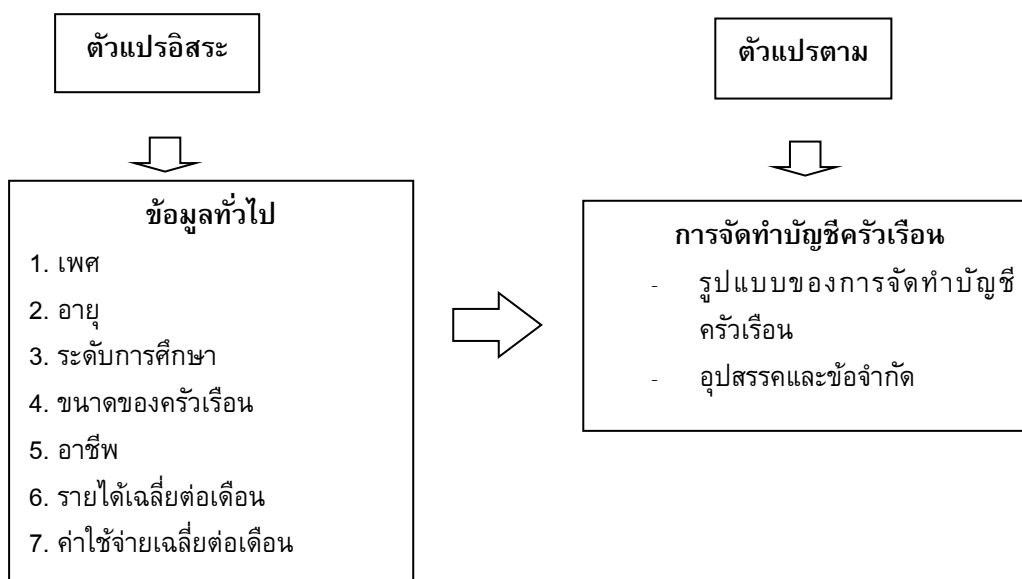
2.1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2. เพื่อหาแนวทางการสร้างรูปแบบของการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การวิจัยนี้รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1: กรอบแนวความคิดของการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลบริบทพื้นที่เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน จากการศึกษาสภาพบริบทเชิงพื้นที่ และข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำบัญชีครัวเรือนพร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของชุมชน และนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยใช้ กระบวนการทางการบัญชี โดยใช้บัญชีครัวเรือนในการพัฒนาการเรียนรู้ไปสู่ความสำเร็จ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ความคิดเห็นรวบยอด มาพัฒนาปรับปรุงรูปแบบระบบบัญชีใหม่พร้อมทั้งถ่ายทอดความรู้ที่ได้ให้แก่ชุมชนเพื่อสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดทำบัญชีให้มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่รูปแบบบัญชีครัวเรือนที่เหมาะสม

4.2 ขอบเขตพื้นที่ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร

- กลุ่มประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- กลุ่มตัวอย่าง ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่อำเภอเมือง ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งสิ้น จำนวน 45 ครัวเรือน

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

4.3.1 แบบสอบถามซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างตามแนวทางของวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของงานวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวนทั้งสิ้น 45 ครัวเรือน โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคลของผู้ให้ตอบแบบสอบถามได้แก่เพศอายุระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือนอาชีพ รายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนโดยเป็นลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้เลือกตอบจำนวน 5 ข้อ (Check list)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพการจัดทำบัญชีครัวเรือนโดยเป็นลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้เลือกตอบ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับและแบบปลายเปิดให้ตอบ

4.3.2 การสัมภาษณ์สำหรับการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างในประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของการจัดทำบัญชีในปัจจุบัน เหตุผลที่บันทึกหรือไม่บันทึกบัญชีประโยชน์ที่ได้รับจากการบันทึกบัญชี เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการจัดทำบัญชีและประเด็นปัญหาที่ได้ไปพัฒนาเป็นรูปแบบการบัญชีที่เหมาะสม

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และโดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 45 ครั้วเรือน โดยครัวเรือนตอบแบบสอบถามครบตามจำนวนที่กำหนด คิดเป็นร้อยละ 100 โดยผู้วิจัยและทีมงาน ได้มีการชี้แจงแนะนำให้เข้าใจก่อนที่จะรวบรวมข้อมูล

4.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐบาล เอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชน เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5. ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

5.1 แบบสอบถามแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล

ตารางที่ 1: ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล (n = 45)

ลำดับ	ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	12	26.7
	หญิง	33	73.3
2	อายุ		
	ต่ำกว่า 20 ปี	2	4.4
	21-25 ปี	6	13.3
	26-30 ปี	10	22.2
	31-40 ปี	13	28.9
	41 ปีขึ้นไป	14	31.1
3	ระดับการศึกษา		
	ต่ำกว่า ม.3	21	46.7
	ม.6 / ปวช.	12	26.7
	ปวส. / อนุปริญญา	11	24.4
	ปริญญาตรี	1	2.2
4	ขนาดของครัวเรือน		
	2 คน	6	13.3

	3 คน	11	24.4
	4 คน	20	44.4
	5 คนขึ้นไป	8	17.8
5	อาชีพ		
	ค้าขาย	5	11.1
	เกษตรกรรม	11	24.4
	รับจ้างทั่วไป	22	48.9
	พนักงานบริษัท	6	13.3
	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	1	2.2
6	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
	น้อยกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท	6	13.3
	5,001-10,000 บาท	22	48.9
	10,001-15,000 บาท	16	35.6
	15,001 ขึ้นไป	1	2.2
7	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน		
	น้อยกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท	11	24.4
	5,001-10,000 บาท	20	44.4
	10,001-15,000 บาท	14	31.1
รวม		45	100

จากตารางที่ 1 ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคลของผู้ให้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ครั้วเรือนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 73.3 ซึ่งมีอายุระหว่างอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 31.1มีการศึกษาในระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.7 มีขนาดครั้วเรือนจำนวนสมาชิกในครั้วเรือน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 48.9 มีรายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วงระหว่าง 5,001-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 48.9และมีค่าใช้จ่ายต่อเดือนอยู่ในช่วงระหว่าง 5,001-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 44.4

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการจัดทำบัญชีครั้วเรือน

ตารางที่ 2: ข้อมูลสภาพการจัดทำบัญชีครั้วเรือน (n=45)

ลำดับ	ข้อมูลสภาพการจัดทำบัญชีครั้วเรือน	จำนวน	ร้อยละ
1	จัดทำบัญชีครั้วเรือน		
	เคย	26	57.8
	ไม่เคย	19	42.2
2	การจดบันทึกบัญชีครั้วเรือน		

	จัดบันทึก	22	48.9
	ไม่ได้จัดบันทึก	23	51.1
3	ช่วงเวลาที่ยกบันทึกบัญชีครัวเรือน		
	เช้า	5	22.8
	กลางวัน	3	13.6
	เย็น	3	13.6
	กลางคืน	11	50.0
4	การเข้าอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน		
	เคย	45	100
	ไม่เคย	0	0
5	หน่วยงานที่ให้ความรู้		
	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.)	25	55.6
	สำนักงานบัญชีจังหวัด	9	20.0
	สถาบันการศึกษา	11	24.4
6	ผู้จัดบันทึกบัญชีครัวเรือน		
	ตนเอง	20	90.9
	บุตร	2	9.1
รวม		45	100

จากตารางที่ 2 ข้อมูลสภาพการจัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยจัดทำบัญชีครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 57.8 แต่ในปัจจุบันนั้นไม่ได้มีการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 51.1 กลุ่มตัวอย่างที่มีการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนส่วนใหญ่จัดบันทึกบัญชีครัวเรือนในช่วงเวลาตอนกลางคืน คิดเป็นร้อยละ 50.0 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเคยเข้าอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และมีความคิดเห็นว่าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากที่สุดต่อการให้ความรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 55.6 กลุ่มตัวอย่างที่มีการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนระบุว่าบุคคลที่เป็นผู้จัดบันทึกบัญชีครัวเรือนส่วนใหญ่ คือ ตนเอง คิดเป็นร้อยละ 90.9

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือน
ตารางที่ 3: ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือน(n=45)

คำถาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับความเข้าใจ
1. รายได้หรือรายรับของท่านได้จากการประกอบอาชีพหลัก	4.47	0.58	มาก
2. รายได้หรือรายรับของท่านได้จากการประกอบอาชีพเสริม	3.56	0.89	มาก

3. รายจ่ายของท่านเป็นเงินที่ใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน	4.20	0.76	มาก
4. รายจ่ายของท่านเป็นเงินที่ใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน	3.60	1.05	มาก
5. ท่านมีรายรับเพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือน	3.67	0.98	มาก
6. ท่านมีรายรับมากกว่ารายจ่ายในครัวเรือน	3.44	0.91	ปานกลาง
7. สมาชิกในครัวเรือนของท่านใช้จ่ายเงินไปตามฐานะ	3.87	0.69	มาก
8. ท่านมีเงินเหลือเก็บออมไว้เป็นทุนสำรองในครัวเรือน	3.29	0.92	ปานกลาง
9. ท่านได้ออมเงินไว้บางส่วนสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉิน	3.24	1.03	ปานกลาง
10. ท่านนำหลักการของการทำบัญชีครัวเรือนมาใช้ในการจัดการรายรับ-รายจ่ายภายในครอบครัว	3.20	0.97	ปานกลาง
11. ท่านมีสมุดบันทึกติดตัวไว้ลงรายการที่จ่ายออกไปเพื่อกันลืม	2.73	1.09	ปานกลาง
12. ท่านมีการแยกประเภทของรายรับและรายจ่ายก่อนการบันทึกบัญชี	2.82	0.93	ปานกลาง
13. ท่านสรุปรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำทุกเดือน	2.82	1.02	ปานกลาง
14. ท่านมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน	2.62	0.91	ปานกลาง
15. หลังจากที่ท่านจัดทำบัญชีครัวเรือนเป็นประจำท่านสามารถลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้	2.64	0.96	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีศักยภาพความเข้าใจในการจัดทำบัญชีครัวเรือนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจรายได้หรือรายรับของท่านได้จากการประกอบอาชีพหลักรายจ่ายของท่านเป็นเงินที่ใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวันสมาชิกในครัวเรือนของท่านใช้จ่ายเงินไปตามฐานะท่านมีรายรับเพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือน รายจ่ายของท่านเป็นเงินที่ใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รายได้หรือรายรับของท่านได้จากการประกอบอาชีพเสริม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.47, 4.20, 3.87, 3.67, 3.60 และ 3.56 ตามลำดับ และท่านมีรายรับมากกว่ารายจ่ายในครัวเรือน ท่านมีเงินเหลือเก็บออมไว้เป็นทุนสำรองในครัวเรือน ท่านได้ออมเงินไว้บางส่วนสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉิน ท่านนำหลักการของการทำบัญชีครัวเรือนมาใช้ในการจัดการรายรับ-รายจ่ายภายในครอบครัว ท่านมีการแยกประเภทของรายรับและรายจ่ายก่อนการบันทึกบัญชี ท่านสรุปรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำทุกเดือน ท่านมีสมุดบันทึกติดตัวไว้ลงรายการที่จ่ายออกไปเพื่อกันลืม หลังจากที่ท่านจัดทำบัญชีครัวเรือนเป็นประจำท่านสามารถลดรายจ่ายที่

ไม่จำเป็นลงได้ และท่านมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.44, 3.29, 3.24, 3.20, 2.82, 2.82, 2.73, 2.64 และ 2.62 ตามลำดับ

ส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดทำบัญชีครัวเรือน

ตารางที่ 4: ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดทำบัญชีครัวเรือน

คำถาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
1. การทำบัญชีครัวเรือนมีความยุ่งยาก	3.53	0.92	มาก
2. ขาดแหล่งให้ความรู้การจัดทำบัญชีและการนำบัญชีครัวเรือนไปใช้ประโยชน์	3.67	0.88	มาก
3. ขาดแรงจูงใจในการจัดทำบัญชีครัวเรือน	3.76	1.03	มาก
4. ภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากทำให้ไม่สามารถจดบันทึกบัญชีครัวเรือนได้	4.00	1.00	มาก
5. ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ	4.09	1.06	มาก
6. มีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ	4.09	1.10	มาก

จากตารางที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดทำบัญชีครัวเรือนพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีครัวเรือนใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มาก โดยให้ความเห็นว่า ในด้านขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ และมีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอมากที่สุด รองลงมาคือ ภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมาก ทำให้ไม่สามารถจดบันทึกบัญชีครัวเรือนได้ ขาดแรงจูงใจในการจัดทำบัญชีครัวเรือนขาดแหล่งให้ความรู้การจัดทำบัญชีและการนำบัญชีครัวเรือนไปใช้ประโยชน์ และ การทำบัญชีครัวเรือนมีความยุ่งยาก อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.09, 4.09, 4.00, 3.76, 3.67 และ 3.53 ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะในการจัดทำบัญชีครัวเรือน

1. ต้องการจัดทำบัญชีที่ง่ายต่อความเข้าใจ สามารถทำง่าย ขนาดตัวหนังสือเห็นชัดเจน เหมาะสำหรับผู้คนที่สายตาไม่ดี
2. ต้องการมีส่วนร่วมในการออกแบบเอกสารในการบันทึกบัญชี และทดลองทำว่ารูปแบบการบัญชีที่ออกแบบสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง โดยผู้ศึกษาขอให้คำปรึกษาเมื่อเกิดปัญหาการบันทึกบัญชี
3. อยากให้มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมในการจัดทำบัญชีครัวเรือนมากขึ้น
4. เป็นโครงการที่ดี อยากให้ทุกครัวเรือนมีส่วนร่วม
5. ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการจัดทำบัญชีครัวเรือนมากกว่านี้ และทำอย่างต่อเนื่องจะได้มีการวางแผนการใช้จ่ายให้เพียงพอ และมีเงินเหลือเก็บเงินออม

6. สนับสนุนให้ทุกคนทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย เพื่อจะได้รู้รายรับ – รายจ่ายของตัวเองและภายในครอบครัว

7. อยากให้มีการส่งเสริมอาชีพเสริมภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

5.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

รูปแบบของสมุดบัญชี พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการบันทึกบัญชีสม่ำเสมอ โดยใช้แบบฟอร์มที่ใช้บันทึกบัญชีอย่างง่ายซึ่งทุกคนสามารถจัดทำขึ้นเองได้ง่ายๆ ในสมุดหรือกระดาษที่เหลือใช้ คือมีช่องรายการรายรับ-รายจ่าย และช่องคงเหลือ ซึ่งมีความเห็นว่าการบันทึกบัญชีมีประโยชน์และมีความตั้งใจที่จะบันทึกบัญชีต่อไปเพราะทำให้รู้รายรับรายจ่ายและรู้ว่าสิ่งใดที่ควรประหยัดนอกจากนี้ผลของการบันทึกบัญชียังเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สามารถแสดงเป็นข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องในครอบครัวได้ทราบแหล่งที่มาและแหล่งที่ใช้ไปของเงินของครอบครัวแต่การบันทึกบัญชีก็ทำให้เกิดความยุ่งยากเพราะบางคนบอกว่าล้มเพราะไม่ได้จดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในทันที

จากการสัมภาษณ์เพื่อระดมความคิดจากกลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นว่าหากมีการจัดพิมพ์ข้อบัญญัติรายรับและรายจ่ายมาให้ล่วงหน้าแล้ว ผู้บันทึกบัญชีเพียงแต่ใส่จำนวนเงินที่รับและจ่ายเท่านั้นจะทำให้สะดวกมากยิ่งขึ้น และยังอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในครอบครัวได้เป็นอย่างดี รวมทั้งผู้ที่สายตาไม่ค่อยดีอีกด้วย ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าควรกำหนดแบบฟอร์มรูปแบบของสมุดบันทึกบัญชีขึ้นมาใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้บันทึกบัญชี จึงกำหนดแบบฟอร์มบันทึกบัญชีครัวเรือนขึ้นมาให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง จากการกำหนดรูปแบบแบบฟอร์มการบันทึกขึ้นมาใหม่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความพอใจขึ้นเป็นอย่างมากและมีผู้ที่สนใจจะบันทึกบัญชีครัวเรือนเพิ่มขึ้น

6. อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์จาก รูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. จากการศึกษารูปแบบการทำบัญชีของชุมชน พบว่า ชุมชนนั้นเคยเข้าร่วมอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือนกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และได้รับสมุดบันทึกบัญชีครัวเรือนจากการอบรมดังกล่าว ซึ่งเคยมีการบันทึกและสมุดที่ใช้ในการบันทึกหมดไปชุมชนจึงมีการทำสมุดบัญชีใช้แบบฟอร์มที่ใช้บันทึกบัญชีอย่างง่ายขึ้นมาเลียนแบบซึ่งทุกคนสามารถจัดทำขึ้นเองได้ง่าย ๆ ในสมุดหรือกระดาษที่เหลือใช้ ซึ่งชุมชนนั้นมีการบันทึกบัญชีครัวเรือนค่อนข้างน้อย

2. จากการสร้างรูปแบบการจัดทำบัญชีของชุมชนขึ้นมาใหม่ และบันทึกบัญชีตามรูปแบบของผู้วิจัย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมนั้น พบว่าชุมชนให้ความสนใจสมุดบัญชีตามรูปแบบที่จัดทำขึ้นใหม่ ซึ่งมีรูปแบบที่ง่ายขึ้น มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของคนในชุมชนซึ่งสร้างความสะดวกในการบันทึกบัญชีครัวเรือนที่ง่ายขึ้น นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงการบันทึกบัญชี ทำให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

3. จากการบันทึกบัญชีสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการหารายได้ทำให้ชุมชนมีรายได้ที่แน่นอนสม่ำเสมอมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าหากชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจ และมีการจดบันทึกบัญชีอย่างถูกต้องสม่ำเสมอ ก็จะสามารถช่วยให้ชุมชนมีวินัยทางการเงิน รู้จักวิธีการบริหารการเงินการบัญชีของตนเอง

เพียงพอ รู้จักการใช้จ่ายอย่างประหยัดและรู้จักการออม รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนประกอบอาชีพ สามารถสร้างรายได้ อันเป็นการสร้างโอกาสให้กับชุมชนให้สามารถชำระหนี้ ไม่ไปพึ่งพาหนี้ในระบบ และสามารถพึ่งตนเองได้ รวมไปถึงการออมเงินในที่สุด

จะเห็นได้ว่า การบัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาการใช้จ่ายเงินตามแนวพระราชดำริเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้จากประโยชน์ของการบันทึกบัญชีและประโยชน์ของแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกันและประโยชน์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ระมัดระวังในการใช้ จ่าย จะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อ คนไทยและประเทศไทย ทำให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสร้างความยั่งยืนให้กับประเทศ⁶

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานของรัฐ หรือสถาบันการศึกษา ควรเข้ามาให้ความรู้และคำแนะนำต่าง ๆ ตลอดจนจัดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือนให้แก่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจส่งเสริมหรือให้การสนับสนุนชุมชนในการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้สามารถนำหลักการของการทำบัญชีครัวเรือนมาจัดการรายรับ – รายจ่ายภายในครัวเรือนได้ ทำให้เกิดการใช้จ่ายอย่างรอบคอบและไม่ฟุ่มเฟือย สามารถตัดทอนรายจ่ายต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นและสิ่งของฟุ่มเฟือยออกไปได้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สินครัวเรือน หนี้ในระบบและอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งส่งเสริมอาชีพเสริมภายในชุมชนได้อย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนมากขึ้น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับทางชุมชนและครัวเรือนของตนเอง ซึ่งมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน อย่างทั่วถึงและทำอย่างต่อเนื่อง
2. ควรมีการจัดอบรมที่จะทำให้เกิดความรู้และประโยชน์แก่ชุมชนอย่างทั่วถึง
3. ควรจะมีการติดตามผล ตรวจสอบบัญชีของชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของชุมชน และให้คำแนะนำเมื่อมีข้อสงสัยหรือแนะนำในการวิเคราะห์และวางแผน
4. ควรมีการส่งเสริมให้ผู้จัดทำบัญชีครัวเรือน ในการช่วยเหลือตนเองโดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกรายรับรายจ่ายการวางแผนและกำหนดเป้าหมายการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และการออมมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินที่มีอยู่

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เมื่อผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบในการบันทึกบัญชีครัวเรือนให้แก่ชุมชนโดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงให้เห็นว่าชุมชนเห็นด้วยอย่างยิ่งว่าในการจัดทำบัญชีครัวเรือนนั้นมีความจำเป็น และหันมาให้ความสนใจในการบันทึกบัญชีครัวเรือนมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงขาดความรู้และแรงจูงใจในการจัดทำบัญชี

⁶ วาริพิน มงคลสมัย, “งานวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ทางบัญชีตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2552).

ครัวเรือน ซึ่งหากชุมชนได้รับความรู้ที่ถูกต้อง มีการกระตุ้นสร้างแรงจูงใจและวินัยในการจัดทำบัญชีครัวเรือน จะทำให้ชุมชนสามารถจัดทำบัญชีครัวเรือนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อจะได้ศึกษา เปรียบเทียบ หาข้อแตกต่างกับการศึกษาในครั้งนี้ เพราะแต่ละพื้นที่จะมีปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน นำไปสู่ผลสำเร็จของการทำบัญชีครัวเรือนที่ไม่เหมือนกัน ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการหาแนวทางการสร้างรูปแบบของการจัดทำบัญชีครัวเรือนและวางแผนการส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนที่เหมาะสม และนำไปสู่การสำราญในการจัดทำบัญชีครัวเรือนให้มีความยั่งยืนต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

ยุพา สะรุโณ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือนกรณีศึกษาหมู่บ้านทุ่งน้อย ตำบลหินกอง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี”. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ตุลาคม 2557 – มีนาคม 2558)

วาริพิน มงคลสมัย. “งานวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ทางบัญชีตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”.

เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2552.

ศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน. ข้อมูลจังหวัด ข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางสังคม. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/societal-characteristics.html> [16 มีนาคม 2562].

สมัย เชิงหอม. “การพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อการพึ่งพาตนเองของประชาชนหมู่บ้านแอ ตำบลพินนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร”. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2554.

สุภัทธรทวีจันทร์. “การบูรณาการบัญชีครัวเรือนเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลางตำบลชะยูงอำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 48 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2556), หน้า 7-15.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ประมวลคำในพระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2550.

**การศึกษาผลของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน
(แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง)**

**THE STUDY OF THE RESULTS OF THE POLICY ON TOURISM
PROMOTION OF THE LESS-VISITED AREA CITY IN THE UPPER
NORTHERN; (PHRAE, NAN, LUMPHUN, AND LUMPANG)**

ศิริขวัญ ปัญญาเรียน และคณะ*
Sirikhuan Panyarien And Others

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

การศึกษาผลของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน (แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง) มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ตลอดจน ศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน โดยการสัมภาษณ์และจัดประชุมระดมความคิดเห็น มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง ตลอดจน ตัวแทนผู้นำชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยได้ศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อมของนโยบายที่มีต่อพื้นที่ และภาพรวมพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวได้เล็งเห็นถึงข้อดีในการส่งเสริมผลักดันการท่องเที่ยวเมืองรอง โดยมีการเตรียมความพร้อมในการรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในทุกช่วงฤดูกาล ตลอดจน การผลักดันนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ มาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเมืองรอง นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว

* นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

วาริชต์ มัชฌมบุรุษ สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ประกอบศิริ ภักดีพินิจ สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

พจันพิชิตา ศรีสมพงษ์ สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ABSTRACT

This study of the effects policy on tourism promotion of the less-visited area, secondary city in the upper northern; Phrae, Nan, Lumphun, and Lampang. This objective is to analyze the policy promoting the less-visited area, secondary city in the upper north region such as Phrae, Nan, Lamphun, and Lampang. Also to study the attitudes of tourism stakeholders towards policy of the promotion of the less-visited area tourism in the upper north. As a result, the interview and brainstorm which has a stake in tourism in the area including of the tour operator and the accommodation, the business operator food and beverage, the entrepreneurs export products and souvenirs, transportation business operator, the recreation and entertainment entrepreneurs, as well as the representatives of community leaders in the area. The result of studying economic, social, cultural and environmental impacts of the policy concern the area found that tourism stakeholders have realized the advantages of promoting tourism in the less-visited area city. The last overall picture found that tourism stakeholders recognize the advantages in promoting, the tourism in the secondary cities by preparing to accommodate the group of tourists who travel in every season as well as to push forward the existing cultural capital to continue to increase tourism value.

Keywords: the Less-visited area, the policy on tourism promotion

1. บทนำ

ปัจจุบันหลายประเทศได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ในสถานการณ์แนวโน้มที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทาง แบบ "มวลชน" (Mass Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวตามกระแสความนิยม เป็นการเดินทางของกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ในทางกลับกันทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีขีดความสามารถในการรองรับอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้เกิดการตระหนักถึงการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยการพัฒนาสินค้าบริการทางการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมที่ชื่นชอบ บ่งบอกความเป็นตัวตนของนักท่องเที่ยวได้¹

ที่ผ่านมา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2560-2564) โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายด้านการท่องเที่ยวและกีฬาให้มีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ได้นำยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) และแผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2560-2564) รวมทั้ง การศึกษาความสำเร็จ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ประสบในระหว่างการทำงานตามยุทธศาสตร์กระทรวง

¹ กรรณ สัจธร, แหล่งท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวตลาดใหม่, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555).

การท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2555 -2559 เพื่อนำมาประกอบกับทิศทาง สถานการณ์และความเป็นไปในตลาด การท่องเที่ยวและกีฬา ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการ กำหนดแนวทางและทิศทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและกีฬาของประเทศให้มีความสอดคล้องกับ นโยบายของรัฐบาลและสอดคล้องกับแผนในระดับต่าง ๆ มาเป็นกรอบแนวคิดและทิศทางในการจัดทำ ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2560 - 2564)²

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในยุทธศาสตร์ชาติ พบกรอบพัฒนาประเทศระยะยาว เพื่อให้ประเทศบรรลุ วิสัยทัศน์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ โดยครอบคลุมตั้งแต่ปี 2561-2580 ในส่วนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ การเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวระดับโลก หรือ เป็นแม่เหล็กการท่องเที่ยว ระดับโลก โดยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยว ผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นพัฒนาระดับท้องถิ่น มีนโยบายชัดเจนที่มุ่งเน้นให้ ความสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยหวังสร้างและกระจายรายได้ลงสู่ท้องถิ่นและชุมชน ด้วยการส่งเสริม ผลักดันนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ ให้เดินทางเชื่อมโยงจากเมืองหลักสู่เมืองรอง เพื่อผลประโยชน์จะได้ เข้าสู่ท้องถิ่น โดยเริ่มพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเมืองรอง ด้วยการเข้าถึงแหล่งพื้นที่และประชาสัมพันธ์อย่างเป็น ระบบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ รู้จักเมืองรองมากขึ้น และหวังให้การมาเที่ยวและ สัมผัสเมืองรอง จะทำให้มีการกระจายรายได้ลงสู่ท้องถิ่นอย่างรวดเร็วและเห็นได้ชัด จากนั้นนโยบายดังกล่าวทำ ให้เกิดแนวคิดต่อยอดขยายผลของ ส่งผลให้ครั้งแรกของปี 2561 ภาพการท่องเที่ยวใน 55 เมืองรองมีการ ขยายอย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างรายได้ถึง 1.16 แสนล้านบาท เติบโตกว่า 9% จากจำนวนนักท่องเที่ยวทั้ง ไทยและต่างประเทศที่ไหลเข้าสู่เมืองรองรวมกันกว่า 38 ล้านคน เพิ่มขึ้นเกือบ 5% เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกัน ของปีที่แล้ว กระแสการตอบรับเป็นไปในทิศทางที่ดี³

สำหรับการท่องเที่ยวของภาคเหนือมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ มีด้านทัศนียภาพ ที่สวยงาม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ความเป็นมิตรของผู้คน แหล่งมรดกโลกด้านประวัติศาสตร์ รวมทั้งเป็นประตูเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสู่ประเทศเพื่อนบ้าน พบการ ขยายตัวของตลาดเฉพาะกลุ่มมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงกีฬาผจญภัย การ ท่องเที่ยวชุมชน การพำนักระยะยาว การท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอนุภาคลุ่มน้ำโขง แต่เมื่อพิจารณาจาก รายได้จากการท่องเที่ยวและจำนวนของนักท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวในเมืองท่องเที่ยวหลัก จากประเด็น ปัญหาพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาพื้นที่ศึกษาวิจัย คือ พื้นที่ภาคเหนือตอนบน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน โดยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการใช้นโยบาย ผลของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ภาคเหนือ ที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเมืองรอง มากน้อยเพียงใด อันจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการ ท่องเที่ยวเมืองรองในภาคเหนือตอนบน ที่มีการส่งเสริมอย่างถูกทิศทาง และความยั่งยืนต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

² กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2560 - 2564), สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2561, จากเว็บไซต์ https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=312

³ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, นโยบายการท่องเที่ยว, สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2561, จากเว็บไซต์ [https://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=5953&filena me=index](https://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=5953&filena%20me=index)

2.1 วิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

2.2 ศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

3. วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จากการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างข้อคำถาม และได้ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิโดยการเก็บข้อมูลจากประชากรผู้ให้ข้อมูลทั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่เมืองรองภาคเหนือตอนบน 4 จังหวัด ได้แก่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง โดยได้ลงพื้นที่ เพื่อจัดประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย

ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเมืองรอง ที่ผ่านการตรวจประเมินโครงการตรวจประเมินมาตรฐานของสำนักทะเบียนและธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานที่พักเพื่อการท่องเที่ยวโรงแรม รีสอร์ท มูลนิธิมาตรฐานโรงแรมไทย และมาตรฐานที่พัก กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานด้านสุขาภิบาลอาหาร สำนักสุขาภิบาลอาหารและน้ำ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวไทย โดยสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง ที่ผ่านการตรวจประเมินมาตรฐานความปลอดภัยทางการท่องเที่ยวของกองมาตรฐานและกำกับความปลอดภัยนักท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยทางการท่องเที่ยวของกองมาตรฐานและกำกับความปลอดภัยนักท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ตลอดจน ตัวแทนผู้นำชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ทั้งนี้ ได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการจัดประชุมระดมความคิดเห็น มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่อไป

4. ผลการศึกษา

4.1 การวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

จากการศึกษากรอบแนวคิดและหลักการของการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ในยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) ได้พบยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยมีแนวทางการสร้างสมดุลในแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการ ตลอดจนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการส่งเสริมความสมดุลของพื้นที่ในการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้และ

จำนวนนักท่องเที่ยว และกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาสินค้า บริการที่มีความโดดเด่น สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ก่อเกิดการสร้างสรรคกิจกรรมหรือเทศกาลประจำปี สถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ (Man - Made Attractions) ทั้งนี้ ยังได้พบว่า แนวทางการพัฒนาในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564) มีการกำหนดแนวทางระยะสั้น พ.ศ. 2560-2564 (Quick-win) โดยมุ่งเน้นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเมืองรอง เพื่อสร้างความสมดุลเชิงพื้นที่ และกำหนดแนวทางระยะกลาง พ.ศ. 2560-2564 (Medium-term) อันเป็นการยกระดับศักยภาพจังหวัดรองผ่านการจัดตั้ง บังคับใช้มาตรฐานและการพัฒนาปัจจัยสนับสนุน เพื่อส่งเสริมความสมดุลเชิงพื้นที่ในการท่องเที่ยว

ในด้านงบประมาณและทรัพยากรที่ใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง พบแหล่งงบประมาณจากกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระดับภูมิภาค และ ระดับจังหวัด โดยมุ่งส่งเสริมการนำทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด เพิ่มคุณค่าและค่าน่าสนใจให้กับพื้นที่ มีการกำหนดเรื่องราวที่จะช่วยเสริมจุดเด่นของจังหวัด รวมทั้ง การมุ่งนำเสนอประสบการณ์ การรับรู้อัตลักษณ์เมืองรอง และปลูกจิตสำนึกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อันนำไปสู่ การช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจให้ถึงท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ลดความเหลื่อมล้ำพร้อมกับกำหนดเป้าหมายชัดเจนให้ผลักดันการกระจายรายได้สู่จังหวัดท่องเที่ยวรอง เกิดการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งให้ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ควบคู่กับการพัฒนาประเทศ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและกระจายรายได้สู่พื้นที่ให้มากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลมีนโยบายชัดเจนให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและชุมชนด้วยการผลักดันให้นักท่องเที่ยวเดินทางเชื่อมโยงจากเมืองหลักสู่ “เมืองรอง” มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ กระแสการท่องเที่ยวของโลก ที่พบว่านักท่องเที่ยวปัจจุบัน มีความนิยมท่องเที่ยวชุมชนและท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดทำโครงการศึกษา พฤติกรรม และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่เดินทางเพื่อค้นหาประสบการณ์แบบท้องถิ่น (Local Experience) พบว่า นักท่องเที่ยว ภูมิภาคยุโรปและอเมริกา มีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยว เพื่อความบันเทิงและการผ่อนคลายในบรรยากาศแบบท้องถิ่น (Esthetic and Entertainment) ส่วนนักท่องเที่ยวจากประเทศญี่ปุ่นมักเดินทาง ท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อการเรียนรู้ (Education) ในขณะที่นักท่องเที่ยว กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียนิยมเดินทางท่องเที่ยวแบบชุมชน เพื่อหลีกเลี่ยงความจำเจของชีวิตประจำวัน และค้นหาสิ่งที่แปลกใหม่ (Escape) และกิจกรรมแบบ Local Experience ที่นักท่องเที่ยวต่างประเทศสนใจ เข้าร่วมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้แก่ การปั่น จักรยาน การล่องเรือภายในชุมชน ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ สิ่งใหม่ๆ เช่น เรียนทำอาหารไทย เรียนมวยไทย

เมื่อพิจารณาถึงกิจกรรมดังกล่าว สามารถก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง สอดคล้องตามนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ จากเมืองรองที่รัฐบาลประกาศเพื่อสนับสนุนให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือกระจายรายได้ โดยการวางโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อกับการเดินทางและเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การวางโครงข่ายการคมนาคม สร้างระบบรางรถไฟที่พาดผ่านเมืองรอง และการพัฒนาสนามบินในภูมิภาค ที่ผ่านมา พบบทบาทของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้ผลักดันส่งเสริม ทำให้การท่องเที่ยวเมืองรองเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง สร้างรายได้ และจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ เพิ่มขึ้นเม็ดเงินจากการท่องเที่ยวได้กระจายอย่างทั่วถึงและลงลึกถึงระดับชุมชน เป็นการยกระดับรายได้ของฐานรากให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นผู้มีอำนาจในการบริหาร

จัดการแหล่งท่องเที่ยว ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ช่วยกระจายรายได้ผ่านการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชน สนับสนุนให้คนในชุมชนได้เรียนรู้การมีรายได้จากหลากหลายช่องทางแล้ว ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำภายในสังคม ยกย่องรายได้ในชุมชนและท้องถิ่นให้ดีขึ้น เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไทยอย่างยั่งยืน โดยได้ส่งเสริมผ่านโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง Amazing Thailand Amazing Thailand go local Amazing Thai Tae, “10 เมืองต้องห้าม...พลาด”, โครงการ กาลครั้งนั้น...ความฝันผลิบาน ,ท่องเที่ยววิถีไทย ,โครงการ วันธรรมดาน่าเที่ยว, Thailand Tourism Festival, โครงการ ไทยเที่ยวไทย, 12 เมืองต้องห้ามพลาด, โครงการ เที่ยวไป – รังไป Like a local , 12 เมืองต้อง- โครงการ ต้องห้ามพลาด...PLUS และโครงการ ส่งเสริมเมืองทางเลือก

4.2 ด้านความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

จากการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) พบการดำเนินงานระดับท้องถิ่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้มีการนำหลักการและแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ให้ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาครับทราบและนำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือแผนปฏิบัติการการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ โดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในทุกระดับ เพื่อให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบต่อสังคม ชุมชน และผู้รับบริการ ผลของการพัฒนาไม่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนระดับชุมชน โดยสนับสนุนให้ภาคประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศในบริบทที่เหมาะสมโดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

ในการดำเนินงานของทางภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ส่งผลต่อทางด้านการท่องเที่ยวทั้งในแง่ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยการความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 1: แสดงผลสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านเศรษฐกิจ ในพื้นที่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของ		✓	

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ที่ระลึก			
ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง		✓	
ผู้นำชุมชนท่องเที่ยว	✓		

ด้านความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านเศรษฐกิจ ได้พบว่าชุมชนบางแห่งที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว มีโอกาสสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้น อาทิ จังหวัดลำปาง ถ้าสบเต็งที่มีความงามของหินงอก หินย้อย มีความยาวที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อศึกษาของผู้สนใจได้ นอกจากนี้ พบความคิดเห็นของธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มและตัวแทนชุมชนท่องเที่ยว ที่เล็งเห็นว่า นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ได้กระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี อาจเนื่องจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาไกลจึงต้องการที่พักแรม และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชน

ตารางที่ 2: แสดงผลสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านสังคม ในพื้นที่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านสังคม		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง	✓		
ผู้นำชุมชนท่องเที่ยว	✓		

ทั้งนี้ ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านสังคม ได้พบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการลดการโยกย้ายของคนในชุมชน โดยเฉพาะวัยรุ่นที่เรียนจบการศึกษา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว และมาช่วยบริหารจัดการร่วมกับคนในชุมชน ลดการโยกย้าย เดินทางเข้าสู่เมืองหลวง จากตารางพบว่าส่วนใหญ่เล็งเห็น

ว่านโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ส่งผลกระทบในระดับกลาง อาจเนื่องมาจาก อัตราการลดการโยกย้ายของคนในพื้นที่ยังมีจำนวนน้อย และอาจจะต้องเวลาในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม

ตารางที่ 3: แสดงผลสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านวัฒนธรรม ในพื้นที่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านวัฒนธรรม		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง	✓		
ผู้นำชุมชนท่องเที่ยว	✓		

ด้านความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านวัฒนธรรม ยังพบว่า ในจังหวัดน่าน คนชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญต่อการสวมใส่ผ้าขึ้นเพื่อเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และจังหวัดแพร่ พบการนำเอาภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดจากปู่ย่ามาต่อยอดเรื่องราวผ่านวัฒนธรรม จนสามารถสร้างความโดดเด่นให้แก่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวได้ และพบผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก จังหวัดลำปางและลำพูน ที่มุ่งเน้นการนำเอาภูมิปัญญามาเพิ่มมูลค่าเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึก อาทิ ข้าวแต่นของจังหวัดลำปาง ผ้าทอของจังหวัดลำพูน เป็นต้น

ตารางที่ 4: แสดงผลสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม	✓		

ความคิดเห็น	ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม		
	สูง	กลาง	ต่ำ
ผู้ประกอบการธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก	✓		
ผู้ประกอบการธุรกิจคมนาคมขนส่ง		✓	
ผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจเพื่อความบันเทิง	✓		
ผู้นำชุมชนท่องเที่ยว	✓		

ทั้งนี้ ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวที่มีต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ด้านสิ่งแวดล้อม ยังพบว่า พื้นที่ชุมชนได้ตระหนักถึงการจัดการด้านขยะ โดยมีระเบียบการรักษาความสะอาดในพื้นที่ และจังหวัดน่านก็ได้รับรางวัลเมืองสะอาดระดับโลก รวมถึงการเกิดเส้นทางในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดแพร่ อาทิ เช่น เส้นทางgreen เป็นเส้นทางที่รวมแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางปั่นจักรยาน เส้นทางเลาะชายแดน และออกแบบเส้นทางใหม่ให้สอดคล้องกับไลฟ์สไตล์ของนักท่องเที่ยวเช่น เส้นทางฝีมือ เกตรชนกรรม ผจญภัยธรรมชาติวิถีชีวิต อาหารการกินที่มีเรื่องราวเพื่อให้นักท่องเที่ยววางแผนผ่านระบบบริษัทนำเที่ยวและออกแบบ นอกจากนี้จังหวัดลำปาง ได้เล็งเห็นถึงการสร้างกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ อาทิ กิจกรรมปลูกป่า การพักแบบโฮมสเตย์เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ในพื้นที่ แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ภาพรหม พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เล็งเห็นถึงข้อดีในการส่งเสริมผลักดันการท่องเที่ยวเมืองรอง โดยเตรียมความพร้อมในการรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในทุกช่วงฤดูกาล ตลอดจน การผลักดันนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ มาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว ในมุมมองผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ยังพบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมมาใช้บริการ แต่พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางมาด้วยตนเอง ด้านธุรกิจที่พักแรมพบว่ามีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการในช่วงวันหยุดยาวเพิ่มมากขึ้นหลังจากมีการกระตุ้นส่งเสริมการผลักดันการท่องเที่ยวเมืองรอง เช่นเดียวกันกับธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มที่มีผู้ใช้บริการเพิ่มมากขึ้นในช่วงเทศกาลวันหยุดยาว

สำหรับธุรกิจจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก พบการรวมกลุ่มกันของสินค้าในชุมชน เล็งเห็นถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้ซื้อมากขึ้น ในด้านธุรกิจขนส่ง บริษัทรถเช่าจะมีผู้ใช้บริการมากขึ้นเล็กน้อย เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมเดินทางโดยใช้รถยนต์ส่วนตัว ในด้านความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจนันทนาการและธุรกิจบันเทิง ยังมองว่ากลุ่มผู้มาใช้บริการยังเป็นกลุ่มของคนในพื้นที่ที่มีอยู่เดิม และในด้านตัวแทนผู้นำชุมชน ได้เล็งเห็นว่าการส่งเสริมนโยบายเมืองรองของทางภาครัฐ เป็นสิ่งที่ควรผลักดันให้เกิดความต่อเนื่อง ของโครงการต่อไป โดยเน้นแผนพัฒนาที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป

5. อภิปรายผล

ผู้ประกอบการในพื้นที่พบว่ารายได้ลดลง 80% ในช่วงโควิด หน่วยงานภาครัฐจึงได้รับนโยบายการกระตุ้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยเน้นการโฆษณาประชาสัมพันธ์และการตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ อย่างต่อเนื่องด้วยงบประมาณจำนวนมหาศาล อาจส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวกันอย่างมาก เมื่อพิจารณาถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและตัวเลขรายได้จากการท่องเที่ยวที่อาจเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็เชื่อว่าการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ท้องถิ่น ซึ่งอาจจะละเลยต่อการคำนึงถึงผลเสียที่จะตามมาจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น เช่นเดียวกับกับพายุพัด พงศบุตร และวิลาสวงค์ พงศบุตร ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม⁴ สอดคล้องกับนิคม จารุมณี ที่ได้สรุปบทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่กล่าวว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ ถือเป็นรายได้ลำดับ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่น ๆ รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปแบบเงินตราต่างประเทศนี้มีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลภาพชำระเงิน เป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชาชน อย่างกว้างขวางสร้างงานสร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดขึ้นเนื่องจากการท่องเที่ยว เป็นการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างมากมายและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการโดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์สูงสุด อีกทั้ง ยังเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี⁵ สอดคล้องกับการจัดประชุมกลุ่มย่อยที่พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว เล็งเห็นถึงความสำคัญ ในการส่งเสริมผลักดันของภาครัฐในการกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชน ให้มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและชุมชนด้วยการผลักดันให้นักท่องเที่ยวเดินทางเชื่อมโยงจากเมืองหลักสู่ “เมืองรอง” มากขึ้น เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างรวดเร็ว ลดความเหลื่อมล้ำ

อย่างไรก็ตาม ในปี 2563 ที่ทั่วโลกต่างประสบปัญหา โควิด 19 แผนการดำเนินงานของภาครัฐ ในยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเมืองรอง เพื่อยกระดับศักยภาพจังหวัดรองการพัฒนาปัจจัยสนับสนุน เพื่อส่งเสริมความสมดุลเชิงพื้นที่ในการท่องเที่ยว การส่งเสริมความสมดุลเชิงเวลาและฤดูกาลในการท่องเที่ยว การสร้างสรรคกิจกรรมหรือเทศกาลประจำปี ในพื้นที่ต่าง ๆ ตลอดจนการสร้างสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ (Man - Made Attractions) นั้น ในการจัดประชุมได้มีการแสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าวที่น่าสนใจ กล่าวคือ แพนดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้ได้ โดยเน้นการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้กิจกรรมทางการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวภายในประเทศให้มากขึ้น และต้องตระหนักถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาด้านแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวที่พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่แตกต่างกัน โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการที่ทำให้เกิดความแตกต่าง 2 ปัจจัย คือ ด้านประชากรศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เป็นต้น และด้านปัจจัยจิตวิทยา คือ ประชากรในแต่ละภูมิภาค แต่ละประเทศจะมีวัฒนธรรมและค่านิยมที่แตกต่างกัน

⁴ พายุพัด พงศบุตร และวิลาสวงค์ พงศบุตร, คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

⁵ นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2544).

ส่งผลให้เกิดความชอบที่แตกต่างกัน⁶ สอดคล้องกับการจัดกลุ่มทางการตลาดของ ททท. จำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนรุ่นใหม่ (Gen-Y) วัยเกษียณมั่งคั่ง (Silver Age) กลุ่มครอบครัววัยหนุ่มสาว (Millennial Family) กลุ่มเดินทางเป็นครอบครัวใหญ่ (Multi-Gen) กลุ่มนักท่องเที่ยว สตรี และนักท่องเที่ยวระดับบน ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีความต้องการที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานตามโครงการที่ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองรอง ควรมีการประเมินการดำเนินงานทุกขั้นตอน โดยอาจจะนำหลักการของ CIPP Model เพื่อประเมินสถานะแวดล้อม (Context Evaluation: C) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) ประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) การประเมินผลกระทบ (Impact) และประสิทธิผลของการดำเนินงาน (Outcomes) เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปจัดทำแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองให้เกิดความยั่งยืน สอดคล้องกับ อรรถวุฒิ พงษ์โสภาวิจิตร และธนวิทย์ บุตรอุดม⁷ ได้นำเทคนิคการประเมินแบบ CIPP Model เป็นแบบการประเมินที่ครอบคลุมทุกด้านหลังโครงการสิ้นสุดแล้ว อันเป็นการประเมินแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย การประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินโครงการ การพิจารณาถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย กระแสทิศทางสังคม การเมือง สภาพเศรษฐกิจ ปัญหา นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ให้มีความชัดเจน ทำให้สามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนโครงการ ในด้านการประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินทรัพยากรที่จำเป็นที่ อาทิ กำลังคน จำนวนคน งบประมาณ แหล่งเงินทุนสนับสนุน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ เครื่องมือ รวมถึงการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ อันสามารถส่งผลต่อการจัดกิจกรรมโครงการได้อย่างเหมาะสม ด้านการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินเกี่ยวกับการหาอุปสรรค ข้อดี ข้อบกพร่อง การดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ อันเป็นข้อมูลย้อนกลับจนนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานต่อไปได้ และด้านการประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) เป็นการประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้รับทั้งหมด ทำให้ทราบว่าการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเทียบกับเกณฑ์บ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ รวมถึง การนำแนวคิดการจัดการ มาบริหารงานในกระบวนการทำงานร่วมกับบุคลากรหลายกลุ่ม โดยการวางแผนการใช้ทรัพยากรในการปฏิบัติงาน ให้มีการควบคุม การวางแผนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยยึดหัวใจหลักสำคัญ คือ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่นเดียวกันกับ กิจจา บานชื่น และกณิกนันต์ บานชื่น⁸ ได้ให้ความเห็นว่า การจัดการ คือ กระบวนการ กิจกรรม การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ โดยดำเนินไปในแนวทางตามที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ด้วยความร่วมมือกันของกลุ่มคน เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จ โดยความสำคัญของการจัดการ คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความคุ้มค่าและเกิดประสิทธิผล

⁶ ราณี อธิชัยกุล, การจัดการท่องเที่ยวเฉพาะทาง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557).

⁷ อรรถวุฒิ พงษ์โสภาวิจิตร และธนวิทย์ บุตรอุดม, การประเมินโครงการฟ้าใสไร่มัลพิช สร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัด ลำปาง, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์, (2558), 3(2), หน้า 121-142.

⁸ กิจจา บานชื่น และกณิกนันต์ บานชื่น, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2559).

6. ข้อเสนอแนะ

ภาครัฐควรมีนโยบายที่มีความต่อเนื่อง โดยให้จัดทำแผนที่มีความเห็นจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคเอกชนผู้ประกอบการ ภาคชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ และความต้องการในการเดินทางของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนในพื้นที่

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. นโยบายการท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2561, จากเว็บไซต์ https://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=5953&file_name=index
- กรวรรณ สังขร. แหล่งท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวตลาดใหม่. เชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. แผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2560 - 2564). สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2561, จากเว็บไซต์ https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=312
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์, 2544
- ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงศ์ พงสะบุตร. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536
- ราณี อธิชัยกุล. การจัดการท่องเที่ยวเฉพาะทาง. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557
- อรรถวุฒิ พงษ์โสภาวิจิตร และธนวิทย์ บุตรอุดม. การประเมินโครงการฟ้าใสไร้มลพิษ สร้างเศรษฐกิจชุมชน ของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัด ลำปาง. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 2558. 3(2). หน้า 121-142.

การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษา ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

THE STUDY OF COMMUNITY POTENTIALS FOR CULTURAL TOURISM
MANAGEMENT: THE CASE OF WANG THONG, WANG THONG DISTRICT,
PHITSANULOK PROVINCE

กฤติมา อินทะกุล *

Krittima Intagoon

Received: 2020-11-17

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

ณัฐพร ตั้งเจริญชัย **

Nattaporn Tungcharoenchai

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านโรงบ่มโดยรวม ทั้ง 13 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, $SD.=0.52$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.64$, $SD.=0.46$) รองลงมาเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม ($\bar{X} = 4.58$, $SD.=0.48$) รองลงมาเป็นด้านการเกษตร ($\bar{X} = 4.56$, $SD.=0.50$) รองลงมาเป็นสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ($\bar{X} = 4.55$, $SD.=0.49$) รองลงมาลักษณะสภาพแวดล้อมของชุมชน ($\bar{X} = 4.53$, $SD.=0.50$) รองลงมาเป็นความสมบูรณ์และควมมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.51$, $SD.=0.52$) รองลงมาเป็นด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.53$, $SD.=0.52$) รองลงมาเป็นด้านการมีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.51$, $SD.=0.51$) รองลงมาเป็นความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรม ($\bar{X} = 4.50$, $SD.=0.53$) รองลงมาเป็นสภาพภูมิศาสตร์หรือด้านกายภาพของชุมชน ($\bar{X} = 4.48$, $SD.=0.52$) รองลงมาเป็นด้านการบริหารและการจัดการ ($\bar{X} = 4.46$, $SD.=0.56$) รองลงมาเป็นด้านการแก้ปัญหาของชุมชน ($\bar{X} = 4.43$, $SD.=0.6$) และด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ($\bar{X} = 4.37$, $SD.=0.60$) จากข้อมูลการวิเคราะห์

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

** อาจารย์ประจำหลักสูตรเทคโนโลยีวิศวกรรมการจัดการ และโลจิสติกส์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถสังเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านโรงบ่ม ของชุมชนและข้อมูลระหว่างจากการลงพื้นที่วิจัยภาคสนาม เนื่องจากกระบวนการสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ได้รับความร่วมมือจากหัวหน้าชุมชนในการนำคณะผู้วิจัยทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงธรรมชาติ และเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในลำดับแรกคือ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของชุมชน 2) ศักยภาพการบริหารจัดการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว 3) ศักยภาพของนโยบายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 4) ศักยภาพความพร้อมและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 5) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งการกระจายของข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นไม่มีสื่อในการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์แบบองค์รวมทั้งชุมชน นักวิจัยจึงได้รวบรวมชุดข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาจัดทำแผนที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านโรงบ่ม ซึ่งเป็นการผนวกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดของพื้นที่วิจัย และได้สังเคราะห์ข้อมูลประวัติของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ พร้อมรูปภาพปัจจุบันระบุลงในระบบการบ่งชี้พิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS) และแสดงผลโดยการสแกนในรูปแบบ QR Code เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพต่างสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านโรงบ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีความยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของยุทธศาสตร์ท้องถิ่น

คำสำคัญ: ศักยภาพชุมชน, การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ABSTRACT

Research subject A Study of Community Potential for Cultural Tourism Management in Wang Thong District, Phitsanulok Province purpose 1. Study and analyze the potential of the community in cultural tourism management 2. To study guidelines for the development of community potential in cultural tourism management. From the analysis of the community potential in cultural tourism management, it was found that the sample group had the opinion of the community potential in the cultural tourism management of Ban Rong Ban community in 13 aspects at the highest level ($\bar{X} = 4.51$, SD. = 0.52) When considering each aspect found that Natural resources ($\bar{X} = 4.64$, SD. = 0.46), followed by arts and culture ($\bar{X} = 4.58$, SD. = 0.48), followed by agriculture ($\bar{X} = 4.56$, SD. = 0.50), followed by economic and social conditions Of the community ($\bar{X} = 4.55$, SD. = 0.49), followed by the characteristics of the community ($\bar{X} = 4.53$, SD. = 0.50), followed by the integrity and reputation of the tourist attraction ($\bar{X} = 4.51$, SD. = 0.52) Followed by education and awareness of tourism values ($\bar{X} = 4.53$, SD. = 0.52), followed by education Participation in tourist attractions ($\bar{X} = 4.51$, SD. = 0.51), followed by community and culture strength ($\bar{X} = 4.50$, SD. = 0.53), followed by the geographical or physical aspects of the community ($\bar{X} = 4.48$, SD. = 0.52), followed by

administration and management ($\bar{X} = 4.46$, $SD. = 0.56$), followed by community solutions ($\bar{X} = 4.43$, $SD. = 0.6$) and safety for life and property ($\bar{X} = 4.37$, $SD. = 0.60$) From data analysis of both quantitative and qualitative research results Able to synthesize the potential of cultural tourism in the incubation house Of the community and data from the field research field Due to the process of surveying the area to collect data Receiving the cooperation from the community leader in leading the research team to survey both natural and historical tourist attractions, found that the first important cultural management aspect is 1) the potential to attract the tourists of the community 2) the potential of Management of tourism development. 3) The potential of policies and goals of cultural tourism management. 4) Potential, readiness and guidelines for cultural tourism management, and 5) physical potential and community activities, which the distribution of tourist information in that area does not provide media for holistic knowledge and public relations, including Community Researchers have compiled a set of cultural tourist sites and developed a map of Ban Rong Bom community tourist attractions. Which is a combination of all cultural historical sites of the research area and has synthesized the history data of important tourist attractions in the area with current picture Identified in the system of geographical coordinates (GPS) and displayed by scanning in QR Code for easy access and to comply with the behavior of modern tourists. Which can be seen that Both quantitative and qualitative data reflect that Ban Rong community and related organizations have understanding and realize the importance of cultural tourism management by the community. Because it is seen as a way to develop a sustainable community economy Create pride for local people and in line with the development strategy of the local strategy.

Keywords: Community Potentials, Tourism, Cultural Tourism

1. บทนำ

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้มีบทบาทสำคัญที่ธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับนานาประเทศเป็นอย่างมาก องค์การการท่องเที่ยวโลก หรือ WTO (World Tourism Organization) ได้พยากรณ์ว่าในปี พ.ศ. 2563 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยประมาณ 1,600 ล้านคนโลก ส่งผลให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวนมากกว่า 100 ล้านบาท องค์การการท่องเที่ยวโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับโลก ด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ สนับสนุนการใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า และมีนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวทั่วโลกที่เป็นสมาชิกด้านการรณรงค์ด้านการท่องเที่ยวส่งผลให้นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งยังช่วยให้สภาพเศรษฐกิจและการพัฒนาของประเทศด้านต่าง ๆ เจริญขึ้นไปด้วย การท่องเที่ยวถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนกลายเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลให้ความสำคัญ เนื่องจากประเทศไทยมีรายได้จากการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยและ

ชาวต่างชาติเป็นจำนวนมหาศาลในแต่ละปีและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น¹ แม้ว่าการท่องเที่ยวจะดึงเม็ดเงินจำนวนมหาศาลเข้าประเทศปัจจัยกระตุ้นการท่องเที่ยวของประเทศไทยประกอบไปด้วยปัจจัยภายนอกและภายใน โดยปัจจัยภายในที่สำคัญ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ความปลอดภัย โครงสร้างขั้นพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก สินค้าที่ระลึก ภาพลักษณ์ การประชาสัมพันธ์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศ เป็นต้น ในขณะที่ปัจจัยภายนอก เช่น สภาวะเศรษฐกิจและการเมืองโลก ความนิยมในการท่องเที่ยว การขยายเส้นทางคมนาคม การเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศ เป็นต้น นอกจากการท่องเที่ยวจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว อย่างไรก็ตามกลางการแข่งขันของตลาดการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับการสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานจึงเป็นตัวดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น ศักยภาพของชุมชน (Potentials Community) เป็นขีดความสามารถหรือความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการกระจายรายได้ การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวให้สัมฤทธิ์ผล จึงควรร่วมมือกันทั้งภาครัฐและการมีส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของพื้นที่ โดยเน้นถึงความโดดเด่นของการท่องเที่ยวที่พึ่งพาอาศัยชุมชนการสร้างจิตสำนึกให้ผู้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นตน โดยการทำให้การท่องเที่ยวมุ่งเน้นไปที่ผลที่จะเกิดแก่ชุมชน อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ตกแก่ชุมชนอย่างแท้จริง เสถียรภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวก็จะเกิดขึ้นและคงอยู่ตลอดไป จึงจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งเมื่อเกิดกระแสการตื่นตัวด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน² ประกอบกับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความชื่นชอบในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อแสวงหาความรู้ประสบการณ์ และทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นจุดหมายปลายทางเพิ่มมากขึ้น โดยมีความประสงค์ที่จะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นหรือมีความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษามากกว่าในอดีต แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยจึงมีความเหมาะสมต่อการตอบสนองการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมธรรมชาติโบราณสถาน ประเพณีศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยในแต่ละจังหวัดของประเทศไทยเองก็มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางท่องเที่ยว รูปแบบใหม่นี้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม³ เป็นกระแสการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีในยุคปัจจุบัน เหตุเพราะความเจริญเติบโตและก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยีกลายเป็นสิ่งปกติ

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การศึกษาแนวโน้มและทิศทางการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2563: Thai Tourism Scenario in 2020, (กรุงเทพมหานคร: กองวิจัยการตลาดและฝ่ายวางแผน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563), หน้า 29 - 30.

² กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และ ศรinya แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, วารสารนักบริหาร, 32(4), หน้า 139-146, 2555.

³ บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, ยล เยี่ยม เยือน หย้า: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. (พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2558), หน้า 16 - 17.

ธรรมดาที่ทุกคนสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็โลกตะวันตกโลกตะวันออก พื้นที่ต่างประเทศ ภายในประเทศในเมือง ชนบท หรือแม้แต่การแสวงหาประสบการณ์ผ่านโลกออนไลน์ได้อย่างง่ายดายในภาวะกระแสวัตถุนิยมและเทคโนโลยีพุ่งก้าวไปข้างหน้า สิ่งตรงกันข้ามได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมยุคดั้งเดิมเริ่มกลายเป็นของหายาก จะมีเพียงวัฒนธรรมประดิษฐ์เท่านั้นที่จะช่วยตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่อยู่ในบริเวณเมืองได้บ้างแต่ก็เพียงฉาบฉวยและมีใช้ของแท้ที่เป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงมีนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมากพยายามแสวงหาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่โดยแท้โดยมิใช่เป็นเพียงวัฒนธรรมประดิษฐ์อันฉาบฉวยที่จัดแสดงขึ้นเฉพาะเพื่อแลกมาซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากพื้นที่ที่จะรักษาความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ พื้นที่นั้นจะต้องมีศักยภาพของชุมชนที่เข้มแข็งอย่างรอบด้าน

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เจริญเติบโตและมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยรัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกเมื่อมีการบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจะมีลักษณะที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ กล่าวคือ การมุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายแรก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการจ้างงานการสร้างรายได้และถ่ายทอดความเจริญไปสู่ภูมิภาค อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวช่วยสร้างงานสร้างอาชีพและช่วยให้เกิดการกระจายรายได้สู่ประชาชนในทุกส่วนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวรวมทั้งยังสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศทำให้เป็นที่รู้จักของนานาชาติได้อีกทางหนึ่งด้วยนอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนการท่องเที่ยวมีความสำคัญและมีหลายรูปแบบแต่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ที่ดำเนินการโดยชุมชนเรียกว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT) เป็นการจัดการท่องเที่ยวหรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นที่อาศัยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนทั้งยังเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชน⁴

ในเขตพื้นที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีสภาพเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านไปยังอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจการค้าสี่แยกอินโดจีน จึงส่งผลให้ในปัจจุบันเขตพื้นที่อำเภอวังทอง จึงมีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางสัญจรผ่านจำนวนมาก มีความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบในการแปรเปลี่ยนไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อำเภอวังทองมีต้นทุนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น พระพุทธรูป วัดเก่าแก่ เจดีย์โบราณ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เช่น ถ้ำ และน้ำตก ฯลฯ ความหลากหลายของชนบทรรมนิยมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่อำเภอวังทองในเชิงประวัติศาสตร์ ยังไม่สามารถเชื่อมโยงให้เกิดเป็นภาพรวมของอำเภอ จนกระทั่งสามารถยกระดับศักยภาพของพื้นที่ ให้สามารถกลายเป็นปลายทางของนักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง เพราะยังขาดการบูรณา

⁴ กรรณิการ์ สองเมือง. การพัฒนาการศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลลูกกาสิงค์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 2552.

การในระดับของแผนและนโยบาย ประกอบกับการสร้างอัตลักษณ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชน ซึ่งจะต้องวิเคราะห์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สามารถกระจายรายได้ให้ทั่วถึงจากการสร้างเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
- 2.2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม 2) กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เป้าหมาย 3) กลุ่มผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) กลุ่มประชากรได้แก่ 1) กลุ่มชาวบ้าน และ 2) กลุ่มนักท่องเที่ยว โดยการเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (SPSS) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินคุณภาพจากข้อมูลเชิงปริมาณของศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านพื้นที่ เลือกพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านโรงบ่ม หมูที่ 11 ตำบลวังทอง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอำเภอวังทอง ซึ่งมีโบราณสถานและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หลายแห่ง

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 12 เดือน

การศึกษาข้อมูล

ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่ศึกษา โดยเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และ

การสนทนากลุ่ม เป็นการดำเนินการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4. ผลการศึกษา

ข้อมูลการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ต้องการนำเสนอผลการศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในเขตพื้นที่การวิจัยหมู่ที่ 11 บ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนพื้นที่หมู่บ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 3 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้

4.1.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยว

1) คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม

1.1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ มีเอกลักษณ์ระดับชาติโดยงานประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา เนื่องในวันออกพรรษาของทุกปี เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา ซึ่งมีความเจริญในพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีมาเป็นเวลายาวนาน และทำการประกอบพิธีในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คือ วัดพระพุทธบาทเขาสมอเคลง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของรอยพระพุทธรูปปางตรึงตรึงแห่งเดียวของโลก และงานประเพณีเวียนเทียนห่มผ้า พระมหาเจดีย์ศรีสมอเคลง เนื่องในวันมาฆบูชาของทุกปี ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งทั้ง 2 งานประเพณีนี้ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของอำเภอวังทอง

1.2) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องกันทุกปี โดยชาววังทอง ได้ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เห็นได้จากการทำนุบำรุงศาสนสถาน โบราณสถาน สำคัญในพื้นที่ให้คงความสมบูรณ์อยู่ตลอด ไม่ว่าจะเป็นโครงการจิตอาสา ทำความสะอาด และปรับปรุงภูมิทัศน์สะท้อนการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.3) ความงดงามทางวัฒนธรรม และสร้างความประทับใจมากที่สุด ความงดงามของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาของผู้คนถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึง คือ การถวายผ้าห่มองค์พระมหาเจดีย์ศรีสมอเคลง ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาววังทอง และชุมชนโรงบ่ม เพราะจะเป็นการแสดงพลังในการพร้อมใจกันเดินห่มผ้าห่มนี้จากบริเวณเชิงเขาสมอเคลง และมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากร่วมกันเดินห่มผ้าห่มผืนที่มีความยาวนี้ขึ้นสู่บริเวณยอดเขา เพื่อทำการเปลี่ยนผ้าห่มองค์พระมหาเจดีย์ศรีสมอเคลง เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นความงดงามทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.4) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง สืบค้นได้ว่าเป็นพัฒนาการของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลาย จากตำนานเขาสมอเคลง หรือจากตำราพิชัยสงคราม ซึ่งมีการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันบางส่วน เช่น การสืบทอดวิถีการจักสานไม้ไผ่ หรือการแกะสลักหิน โดยการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งแม้วิถีชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาไปบ้าง แต่ยังมีบางกลุ่มในชุมชน

ที่ยังคงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นอยู่ เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับกลุ่มเยาวชนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่สนใจศึกษา

1.5) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้ พื้นที่หมู่ที่ 11 บ้านโรงบ่ม ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมชาววังทองก็ว่าได้ เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของโบราณสถาน และศาสนสถานสำคัญของอำเภอ ซึ่งมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ประกอบกับการพัฒนาปรับปรุงทั้งจากผู้นำภายในชุมชนเอง หรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานระดับจังหวัดที่เล็งเห็นความสำคัญของสถานที่สำคัญดังกล่าว อีกทั้งยังได้พัฒนาให้กลายเป็นแลนด์มาร์คสำหรับนักท่องเที่ยวให้ได้เข้ามาสัมผัสวิถีอารยธรรมของชุมชนเขาสมอแครง หรือชุมชนบ้านโรงบ่มในปัจจุบัน ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน เกิดการศึกษาดูงานจากบุคคลภายนอก การทัศนศึกษาของกลุ่มเยาวชน จึงทำให้พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ แหล่งรวมความหลากหลายวัฒนธรรม ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ภายในอาณาบริเวณของชุมชนบ้านโรงบ่ม

1.6) ความผูกพันต่อท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงมาก ถึงแม้ความเป็นชุมชนชนบทได้เริ่มมีการแปรเปลี่ยนไปไม่มีความเป็นชุมชนเมืองมากยิ่งขึ้น แต่การส่งเสริมให้มีการจัดงานประเพณีในช่วงของเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา และเป็นวันหยุดทางราชการ โดยชุมชนจะมีการจัดงานหรือพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี ซึ่งจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้ทั้งจากคนในชุมชนและบุคคลภายนอกสถานที่ได้อย่างมาก และเป็น การสร้างการรับรู้และความผูกพันให้เกิดขึ้นต่อท้องถิ่น สามารถต่อยอดกลายเป็นกิจกรรมด้านอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ เช่น กิจกรรมการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติบริเวณพระมหาเจดีย์ศรีสมอแครง กิจกรรมพนมสมอมินิมารathon กิจกรรมปั่นจักรยานขึ้นเขา กิจกรรมการเทรกระชาตโรงทาน เป็นต้น

1.7) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยชุมชน เช่น กลุ่มช่างแกะสลักหิน กลุ่มจักสานไม้ไผ่ และหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน ซึ่งมีการดำเนินงานที่ชัดเจนยกระดับให้หมู่บ้านโรงบ่ม เป็นชุมชนการท่องเที่ยววิถีชีวิต ซึ่งมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม และมีหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และนโยบาย นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมการตลาดให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนชนิดต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่สนใจ

2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม

2.1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางเดินทางมายังหมู่บ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลกโดยใช้รถยนต์ หรือรถประจำทางนั้นสามารถเดินทางมาได้หลากหลายเส้นทางหรือสามารถเลือกรูปแบบการเดินทางเพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยวได้ เพราะเป็นพื้นที่อยู่ในเส้นทางยุทธศาสตร์การพัฒนาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 พิษณุโลก-หล่มสัก และเส้นทางยุทธศาสตร์การพัฒนาสี่แยกอินโดจีนของจังหวัด ประกอบกับพื้นที่อยู่ห่างไม่ไกลจากตัวเมืองพิษณุโลกมากนัก

2.2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนให้ความร่วมมือในการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และวางแผนนโยบายป้องกันเหตุอันตรายที่จะเกิดขึ้น มีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนตำบลวังทองที่มีในส่วนของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ที่ปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรวังทอง หรือองค์กรภาคประชาสังคม อย่างเช่น สมาคมพิษณุโลกการกุศลสงเคราะห์ (ไซท์ฮุกตั้ง) หน่วยงานภัยบูรพา จัดตั้งศูนย์รับ

แจ้งเหตุฉุกเฉินและบริการข้อมูลอุบัติเหตุในพื้นที่ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ดูแลรักษาความปลอดภัย ให้คำแนะนำข้อมูลการท่องเที่ยวและปฐมพยาบาล ให้ยืมรถเข็นวีลแชร์สำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ เป็นต้น

2.3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่น เช่น ศึกษาภูมิปัญญาของท้องถิ่น ณ จุดเรียนรู้การจักสานไม้ไผ่ และจุดเรียนรู้การแกะสลักหิน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้านผู้ซึ่งมีความรู้และความชำนาญในการสืบสานภูมิปัญญา และยังคงยึดถือเป็นอาชีพสืบมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้จากแหล่งท่องเที่ยวบริเวณหมู่บ้านโรงบ่ม เช่น จุดชมวิว Sky Walk บริเวณพระมหาชัยเจดีย์ศรีสมอแครง (เจดีย์ยอดดั่ว) ที่เป็นจุดสูงสุดบริเวณเขาสมอแครงที่สามารถเห็นวิว 360 องศาของตำบลวังทอง และจุดชมวิวบริเวณโรงเจไซสุกตั้ง (ศาลเจ้าหั่งเจีย) ที่ได้รับการขนานนามถึงความสวยงามว่าเป็นดอยสุเทพ 2 จุดนี้นอกจากนักท่องเที่ยวจะอิ่มบุญแล้ว ยังอิ่มท้องอีกด้วย และจุดชมวิวบริเวณวัดพระพุทธบาทเขาสมอแครง ที่ต้องขึ้นบันไดนาคราญทั้งหมด 197 ขั้น นอกจากจะได้ขึ้นไปนมัสการรอยพระพุทธบาทตะเภาแห่งเดียวของโลกแล้วยังจะได้พบกับทัศนียภาพที่สวยงามของเขาสมอแครงด้วย ซึ่งได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยวในการมาเยือนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา หรือการได้พักผ่อนกับบรรยากาศของธรรมชาติที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์และคงความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่อารยธรรมทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวในตำบลใกล้เคียง ของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นประตูไปสู่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเดินทางทางหลวงแผ่นดินที่ 12 นักท่องเที่ยวจะได้พบกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายและน่าสนใจ เช่น กิจกรรมการล่องแก่งลำน้ำเข็ก น้ำตกแก่งเซียง น้ำตกแก่งซอง น้ำตกสกุโนทยาน น้ำตกไผ่สีทอง น้ำตกแก่งโสภาน้ำตกแก่งม้าสีหมอก อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง รวมถึงกิจกรรมเดินป่าปีนเขาและถ้ำต่าง ๆ เป็นต้น

3) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

3.1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

3.1.1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว มีการดูแลรักษาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยมีการแบ่งหน้าที่ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรหรือหน่วยงานในท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลเป็นหลัก

3.1.2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ มีการจัดการที่เป็นระบบ และได้มาตรฐานโดยการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว โดยการแบ่งพื้นที่ในการท่องเที่ยว ที่พักอาศัย การจัดกิจกรรมอย่างชัดเจน โดยในช่วงวันที่จัดงานกิจกรรมประเพณีสำคัญทางศาสนา ซึ่งจะเป็นวันที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด เนื่องจากตรงกับวันหยุดเป็นวันหยุดนักขัตฤกษ์ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการมาท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดการกับจำนวนนักท่องเที่ยว ให้พอเหมาะกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งทางหน่วยงานและผู้ประกอบการต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้มีการแนะนำที่พัก ร้านอาหาร อาสาสมัครแนะนำข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วย

3.1.3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว มีการมอบหมายให้หน่วยงานดำเนินการอย่างชัดเจน ในการจัดทำแผนการดำเนินงาน มีการเก็บ

ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี

3.2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว

3.2.1) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว โดยการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว ได้แก่ จำนวนบุคลากรด้านบริการ และเจ้าหน้าที่ดูแลในการจัดงานมีความเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก และมีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และมุ่งเน้นให้ผู้ประกอบการเป็นคนในพื้นที่ชุมชนบ้านโรงบ่ม เช่น ที่พักโฮมสเตย์ เป็นต้น

3.2.2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการศึกษาสภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งวัฒนธรรม มีการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลให้แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ แต่เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้กิจกรรมบางอย่างมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยตามความเป็นอยู่ในสังคม และให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี

3.2.3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก กิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่อาสาสมัครนำเที่ยวมีความรู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ การให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมชมกลุ่มจักสานไม้ไผ่ กลุ่มแกะสลักหิน การจัดอบรมยุวมัคคุเทศน์ให้แก่เยาวชนในชุมชนบ่มเพาะให้มีทักษะในการนำเที่ยวและสามารถแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เพื่อสามารถสร้างการกระจายรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนบ้านโรงบ่ม อีกทั้ง มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ และภาษาที่ใช้ในสื่อมีทั้งภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ แต่ยังเป็นลักษณะของการกระจายของชุดข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ

3.2.4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว มีการก่อตั้งกลุ่มหรือโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีบทบาทหลักต่อการวางแผนรูปแบบจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชน

3.2.5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีรายได้จากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารพื้นถิ่นและผลิตภัณฑ์ชุมชน ของที่ระลึก จากการแสดงผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชุมชนการให้บริการด้านที่พัก เช่น การจัดโฮมสเตย์ เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลเชิงการท่องเที่ยวทั่วไปและศักยภาพของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่บ้านโรงบ่ม หมู่ 11 อ.วังทอง จ.พิษณุโลก ศักยภาพของชุมชนประชากรในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่หมู่บ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลทั่วไป คือ 1) กลุ่มชาวบ้านในชุมชน โดยใช้ประชากรจำนวน 1,798 คน กลุ่มตัวอย่าง 328 คน คัดเลือกจำนวนชุมชน และ 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 428 ชุด โดยวิธีสอบถามแบบบังเอิญด้วยการเข้าไปชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 428 คน จากการเก็บรวบรวมผลที่ได้จะการเก็บแบบสอบถามสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1: ผลข้อมูลความคิดเห็นต่อศักยภาพของชุมชนวังทองในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ศักยภาพของชุมชน	$\bar{X}$	SD.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
1) สภาพภูมิศาสตร์หรือด้านกายภาพของชุมชน	4.48	0.52	มาก	10
2) ความสมบูรณ์และควมมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว	4.51	0.52	มากที่สุด	7
3) ลักษณะสภาพแวดล้อมของชุมชน	4.53	0.50	มากที่สุด	6
4) สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน	4.55	0.49	มากที่สุด	4
5) ด้านการมีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว	4.51	0.51	มากที่สุด	8
6) ความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรม	4.50	0.53	มากที่สุด	9
7) ด้านศิลปวัฒนธรรม	4.58	0.48	มากที่สุด	2
8) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	4.64	0.46	มากที่สุด	1
9) ด้านการเกษตร	4.56	0.50	มากที่สุด	3
10) ด้านการบริหารและจัดการ	4.46	0.56	มาก	11
11) ด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน	4.37	0.60	มาก	13
12) ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว	4.53	0.52	มากที่สุด	5
13) ด้านการแก้ปัญหาของชุมชน	4.43	0.60	มาก	12
	4.51	0.52	มากที่สุด	

ตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านโรงบ่มโดยรวม ทั้ง 13 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.51, SD.=0.52) เมื่อพิจารณา

รายด้านพบว่า ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X}$ = 4.64, SD.=0.46) รองลงมาเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.58, SD.=0.48) รองลงมาเป็นด้านการเกษตร ($\bar{X}$ = 4.56, SD.=0.50) รองลงมาเป็นสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ($\bar{X}$ = 4.55, SD.=0.49) รองลงมาลักษณะสภาพแวดล้อมของชุมชน ($\bar{X}$ = 4.53, SD.=0.50) รองลงมาเป็นความสมบูรณ์และควมมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.51, SD.=0.52) รองลงมาเป็นด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.53, SD.=0.52) รองลงมาเป็นด้านการมีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.51, SD.=0.51) รองลงมาเป็นความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.50, SD.=0.53) รองลงมาเป็นสภาพภูมิศาสตร์หรือด้านกายภาพของชุมชน ($\bar{X}$ = 4.48, SD.=0.52) รองลงมาเป็นด้านการบริหารและจัดการ ($\bar{X}$ = 4.46, SD.=0.56) รองลงมาเป็นด้านการแก้ปัญหาของชุมชน ($\bar{X}$ = 4.43, SD.=0.6) และด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ($\bar{X}$ = 4.37, SD.=0.60)

จากการสรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถกล่าวได้ว่า ในภาพรวมชุมชนบ้านโรงบ่ม เป็นชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสามารถกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของกระแสการท่องเที่ยวเมืองรองอย่างจังหวัดพิษณุโลกได้อย่างแน่นอน แต่ยังคงขาดการประชาสัมพันธ์แบบองค์รวมทั้งชุมชน จะเป็นลักษณะของการแยกกันจัดทำของแต่ละภาคส่วน นักวิจัยได้รวบรวมชุดข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาจัดทำแผนที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านโรงบ่ม ซึ่งเป็นการผนวกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดของพื้นที่วิจัย และได้สังเคราะห์ข้อมูลประวัติของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ พร้อมรูปภาพปัจจุบัน ระบุลงในระบบการบ่งชี้พิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS) และแสดงผลโดยการสแกนในรูปแบบ QR Code ได้ ซึ่งทำการเผยแพร่เป็นการจัดทำไวนิล ไว้ตามจุดท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ชุมชนบ้านโรงบ่ม เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอนาคต

ภาพประกอบที่ 1 แผนที่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านโรงบ่ม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า **1) ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของชุมชน** บ้านโรงบ่มที่จะสามารถพัฒนาแนวทางให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนได้ คือ แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตามลำดับ **2) ศักยภาพการบริหารจัดการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว** บทบาทของผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เหมาะสมที่สุด เพราะผู้นำชุมชนเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุกคนเคยได้ยินคำนี้มาก่อนเมื่อให้อธิบายถึงความเข้าใจเรื่องนี้ ทุกคนสามารถอธิบายได้และมีความเข้าใจอย่างดีในเรื่องนี้ว่า เป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ในเรื่องราวของวัฒนธรรมอันได้แก่ ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ งานประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแสดงถึงความคิดเห็นตรงกันถึงสิ่งดึงดูดใจของชุมชนตามลำดับ **3) ศักยภาพของนโยบายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม** เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวในชุมชนของตน มาเรียนรู้ โดยที่การท่องเที่ยวนั้นต้องไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่ และชาวบ้านก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว คือ เกิดรายได้ สร้างงานให้กับชุมชน **4) ศักยภาพความพร้อมและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** มีรายละเอียด ดังนี้ ด้านการจัดการนำเที่ยว ผู้นำชุมชนมองว่ายังไม่ความสามารถในด้านนี้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีความยุ่งยากในการจัดการและการลงทุน, ด้านการให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม มีการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่สัมพันธ์กับการพักแบบโฮมสเตย์ คือ กินอยู่แบบชาวบ้าน โดยจัดที่พักให้กับนักท่องเที่ยวและทางชาวบ้านจะทำอาหาร/ขนมพื้นถิ่นให้ได้รับประทาน, ด้านการจัดจำหน่ายสินค้าที่ระลึกของชุมชน ต่างมีความเห็นว่าต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากชุมชนไม่มีสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว มีความยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวเพราะชาวบ้านมีอัธยาศัยเป็นมิตรไมตรีดี และอยากให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชนของตน ในส่วนของ **5) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน** ที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยว พบว่า 1) ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน สิ่งที่มีพร้อม ได้แก่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา ลานจอดรถ ความปลอดภัย ห้องน้ำสาธารณะ และสถานพยาบาล ส่วนสิ่งที่ยังไม่พร้อม ได้แก่ ระบบบำบัดน้ำเสีย การกำจัดขยะมูลฝอย 2) ด้านสาธารณูปโภคระดับสูง ยังไม่มีโครงการสร้าง เช่น ร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ที่พักค้างแรมที่มีระดับมาตรฐาน ศูนย์รวมร้านค้าของที่ระลึก ศูนย์บริการข่าวสารด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากบางชุมชนยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นในชุมชน

ดังนั้น บทบาทของผู้นำ/ผู้รับผิดชอบด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้วยว่า ต้องเป็นคนในท้องถิ่นที่ช่วยกันทำเพราะเป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นนโยบายทางด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์จังหวัด โดยมีแนวคิดไว้แล้วแต่ยังไม่ได้ริเริ่มเป็นโครงการ นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลวัง

ทอง ยังได้มีการสร้างที่จอดรถเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังวัดเขาสมอแครง การให้เงินสนับสนุนประเพณีของชุมชนที่จัดขึ้นทุกปี สำหรับกรมพัฒนาชุมชนอำเภอวังทองนั้น ได้มีการสนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่น กลุ่มแกะสลักหิน กลุ่มจักสานไม้ไผ่ ในหมู่ที่ 11 บ้านโรงบ่ม โดยการส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปให้ความรู้แก่คนในชุมชน และได้มีการจัดทำแผนพับและวิถีทัศน์ประชาสัมพันธ์แนะนำชุมชนบ้านโรงบ่มตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และจากนั้นให้ชุมชนเป็นผู้สานต่อเจตนารมณ์ และบูรณาการเชื่อมโยงเส้นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนวังทองเข้ากับการจัดกิจกรรมตลาด 120 ปี วิถีชาววัง ในเรื่องของการดูแลของเทศบาลตำบลวังทอง ในการทำนุบำรุงรักษา ช่วยไปรโมทประชาสัมพันธ์ และให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมประเพณีทางด้านศิลปวัฒนธรรมของตำบลวังทอง และใน **ด้านความพร้อมและศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว** โดยภาพรวมแล้วยังไม่มีการเตรียมความพร้อมกันอย่างจริงจัง เนื่องจากตำบลวังทองนั้นตั้งอยู่ติดกับถนนทางหลวงหมายเลข 12 (พิษณุโลก - หล่มสัก) ซึ่งผู้คนมักจะใช้เป็นทางผ่านเพื่อไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ และแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ งานเทศกาลประเพณีบางอย่างนั้นสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้เฉพาะบางช่วงเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีตามเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น และสิ่งสำคัญอีกประการ คือ การขาดงบประมาณสนับสนุนที่จะนำมาอุดหนุนแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เกิดการกระจายของจำนวนนักท่องเที่ยวให้ทั่วถึงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งในบริเวณชุมชน เพราะยังพบว่า การได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอาจจะยังไม่ทั่วถึงทำให้ไม่เกิดการกระจายรายได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนางลักษณ์ จันทาทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา⁵ ที่กล่าวว่าควรมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจังหวัด เพื่อให้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเดินทางมาท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ตเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นช่องทางการตลาดด้านการท่องเที่ยวในอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะในปัจจุบันนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่นิยมใช้ข้อมูลท่องเที่ยว ผ่านทางอินเทอร์เน็ตในการสืบค้นข้อมูลประกอบการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกำลังได้รับความนิยมและความสนใจจากนักท่องเที่ยว จึงเป็นโอกาสในการสร้าง อัตลักษณ์และตราสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมของตำบลวังทองให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก และจดจำ

อาจสรุปได้ว่า ศักยภาพของชุมชนที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแต่ละด้านนั้น ในด้านที่มีความพร้อม คือ ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา สถานที่จอดรถ ความปลอดภัย ด้านที่ยังไม่พร้อม คือ ด้านบริหารจัดการ ได้แก่ ระบบบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะ เป็นต้น สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับรู้และเสนอแนะแนวทางจัดการท่องเที่ยวนั้น ทุกคนต่างแสดงความมั่นใจว่าชุมชนของตนเองมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นอย่างดี และมีความตระหนัก มีจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และยังยินดีให้ความร่วมมือกับทางชุมชนเป็นอย่างดี ท้ายที่สุดจากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชุมชนทุกคนได้แสดงความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน เรื่องของประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ชุมชนจะพัฒนาไปในทางที่ดี

⁵ นางลักษณ์ จันทาทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา, การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขา จันทบุรี. วารสารวิทยบริการ, 24(2), หน้า 197-198, 2556.

ขึ้นเจริญขึ้น โดยยังคงรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของชุมชนไว้ได้ เกิดความภาคภูมิใจ และที่สำคัญ คือ เป็นการสร้างรายได้สร้างงานให้กับคนในชุมชนอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพต่างสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านโรงบ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีความยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นและสอดคล้องกับแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ แม้ว่าในปัจจุบันศักยภาพในหลายด้านอาจจะยังไม่พร้อม เช่น ด้านการจัดนำเที่ยว สถานที่พัก การบริการอาหารและเครื่องดื่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา การจัดหาจำหน่ายสินค้าที่ระลึก การฝึกอบรมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การจัดการตลาดท่องเที่ยว และการกำหนดแผนที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชณี เพ็ชรช้าง⁶ ในประเด็นเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการศึกษาวิถีชีวิตและธรรมชาติ ควรได้รับความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่นและชุมชน เน้นกิจกรรมที่หลากหลายให้เหมาะสมกับความต้องการ และวัยของนักท่องเที่ยว แต่การดำเนินงานต่าง ๆ ของชุมชนย่อมต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ นั่นคือจุดเด่นข้อหนึ่งของตำบลวังทอง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลวังทอง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ได้มีความพยายามประสานความร่วมมือกับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนพื้นที่บ้านโรงบ่มให้มีความต่อเนื่องและสามารถเป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนให้ได้ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสำเร็จแก่ชุมชนโรงบ่มได้อย่างแท้จริง ต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ รวมถึงร่วมรับผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับด้วยอย่างเท่าเทียมกัน

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านโรงบ่ม พบว่า การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและพัฒนาคน เนื่องจากการพัฒนาเป็นเรื่องของสังคมหมู่บ้าน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาคนในชุมชน เพราะคนในชุมชนเองที่จะต้องเป็นผู้กำหนดทิศทางความเป็นไป ดังนั้น การสร้างองค์ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความหวงแหน และความภูมิใจในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเองจึงเป็นเรื่องที่ควรดำเนินการก่อน คือ

1. การให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติของชุมชนกับชาวบ้าน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เห็นในคุณค่าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ตนมีอยู่ จากการพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าหลังจากมีการค้นพบแหล่งโบราณสถานแล้ว ชาวบ้านเริ่มเกิดจิตสำนึกและหวงแหนในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตน แต่ปัจจุบันการดำเนินงานเพื่อบูรณะยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ชาวบ้านยังไม่ได้รับความรู้ในเรื่องชุมชนอย่างชัดเจน จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องให้ความรู้กับชาวบ้านอย่างถูกต้องและเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

2. ควรมีการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเร่งด่วน โดยให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการจัดตั้งและมีสมาชิกคือ ประธานกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตลอดจนคนในชุมชนที่ให้ความสนใจโดยใช้เวทีการประชุมของหมู่บ้านเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อระดมความคิดเห็นที่เป็นของชุมชนอย่างแท้จริงว่าจะให้มี

⁶ รัชณี เพ็ชรช้าง, รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นและชุมชน, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 4(4), หน้า 91-92, 2555.

การบริหารจัดการอย่างไรในเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากปัจจุบันมีการบูรณะโบราณสถานแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนต้องการมานานและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน ปัญหาอยู่ที่ว่าใครจะเป็นคนจัดการในเรื่องของการดูแลรักษาและจะมีแนวทางการจัดการอย่างไรในเรื่องของการศึกษาความรู้ ความภาคภูมิใจ และเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. ภาครัฐควรจะเข้ามาส่งเสริมเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านทรัพยากรบุคคลเพื่อรองรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต เช่น จัดการอบรม ยุวมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดีของชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อมของชุมชน เรื่องเศรษฐกิจชุมชน การจัดการนำเที่ยว การอบรมอาชีพ และงานศิลปหัตถกรรมที่สามารถพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

4. ควรจัดให้มีกลุ่มตัวแทนไปศึกษาดูงาน ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมเป็นจุดขาย เพื่อให้คนในชุมชนได้รับความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และเกิดแนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวโดยนำกลับมาพัฒนาในชุมชนของตนเอง

5. รื้อฟื้นความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน โดยจัดให้มีการสืบสานความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อนที่จะเลือนหายไปจากชุมชน

6. ส่งเสริมการพัฒนาการจัดรายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชน โดยอาศัยศักยภาพทางด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นหลัก เช่น เส้นทางชมร่องรอยอารยธรรมตามแหล่งท่องเที่ยวของโบราณสถาน และอาจเสริมด้วยศักยภาพด้านกายภาพเข้าไปเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์หรือเพื่อขยายระยะเวลาในการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ประกอบกับคนในชุมชนมีความเป็นเจ้าบ้านที่ดีต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หากมีการบริหารจัดการที่ดีแล้วสามารถทำรายการทัวร์หลายรูปแบบ อาจทำรายการนำเที่ยวระยะสั้นโดยใช้เวลาเพียงครึ่งวันหรือ 1 วัน โดยผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนต้องร่วมมือกันในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความชำนาญเฉพาะด้านเป็นผู้แนะนำและให้ความช่วยเหลือในการจัดทำโปรแกรมทัวร์และการตลาด เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร ประชาสัมพันธ์จังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กรมพัฒนาชุมชนอำเภอ บริษัททัวร์และผู้ประกอบการนำเที่ยว รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

7. ควรจัดให้มีการสร้างกิจกรรมนันทนาการ หรือกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มความหลากหลายและคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมทางภูมิปัญญา งานศิลปหัตถกรรม ของที่ระลึก ชมวิถีชีวิต วิถีทัศน์ ธรรมชาติ โบราณสถาน เป็นต้น พร้อมกับการส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านทำการประสานงานขอความร่วมมือกับทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดส่งผู้มีความรู้มาให้คำแนะนำในการแนะนำเส้นทางท่องเที่ยว กำหนดกิจกรรมที่ต้องทำ วางแผนงานร่วมกันและใช้ความร่วมมือของชาวบ้านในการทดสอบเส้นทาง ประเมินความเป็นไปได้ เพื่อเตรียมพร้อมและเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านโรงบ่มจนสามารถกลายเป็นชุมชนต้นแบบได้ในอนาคต

เนื่องจากพื้นที่ของตำบลวังทองยังไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและเป็นพื้นที่ทางผ่านของนักท่องเที่ยวมากกว่าเป็นพื้นที่เป้าหมายในการท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีสิ่งดึงดูดใจทางด้านกายภาพและด้านวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนั้น ควรทำการส่งเสริมให้มีการศึกษาและทำงานวิจัย

ต่อเนื่องในเรื่องของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตำบลวังทองโดยชุมชน จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในภาพรวมเอง ไม่ได้เป็นประโยชน์แค่พื้นที่หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเท่านั้น อีกทั้ง ชุมชนต้องสร้างการตื่นตัวให้เกิดขึ้นในชุมชนให้ชาวบ้านตระหนักของความสำเร็จในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถต่อยอดจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมกับการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมให้สามารถสืบทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลานต่อไป ซึ่งแนวทางการพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำผลวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะ แบ่งเป็นรายประเด็น ดังนี้

6.1. การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

1.1 จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยว และเป็นศูนย์ประสานงานในการจัดการนำเที่ยวโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การจองที่พักแบบโฮมสเตย์ การติดต่อเช่าพาหนะเพื่อการท่องเที่ยว เช่น รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน เป็นต้น

1.2 ร้านขายของที่ระลึกของฝากของชุมชน ขายสินค้าภูมิปัญญาของท้องถิ่น ตลอดจนเป็นศูนย์จัดแสดงการผลิตสินค้าเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมกระบวนการผลิตสินค้าต่าง ๆ โดยจัดเป็นรอบแสดง นอกจากนี้ยังขายสินค้าที่มีชื่อเสียงของชุมชนอื่น ๆ ใกล้เคียง ทำให้เกิดความหลากหลายของสินค้าที่ขายและจัดแสดง

1.3 การจัดให้มีการบำรุงรักษาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีใช้งานได้ หรืออาจปรับปรุงให้ดีขึ้น

6.2. การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิต จารีต ประเพณี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชนและวัฒนธรรม

6.3. การวางแผนประชาสัมพันธ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของตนเอง โดยใช้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การประชาสัมพันธ์ร่วมกับจังหวัดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการนำเที่ยว อาจทำเป็นสื่อแผ่นพับเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลวังทอง เพื่อนำไปแจกจ่ายตามสถานที่สาธารณะ เช่น ห้างสรรพสินค้า และการออกบูธจำหน่ายสินค้า เป็นต้น และขอความร่วมมือไปยังสื่อช่องทางต่าง ๆ ของท้องถิ่นให้ช่วยทำการประชาสัมพันธ์ไปในวงกว้าง

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

8. เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ สองเมือง. การพัฒนาการศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 2552.

กาญจนา แสงลิ่มสุวรรณ และ ศรัณยา แสงลิ่มสุวรรณ. การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. วารสารนักบริหาร, 32(4). หน้า 139-146, 2555.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การศึกษาแนวโน้มและทิศทางการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2563: **Thai Tourism Scenario in 2020**. กรุงเทพมหานคร: กองวิจัยการตลาดและฝ่ายวางแผน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563

นงลักษณ์ จันทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา. การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาเงินจังหวัดราชบุรี. วารสารวิทยบริการ, 24(2), หน้า 197-198, 2556.

บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. ยล เยี่ยม เยือน หย้า: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. พิษณุโลก สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2558

รัชณี เพ็ชรช้าง. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นและชุมชน, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 4(4), หน้า 91-92, 2555.

นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก

GRASSROOTS SOCIAL INNOVATION AND EASTERN LOCAL COMMUNITY DEVELOPMENT

พลอยพิณญา หาญหฤทัยวัลย์*

Received: 2020-09-06

Ploypinya Hanharuethaiwan

Revised: 2020-12-29

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์**

Accepted: 2020-12-31

Preecha Piamphongsant

ชัยณรงค์ เครือนวน***

Chainarong Krueanuan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมสังคมรากหญ้า ในชุมชนท้องถิ่นตะวันออก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเหล่านั้น ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ของนวัตกรรมสังคมจากรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นตัวแทนของชุมชนภาคตะวันออกที่ผู้วิจัยศึกษานั้นประกอบไปด้วยชุมชนวนเกษตรพวา ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จ.ตราด ชุมชนริมน้ำจันทบุรีและชุมชนพลอยจันทบุรี ทั้ง 4 ชุมชนนี้ถือเป็นตัวแทนของนวัตกรรมแนวคิดใหม่เพื่อการพัฒนาทางด้านการจัดการบริหารองค์กร นวัตกรรมทางด้านผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูปตามลำดับ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้าและเครือข่ายชุมชนเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย ทางผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และศึกษางานวิจัยเพิ่มเติม รวมถึงวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด GI/ Murphy/ George C.Homans เป็นกรอบในการศึกษา ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบของนวัตกรรมรากหญ้าในเครือข่ายชุมชนภาคตะวันออกมีรูปแบบความสอดคล้องกับเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรม และ บทบาทของสังคมในแต่ละสังคมอย่างเห็นได้ชัดและแตกต่างกัน นวัตกรรมดังกล่าวกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนทั้งด้านการดำรงชีพและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ รูปแบบของนวัตกรรมเหล่านี้ยังช่วยส่งผลให้เกิดส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้ชัดจากทั้งชุมชนวนเกษตรพวา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกันกับสัตว์อย่างช้างป่าได้อย่างยั่งยืนผ่านนวัตกรรมวนเกษตร และชุมชนสัจจะ

* นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สะสมทรัพย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของการดำรงชีพและการตั้งมั่นในคุณธรรมที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่นและส่งผลต่อความเจริญของชุมชน อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมรากหญ้าไม่เพียงแต่เป็น สิ่งที่ต้องได้รับการผลักดันจากคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไปเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าและยั่งยืน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้นวัตกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านการทำเสื้อจันทบูรและพลอยจันทบูรสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ: นวัตกรรมรากหญ้า / เครือข่ายสังคม / ชุมชนภาคตะวันออก

ABSTRACT

The objective of this qualitative research is to study the grassroots social innovation eastern local community in Thailand. The researcher focuses on the format of grassroots social innovations, the factors that form the grassroots social innovations and also the relationship between the grassroots social innovation and the eastern local community sustainability development. Four eastern local communities were selected to represent the whole eastern local communities are Phawa agroforestry community, Veracity accumulated group in Trat province, Chanthaboon Waterfront community and Chanthaburi Gems community. These four communities are the representative of paradigm innovation, organizational management innovation, product innovation and process innovation consecutively. The researcher follows the grassroots social innovation and social network as main frameworks of this research. Information is gathered from interview, observation, and documentary research together with political economy analysis of GI /Murphy/ George C. Homans frameworks. The study shows that the four formats of grassroots social innovation are obviously connected and has positive connection with the eastern local communities. Each grassroots social innovation is embedded into the community way of life in living especially in harmony with nature. Besides, these innovations help forming the sustainability in their communities.

The results are clearly seen in Phawa agroforestry community where people can have sustainability living with wild elephants and in Veracity accumulated group in Trat province where subsistence and merits are connected and driving the better life in community. However, the driven of local community for grassroots social innovation is not enough, support from the government is also required in case of growth and sustainability. Therefore, the government has to play a crucial role in supporting these communities especially in Chanthaboon Waterfront community and Chanthaburi Gems community to be able to sustain and grow these innovations in the future.

Keywords: gassroot social innovation / social network / eastern local community

1. บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างทางการตลาดอย่างที่เกิดขึ้นในโลกาภิวัตน์ 'ไม่เป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีอยู่มาก่อน แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ ๆ หรือแผนธุรกิจใหม่นั้น ส่วนใหญ่ล้วนก่อกำเนิดมาจากการเรียนรู้ของคนเราจากประสบการณ์ในแทบทั้งสิ้น เกิดการสร้างนวัตกรรมที่เด่นชัด เกิดสินค้าที่ใช่วิทยาศาสตร์เป็นฐาน (Science-Based) ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ตลอดจน การออกแบบด้วยความคิดที่สร้างสรรค์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาสัดส่วนของการลงทุนและ การใช้จ่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนา กับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) การสร้างนวัตกรรมก็มีความสำคัญต่อการขยาย ตลาด และการสร้างตลาดใหม่ทั้งในและต่างประเทศ ถึงแม้ว่าความเข้าใจโดยทั่วไปจะมีความคิดเห็นในทำนองเดียวกันว่าการเกิดนวัตกรรมทั่วโลกที่โดดเด่นนั้นเป็นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นการสร้างนวัตกรรมจากที่อุปถัมภ์ลงมา ตัวอย่างเช่น นวัตกรรมที่จะเข้ามามีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ทั้งด้านการแพทย์ หรือเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ เครื่องรักษาผู้ป่วยอัมพาต รถบรรทุกไร้คนขับ โทรศัพท์มือถือ ระบบจ่ายเงินผ่านใบหน้าคอมพิวเตอร์ควอนตัม กล้องเซลล์ 360 องศา โซล่าเซลล์เก็บกักความร้อน การแก้ไขพันธุกรรม Botnets of Things ในยุคที่อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ล้วนเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต หรือสิ่งประดิษฐ์หุ่นยนต์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้โดยการใช้ทุนวิจัยมหาศาลเป็นการสร้างนวัตกรรมจากข้างบนลงมาให้ประชาชน และอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญของการวิจัยและพัฒนาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ ทำให้เกิดนวัตกรรม เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดในการเกิด นวัตกรรมของ Schumpeter พบว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการวิจัยและพัฒนาจะทำให้เกิดนวัตกรรม ได้ จะต้องส่งผ่านผู้ประกอบการซึ่งเป็นกลไกและตัวกลาง สำคัญในการทำให้เกิดนวัตกรรม¹ จนเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าผู้ประกอบการไม่ใช่เป็นเพียงเจ้าของธุรกิจ ผู้บริหาร หรือนักประดิษฐ์ แต่ผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้ที่สร้างนวัตกรรมอีกด้วย

นวัตกรรมเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และหากพูดกันแบบภาษาชาวบ้านแล้ว คำว่า 'นวัตกรรม' มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้ออกนโยบายจากข้างบน ไม่ว่า จะมาจากโครงการจากรัฐหรือแม้แต่ภาคเอกชนก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า นวัตกรรมบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้น ไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการประชาชนได้ในทุกพื้นที่ และการสร้างนวัตกรรมแต่ละอย่างต้องใช้เงินทุนอย่างมาก ผู้ที่จะสร้างนวัตกรรมให้ใช้อย่างแพร่หลายได้ต้องเป็นผู้มีทุน มีความคิด มีการศึกษา เป็นผู้ประกอบการภาคเอกชน หรือไม่ก็เป็นนโยบายนวัตกรรมที่ภาครัฐคิดและสรรค์สร้าง จากข้างบนสู่ล่าง สร้างเสร็จก็นำไปให้กับประชาชน แต้นนโยบายเหล่านั้นกลับมีปัญหาเกิดขึ้นมันไม่ตรงกับความต้องการองค์กร ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาอย่างมาก จึงทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาและจัดการแก้ไขปัญหาตนเอง

และในมุมมองในเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้น ไม่ได้มองมุมมองอย่างเดียวว่าการสร้างนวัตกรรมเอง ในช่วงนั้นประเทศไทยเพิ่งผ่านปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำปี พ.ศ. 2540 มารวมทั้งยังมีปัญหาด้านการเมืองและสังคมอยู่มาก เรามองว่าปัญหาวิกฤตของประเทศไม่ใช่เรื่องปัญหาทางเทคนิคในการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่จะต้องปฏิรูปเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นระบบองค์รวม

¹ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, เอกสารการบรรยายแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า, มหาวิทยาลัยรังสิต, 2017)

ด้วย ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องการการมองใหม่ การคิดค้นหาคำตอบใหม่ ๆ ที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่า การมองวิธีการมองและแก้ไขปัญหาแบบแยกเป็นส่วน ๆ และใช้วิธีการแก้ไขปัญหาในเชิงเทคนิค มีการมองแบบองค์รวม มีการมองภาพรวมทุกอย่างเป็นสหวิทยาการ ทั้งทางด้าน การเมือง สังคม เศรษฐกิจและ วัฒนธรรม

ภายใต้บริบทการพัฒนาเช่นนี้ ทำให้ “ผู้คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคม ต่างพยายาม “ลุกขึ้น” เพื่อ แก้ปัญหาให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นด้วย “การสร้างนวัตกรรมท้องถิ่น (รากหญ้า)” หลากหลายรูปแบบเช่น รูปแบบนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนา (Paradigm Innovation) ผ่านตัวแทนเครือข่ายเกษตรกรพวา เพื่อ แก้ปัญหาสภาวะขาดทุน เป็นหนี้สินของชาวบ้าน จากเมื่อก่อนมีไว้เพื่อขายปรับเปลี่ยนกระบวนการมาใช้ เพื่อ ยั่งยืน จากเหตุการณ์ภายใต้วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เกิดการบุกรุกทำลายป่า ชาวบ้านติดหนี้สิน ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังกรณีการเกิดขึ้นของ “เครือข่ายเกษตรกรพวา” เครือข่ายวน เกษตรชุมชนพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรีนี้ ได้ถูกจัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 มาจนถึงปัจจุบันก็รวมเป็น 20 ปี ได้รับอิทธิพลแตกตัวมาจากเครือข่ายวนเกษตร ของผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข้มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน เนื่องจากสมัยก่อนชาวพวานิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ ว่าจะทำมันสำปะหลัง หรือปลูกยางพารา ทำสวนผลไม้ชนิดเดียว เพราะได้ราคาผลผลิตที่สูงจากการกำหนด ราคาของภาครัฐ แต่เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปการควบคุมราคารับซื้อมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวบ้านต้อง ประสบปัญหาการขาดทุน เนื่องจากต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากนายทุน พ่อค้าวัตถุดิบ การทำเกษตรเชิงเดี่ยวอาศัยปัจจัย ภายนอกแทบทุกอย่างในการผลิต ต้องนำเข้าและใช้วัตถุดิบจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และเกษตรกรยังไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ต้นทุนส่วนใหญ่จึงมักอยู่ที่วัตถุดิบที่ไม่สามารถผลิตเองได้และ ราคาที่ขึ้นอยู่กับกลไกทางตลาด พ่อค้าวัตถุดิบจะเรียกราคาจากเกษตรกรได้ 100% ตลอดจนยุคที่เฟื่องฟูของ ยางพารา ชาวบ้านมีรายได้ดีก็ได้ไปกู้เงินจากสินเชื่อเพื่อซื้อรถ สิ่งอำนวยความสะดวกของใช้ฟุ่มเฟือย เมื่อ ราคายางพาราดตก ไม่มีเงินเพียงพอที่จะส่งต้นและดอกเบี้ยย ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ไม่ทำก็ไม่ เป็นหนี้เพราะหนี้เก่าออกดอกเรื่อย ๆ ชาวบ้านและชุมชนวนพวาจึงเริ่มหันปรับเปลี่ยนวิธีการในการผลิตเล็ก ปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาทดลองปลูกพืชผลแบบผสมผสานมีผลผลิตตลอดปี ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงธรรมชาติ ทำให้ ช่วยลดต้นทุนการผลิตไปได้มาก และอีกทั้งเดี๋ยวนี้เกษตรกรบางรายยังเปิดพื้นที่ขายของ จัดกิจกรรมเข้า ร่วมงานขายผลผลิต ทำให้ไม่ได้ผ่านพ่อค้าคนกลางได้ผลผลิตเต็มราคาไม่โดนกดราคา ทำให้การเป็นหนี้ของ ชาวบ้านลดลง และหมดหนี้ และที่สำคัญการใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ทำให้บำรุงรักษาดินทำให้พื้นดินไม่เสื่อมโทรมใน ระยะยาว เป็นการให้มนุษย์อยู่ร่วมกับป่าได้ชาวชุมชนพวาเองได้รวมตัวกันสร้างชุมชนให้แข็งแรงด้วยวิถี เกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ที่เรียกว่า วนเกษตร จึงกลายเป็นนวัตกรรมวนเกษตร แบบป่าเพราะชาวตำบลพวา เป็นชุมชนที่รายล้อมไปด้วยป่าไม้ ชุมชนเรียนรู้วิธีจะอนุรักษ์ผืนป่า พร้อมปรับตัวให้อยู่ร่วมกันได้กับสัตว์ป่า ที่ เข้ามาทำลายพืชผล ยกตัวอย่างเช่น ช้างเป็นต้น และชุมชนชาวยังจัดกิจกรรมปลงคืนถิ่น เป็น วัฒนธรรมงาน บุญเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และปลูกจิตสำนึกและเป็นเครื่องเตือนใจที่ดี พร้อมทั้ง มีการจัดประชุมกันระหว่าง

² ฤกษ์พงษ์ กิจศิริ, หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ที่เมรุวัดห้วยหิน อำเภอสนาม ชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา, สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ พันธุ์พืช มูลนิธิวนเกษตร ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (วันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน 2560).

ชาวสัญลักษณ์ที่ดีของชุมชนชาวพวา เพื่อพูดคุยถึงปัญหาและการสร้างนวัตกรรม ภูมิปัญญาใหม่ ๆ ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นชาวพวา อ.แก่งหางแมว จ.จันทบุรี³

นวัตกรรมจากรากหญ้าที่คิดสร้างมาจากข้างล่างไปสู่ข้างบนนั้นดีกว่าจากนวัตกรรมข้างบนสู่ข้างล่าง เพราะนวัตกรรมจากรากหญ้านั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่ทำกันเองมาจาก นวัตกรรมจากรากหญ้าจะเป็นพื้นที่แห่ง การเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นตัวอย่างให้พื้นที่อื่น ๆ และขั้นที่สองของรากหญาก็จะก้าวขึ้นไปสู่ระดับชาติต่อไปคือจะไม่ใช้ชุมชนท้องถิ่นอีกแล้ว จะมีการแปรเปลี่ยนแปรสภาพจากสภาพดั้งเดิมไปสู่ระบบนวัตกรรมประชาชาติ แต่ก่อนเราจะเห็นเฉพาะภาคอีสาน สรุปแล้วนวัตกรรมจากรากหญ้า คือชุมชนต้องการสิ่งใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลง วิถีปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตามที่เคยทำมาให้เป็นวิถีใหม่และอนาคตก็ไม่เป็นรากหญ้าต่อไปก็จะเป็นพื้นที่นวัตกรรมระดับชาติ ผู้วิจัยได้เขียนข้อมูลจากข้างบนนั้นว่านวัตกรรมที่มาจากข้างบนสู่ข้างล่างนั้นทำให้ประชาชน องค์กรชาวบ้านเกิดปัญหาได้รับสภาวะไม่หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลางของนวัตกรรมที่มาจากนวัตกรรมของเอกชนหรือรัฐ เหตุนี้ให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าอะไร คือ เหตุ/ปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมจากรากหญ้า รวมทั้งนวัตกรรมจากรากหญ้าที่ถูกสร้างขึ้นโดยเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วยนวัตกรรมอะไรบ้าง และนวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมีความสำคัญอย่างไรในการพัฒนาท้องถิ่นและการสร้างความยั่งยืนให้แก่ท้องถิ่น และที่สำคัญในการวิจัยแนวคิดนวัตกรรมจากรากหญ้า เมื่อติดตามงานวิชาการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษานวัตกรรมจากรากหญ้าจากพื้นที่ภาคอื่น ๆ เช่น นวัตกรรมเขื่อนของภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่ นวัตกรรมการปลูกทุเรียนลับแล บนภูเขาของจังหวัดอุดรธานี แต่ไม่มีการพูดถึงนวัตกรรมจากรากหญ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะนักวิชาการส่วนมากมักจะเอาไปรวมกับภาคกลาง ทำให้มีรีเสิร์ชแก๊ป (Research gap) เป็นช่องว่างแห่งองค์ความรู้ที่ยังไม่มีใครทำงานวิจัยนี้มาก่อน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของนวัตกรรมสังคมจากรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตในด้านเวลาของการวิจัย

ช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สร้างนวัตกรรมจากรากหญ้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในแต่ละรูปแบบผ่านตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด เริ่มทำการศึกษตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2561 นวัตกรรมเครือข่ายวนเกษตรรา เริ่มทำการศึกษตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540-2561 นวัตกรรมเสื้อจันทบุรีของชุมชนคาทอลิกในจังหวัดจันทบุรี

³ กฤษฎา ขจรกลิ่น, ชนชาติพันธุ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมวจังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558

ทำการศึกษาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2552-2561 และตัวแทนนวัตกรรมด้านกระบวนการผลิตและการแปรรูปพลอย
จันทบุรี ของชุมชนคาทอลิก ทำการศึกษาตั้งแต่ ยุคพลอยจนถึงปัจจุบัน

3.2 ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการวิจัย

การศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และทำความเข้าใจ 4 เครือข่าย คือ เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์
จังหวัดตราด เครือข่ายวนเกษตรรา จังหวัดจันทบุรี เครือข่ายการเจียรไนพลอย จันทบุรี และเครือข่าย
หัตถกรรมการทอเสื่อจันทบุรี โดยการฉายปรากฏการณ์จากเครือข่ายทั้ง 4 เครือข่าย ผ่านวิเคราะห์สาเหตุทำ
ให้เกิดเครือข่ายเหล่านี้ สาเหตุทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินและสร้าง
ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของผู้คน ในชุมชนท้องถิ่น

3.3 ขอบเขตในเนื้อหาการวิจัย

3.3.1 ศึกษาเครือข่ายรูปแบบนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนาในภาคตะวันออก ว่าสร้าง
เครือข่ายไปยังชุมชนท้องถิ่นและชาวบ้าน ได้อย่างไร

3.3.2 หลังจากการสร้างเครือข่ายนวัตกรรมแล้ว จะมีการโยงโยกับชาวบ้านรากหญ้าของชุมชน
ด้วยวิธีใด

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีวิทยา เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึก เกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือสถานการณ์หนึ่ง หรือหลาย
เหตุการณ์ เช่น ชุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Settings) โปรแกรม (Programs) กลุ่มของสังคม (Social Groups)
ชุมชน (Communities) บุคคล (Individuals) หรือสิ่งอื่นๆ อย่างมีระบบ ซึ่งบางครั้งการศึกษา Case (กรณี) ใด
Case หนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยัง Case อื่นๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกับวิธีการสังเกต หรือเฝ้าดูอย่างใกล้ชิด
แต่บาง Case ก็อาจต้องใช้หลายวิธีการเพราะแต่ละ Case มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน⁴

4.1 การวิเคราะห์โครงสร้าง ที่เปรียบเสมือนแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ
ในสังคม ดังนั้น โครงสร้างสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องคงทนกว่าความสัมพันธ์ทาง
สังคมอื่นๆ โครงสร้างสังคมในที่นี้จะมีลักษณะสำคัญ คือ มีลักษณะสองด้านของโครงสร้าง (Duality of
Structure) ได้แก่ การที่โครงสร้างจะเป็นทั้งเงื่อนไข (Condition) และผลผลิต (Product) ของการกระทำทาง
สังคม (Social Action) กล่าวคือ

4.1.1 โครงสร้างด้านที่เป็นเงื่อนไขมีคุณสมบัติในการกำหนดเงื่อนไขการกระทำทางสังคม ที่จะ
ไปในทิศทางที่จะช่วยเหลือ หรือจำกัดการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่ง แห่งที่ทางสังคมของผู้กระทำทาง
สังคม ดังนั้น โครงสร้างทางสังคมจึงมีบทบาททั้งการสร้างข้อจำกัด หรือเปิดโอกาสในเวลาเดียวกัน แต่จะ
ขึ้นอยู่กับว่าผู้กระทำทางสังคมต่างๆ ได้เข้าถึงทรัพยากรของสังคมมากน้อยแตกต่างกันอย่างไร

4.1.2 โครงสร้างในด้านที่เป็นผลผลิตของการกระทำทางสังคม ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างทางสังคมได้
ก่อรูปมาจากการกระทำร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งมีการต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) ที่มีทั้งความขัดแย้ง
(Contradiction) และความร่วมมือ (Cooperation) และโครงสร้างทางสังคมก็สามารถปรับเปลี่ยนไปตาม
ผลลัพธ์ของการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างผู้กระทำทางสังคม 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ระหว่างผู้กระทำฝ่ายหนึ่ง

⁴ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, การวิจัยชุมชนชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก, รายงานการ
วิจัยชุมชน, 2552

ต้องการรักษาโครงสร้างเดิมไว้ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ และคุณค่าให้ตัวเองต่อไปกับผู้กระทำกรอีกฝ่ายหนึ่งที่พยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อจัดสรรผลประโยชน์และคุณค่าในทิศทางใหม่ ความพยายามเปลี่ยนแปลงหรือปรับโครงสร้างเป็นผลมา จากความตึงเครียดของโครงสร้างเดิม ซึ่งจะเป็นโอกาสที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม(Social Movement) สามารถเข้ามามีบทบาท ในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้าง ในที่นี้ จึงต้องพิจารณาอย่างเป็นกระบวนการทั้งในขั้นการก่อรูป(Production) การสืบทอด(Reproduction) และการเปลี่ยนรูป(Transformation)ของโครงสร้างสังคม

4.2 การวิเคราะห์ผู้กระทำกร ภายใต้ฐานคิดที่ว่ามนุษย์ผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนทางสังคม แต่ด้วยเหตุที่มนุษย์เกิดและดำรงอยู่ในสังคม ดังนั้น มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นตัวแทนของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอ กล่าวโดยสรุปแล้วการกระทำของมนุษย์ จึงมีลักษณะของการกระทำทางสังคมเสมอ การกระทำทางสังคมในที่นี้ หมายถึง การเคลื่อนไหวของกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันจากฐาน การมีอัตลักษณ์ร่วมกัน หรือมีสถานะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่เดียวกันทางสังคม โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะเคลื่อนไหวด้วยเจตจำนงอย่างใดอย่างหนึ่ง

4.3 ปฏิสัมพันธ์ในเชิงวิภาษวิธีระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำกรทางสังคม ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคม (Social Process) ดังนั้น การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสังคม ในฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคม นั้น จะต้องพิจารณากระบวนการทางประวัติศาสตร์เพื่อช่วยให้เข้าใจความเป็นมาในอดีต สถานการณ์ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคต โดยการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ จึงเปรียบเสมือนการดูภาพยนตร์ที่จะเห็นภาพอย่างต่อเนื่อง

4.4 การสัมภาษณ์ วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ในที่นี้หมายถึงการได้มาซึ่งข้อมูลของผู้มีส่วนได้เสียของเครือข่ายนวกษตร โดยเฉพาะกลุ่มนวกการเมืองถิ่น องค์กรเครือข่ายในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยอาศัยแหล่งข้อมูล 3 แหล่งหลักๆ คือ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ ดังนี้

4.4.1 การศึกษาเอกสาร ทั้งเอกสารขั้นต้น(Primary Data) และเอกสารชั้นรอง(Secondary Data) โดยเฉพาะการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเครือข่ายนวกกรรมรกกหญ้า สร้างจากผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ คือ ก.เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ โดยเป็นข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ เอกสารราชการที่เกี่ยวกับเครือข่ายนวกกรรมรกกหญ้า ชาวโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ข. เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลมาบ้างแล้ว เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความวิชาการ เป็นต้น

4.4.2 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interviews) ซึ่งมีแนวสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เป็นเครื่องมือโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์

4.5 การสังเกตการณ์ ในที่นี้เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการเฝ้าดูการกระทำ หรือพฤติกรรมที่ผู้วิจัยสามารถรับรู้ทำความเข้าใจและจดบันทึกเป็นข้อมูลได้ ซึ่งการสังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

5. ผลการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า สำหรับรูปแบบนวกกรรมรกกหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกที่พบมีความหลากหลาย โดยแบ่งออกเป็นประเภทของนวกกรรมรกกหญารูปแบบแนวคิดใหม่ในการพัฒนา รูปแบบ

นวัตกรรมด้านการจัดการบริหารองค์กร รูปแบบนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ และ รูปแบบนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูป ซึ่งสามารถสรุปผลงานวิจัยได้ดังนี้

1. นวัตกรรมรากหญ้าในรูปแบบแนวคิดใหม่ในการพัฒนา ซึ่งทำการศึกษาผ่านตัวแทนเครือข่ายวนเกษตรชุมชนพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี พบว่า เดิมทีนั้นชุมชนพวาดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก มีความเป็นอยู่ที่ผูกพันและกลมกลืนกับป่าและธรรมชาติ พื้นที่อาศัยเองก็มีความสมบูรณ์และอุดมไปด้วยสัตว์ป่าโดยรอบ หากแต่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เนื่องจากมีความเคารพซึ่งกันและกัน และยังมีทรัพยากรเพียงพอในการหากินทั้งคน และสัตว์ หากแต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่องการเปิดสัมปทานป่าขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2511 เป็นต้นมาก็ส่งผลให้ป่าไม้หายไประวดเร็ว ความเจริญเข้ามาแทนที่คนและสัตว์ป่าเริ่มขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีพ ส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนกันเกิดขึ้น และชาวบ้านเริ่มถูกทำร้ายโดยช้างป่าซึ่งเข้ามาบุกรุกที่ดินทำกินของชาวบ้าน เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยรวมถึงแหล่งอาหารถูกทำลาย ผู้คนในชุมชนเริ่มประสบปัญหาและมีการถูกทำร้าย ไปจนถึงชีวิตโดยช้างป่า ส่งผลให้มีการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยวิธีต่าง ๆ ตั้งแต่การใช้ความรุนแรง ไปจนถึงการเอาชีวิตรอดเป็นหลัก แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ และมีปัญหายืดเยื้อต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานหลายปี จนกระทั่งชาวบ้านตัดสินใจหันมาใช้ นวัตกรรมรากหญ้าในการแก้ไขปัญหา ผ่านการดำรงชีพแบบวนเกษตร กล่าวคือ เน้นการดำรงชีพ เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและสัตว์ป่า ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนและสัตว์ การปลูกพืชเพื่อยังชีพในชุมชนผสมกลมกลืนไปกับการปลูกป่าและสร้างที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารให้กับช้างป่า เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ รูปแบบนวัตกรรมทางด้านการจัดการบริหารองค์กร ทางผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ ต.ห้วยแร้ง จ.ตราด ซึ่งในอดีตนั้น เกษตรกรจำนวนมากในประเทศไทยล้วนประสบปัญหาของการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทั้งที่ต้องการนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ ปัญหานี้ยังส่งผลกระทบต่อเนื้อทำให้เกษตรกรหรือชาวบ้านในชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหาโดยการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบซึ่งเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง และเกิดวงจรการสร้างหนี้แบบไม่รู้จบ ซึ่งการแก้ไขปัญหาหนี้วงจรต่อเนื่องเริ่มจากการจัดตั้งองค์กรการเงินในระดับฐานราก ซึ่งพบได้ในหลากหลายรูปแบบทั้งในและต่างประเทศ แต่ละรูปแบบก็จะมีเหมาะสมแตกต่างกันไปสำหรับแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผ่านธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และสถาบันการเงินชุมชน อย่างไรก็ตามใน ต. ห้วยแร้ง จ. ตราด เลือกใช้วิธีการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นโดยพระนักพัฒนา พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ซึ่งท่านได้เห็นตัวอย่างขณะธุดงค์จากกองทุนสะสมทรัพย์ของครูบะ⁵ นอกจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นี้จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถปลดหนี้ มีการเก็บออม และสามารถต่อยอดนำเงินไปใช้ประกอบธุรกิจได้แล้ว ยังสามารถใช้เป็นกุศโลบายให้เกิดความสามัคคี และปลูกฝังธรรมะในชุมชน โดยเฉพาะผ่านสมาชิกของกลุ่มเป็นสำคัญ การเลือกการจัดการบริหารองค์กรผ่านรูปแบบนี้จึงช่วยทั้งการแก้ไขปัญหาหนี้สินในชุมชน สร้างสวัสดิการที่ดีให้กับคนในสังคม สามารถช่วยพัฒนาชุมชนโดยรวมให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชุมชนอื่น ๆ ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิต ทั้งยังปลูกฝังให้คนในชุมชนมีสัจจะ วินัยได้สร้างความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและคุณธรรมในชีวิตของคนในชุมชนรูปแบบนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงในการทอเสื่อกกมา

⁵ พระชัชวาลย์ อัครมโน, ความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตำบลสีฟ้า อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2555

ตั้งแต่สมัยหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งผลิตภัณฑ์เสื้ออกของจันทบูรนี้มีลวดลายแปลกตา สวยงาม โดดเด่น แตกต่างจากที่อื่น รูปแบบการทอเสื้ออกในช่วงแรกก็ยังเป็นตามแบบของญวนที่เข้ามาเผยแพร่ให้กับเหล่าภคินีรักทางชนในอารามหัตถทอเพื่อเลี้ยงชีพเพียงเท่านั้น แต่เนื่องจากมีเวลาว่าง เหล่าภคินีจึงเริ่มออกแบบลวดลายในการทอให้สวยงามแปลกตาขึ้น และใช้สีธรรมชาติแบบง่ายที่มีอยู่โดยรอบในการย้อมให้เสื้ออกมีสีสัน จากนั้นจึงมีการเผยแพร่ความรู้และทักษะด้านการทอเสื้ออกไปยังชาวบ้านที่ว่างงานจากการทำเกษตรกรรม หรือการทำนาโดยรอบ เพื่อให้มีรายได้เสริม ชาวบ้านในละแวกนั้นจึงหันมาทอเสื้อเป็นอีกอาชีพหลักหนึ่ง ทำให้โอกาสค้าขายผลิตภัณฑ์มีมากขึ้น

2. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออก เพื่อสร้างนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกนั้น มีความแตกต่างกันไปตามประเภทรูปแบบของนวัตกรรม แต่ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าส่วนใหญ่แล้วล้วนถูกผลักดันมาจากการดำรงชีวิต หรือการยังชีพของผู้คนในชุมชนทั้งสิ้น ดังจะสรุปผลในรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมแนวคิดใหม่ในการพัฒนาของชุมชนนเกษตรพวา ปัจจัยนี้สืบอาจเกิดจากภัยพิบัติที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เกษตรกรนิยมการก่อกองเพื่อการค้าบริโภคและดำรงชีวิตรวมไปถึงการก่อกองเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรกรรม ที่ช่วยผลักดันในการสร้างนวัตกรรมของชุมชนขึ้นมามีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งในอดีตสมาชิกชุมชนพวานั้นเน้นการทำเกษตรแบบกระแสนิยม และปัจจัยต้นทุนทางการผลิตที่สูงขึ้น และนำมาซึ่งการสร้างนวัตกรรมนเกษตรเพื่อการดำรงชีพอย่างพอเพียง

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าของการรวมกลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของไทย อันเนื่องมาจากเกษตรกรในอดีตไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้โดยง่าย และปัจจัยด้านศาสนา จะส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นปกติได้ และก็จะไม่มีเวลาในการเข้าฟังธรรมะและปฏิบัติธรรม เนื่องจากต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ผลักดันให้เกิดการก่อตั้งเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น ซึ่งนอกจากจะช่วยเป็นแหล่งเงินทุนให้ชาวบ้านแล้ว ยังฝึกนิสัยให้เป็นสมาชิกในเครือข่ายเป็นผู้มีสัจจะ

2.3 ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของการทอเสื้ออก คือ ปัจจัยด้านการเลี้ยงชีพของชุมชนริมน้ำจันทบูร และปัจจัยด้านการอนุรักษ์และการสนับสนุนพัฒนาเพื่อต่อยอดและสืบสานวัฒนธรรมและอาชีพของชาวบ้าน ทำให้พัฒนาอุตสาหกรรมทอเสื้ออกเดิมให้มีสีสันที่สวยงามขึ้น มีลวดลายแปลกตาขึ้น และสามารถต่อยอดไปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ทันสมัยมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากความต้องการในการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน และอีกส่วนก็เพื่ออนุรักษ์นวัตกรรมรากหญ้าของงานหัตถกรรมทอเสื้ออกนี้ให้คงอยู่สืบไปนั่นเอง

2.4 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการผลิตและการแปรรูปของพลอยอัญมณี คือปัจจัยด้านวัตถุดิบในการผลิตขาดแคลน เนื่องมาจากกระแสนิยมในการทำเหมืองพลอยในช่วงแรก และปัจจัยของผู้ประกอบการที่ต้องการสร้างความยั่งยืนให้กับอุตสาหกรรมพลอย

3. ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าของชุมชนท้องถิ่นตะวันออกในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน คือนวัตกรรมรากหญ้าเหล่านั้นได้ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ และทำให้ชาวบ้านสามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้ากับชุมชนนเกษตรพวา เป็นนวัตกรรมที่ริเริ่มมาจากท่าน

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งเสนอแนวคิดให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันกับช้างป่าอย่างสงบสุขผ่านการทำการเกษตรแบบวนเกษตร เป็นการนำแนวทางปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาใช้ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับช้างป่า โดยเน้นความรัก ความเคารพ ความเข้าใจในวิถีการใช้ชีวิตของทั้งคนและช้าง โดยทำการปรับประยุกต์ให้เข้ากับพื้นที่ของชุมชน และเน้นการปลูกผลไม้เพื่อยังชีพ รวมถึงพืชผักที่ช้างป่าไม่กินหรือสามารถปลูกใหม่ทดแทนได้ง่ายหากถูกทำลาย ซึ่งการทำวนเกษตรในชุมชนพวา ช่วยส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเกษตรพวาสามารถพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้น ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยสร้างความยั่งยืนในการเลี้ยงชีพให้กับชาวบ้านในชุมชน อันเนื่องมาจากการแก้ไขปัญหาการกักขังยืมสินของเกษตรกรนอกระบบ ให้ย้ายเข้ามาเป็นสมาชิกในเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์และเริ่มการออมทรัพย์และกู้เงิน เมื่อการออมทรัพย์กลายมาเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวบ้านแล้ว ตามหลักปฏิบัติธรรมและทำความดีผ่านการเป็นสมาชิกของเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ รวมถึงการปลูกฝังในสมาชิกครอบครัวและโรงเรียนให้สมาชิกที่เป็นเยาวชนได้ซึมซับการมีสัจจะ การอดออมและคุณธรรม ตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อช่วยให้เกิดความยั่งยืนในนวัตกรรมของเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราดนั่นเอง สำหรับความสัมพันธ์ของนวัตกรรมรากหญ้าการทอเสื่อและการเจียรไนพลอยของจังหวัดจันทบุรีนั้น ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถยังชีพได้ เริ่มตั้งแต่มีการปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้วิถีชีวิตของการทอเสื่อ เริ่มช่วยจับกกตั้งแต่อายุ 7-8 ขวบ และเริ่มช่วยทอเสื่อกกตั้งแต่ยังอายุ 15 ปี ทั้งยังได้มีการสืบทอดผ่านการสอนให้นักเรียนที่โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ได้เรียนรู้การทอเสื่อจันทบูรโดยกลุ่มภคินีรักทางเขน ซึ่งเด็กนักเรียนที่โรงเรียนจะมีการพัฒนาต่อยอดลายรูปแบบใหม่ ๆ ของการทอเสื่อ รวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและลวดลาย และการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลส่งผลให้นวัตกรรมการทอเสื่อยังสามารถสืบทอดมา ได้จนถึงทุกวันนี้ ส่วนของการเจียรไนและเผาพลอยเพื่อปรับปรุงคุณภาพของพลอยอัญมณีก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลในการจัดงานรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ลูกค้าได้สามารถเข้าถึงผู้ผลิตและผู้ประกอบการได้โดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้สามารถผลิตสินค้าได้ตรงกับความต้องการของลูกค้าที่แท้จริง และการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องของภาษีก็จะช่วยส่งผลให้ผู้ประกอบการสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนขึ้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยยึดหลักแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเกี่ยวข้องกับ 3 แนวคิดหลัก ทั้งพื้นที่นวัตกรรม นวัตกรรมของความยั่งยืน และกระบวนการสร้างนวัตกรรม 3 ระดับเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจ โดยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการบูรณาการให้ส่วนของนวัตกรรมรากหญ้าได้ผสมผสานเชื่อมโยงร่วมกับทฤษฎีของแนวทางความยั่งยืนเพื่อสร้างองค์ความรู้การวิเคราะห์ในแบบที่ยั่งยืนในระดับของบทบาทชุมชน โดยแสดงให้เห็นตั้งแต่การริเริ่มของสหราชอาณาจักรผ่านกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืนปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนมีความพึงพอใจในความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ และเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้นของคนรุ่นต่อไปในอนาคต โดยการผลักดันของหน่วยงานของรัฐบาล ในส่วนของนวัตกรรมนั้น พบว่าแนวคิดของ DTI ได้นิยาม

⁶ ภูริธรรพ์ โชติวรรณ, การทอเสื่อกกกับ “ทุน” ของชุมชนบางสระเก้าในจังหวัดจันทบุรี, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สักทอง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2559)

นวัตกรรมถึงความสำเร็จในแนวคิดใหม่ ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของเครื่องมือ อุปกรณ์ และการออกแบบ ซึ่งจะมีการบูรณาการร่วมกับขีดความสามารถที่ยั่งยืนและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งจากนโยบายและการสนับสนุนของรัฐบาลของสหราชอาณาจักรในสมัยนั้นขยายผลมาถึงความยั่งยืนของการปฏิบัติสู่ความยั่งยืนในหลากหลายชุมชน โดยเปลี่ยนมาเน้นที่การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาออกเหนือจากการจำกัดไว้เพียงนโยบายที่เขียนขึ้นเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงเรื่องของการนวัตกรรมรากหญ้าจะพบว่าเป็นนวัตกรรมที่เน้นการรวบรวมความหลากหลายเพื่อผลักดันด้านความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ใช่เพียงการผลักดันเพื่อส่งเสริมในด้านเศรษฐกิจหรือผลกำไรเพียงอย่างเดียว ซึ่งจากแนวคิดของ Burgess ก็ให้การสนับสนุนว่ากิจกรรมของชุมชนนั้นจะเป็นประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อเกิดการสร้างเป็นองค์ความรู้ และถูกนำไปปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันออกไป และหากใช้องค์ความรู้แนวคิดแบบรากหญ้ามารูปแบบ Niches Model นั้น จะแสดงให้เห็นถึงความท้าทายของนวัตกรรมแบบรากหญ้าสามารถแยกได้เป็นความท้าทายที่แท้จริง หรือ Intrinsic challenges ซึ่งมีบุคคลในชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ และต้องมีการสนับสนุนที่ชัดเจนเพื่อส่งผลให้โครงการอยู่รอด และความท้าทายแบบกระจาย หรือ Diffusion challenges ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านปัจจัยการเติบโตของโครงการแบบก้าวกระโดด เนื่องจากไม่สามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวางได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งภายใต้บริบทนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกนั้น ผู้วิจัยพบว่า นวัตกรรมท้องถิ่นด้านผลิตภัณฑ์การทอเสื่อของชุมชนริมน้ำจันทบูรเอง ก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลรวมถึงสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีซึ่งก่อให้เกิดการต่อยอดของการพัฒนานวัตกรรมการทอเสื่อทั้งด้านการย้อมสี และสร้างความคงทนของเสื่อเพื่อให้มีลวดลายที่แตกต่างและเกิดการต่อยอดไปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของนวัตกรรมและพัฒนาอาชีพรวมถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นได้ เช่นเดียวกันกับนวัตกรรมรากหญ้าด้านการเผาผลาญของจันทบุรี ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อช่วยในการสร้างความยั่งยืนและเปิดโอกาสให้กับธุรกิจขนาดเล็กสามารถเติบโตและก้าวไปสู่การแข่งขันเทียบเท่ากับต่างชาติได้

ในด้านแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชน ทางผู้วิจัยใช้พื้นฐานองค์ความรู้จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของ Richard Emerson เพื่อนำมาต่อยอดและทำความเข้าใจ โดยพบว่าเครือข่ายสังคมเองจะประกอบไปด้วยตัวบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์ร่วมกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลซึ่งประกอบไปด้วยหลายบทบาทหน้าที่ ซึ่งความสัมพันธ์นั้นก็อาจเป็นไปตามทฤษฎีแลกเปลี่ยน เนื่องจากพื้นฐานการรับรู้และแลกเปลี่ยนการตัดสินใจได้ส่งผลต่อการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนอีกด้วย ซึ่งแนวคิดของ Emerson มีความคล้ายคลึงกันกับแนวคิดของ Jeremy Boissevain ในเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารและแลกเปลี่ยน และทั้งแนวคิดของ Emerson และ Jeremy เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชนในประเทศไทย ทั้งของเสรี พงศ์พิศ พระมหาสุทนต์ อาภากร ปรเวศ วะสี และนักวิชาการท่านอื่นๆ ที่กล่าวถึงเครือข่ายสังคมว่าเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน และมีเป้าหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาย่างแท้จริงและยั่งยืน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า 3 รูปแบบตามแนวคิดของสมพันธ์ เตชะอธิก กล่าวคือเกิดจากการจัดตั้งและสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด โดยภายใต้บริบทของนวัตกรรมสังคมรากหญ้ามารูปแบบการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกนั้น พบว่าในชุมชนภาคตะวันออกที่เลือกมาทั้ง 4 ชุมชนนั้นช่วยแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของเครือข่ายสังคมจากทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือชุมชนวนเกษตรพวาถือเป็นการก่อตั้งที่เกิดจากสถานการณ์บังคับที่ส่งผลให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และสุดท้ายเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับช้างป่าให้ได้ ชุมชนสังกะสะสม

ทรัพย์สินถือเป็นการจัดตั้งและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายทางสังคมจากพระสุบิน ปณิโต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น และอีก 2 เครือข่ายชุมชนคือเครือข่ายทอเสื่อบริณภัณฑ์และเครือข่ายการเผาผลาญของชุมชนจันทบุรีถือเป็นการก่อตัวตามธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ยังพบว่าองค์ความรู้ใหม่มีความใกล้เคียงและช่วยสนับสนุนทฤษฎีปฐพี มอนซอน ซึ่งกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มองค์กรกับเครือข่ายชุมชน กล่าวคือเครือข่ายชุมชนมีความเชื่อมโยงกันแบบหลวม ๆ และเข้าร่วมกิจกรรมกันตามความเหมาะสม ไม่ได้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการรวมตัวของเครือข่ายชุมชนที่จะสะสมทรัพย์สินที่มีการรวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์บางประการอย่างชัดเจน แต่การรวมตัวดังกล่าวไม่ได้ช่วยก่อให้เกิดการสนิทสนมหรือสร้างความใกล้ชิดมากเกินไปกว่าหน้าที่ที่ได้รับ เช่นเดียวกับการรวมตัวกันของชุมชนวนเกษตรพวา ซึ่งเป็นไปเพื่อการหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันกับช้างป่าได้อย่างปลอดภัยเท่านั้นแต่ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความสนิทสนมอื่น

ภายใต้แนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดด้านเครือข่ายชุมชนรวมทั้งปรากฏการณ์และข้อค้นพบใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัยมองว่าการรวมตัวกันเพื่อก่อตัวเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมรากหญ้ายากกลายเป็นการสร้างสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น สัญลักษณ์ของสังคมดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นชัดเจนและกลายเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชัดเจนของคนในชุมชนภาคตะวันออก ซึ่งจะถ่ายทอดผ่านนวัตกรรมรากหญ้าที่เป็นตัวแทนที่แสดงถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน นอกจากนั้นแล้วนวัตกรรมสังคมรากหญ้างดงามยังสามารถเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งผลผลักดันให้สังคมชุมชนที่อยู่เกิดการพัฒนายั่งยืนได้ การสร้างเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นจากนวัตกรรมในระดับรากหญ้าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมในรูปแบบที่แตกต่างกันถึงแม้ว่าปัญหาที่ส่งผลผลักดันการสร้างนวัตกรรมรากหญ้าล้วนมีสาเหตุหลักมาจากความเป็นอยู่และการยังชีพของคนในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการทอเสื่อของชุมชนริมน้ำจันทบุรี การเผาผลาญของชุมชนจันทบุรี การอยู่ร่วมกันกับช้างป่าของชุมชนวนเกษตรพวา หรือการสร้างเครือข่ายที่จะสะสมทรัพย์สินเพื่อแก้ไขปัญหาการกักขังและการอ้อมของ จ.ตราด แต่ก็พบเห็นว่าในปัญหาเชิงลึกระดับรากหญ้ามียารละเอียดยุติที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์พื้นที่ของชุมชน รวมไปถึงวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาของผู้คนในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อลักษณะความเป็นอยู่ รวมถึงสภาพการดำรงชีวิตของคนในชุมชนนั้น ๆ และมีการส่งผลและผลักดันให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาให้คนในชุมชนนั้น ๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม หรือใกล้เคียงเดิมมากที่สุด และหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยนำมาถึงความยั่งยืนต่อไป

การวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่องนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา และองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่สอง ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่านวัตกรรมรากหญ้าซึ่งเดิมไม่มีการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างนวัตกรรมเหล่านี้กับความยั่งยืนนั้น ส่งผลอย่างชัดเจนจากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ กล่าวคือนวัตกรรมรากหญ้าในชุมชนภาคตะวันออกทั้ง 4 รูปแบบมีผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะชุมชนริมน้ำจันทบุรี ชุมชนเผาผลาญ จันทบุรี และเครือข่ายสะสมทรัพย์สิน ต.ห้วยแร่ จ.ตราด ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถยึดเอานวัตกรรมเหล่านี้เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหลักและสืบทอดความรู้ความสามารถดังกล่าวไปยังลูกหลานเพื่อก่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่เติบโตอย่างยั่งยืนอีกด้วย ผู้วิจัยมอง

ว่าสิ่งที่ช่วยผลักดันให้เกิดเครือข่ายทางสังคมของนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการเติบโตของชุมชนอย่างยั่งยืนอยู่ที่ การดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิต การยังชีพ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงต่อยอดให้ เหมาะสมกับแต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันทางสภาพของภูมิศาสตร์และการดำรงชีวิตมากที่สุด และ สามารถนำสิ่งที่ได้รับไปสั่งสอนและสืบทอดให้กับลูกหลานในชุมชนได้มีวิถีชีวิตที่พัฒนาและยั่งยืนสืบไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่าเบื้องหลังของความสำเร็จอยู่ที่นำแนวคิดใหม่ ๆ ผสมกับการ วิเคราะห์ บริบทเชิงโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการพัฒนานวัตกรรมราก หญ้าและนำไปสู่ความยั่งยืน โดยอาศัยกลไกด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ในการขับเคลื่อนเพื่อก่อให้เกิด เป็นนวัตกรรมขึ้น จะเห็นได้จากการวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดนวัตกรรม และความเชื่อมโยงของนวัตกรรม ต่าง ๆ สู่ความยั่งยืนของชีวิตของผู้คนในชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดการ สร้างนวัตกรรมให้แต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงแก่นแท้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลรวมถึงศึกษาวิเคราะห์ ในเชิงลึกของโครงสร้างทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายสังคมและ นวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ขึ้นมา ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรมรากหญ้าที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน สาเหตุที่ก่อให้เกิด นวัตกรรมเหล่านั้น รวมไปถึงความเชื่อมโยงและมุมมองของการสร้างความยั่งยืนของนวัตกรรมรากหญ้า และ ความเชื่อมโยงในแง่ของสำคัญของนวัตกรรมรากหญ้าที่มีต่อชุมชน ซึ่งการทำความเข้าใจสาเหตุและวิถี ชีวิตเชิงลึกของผู้คนในชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างสูงและจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของ ผู้คนในชุมชนนั้น ๆ รวมถึงปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้เกิดเป็นนวัตกรรมรากหญ้าเหล่านั้นได้ ทั้งนี้การวิจัยในครั้ง นี้จึงให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุของการผลักดันให้เกิดนวัตกรรมรากหญ้าใน แต่ละชุมชน และการสนับสนุนความยั่งยืนของนวัตกรรมเหล่านั้นผ่านทางปัจจัยและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งผลวิจัย ที่ได้มีความสอดคล้องและเข้ากันกับแนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาผ่านแนวคิด GI ของนวัตกรรมรากหญ้าและ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

ในส่วนของการข้อค้นพบจากการวิจัยที่ผู้วิจัยเห็นว่าแตกต่างไปจากงานวิจัยชิ้นที่ผ่านมา โดยทำความเข้าใจ หรือวิเคราะห์ความสำคัญขององค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อมโยงของนวัตกรรมรากหญ้าและความ ยั่งยืนของการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก พบว่างานวิจัยชิ้นนี้ช่วยเติมเต็มทฤษฎีของความเชื่อมโยง ระหว่างนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกของไทย ซึ่งนวัตกรรมรากหญ้าทั้ง 4 นวัตกรรมช่วยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในส่วนของการเป็นปัจจัยในการช่วยผลักดันให้เกิดความยั่งยืนใน ชุมชนภาคตะวันออก กล่าวคือ การแก้ปัญหาด้านการยังชีพและการดำรงชีวิตผ่านนวัตกรรมรากหญ้าทั้ง 4 รูปแบบช่วยให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนภาคตะวันออกมีความยั่งยืนและมีการพัฒนาในด้านความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยข้อค้นพบดังกล่าวอาจจะยังไม่ชัดเจนในส่วนของการชุมชนเกษตรพอเพียง เนื่องจากการอยู่ ร่วมกันกับข้างปายังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาผ่านการทำวนเกษตร แต่ทั้งชาวบ้านและผู้วิจัยก็เชื่อ ว่าการสร้างชุมชนแบบวนเกษตรจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืนทั้งด้านการดำรงชีพ ความเป็นอยู่และอยู่ร่วมกันกับข้างต่อไปในอนาคต รวมถึงสามารถเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นในการแก้ไข ปัญหาการบุกรุกพื้นที่อีกด้วย ในขณะที่ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ของการฝึกกำลังของชุมชนอย่างเข้มแข็งและการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุดซึ่งส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทาง อาชีพและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนที่พัฒนาและเจริญรุ่งเรืองขึ้น เช่นเดียวกันกับการช่วยพัฒนาและ ส่งเสริมอาชีพผ่านการสนับสนุนนวัตกรรมการทอเสื่อกกและการเผาพลอยที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีชีวิตความ

เป็นอยู่ผ่านอาชีพที่มั่นคงขึ้น ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับทั้งทฤษฎีของเครือข่ายสังคมและช่วยเติมเต็มแนวคิดความเชื่อมโยงของนวัตกรรมรากหญ้ากับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย เรื่อง นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของความรู้ใหม่ ตามวิธีการเกษตรกรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

7.1.1 นวัตกรรมรากหญ้าที่ใช้เป็นตัวแทนจากชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อศึกษาในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วยนวัตกรรมรากหญ้า 4 แบบ คือ แนวคิดใหม่ เพื่อการพัฒนา การจัดการบริหารองค์กร ผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตและแปรรูป มีการคัดเลือกนวัตกรรม ด้วยขอบเขตและรูปแบบจากชุมชนเหล่านี้อาจไม่สามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือตัวแทนของนวัตกรรมรากหญ้าในชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดได้ ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมจึงอาจพิจารณารูปแบบของนวัตกรรมรูปแบบในชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือ หรือการศึกษานวัตกรรมในรูปแบบเดียวกันแต่ในชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ครอบคลุมถึงนวัตกรรมรากชุมชนตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น

7.1.2 นอกจากขอบเขตที่สามารถขยายให้ครอบคลุมและครบถ้วนมากขึ้นแล้ว การศึกษานวัตกรรมรากหญ่ายังอาจศึกษาเพิ่มเติมในส่วนขอบเขตระยะเวลาที่แตกต่างกัน จากช่วงเวลาที่ศึกษาอาจส่งผลต่อความยั่งยืนของนวัตกรรม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ อาจส่งผลต่อนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชน รวมถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ตามขอบเขตระยะเวลาการศึกษา

8. เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา ขจรกลิ่น. ชนชาติพันธุ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558

กฤษณพงศ์ กีรติกร. หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่เมรุวัดห้วยหิน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มูลนิธิวันเกษตร ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (วันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน 2560).

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. การวิจัยชุมชนชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก.

รายงานการวิจัยชุมชน, 2552

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. เอกสารการบรรยายแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า. มหาวิทยาลัยรังสิต, 2017

พระชัยวัฒน์ อัครมโม. ความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตำบลสีพยา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรำไพพรรณี, 2555

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

ภูริณัฐร์ โชติวรรณ. การทอเสื่อกกกับ “ทุน” ของชุมชนบางสระเก้าในจังหวัดจันทบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร สักทอง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2559

ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา
เพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง

REPRESENTATION OF RURAL PEOPLE'S RESPONSES TO DISCOURSE
OF EDUCATION DEVELOPMENT FOR MODERNIZATION THROUGH
THAI COUNTRY SONGS

วิภาวี ฝ่ายเทศ*

Wipawee Fivetes

สิริวรรณ นันทจันทูล**

Siriwan Nuntachantoon

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง โดยศึกษาจากเพลงลูกทุ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2507 จนถึง 2562 จำนวน 156 เพลง ที่เจาะจงเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพราะมีเนื้อเพลงสื่อถึงประเด็นความคิดด้านการศึกษาในสังคมไทย และเป็นเพลงที่รวบรวมได้จากเว็บไซต์สารบันเทิงยอดนิยมต่าง ๆ และเอกสารเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง การวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิด เรื่อง การนำเสนอสัญลักษณ์ภาพตัวแทนตามทัศนะของแฟร์คลัฟ (Fairclough) ซึ่งมองว่าวาทกรรมเป็นเหตุให้เกิดการเลือกนำเสนอโครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างทางภาษาตามทัศนคติ คุณค่า อุดมการณ์ อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโลก

ผลการวิจัยพบว่า ภาพตัวแทนส่วนใหญ่เป็นการยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เนื้อเพลงลูกทุ่งนำเสนอภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา สรุปได้เป็น 7 ชุดความคิด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม 2) การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก 3) การเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น 4) การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ด้านการศึกษามาเทียบเคียงการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต 5) การไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองหลวงหรือเขตเมืองเป็นการลงทุนที่ไม่สูญเปล่า 6) มหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นเป้าหมายในอุดมคติของชาวชนบท และ 7) การศึกษาทำให้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและมีโอกาสอยู่ในเมืองหลวงที่ทันสมัย ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าภาพตัวแทนที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา อยู่ 7 ชุดความคิด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้ 2) สถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี 3) คุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐาน และขาดประสิทธิภาพ 4) การวิพากษ์ปริญาหรือความเป็นบัณฑิตว่าไม่มีคุณค่าหรือไม่สามารถ

* นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นำไปใช้ประโยชน์ได้เท่าการเรียนรู้ในชีวิตจริง 5) การเข้ารับการศึกษาดังกล่าวกับความยากลำบากของครอบครัว 6) เกณฑ์ด้านระดับศึกษาสร้างปัญหาให้กับชาวชนบทในการหางานทำและขาดโอกาสก้าวหน้าในสายงาน และ 7) บัณฑิตบางคนไม่มีคุณธรรม

คำสำคัญ: เพลงลูกทุ่ง, ภาพตัวแทน, ชาวชนบท, การพัฒนาการศึกษา, การสร้างความทันสมัย

ABSTRACT

The objective of this research paper was to study the representation of rural people's responses to discourse of education development for modernization through Thai country songs. The 156 country songs from 1964 to 2019 were selected by purposive sampling, specifically of which the lyrics convey the idea of education in Thai society. The samples were collected from various popular entertainment websites and documents about country music. The conceptual framework of this research was based on the semiotic representation of Fairclough which considered discourses as the reason for choosing to use language structure and language organization form based on attitudes, values, ideologies and emotions of a person interacting with the world.

The results of the research showed that most representations of rural people's responses inform the domination of education development discourse for modernization in rural society. The dominant discourse legitimated by representations in Thai country songs consist of 7 conceptions, in descending order, namely 1) education level is a criterion for social classification, 2) school attendance paves the way to happiness from finding love, 3) higher education is a guarantee of a better future, 4) the conceptual metaphors in formal education are used to be compared to learning through life experiences, 5) studying in the capital or urban areas is an investment that is not wasted, 6) Ramkhamhaeng University is an ideal target for rural people, and 7) education makes lifestyle changes and opportunities available in modern capital cities. At the same time, anti-discourse representations reveal 7 conceptions, in order from highest to lowest, namely 1) going to school is the cause of degenerate behaviors or incapability, 2) the status of teachers in rural society is inappropriate, 3) quality of education in the rural area is not yet standardized and lack of efficiency, 4) possessing bachelor's degree or being pundit is considered unworthy or incompetent comparing with learning from real life experience, 5) attending education has to be exchanged with the difficulties of the family, 6) the education level criteria make problems for rural people in finding work and lacking opportunities to progress in the field of work, and 7) some graduate does not achieve moral standard.

Keywords: country song, representation, rural people, educational development, modernization

1. บทนำ

การศึกษาเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแนวคิดการสร้าง ความทันสมัย (modernization) ที่มีเป้าหมายความสำเร็จทางเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ประเทศไทยกำหนดแนวคิดนี้เป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศ มาตั้งแต่แรกเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี 2504 การพัฒนานี้ได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาหลังยุคสงครามโลกครั้งที่สองที่สถาปนาอุดมการณ์ การพัฒนาสู่ความทันสมัยในความหมายของตนขึ้นเป็นกระแสหลัก วิธีการเผยแพร่ให้กลายเป็นอุดมการณ์ ของแต่ละประเทศลงไปจนถึงในระดับท้องถิ่น คือ การใช้ “วาทกรรม” ยกระดับให้การพัฒนาสู่ความทันสมัยมี สถานะและสมรรถนะการพัฒนาสูงกว่าอุดมการณ์อื่น ๆ ด้วยการใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีและเทคโนโลยี การผลิตที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาที่เห็นผลแตกต่างอย่างเป็นรูปธรรม และมีภาพของความเจริญของ ประเทศตะวันตกเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่ประสบผลความสำเร็จ การสร้างความทันสมัยหรือคำที่ สำนักงานราชบัณฑิตยสภาใช้คือ “การกลายเป็นสมัยใหม่” นั้น มีฐานคิดคือ ประเทศด้อยพัฒนามีความล้าหลัง กว่าประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศเหล่านั้นจะเจริญได้ก็ต่อเมื่อได้กลายเป็นสมัยใหม่ขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม¹

วาทกรรมถูกใช้เป็นกลยุทธ์การครอบงำเชิงวัฒนธรรมยุคแห่งความทันสมัยนี้ เป็นการใช้อำนาจที่ดู เหมือนไม่ใช่อำนาจ ความหมายของวาทกรรมตามแนวทางของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักปรัชญา ชาวฝรั่งเศส คือ ระบบ และกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตน ของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (dominant discourse)² วาทกรรมเป็นเรื่องของความเชื่อ แบบแผนการกระทำที่ ผลิต และสร้างขึ้นจากความรู้ของสาขาวิชาต่าง ๆ โดยมีกระบวนการสร้างสามขั้นตอน คือ 1) สร้างความฝัน ถึงสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าให้คนยอมรับ 2) ทำความฝันให้มาสู่การปฏิบัติในรูปของสถาบันที่จัดตั้ง ขึ้นเพื่อทำหน้าที่สนองตอบความฝันให้เป็นจริง และ 3) ผลิตองค์ความรู้ในรูปของวินัยทางวิชาการ (academic discipline) เพื่อสืบทอดการใช้อำนาจต่อไปในอนาคต วาทกรรมมีลักษณะการใช้อำนาจผ่านภาษาและการให้ ความหมายต่อชีวิตทางสังคมของมนุษย์ ที่ทำให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนวิถีคิดและมีการกระทำที่สยบ ยอมรากับเป็นเรื่องที่อยู่ในจิตสำนึกตามปกติการจะเปิดเผยให้เห็นการทำงานของวาทกรรม คือ ต้องทำให้ เห็นว่าอำนาจของวาทกรรมหลักเป็นตัวการที่ผลิตสร้างความจริงทางสังคมขึ้นมา³ “การพัฒนา” ตาม อุดมการณ์จักรวรรดินิยมหลังสงครามโลกครั้งที่สองหรือที่เรียกว่า “ยุคเริ่มต้นแห่งการพัฒนาด้วยการทำให้ ทันสมัยและทำให้เป็นตะวันตก” นั้น สิ่งที่ซ่อนอยู่คือ ประเทศมหาอำนาจตะวันตกประสงค์จะกลับมาสร้าง อาณานิคมใหม่ และได้ลงมือปฏิบัติการโดยใช้ “วาทกรรมการพัฒนาให้ทันสมัย” (modernization) ซึ่ง

¹ราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสภา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราช บัณฑิตยสภา, 2561), อ้างคำว่า modernization.

²ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: วิชาสา, 2560), หน้า 57.

³สามชาย ศรีสันต์, การศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรม, หน้า 11, จากเว็บไซต์ <https://www.academia.edu/8914584>, สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2563

ไม่ใช่แนวทางที่ประเทศผู้ล่าอาณานิคมปฏิบัติกันมาแต่เดิม⁴ การเข้าครอบครองอาณานิคมในพื้นที่ที่มีวาทกรรม มุขปาฐะหรือคติชาวบ้านอยู่นั้น เจ้าอาณานิคมยุคศตวรรษที่ 19 จำเป็นต้องมีระบบการจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือแทนที่ โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ และต้องหาวิธีเชื่อมโยงเข้ากับคติชาวบ้านที่มีอยู่⁵

แต่ในการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกนั้น ไม่ยอมรับในความรู้ ความคิด ความเห็นของคนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ว่ามีฐานะ คุณค่า และศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับของตัวเอง ไม่มีที่ว่างให้กับสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน/วัฒนธรรมชุมชนแต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าไม่มีเหตุผล ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ด้อยกว่า ต่ำกว่า ความรู้ของประเทศตะวันตก ความรู้ตามวาทกรรมนี้จึงมีฐานสังคมที่แคบมาก เป็นความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ของประเทศตะวันตก เน้นแต่ต้องการหา “ความจริง” ต้องการเป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น จึงตัดขาดชาวบ้าน/ประชาชนธรรมดาออกจากกระบวนการสร้างความรู้โดยสิ้นเชิง⁶ วาทกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยถ่ายทอดสู่สังคมไทยผ่านการจัดระบบการศึกษาให้เป็นสถาบันของสังคมยุคใหม่ เพื่อให้อุดมคติทางการศึกษาผูกพันอยู่กับ อุดมคติทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างแยกไม่ออก เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ⁷

ในกรณีที่จะศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมการพัฒนาในด้านการศึกษาของประเทศไทย สามารถใช้แนวทางวัฒนธรรมศึกษาในฐานะที่วาทกรรมด้านนี้ได้เข้ามากำหนด (prescribe) วิถีชีวิต วิถีคิด และวิธีมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ให้กับคนไทย โดยใช้วาทกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าแทนหลักเกณฑ์ของคติชาวบ้านที่สืบทอดกันมาแบบจารีตประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทซึ่งเป็นสภาพทางสังคมส่วนใหญ่ของประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบจากการให้ความหมายอย่างเหมารวมว่าเป็นสภาพสังคม “ด้อยพัฒนา” การมีชีวิตตามวิถีชนบทที่เคยดำเนินอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีกลับถูกมองว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศได้รับการขนานนามว่าเป็นประเทศ “โลกที่สาม” ไปจนถึงเป็นตัวถ่วงในการพัฒนาสังคมไทยโดยรวม

เมื่อสภาวะการณ์ที่มีวาทกรรมสร้างความทันสมัยกำกับอยู่มากระทบอัตลักษณ์กลุ่มของชาวชนบท เช่นนี้ ย่อมทำให้พวกเขาจดจำไว้เพื่อสื่อความออกไปยังโลกภายนอกโดยใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการอ้างถึง บรรยาย พรรณนา อธิบาย เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ภาพแทนความคิดของพวกเขา⁸ ผ่านสื่อวัฒนธรรมของกลุ่มชน เช่น บทกวี เพลงพื้นบ้าน และเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

⁴ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 6, หน้า 57.

⁵ Muthukumaraswamy, M.D., *Folklore as discourse*, 2006, p. 55, <https://books.google.com> (accessed April 15, 2020).

⁶ ไชยรัตน์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 6, หน้า 58-59.

⁷ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527); 110, อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด, การศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2539), 114.

⁸ ศิริพร ภักดีผาสุก, ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมศึกษาศาษาไทย (กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), หน้า 101.

ตามการศึกษาขององค์การยูเนสโก ซึ่งปรากฏใน Recommendation No.27 of World Conference on Cultural Politics เมื่อปี 1982 ระบุว่า ประเทศไทยมีระบบการจัดการศึกษาแผนใหม่ที่วางฐานคิดในการพัฒนาไม่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ วิถีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต สภาพเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของประเทศ และส่งผลต่อวิถีคิดและศักยภาพของชุมชน โดยมีการปลูกฝังค่านิยมตะวันตกบางประการ เช่น บัณฑิตชนนิยม เหตุผลนิยม วัตถุนิยม เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะไม่สอดคล้องกับลักษณะค่านิยมและบุคลิกพื้นฐานของคนไทยที่มีค่านิยมแบบครอบครัวนิยม ชุมชนนิยม และจิตนิยม ตลอดจนการพึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติแล้ว ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของประชาชนในท้องถิ่นได้⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการวิเคราะห์ว่าทกรรมจะสนใจที่อำนาจ การเข้าควบคุม ครอบงำ ปิดกั้น แต่การศึกษาว่าทกรรมจะต้องค้นหาหรือแสดงให้เห็นถึงการต่อต้าน ชัดขึ้น ต่อรอง ไม่ยอมตามอำนาจ หรือการปะทะประสาน (articulation) ต่ออำนาจนั้น¹⁰ เพราะชุมชนที่ดำรงอยู่มาได้แต่เดิมย่อมสั่งสมคติชน หรือคติชาวบ้านไว้เป็นมโนทัศน์ร่วมแบบจารีตประเพณี ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ผดุงสังคมไว้จากฐานฐานไว้ได้จริง ถึงแม้จะไม่ได้มีจัดเป็นระบบระเบียบอย่างว่าทกรรมที่มุ่งช่วงชิงพื้นที่ของว่าทกรรมอื่น สำนักงานราชบัณฑิตยสภา อธิบายความหมายของ “คติชาวบ้าน” (folklore) ไว้ว่า เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ประกอบด้วยวิถีทางวัฒนธรรมซึ่งมาจากสังคมก่อนสมัยใหม่ สังคมไม่รู้หนังสือ หรือสังคมชาวนา แนวคิดและแนวปฏิบัตินี้เผยแพร่และหมุนเวียนไป รวมทั้งเก็บรักษาไว้ด้วยวัฒนธรรมมุขปาฐะ (oral culture) หรือด้วยช่องทางการสื่อสารที่ไม่เป็นระบบแต่เป็นไปตามประเพณีปฏิบัติ คือ อาศัยการส่งต่อระหว่างบุคคล การที่จะรักษาแนวคิดและการปฏิบัติให้คงอยู่ได้นั้นขึ้นอยู่กับอำนาจการตัดสินใจ มากกว่าการพิจารณาถึงความเหมาะสมในการปฏิบัติหรือเนื้อหาในเชิงตรรกะ¹¹ การศึกษาที่ทำให้ทราบลักษณะการตอบสนองของชาชนบทต่อว่าทกรรมการพัฒนาทางการศึกษานั้น สามารถใช้ระเบียบวิธีว่าทกรรมวิเคราะห์ (discursive analysis) จากตัวบทของเพลงลูกทุ่ง เพราะเป็นภาษาที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกรวมของชาชนบทที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร ทั้งผู้ส่งสารที่เป็นผู้ประพันธ์เพลงและผู้รับสารเป้าหมายคือแฟนเพลง ตัวละครผู้เล่าเรื่องก็เป็นชาชนบท เรื่องเล่าจึงเป็นมุมมองของชาชนบทที่สามารถนำเสนอภาพตัวแทน (representation) ที่ชาชนบทให้นิยามความหมายแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรมได้อีกด้วย

ตัวบทเพลงลูกทุ่งเป็นแหล่งสำคัญของการศึกษาเชิงวัฒนธรรมของชนบทไทยเนื่องจากเพลงลูกทุ่งมีวิวัฒนาการมาจากเพลงพื้นเมืองหรือเพลงชาวบ้าน แม้ว่าจะใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลงทำนอง แต่เนื้อหาหรือแก่นใจความของเพลงลูกทุ่งก็ยังคงสะท้อนให้เห็นลักษณะของคนไทย และสังคมไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ลักษณะที่เพลงลูกทุ่งสืบทอดมาจากเพลงพื้นเมืองอย่างเข้มแข็ง คือ การบรรจุเนื้อหาสังคมและชีวิตจริงของคนไทยแต่ละท้องถิ่นไว้ภายใต้ความเรียบง่ายของท่วงทำนองดนตรี มีความสัมพันธ์กับประเพณี ศาสนา หรือวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีรากฐานมาจากการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมแบบเกษตร และสามารถปรับเนื้อหาไปตามพลวัตสังคมอันเป็นลักษณะของเพลงลูกทุ่งที่มีมาแต่กำเนิดด้วย ดังที่

⁹ พชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 328.

¹⁰ สามชาย ศรีสันต์, การศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นว่าทกรรม, หน้า 8.

¹¹ ราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสภา, อ้างคำว่า folklore.

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้อธิบายเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งไว้ว่า “เพลงลูกทุ่งเป็นประจักษ์แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งในวัฒนธรรมของคนไทย ซึ่งวัฒนธรรมไทยนั้น เป็นวัฏกรรม (dynamism) สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัย โดยไม่เสียพื้นฐานหรือความเป็นตัวของตัวเอง เพลงลูกทุ่งจึงเป็นเพลงไทยในสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก”¹² การเคลื่อนไหวทางวาทกรรมในเพลงลูกทุ่งมีเสนออยู่ในบทความเรื่อง “ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย” ของ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2561)¹³ ที่กล่าวถึงข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการช่วงชิงอำนาจบนปฏิบัติการทางภาษาและวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทยที่ถูกกระทำให้เป็นไปตามกระแสหลักของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในยุคสมัยใหม่ (modernism) มาเป็นเวลานาน โดยมีนายทุนคอยกำหนดว่าสิ่งที่ดีเพลงที่ดี ศิลปินที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร จนศิลปินในวงการเพลงลูกทุ่งพยายามปลดปล่อยจากการครอบงำในวัฒนธรรมการผลิตแบบเดิม ด้วยการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อโหลดเพลงที่ตนสร้างเองลงยูทูป ทำให้เกิดความหลากหลายของเพลงลูกทุ่งสอดคล้องกับการไม่จำกัดรูปแบบของงานศิลปะในยุคหลังสมัยใหม่ (postmodernism)

ประเด็นการวิเคราะห์ข้างต้นเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นอิทธิพลของวาทกรรมในบริบทการสื่อสารตัวบทและบริบทสังคมวัฒนธรรมต่อเพลงลูกทุ่ง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำเพลงลูกทุ่งมาใช้ศึกษาพลวัตของสังคมชนบทที่มีการปะทะประสานกับกระแสวาทกรรมเพื่อสร้างความทันสมัยที่มีทั้งการยอมรับ การต่อรอง และการต่อต้าน ชัดขึ้น ประกอบกับเมื่อพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว เพลงลูกทุ่งเกิดและพัฒนาอย่างร่วมสมัยกับการเผยแพร่วาทกรรมสร้างความทันสมัยของชาติมหาอำนาจตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และการสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีทางสังคมวัฒนธรรมของคนไทยอย่างเต็มที่ในช่วงทศวรรษที่ 2500 จึงสามารถประสานปัจจัยต่าง ๆ ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมเพื่อนำมาอธิบายความสัมพันธ์ของกับตัวบทและวาทกรรมได้อย่างลงตัว

ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ปรากฏอยู่ในเพลง “เสียดสาว เมื่ออยู่ ม.ศ.” ขับร้องโดย พุ่มพวง ดวงจันทร์ ซึ่งสามารถแสดงตัวอย่างการวิเคราะห์ได้ดังนี้

“...แม่และพ่อส่งเรียนต่อ ม.ศ. เหมอปลาย ฉันทำน่ายาย เสียดสาวแต่อยู่ ม.ศ.

เรียนอยู่ไม่นาน วันนั้นอาการเริ่มเปลี่ยน	เกิดการคลีนเหียนถึงอาเจียนเพื่อนเรียนหัวร่อ
ฉันเริ่มเป็นข่าว ครูใหญ่เรียกไปตัดพ้อ	แล้วเชิญแม่พ่อนฉันมาอธิบาย
ฉันถูกรื้อไทร์เพราะใจฉันไม่รักดี	เสื่อมศักดิ์เสื่อมศรีถึงต้นตอแม่พอร้องให้
รู้ตัวว่าพลาด ไม่อาจแก้ไข	เดี๋ยวนี้ฉันกลายเป็นแม่คนผลิตผล ม.ศ.

ภาพตัวแทนในเพลงเกิดจากการที่ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือปฏิเสธวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ลงลึกไปถึงในด้านระบบและหน้าที่ของการศึกษาในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพตามความคาดหวังของสังคม ดังจะเห็นได้จากการสร้างคำว่า “ผลิตผล ม.ศ.” ให้มีนัยประชดประชัน เพราะเป้าหมายการพัฒนา

¹² จินตนา ดำรงค์เลิศ, *วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 3-4.

¹³ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ, “ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย,” *กระแสวัฒนธรรม* 19, ฉบับที่ 36 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 79.

คนในระบบโรงเรียนคือให้เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีทักษะในการดำรงชีวิตเพื่อชีวิตในอนาคตจะได้มั่นคง มีการเสียดสีวงการศึกษาที่ว่า “อรรถาธิบาย” และ “รีไทร์” ที่ดูมีระบบระเบียบ และมีหลักการแต่แท้จริงแล้วกลับเคลื่อนความรับผิดชอบต่อหน้าที่

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์เพลงได้ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานที่สะท้อนภาพตัวแทนเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแล้ว การวิเคราะห์ตัวของเพลงลูกทุ่งที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นนั้น จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ช่วยให้ “เหลียวหลัง เพื่อแลหน้า” อย่างเข้าใจ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพตัวแทนที่แสดงการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่น่าเสนอในเพลงลูกทุ่ง

3. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

บทความวิจัยนี้ ใช้กรอบแนวคิดของแฟร์คลัฟ (Fairclough) ที่มองว่า วาทกรรมเป็นการนำเสนอทางสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ (semiotic representation) ของประสบการณ์ ของแง่มุมเฉพาะที่ผู้นำเสนอมีต่อโลก รวมทั้งการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลนั้น โดยจะแสดงออกเป็นทัศนคติ คุณค่า อุดมการณ์ ตลอดทั้งโครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างทางภาษา¹⁴ การวิจัยนี้ได้พิจารณาภาษาในเนื้อเพลงลูกทุ่งในแง่มุมด้านการพัฒนาการศึกษาที่ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอมาเป็นตัวแทนความคิด ความเชื่อ และอารมณ์ความรู้สึก ในบริบทที่ผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นชาวชนบทต้องการจะสื่อสารกับผู้ฟังที่เป็นชาวชนบทด้วยกัน ดังนั้นภาพตัวแทน การตอบสนองต่อการพัฒนาการศึกษาที่น่าเสนอในเพลงลูกทุ่งจึงตีความหมายได้ว่าเป็นความคิด ความเชื่อ และอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันของชาวชนบท

ในการวิเคราะห์ถึงการปะทะประสานทางวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยกับวาทกรรมตามคตินิยมชาตินิยมและจารีตของชาวชนบท ผู้วิจัยพิจารณา “การพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัย” ว่าเป็นไปตามอุดมการณ์ของเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีตะวันตก และสังคมอุตสาหกรรม เปรียบเทียบกับอุดมการณ์ที่อยู่ในคตินิยมชาตินิยมและสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิม

4. วิธีดำเนินการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างและการเก็บรวบรวมข้อมูล

นิยามของเพลงลูกทุ่งโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ เพลงที่สะท้อนชีวิต สภาพสังคม อุดมคติและวัฒนธรรมไทย โดยมีท่วงทำนอง คำร้อง สำเนียง และลีลาการร้องการบรรเลงที่เป็นแบบแผนมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งให้บรรยากาศของความเป็นลูกทุ่ง¹⁵ และนิยามเชิงปฏิบัติการของ “เพลงลูกทุ่ง” ใน

¹⁴ เมลดา สุดาจิตราภา, ภาษาศาสตร์ประยุกต์: สหวิทยาการเพื่อการแก้ปัญหาด้านภาษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561), หน้า 226.

¹⁵ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กังสดารเพลงลูกทุ่งไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532), หน้า 11.

การศึกษาครั้งนี้คือ เพลงลูกทุ่งไทยไม่จำกัดภูมิภาค มีเนื้อเพลงที่ใช้ภาษาภาคกลางหรือมีภาษาถิ่นปะปนอยู่ในระดับที่สื่อสารกับผู้ฟังในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยได้ จัดเป็นเพลงไทยสากลประเภทหนึ่ง มิได้เป็นเพลงพื้นบ้าน

จากการนิยามดังกล่าว ผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างเพลงลูกทุ่งแบบเจาะจง ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 จนถึง 2562 จำนวน 156 เพลง ที่พิจารณาแล้วว่ามีเนื้อเพลงสื่อประเด็นความคิดด้านการศึกษาในสังคมไทย โดยเก็บรวบรวมจากเว็บไซต์สาระบันเทิงยอดนิยมต่าง ๆ ได้แก่ meemodel.com, sanook.com, lyrics.mthai.com, joox.com, แอปพลิเคชัน Spotify ตลอดจนสืบค้นหาเนื้อเพลงลูกทุ่งดังในอดีตที่มีเนื้อหากล่าวถึงหรือพาดพิงถึงการศึกษาจนเป็นที่คุ้นหูใน google.com และจากเพลงเกียรตินิยมและทำเนียบเพลงลูกทุ่งดีเด่นที่ประกาศไว้ในหนังสือ “กึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทย” โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2532) เช่น เพลงลูกทุ่งบัณฑิต, เสียดสาวเมื่ออยู่ ม.ศ., ปริญาใจ, ปริญาผ้าอ้อม, นักสู้ ม.3, ป.4 พี่ไม่มอง, สาวรามฯ ยามเย็น, สาว ต.จ.ว. ม.ราชภัฏ, ปู่ไข่ไก่หลง, ฉันทน์บ้านนอก, ดอกหญ้าในป่าปูน, รักแท้คือแม่เรา, เขียนฝันไว้ข้างฝา, ผู้สาวขาละ เป็นต้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ภาพตัวแทนที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่งเป็นการแสดงออกทางภาษาและความคิดอย่างมีจุดมุ่งหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จำแนกชุดความคิดที่วิเคราะห์ได้จากลักษณะการใช้ภาษาและการประกอบสร้างเรื่องราวขึ้นมาเป็นภาพตัวแทนนั้นออกเป็นสองแนวคือ แนวที่ยอมรับว่าทฤษฎีการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยแบบชาตินิยมหาอำนาจตะวันตกตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่อ ๆ มา กับแนวที่ต้านว่าทฤษฎีพัฒนาการศึกษา ซึ่งเน้นการคิดโดยอิงตามคตินิยมบ้านและปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีของสังคมเกษตรที่คงอยู่มาอย่างยาวนาน หน่วยในการวิเคราะห์คือ ข้อความแสดงภาพตัวแทนที่สื่อความหมายเกี่ยวกับการศึกษาในเนื้อเพลงที่ผู้วิจัยนำมาตีความในฐานะข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมทั้งนับความถี่และหาค่าร้อยละของข้อความแสดงภาพตัวแทนในเชิงปริมาณเพื่อหาลักษณะการผลิตรายที่ช่วยส่งเสริมอำนาจให้แก่วาทกรรมใดวาทกรรมหนึ่ง ในเพลงหนึ่ง ๆ อาจปรากฏมากกว่าหนึ่งภาพตัวแทนหรือมีภาพตัวแทนทั้งแนวยอมรับและแนวต้านอยู่ร่วมกันในเชิงประนีประนอม ก็จะแยกนับตามข้อความแสดงภาพตัวแทนที่ปรากฏ แล้วนำมาสรุปผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม

ในการวิเคราะห์เนื้อเพลงลูกทุ่งใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาของตัวบท (content analysis) เพื่อพรรณนาเกี่ยวกับภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เริ่มจากการหาข้อความที่แสดงว่า ชาวชนบทมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา แล้วนำรายละเอียดที่ได้มาพรรณนาลักษณะของภาพตัวแทน โดยจัดกลุ่มให้เป็นชุดความคิดตามความหมายของภาพตัวแทนที่สื่อสารไปในเรื่องเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน และนำมาหาความถี่และค่าร้อยละของข้อความแสดงภาพตัวแทนในแต่ละชุดความคิด

6. ผลการศึกษา

การวิเคราะห์เนื้อเพลงลูกทุ่งเพื่อศึกษาภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยพบชุดความคิดประกอบสร้างภาพตัวแทนทั้งสิ้น 14 ชุดความคิด เมื่อพิจารณาความหมายของชุดความคิดทั้งหมดแล้ว พบว่าสามารถจำแนกออกเป็นชุดความคิดประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา 7 ชุดความคิด และชุดความคิดประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ต้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา 7 ชุดความคิด นอกจากนี้เมื่อแจกแจงจำนวนข้อความที่พบว่ามีภาพตัวแทนในแต่ละชุดความคิดปรากฏอยู่ ทำให้สามารถรายงานผลการวิเคราะห์ภาพตัวแทนได้ตามลำดับความโดดเด่น ซึ่งเป็นมโนทัศน์หลักเกี่ยวกับการศึกษาในสังคมชนบท ดังต่อไปนี้

1. ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง จำแนกตามชุดความคิด

การวิจัยนี้ได้ศึกษาภาพตัวแทนโดยรวมและจำแนกออกเป็นชุดความคิดของภาพตัวแทนที่ยอมรับและที่ต้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 1: แสดงความถี่และค่าร้อยละของข้อความแสดงภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง จำแนกตามชุดความคิด

ลำดับที่	ชุดความคิดที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา	ความถี่ (ข้อความ)	ค่าร้อยละ
1	ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม	40	18.10
2	การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก	28	12.67
3	การเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น	16	7.24
4	การใช้อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์ด้านการศึกษามาเทียบเคียงการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต	14	6.33
5	การไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองหลวงหรือเขตเมืองเป็นการลงทุนที่ไม่สูญเปล่า	10	4.53
6	มหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นเป้าหมายในอุดมคติของชาวชนบท	10	4.53
7	การศึกษาทำให้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและมีโอกาสอยู่ในเมืองหลวงที่ทันสมัย	9	4.07
รวม		127	57.47

จากตาราง 1 การจัดลำดับชุดความคิดที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา แสดงให้เห็นว่าชุดความคิดของภาพตัวแทนที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่งมากที่สุด คือ ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม (ร้อยละ 18.10) รองลงมาคือ การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก (ร้อยละ 12.67) และการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น (ร้อยละ 7.24)

ตารางที่ 2: แสดงความถี่และค่าร้อยละของข้อความแสดงภาพตัวแทนที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง จำแนกตามชุดความคิด

ลำดับที่	ชุดความคิดที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา	ความถี่ (ข้อความ)	ค่าร้อยละ
1	การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้	20	9.05
2	สถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี	18	8.14
3	คุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐาน และขาดประสิทธิภาพ	16	7.24
4	การวิพากษ์ปริญญาหรือความเป็นบัณฑิตว่าไม่มีคุณค่า หรือไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เท่าการเรียนรู้ในชีวิตจริง	14	6.33
5	การเข้ารับการศึกษาดูต้องแลกกับความยากลำบากของครอบครัว	13	5.88
6	เกณฑ์ด้านระดับศึกษาสร้างปัญหาให้กับชาวชนบทในการหางานทำ และขาดโอกาสก้าวหน้าในสายงาน	10	4.53
7	บัณฑิตบางคนไม่มีคุณธรรม	3	1.36
รวม		94	42.53

จากตาราง 2 การจัดลำดับชุดความคิดที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา แสดงให้เห็นว่าชุดความคิดของการไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้นั้น มีการประกอบสร้างเป็นภาพตัวแทนมากที่สุด (ร้อยละ 9.05) รองลงมาคือ ชุดความคิดสถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี (ร้อยละ 8.14) และชุดความคิดคุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐาน และขาดประสิทธิภาพ (ร้อยละ 7.24)

จากตาราง 1 และ 2 ผลจากข้อความแสดงภาพตัวแทนการตอบสนองต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา รวมจำนวน 221 ข้อความ พบว่าเป็นการยอมรับวาทกรรมฯ 127 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 57.47 มากกว่าที่เป็นการต้านวาทกรรมฯ ซึ่งมีจำนวน 94 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 42.53 ด้วยความที่มีสัดส่วนร้อยละต่างกันไม่มากจึงสะท้อนให้เห็นได้ว่า สังคมชนบทมีความคิดในแนวด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา อยู่ไม่น้อย และมีสัดส่วนการปรากฏซ้ำมากกว่าหรือใกล้เคียงกับภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ในบางชุดความคิดอีกด้วย

2. ลักษณะภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง

การตอบสนองต่อปฏิบัติการของวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ในสองแนวทางคือ แนวยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ตามอุดมการณ์เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีของชาติตะวันตก และแนวต้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา ที่อิงกับคติชาวบ้านของสังคมชนบทไทยดั้งเดิมนั้น การวิจัยนี้จะแสดงให้เห็นลักษณะของภาพตัวแทน การตอบสนองวาทกรรมทั้งสองแนวทางจากการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงลูกทุ่งที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ตามลำดับชุดความคิดของแต่ละแนวที่พบจากมากไปหาน้อย ดังนี้

2.1 ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทที่ยอมรับวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่ง

2.1.1 ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งได้นำเอา ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลในการวัดระดับทางสังคมของบุคคล และเป็นเหตุผลให้ตัวละครในเพลงยอมรับการตัดสินระดับคุณค่าของคนตามเกณฑ์ดังกล่าว เมื่อบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำ ถูกปฏิเสธความต้องการหรือไม่ได้รับโอกาสที่ดีจากสังคม แม้จะมีความรัก ความจริงใจ และความขยันหมั่นเพียร ก็ไม่อาจมาเทียบเคียงได้ เกณฑ์แบ่งแยกคนด้วยการศึกษานี้เป็นที่ยอมรับทั้งในสังคมชนบท และสังคมเมือง ตัวอย่างเนื้อเพลง อ้อยจำ / นักร้อง: ศรีชัย เมฆวิเชียร

“...อ้อยลืมนึกถึงแม่บ้านนา ได้ชิงทุนศึกษา เข้าจุฬาเรียนต่อที่ใน ก.ท.ม .สำเร็จมา
อ้อยเลยเที่ยวชน แต่งกับแฟนปริญญา ไม่กลับมาหาพี่เลยน้องอ้อย...”

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นการเรียกขานคนรักด้วยชื่อเล่นแสดงถึงความสนิทสนมแบบคนในระดับสังคมเดียวกันมาก่อน สิ่งที่ทำให้เกิดความห่างเหินและเลิกราคือคนรักมีการศึกษาสูงโดยมีชื่อสถาบันอุดมศึกษาและปริญญามาแบ่งแยกชนชั้น และกำหนดระดับทางสังคมให้ใหม่ “น้องอ้อย” จากบ้านนา จึงเลือกคู่ครองที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาได้

2.1.2 การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งได้แสดงให้เห็นว่าการเข้าศึกษาในระบบไม่ว่าจะในระดับชั้นใดก็ตาม ทำให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบรักในสถานศึกษา หรือเป็นที่หมายปองของเพศตรงข้าม เป็นการสนับสนุนการมีครอบครัวแบบเสรีนิยม แทนที่ประเพณีการออกเรือนในสังคมเกษตรที่หนุ่มสาวมีโอกาสชอบพอกับคนในชุมชนที่เติบโตมาด้วยกันแล้วสร้างครอบครัวแบบขยาย ตัวอย่างเนื้อเพลง เพื่อนใจสมัยเรียน/ นักร้อง: ต่าย อรทัย

“...อายเป็นรุ่นพี่ ที่มีชัยมาบด สนิทกันแต่ชั้น ม.ต้น จนถูกเพื่อนล้อว่าเรามีใจ
น้องซอญรออายไปเรียนทุกวัน เคยถูกทำโทษด้วยกัน ในวันที่มาเรียนสาย...”

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงภาพของหนุ่มสาวที่ออกจากหมู่บ้านมาเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับตำบลห่างบ้านที่แม้จะเดินทางโดยจักรยานยนต์ก็ยังไปถึงโรงเรียนสาย เมื่อห่างจากการควบคุมของพ่อแม่ โรงเรียนจึงเป็นที่ ที่ทำให้วัยรุ่นได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน มีเสรีภาพ และมีโอกาสได้พบรักแบบรุ่นพี่รุ่นน้องร่วมโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในวัยแรกรุ่นของปัจเจกบุคคล ต่างจากจารีตประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนของการคบหาใกล้ชิดและการมีความสัมพันธ์ฉันคู่รักต้องสนใจผลกระทบต่อการครอบครัว

2.1.3 การเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งกล่าวถึงบุคคลที่ใส่ใจการเรียนหรือเข้าศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงขึ้น ว่าเป็นผู้ที่รู้จักพัฒนาชีวิตเป็นหนทางสู่อนาคตที่ดี และเป็นที่น่าชื่นชมของครอบครัวและสังคม ทั้งการศึกษาในภาคปกติและภาคพิเศษ โดยเน้นว่าการศึกษาทำให้หลุดพ้นจากความยากจน อาชีพการเกษตรดั้งเดิม และการใช้แรงงาน ตัวอย่างเนื้อเพลง สาว ม.ปลายยังอายอีก / นักร้อง: ขวัญทิพย์ ธิธาติน

“...เก็บสายตาสาดอ้ออาย ห้ามหัวใจอย่าก้าวล่วง ขอสร้างฝันให้ลุล่วง จังมาว่าเรื่องอีกนาง
สาว ม.ปลาย ยังอายคำอีก วิชาออกหักติดแล้วแก้ ร.บ.ได้ อ่านหนังสือเรียนเพื่อเอ็นท์เข้ามหาลัย แต่อ่านหนังสือใจกลัวได้เกรดเป็นน้ำตา...”

จากตัวอย่างข้างต้น มีการชี้นำอย่างสุภาพให้ชายมุ่งทำงานให้ประสบความสำเร็จ แต่เป็นงานที่ “ฝัน” ซึ่งมีนัยที่ซ่อนในเพลงลูกทุ่งว่าเป็นงานแบบแสวงหาโชคนอกภาคการเกษตรตามพื้นเพเดิม เพื่อเป็นทุนมารักหญิงผู้ซึ่งเลือกทางพัฒนาชีวิตด้วยการเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การใช้ถ้อยคำที่สนับสนุนการศึกษาเห็นได้ชัดจากการคิดของหญิงคนหนึ่งที่ฝึกฝนการเรียนอย่างฝังหัวเพราะใช้อุปลักษณะเชิงมนต์เสน่ห์เกี่ยวกับการเรียนในระบบมาเทียบเคียงกับการเรียนรัก ในทางตรงกันข้าม การมีความรักถูกให้ความหมายว่าเป็นอุปสรรคของความก้าวหน้าในชีวิต

2.1.4 การใช้อุปลักษณะเชิงมนต์เสน่ห์ด้านการศึกษามาเทียบเคียงการเรียนรู้อาจประสบความสำเร็จในชีวิต ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งไม่ได้กล่าวถึงประเด็นการศึกษา แต่คำที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาในระบบ เช่น ตำแหน่งของบุคลากร ผู้เรียน รูปแบบการเรียนการสอน การประเมินผล เป็นต้น มาใช้เป็นอุปลักษณะเชิงมนต์เสน่ห์กับเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประสบการณ์ชีวิต โดยเทียบคำในระบบการศึกษาเข้าคู่กับประสบการณ์ชีวิตเรื่องอื่น ๆ เป็นไปในเชิงเทคนิควิธีที่มีประสิทธิภาพ ในเชิงเครื่องมือทางปัญญา ในเชิงให้คุณค่าและให้สถานภาพ แทนที่จะใช้อุปลักษณะด้านการเรียนรู้หรือการได้รับสถานภาพจากครอบครัว จารัต ประเพณี ศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ตัวอย่างเนื้อเพลง **สุดท้ายคืออ้ายเจ็บ / นักร้อง: ไข่ พงศธร**

“...อ้ายไม่เคยเรียนวิชาออกหักกะศาสตร์ก็เลยไร้ความสามารถรับมือกับคำว่าเหงา
บเป็นอันกินอันนอนนอนใจอ้ายมัวแต่เศร้า แคล้มความคิดฮอดเบา ๆ พัดโดนหัวใจก็เจ็บเกินทน”

จากตัวอย่างข้างต้น ข้อความที่ปรากฏมาจาก “ท่อนฮุค” หรือข้อความที่กระแทกใจผู้ฟังเพื่อสร้างการจดจำเพลง ผู้ประพันธ์เพลงนำกลวิธีล้อเลียนการสมมติคำเชิงวิชาการระหว่างคำประสมของไทยคือ “ออกหัก” กับคำว่า “ศาสตร์” ในภาษาสันสกฤตที่นิยมใช้สร้างชื่อวิชาที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ มาใช้สร้างอุปลักษณะเชิงมนต์เสน่ห์เพื่อสื่อถึงการมีความรู้ที่จะรับมือกับความผิดหวังในความรักได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้คำในลักษณะดังกล่าวจึงน่าจะความได้ว่าเป็นการยอมรับวิทยาการแบบตะวันตกที่มีตรรกะการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ครอบคลุมทุกเรื่อง

2.1.5 การไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองหลวงหรือเขตเมืองเป็นการลงทุนที่ไม่สูญเปล่า ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งเล่าเรื่องของบุคคลที่ไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้นในสถานศึกษานอกท้องถิ่นด้วยเจตนาสมัครที่จะกลับมาพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว หรือประกอบอาชีพที่จำเป็นต่อการพัฒนาท้องถิ่น ผู้สำเร็จการศึกษาจะมีความรู้ที่มีมาตรฐานการศึกษาขั้นสูงมาพัฒนาบ้านเกิด ตัวอย่างเนื้อเพลง **ครูบ้านนอก / นักร้อง: สุณารี ราชสีมา**

“...มาเรียนหมั่นเพียรแทนคุณแม่พ่อ คำพูดดีหนูอย่าท้อ อยากเห็นครูมาอยู่บ้านจัง
หมู่บ้านกานดา นาสงสารเด็ก ๆ เสียงดังกันดารความรู้ปลูกฝัง ขาดแคลนจัง คำว่า คุณครู...
“...ปิดไฟนอน ค่อย ๆ นอน ใส่กลอนประตุ คำมีดอันตรายเป็นไร จบเป็นครูจะรับคืนบ้านนา”

จากตัวอย่างข้างต้น มีการประกอบสร้างภาพตัวแทนของคนดีตามจารีต คือ ถึงพร้อมด้วยความกตัญญูต่อพ่อแม่และท้องถิ่น มีความรักความเมตตาผู้อ่อนแอด้วยโอกาส มีความเป็นวีรสตรีที่มุ่งมั่นที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์แม้จะต้องแลกกับการเสี่ยงอันตรายของตน และเมื่อตัวละครที่ได้รับการเอาใจช่วยจากสังคมจารีตเช่นนี้ เป็นผู้นำเสนอ (presenter) ว่าการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ “ก่อการดี” ได้สำเร็จ ก็จะทำให้คนในสังคมจารีตนิยมชมชอบคุณูปการของการศึกษาต่อในระดับสูงไปด้วย

2.1.6 มหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นเป้าหมายในอุดมคติของชาวชนบท ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งกล่าวถึงบุคคลที่มุ่งเข้าศึกษา กำลังศึกษา หรือสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงในด้าน

ความรักความคาดหวัง หรือในเชิงให้คุณค่าว่าเป็นที่ยอมรับทางสังคมมากกว่าระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และชั้นประถมศึกษา เนื้อเพลงชี้ให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้มีชาวนบพหรือชาวต่างจังหวัด นิยมทั้งหญิงและชายเข้ามาเรียน เพื่อพัฒนาตนเอง ที่ทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จรอบด้านมากกว่าการ มาหางานทำในเมืองหลวง การเรียน “ราม” พบในเพลงมีตัวละครนักศึกษาหญิงมากกว่าชาย และฝ่ายชาย ชนบทมักต้องคอยตามหรือคิดถึงฝ่ายหญิง ตัวอย่างเนื้อเพลง **ฟังบุญพ่อขุนราม / หักร้อง: บิว พงษ์พิพัฒน์ คงนาค**

“...รักถึงครึ่งทาง เราต้องจำห่างกันไกล พอเรียนจบ ม.ปลาย เส้นทางใจต้องแยกไปตาม**ทูน** เธอเดินตามฝัน มุ่งมั่นเป็นลูกพ่อขุน ส่วนเรา**ไร้เงินไร้บุญ** ได้สิทธิ์ลุ้น อยู่แค่ในนา...”

จากตัวอย่างข้างต้น ปรากฏข้อความเชิงประเมินค่าการเรียนต่อในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ว่าเป็นเส้นทางของผู้มีสถานะเศรษฐกิจดี และผู้มีบุญวาสนาที่จะเติบโตไปข้างหน้า ซึ่งแนะความไปในทาง ตรงกันข้ามได้ว่าผู้ที่เป็นชาวนา และไม่เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยเป็นผู้ที่มีฐานะด้อยต่ำและไร้บุญวาสนา ข้อความนี้เป็นการผสมผสานอุดมการณ์ ทุนนิยมและจารีตนิยมให้ร่วมกันผลักดันค่านิยมการเรียนต่อใน มหาวิทยาลัย แต่ก็อิงความทันสมัยเป็นหลักโดยดูแคลนการเป็นชาวนาว่าหมดหนทางก้าวหน้าด้วยการใช้ ถ้อยคำว่า “แค่นา”

2.1.7 การศึกษาทำให้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและมีโอกาสอยู่ในเมืองหลวงที่ทันสมัย

ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งเล่าถึงการไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้นนอกท้องถิ่นแล้วทำให้บุคคลผูกพันกับครอบครัวหรือ คนรักในท้องถิ่นเดิมน้อยลง จนละทิ้งถิ่นฐานไปอยู่ในถิ่นที่เจริญกว่าโดยเฉพาะเมืองหลวง เพราะต้องการจะมี ชีวิตสะดวกสบายกว่าและเป็นที่ยอมรับในสังคมที่มีระดับสูงขึ้น ซึ่งทำให้มีโอกาสดีกว่าในการทำงานและได้ แต่งงานกับผู้มีสถานะสังคมสูงกว่า ตัวอย่างเนื้อเพลง **ดาวมลาย / หักร้อง: สาวมาด เมกะแดนซ์**

“...อยู่มลายเป็น**เชียร์ลีดเดอร์** เป็นพริตตี้ เป็นพรีเซ็นเตอร์ ให้มาเป็นพาร์เมอร์ ดาวว่า **มัน ไม่ใช่** มันไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของดาวอะ **แม่ชಾಯากกลับกรุงเทพ** คิดถึงเพื่อน ๆ ที่มลาย**อยู่หมู่บ้านนอก** **คอกนา** **หะแพงปลา** **และกลิ้งโคนสาบควาย** **ดาวเบื่อชีวิตคันที** **อยากไปอยู่ชิตี** **เป็นดาวมลาย** **อย่างหนูมันต้องอยู่กรุงเทพ** **ถึงจะตรงคอนเซ็ปต์ที่ดาวตั้งไว้อะ...**”

จากตัวอย่างข้างต้น มาจากเพลงร้องโต้ตอบกันระหว่างแม่ผู้เป็นชาวนากับลูกสาวผู้เป็น นักศึกษามหาวิทยาลัย ข้อความที่ยกมามีนัยเสียดสีอัตลักษณ์ของผู้ที่สังคมการศึกษายอมให้เป็นถึง “ดาว” ว่า มีพฤติกรรมเบื้องหลังน่ารังเกียจคือ ดูถูกเหยียดหยามรากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง ทำตัวแปลกแยกด้วย การเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้มีความเป็นเมืองและมีการศึกษาด้วยการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ และใช้สำเนียง สมัยใหม่ที่ฟังเสียงว่า “อะ” ทั้งนี้ จึงเป็นเหตุให้แม่ผู้เป็นตัวแทนฝ่ายชาวนบท่าทอกลับด้วยถ้อยคำ รุนแรงโดยใช้คำนิยมตามจารีต แต่ในมุมมองของผลประโยชน์ที่ฝ่าย ลูกสาวได้รับ พบว่า ตรงข้ามกับสิ่งที่ได้รับ จากสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง ได้แก่ การมีอาชีพเสริมที่ให้ค่าตอบแทนสูง มีสิ่งแวดล้อมทางวัตถุที่ สวยงามมีระดับ และทำงานได้ผลเร็วกว่าทำการเกษตร และเมื่อ “ดาว” ถูกสังคมเมืองหล่อหลอมอัตลักษณ์ไป แล้ว จึงไม่แปลกที่เธออยากจะทิ้งครอบครัวและไ้รนามาอยู่กรุงเทพฯ อย่างถาวร

2.2 ภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวนบพที่ด้านวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้าง ความทันสมัยในเพลงลูกทุ่ง

2.2.1 การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้ ผู้ประพันธ์เพลงวิจารณ์โดยตรงว่าการเรียนทำ ให้เด็กมีอิสระจากการปกครองของครอบครัว ออกจากครอบครัวทั้งทางกายและใจ ทำให้สิ่งชั่วร้ายเข้าแทรก

ทั้งเรื่องเพศและอบายมุข โดยที่ระบบโรงเรียนก็ไม่เข้ามารับผิดชอบการที่บุคคลเมื่อได้เข้าศึกษาในระบบแล้ว ไม่ใส่ใจการเรียนและไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา ก็ให้ออกจากสถานศึกษา แต่มองในอีกมุมหนึ่งภาพตัวแทนของชุดความคิดนี้ก็สนับสนุนวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา เนื้อเพลงนับเอาความสำเร็จจากการศึกษาในระบบแต่ละระดับชั้นมาเป็นเครื่องวัดความไฝ่ดี ตัวอย่างเนื้อเพลง **กอดแม่ทำอายุ กอดผู้ชายทำแห้ว/ นักร้อง: แมน มณีวรรณ**

“...ความฮักจากแม่ ป่เคยแค้นผู้สาวยุคใหม่ บ่ทันฮอด ม.ปลาย กะมีใจให้ผู้บ่าวสำน่อย บ่ฮู้จักอายุ ลืมได้จารีตฮึดฮอย เอาผิวแต่น้อย ปล่อยตัวมั่วแน่วบ่แมนยุคสมัยนี้ สังคมออนไลน์ ระบาด ส่งข้อความนัด ทางเฟสไปพ้อหน้าแฟน เถียงนาหม่องเก๋า รีฮอร์ดฮึดเป็นไปตามแผน ผู้หญิงเหลือแสน เล่นบ่าวบ่เสียตายของพากันจองทอง ป่เคยพ้อบ่ปลาบ่ค้อใหญ่...”

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นท่อนขึ้นต้นเพลง จึงสื่อความหมายในเชิงโครงสร้างของตัวบทได้ว่า ผู้ประพันธ์นำ “ความรักแม่” ซึ่งเป็นอุดมการณ์ครอบครัวยุคใหม่และนำ “จารีตฮึดฮอย” ของสังคมมาเสนอเป็นใจความหลัก ข้อความนี้สื่อความหมายได้ว่าถ้าผู้ใดไม่มียึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแล้วจะเสียคน ซึ่งสิ่งที่ทำลายสายใยความผูกพันก็คือ การออกจากบ้านไปเรียน แล้วทำให้ถูกสังคมภายนอกกลืนไป

2.2.2 สถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี ผู้ประพันธ์เพลงสะท้อนภาพการทำงานหรือความรู้สึกต่อการทำงานของครูผู้ซึ่งเป็นบุคลากรทางการศึกษาในชนบท รวมถึงสถานภาพของครูในสังคมชนบท อันเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อสภาพการศึกษาในชนบทด้วย มีการสะท้อนสภาพปัญหาการพัฒนาการศึกษาอย่างไม่จริงจัง ไม่ให้ปัจจัยที่จำเป็นต่อระบบการศึกษา ครูขาดแรงจูงใจในการทำงาน ตามหลักการบริหารจัดการองค์กรที่ดีและตามความต้องการของมนุษย์ ทำให้การทำงานด้านการศึกษาขาดประสิทธิภาพ สถานภาพของครูผู้เสียสละดูต้อยต่ำกว่าครูในความหมายของสังคมจารีต จึงต้องวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นนี้ ตัวอย่างเนื้อเพลง **ชีวิตครูอึ้ง/ นักร้อง: ชัย สาธุวัฒน์**

“...มาโรงเรียนเช้าตรู่ ยืนหน้าประตู จนถึงเคาพรง สอนหมดในทุกวิชา บางครั้งบางครั้งยัง เป็นการโรง ไม่เคยบ่นไม่เคยนับชั่วโมง เงินเดือนเหลือส่งอมทรัพย์ไม่ถึงพัน ไม่เคยหวั่นลูงานลูกเดียว ไม่กินไม่เที่ยว จนลืมแต่งงาน...”

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นภาพตัวแทนของครูผู้เป็นฝ่ายต้องเสียสละในหน้าที่การงาน และทำงานเกินหน้าที่ จนต้องเสียสละชีวิตส่วนตัว แต่ผลตอบแทนไม่ได้สร้างขวัญกำลังใจในการทำงานดังประโยคที่ว่า “เงินเดือนเหลือส่งอมทรัพย์ไม่ถึงพัน ไม่เคยหวั่นลูงานลูกเดียว” แสดงถึงมูลบทว่าอัตราค่าตอบแทนเช่นนี้ โดยทั่วไปแล้วมักทำให้ คนท้อถอยในการทำงาน

2.2.3 คุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐานและขาดประสิทธิภาพในการผลิต ผู้ประพันธ์เพลงสะท้อนสภาพปัญหาการศึกษาในระบบโรงเรียนชั้นพื้นฐานในชนบท ทั้งจากปัจจัยภายในโรงเรียน และปัจจัยสภาพสังคมและเศรษฐกิจในชนบทที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน การพัฒนาการศึกษาไม่ได้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ต้องดิ้นรนหาทุนเข้าเรียนตามระบบ การศึกษา ขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษาทำให้ไม่ได้พัฒนาคนอย่างมีประสิทธิภาพ ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเนื้อเพลง **เสียงก้องจากบ้านไกล/ นักร้อง: สลา คุณวุฒิ**

“...ถูกดึงเข้าเมืองทุกที คนเก่งคนดีบ้านนา ไอ้หนอเด็กน้อยบ้านป่า วสานคงมีไม่ถึง โอกาสที่ไม่เคยมี พอจะมีก็โดนฉูดฉาด เสียงสะอื้นจากนักเรียน ป.1 คงดังไม่ถึงเธอผู้ห่างไกล...”

จากตัวอย่างข้างต้น เหตุการณ์ “สมองไหล” ในข้อความตัวอย่างนั้น เป็นภาพตัวแทนของการพัฒนาการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นอย่างไม่สมดุลและไม่เสมอภาค ทำให้โอกาสที่จะได้ทรัพยากรในการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน และมีลักษณะรวมศูนย์การพัฒนาไว้ในเขตเมือง ทอดทิ้งให้ชาวชนบทได้รับการพัฒนาแค่เพียงระบบแต่ขาดทรัพยากรป้อนเข้าระบบอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อบกพร่องในการพัฒนาการศึกษาอย่างพึ่งพาระบบสังคมภายนอก ไม่มีศักดิ์ศรีที่จะให้การศึกษาตามวิถีของตนเองร่วมด้วย เมื่อขาดครูที่มีวุฒิการศึกษา ก็เหมือนขาดโอกาสที่จะพัฒนาการศึกษาโดยสิ้นเชิง

2.2.4 การวิพากษ์ปริญาหรือความเป็นบัณฑิตว่าไม่มีคุณค่า/ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เท่าการเรียนรู้ในชีวิตจริง ผู้ประพันธ์เพลงนำเอาคำว่าปริญาหรือบัณฑิต มาเสนอเป็นประเด็นเชิงประเมินค่าหรือให้ความหมายเชิงวิพากษ์อย่างชัดเจน โดยตั้งชื่อเพลงให้มีคำทั้งสองปรากฏอยู่หรือแต่งเนื้อเพลงที่มีแนวคิดรวบยอดชี้ชัดว่ามีเจตนาประเมินค่าหรือให้ความหมายเชิงวิพากษ์ปริญาหรือบัณฑิต โดยเสนอภาพตัวแทนของผู้ที่เรียนจบปริญาตรีก็ไม่มีงานทำหรือไม่สามารถสมัครงานที่จะนำไปสู่การเป็นชนชั้นนำได้ตามสาขาวิชาที่เรียนมา เปรียบเทียบกับคุณสมบัติและคุณค่ากับผู้ที่มิมีทักษะจากการปฏิบัติงานจริงอย่างการเป็นเกษตรกรที่ทำงานมาตั้งแต่เป็นเด็ก

ตัวอย่างเนื้อเพลง **กรู๊วว จบแล้ว/ นักร้อง: ก้อง ห้วยไร่**

“...เรียนจบนิติทำงานโรงงาน การบัญชีเลี้ยงลูกอยู่บ้าน คนได้งานคือเด็กเกษตร เกี้ยวข้าวรับจ้าง ไถนาสุด รับจ๊อบพิเศษ ศึกษาศาสตร์เอกต่างประเทศ แห่สาตให้แม่ แล้วเอาผ้าฝรั่ง...”

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของชาวชนบทที่ผิดหวังจากการยกระดับความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพด้วยการศึกษาในระดับปริญา และมีลักษณะปฏิเสธมูลบทในสังคมที่ให้คุณค่าแก่ใบปริญา โดยไม่ได้คำนึงถึงเรื่องศักยภาพในการพัฒนาวิชาชีพอย่างจริงจัง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่ามีศักยภาพที่แตกต่างไปจากผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาในระดับนั้น

2.2.5 การเข้ารับการศึกษาดูแลกับความยากลำบากของครอบครัว ผู้ประพันธ์เพลงกล่าวว่า การสนับสนุนการศึกษาเป็นภาระหนักทำให้ครอบครัวต้องเสียสละร่างกายและทุนทรัพย์ ทำให้ครอบครัวได้รับความยากลำบากและผลกระทบมาก ลักษณะการสนับสนุนรวมทั้งที่ผู้ถ่ายทอดเนื้อเพลงเป็นฝ่ายรับการสนับสนุน และเป็นฝ่ายทำงานส่งเสียสมาชิกในครอบครัวให้ได้รับการศึกษา เมื่อรายได้ไม่พอเพียงกับวิถีชีวิตการพัฒนาการศึกษาของคนในครอบครัวยังเป็นเหตุให้ต้องออกไปใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมอย่างเหน็ดเหนื่อย รวมไปถึงการประกอบอาชีพโสเภณีอันไม่พึงปรารถนาตามจารีตประเพณีด้วย การสำเร็จการศึกษาจึงเป็นการเรียกรอยยิ้มคืนมาจากความเศร้าหรือความเหงา เป็นการขับเหงื่อหรือขับน้ำตาผู้สูญเสียให้เล่าเรียนโดยถูกปล่อยให้ทำงานในภาคการเกษตรกันตามลำพัง โดยขาดแรงงานของคนหนุ่มสาว ความสุขแบบสังคมเกษตรที่ทำงานเพียงแค่สร้างความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยสี่ของครัวเรือนก็หมดไป ตัวอย่างเนื้อเพลง **ปริญาเพื่อแม่/ นักร้อง: แสตมป์**

“...ฝากใจไว้กับบ้านนา แต่ตัวฉันต้องจากลา ไปพร้อมรถไฟสายใต้ หยาดเหงื่อที่แม่เสียไปเปลี่ยนมาเป็นค่ารถไฟ แลกใบปริญาจะไม่ลืม น้ำตาของแม่ที่รินไหล เหงื่อท่วมกาย ส่งลูกได้จนถึงวันนี้...”

จากตัวอย่างข้างต้น มีการสะท้อนภาพการลงทุนทั้งร่างกายและแรงใจของแม่ผู้อยู่ในภาคการเกษตรที่ได้รับผลตอบแทนน้อย จึงต้องโหมทำงานอย่างหนักเพื่อให้พอกับค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียนชั้นสูง และสะท้อนให้เห็นด้วยว่าการศึกษาทำให้การผลิตของภาคการเกษตรมิใช่เป็นไปเพื่อความมั่นคงทาง

อาหารของครอบครัวอย่างเดียว แต่ต้องเพิ่มการผลิตเพื่อหาทุนมาตอบสนองวิถีชีวิตในสังคมแห่งความทันสมัย และยังทำให้คนในครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปสร้างทุนตามศักยภาพ

2.2.6 เกณฑ์ด้านระดับศึกษาสร้างปัญหาให้กับชาวชนบทในการหางานทำและขาดโอกาสก้าวหน้าในสายงาน ผู้ประพันธ์เพลงชี้ว่าตัวแปรทางด้านระดับการศึกษาเป็นเหตุให้ชาวชนบทที่มีวุฒิการศึกษาน้อยต้องประสบปัญหาในการหางานที่ดีทำในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ต้องทำงานหนักและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่น่าพึงพอใจ การที่สังคมยึดเกณฑ์แบ่งแยกคนด้วยเกณฑ์ด้านการศึกษาในระบบทำให้คนชนบทที่เสียเปรียบด้านการศึกษาต้องประสบปัญหากลายเป็นคนมีศักยภาพทางปัญญาน้อย ต้องจัดอยู่ในกลุ่มที่ต้องยอมให้อาเปรียบในด้านแรงงาน อยู่ใต้การปกครองของระบบอุตสาหกรรม ต่อให้ใช้เวลาเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่กลับไม่มีศักยภาพเป็นที่ยอมรับและต้องใช้แรงงานอยู่ดี ทั้ง ๆ ที่บุคคลมีคุณค่าต่อครอบครัวและสังคมเกษตรอย่างมาก สังเกตได้จากเนื้อเพลงที่รื้อคอยการกลับมาของลูกหลาน

ตัวอย่างเนื้อเพลง **คนโรงงานจงเจริญ/ นักร้อง: ก้อง ห้วยไร่**

“...เป็นคนอีสาน เข้ามาขายแรงที่เมืองไกล ความฮัปลหลายมีวุฒิ ม.ปลายติดตัวมาหอบหัว ความหวัง ความฝันความจนเข้าเมืองฟ้า เด็กน้อยบ้านนา สีเอามาแปรรูปเป็นความสำเร็จ...”

“...อดเอาก็กน้อย แนน้ออีกแม่ื่อพ่อ ลูกหลายยังคิดต่อ คอยวันเมอบ้านเฮา...”

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นผลสัมฤทธิ์จากการเรียนในระบบจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งใช้เวลาเรียนให้สำเร็จอย่างน้อย 15 ปี เมื่อนำมาเทียบศักยภาพในการทำงานยังอยู่ในระดับผู้ใช้แรงงาน แทนที่จะเป็นการใช้ความรู้ และผู้เรียนเองก็ประเมินตนเองว่าเป็นผู้มีความรู้ น้อย ดังถ้อยคำที่ว่า “ความฮัปลหลายมีวุฒิ ม.ปลายติดตัวมา” เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานสังคมสมัยใหม่ในเมืองกรุงซึ่งเป็นสังคมในอุดมคติที่จะทำให้เป้าหมายการยกระดับทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่รื้อคอยอยู่ข้างหลังให้เป็นจริง การยังเรียกตนเองว่า “เด็กน้อยบ้านนา” แสดงว่าการศึกษาไม่สามารถพัฒนาให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองเป็นเหตุให้ยอมถูกเอารัดเอาเปรียบได้ ทั้งยังต้องอาศัยแรงผลักดันสู่ความสำเร็จจาก “ความหวัง” “ความฝัน” และ “ความจน” เป็นหลัก โดยไม่สามารถใช้วุฒิการศึกษาที่ตนมีเป็นจุดแข่งขันให้ได้รับโอกาสในการทำงานได้

2.2.7 บัณฑิตบางคนไม่มีคุณธรรม ผู้ประพันธ์เพลงเล่าถึงพฤติกรรมของผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงเป็นบัณฑิตแล้ว แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมต่ำ ขาดสำนึกความรับผิดชอบต่อผู้อื่น จึงไม่มีคุณสมบัติเป็นปัญญาชนที่พึงเคารพนับถือ เช่น หักหลังคนรักที่ส่งเสียให้เรียน เอาความฉลาดและอัจฉริยภาพการศึกษาระดับปริญญาเอกมาหลอกลวงหญิงให้รัก เป็นต้น ตัวอย่างเนื้อเพลง **หล่อรวยอันตรายนักร้อง: ศุภลักษณ์ มารีศรี**

“...เขาเอาดีกรีของคน ป.เอก บวกเลขความดี ฉันคนปอสักหลง เอออวยเพ็งได้บทเรียนที่มีค่า ลั่น เกือบจนเสียมว ยิงหล่อยิงรวย ยิงอันตรายน...”

จากตัวอย่างข้างต้น ข้อความนี้มีมูลบทความจากความคาดหวังของสังคมที่ว่า การศึกษาจะสามารถพัฒนาคนให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมในการสร้างสรรค์สังคม แต่ภาพตัวแทนที่นำเสนอในเพลงกลับเป็นปมขัดแย้งสำคัญระหว่างความคาดหวังกับประสบการณ์อันเลวร้ายที่ตัวละครได้รับจากผู้เรียนจบชั้นสูงสุด คือ ปริญญาเอก ซึ่งมีคุณสมบัติเพียบพร้อม อีกนัยหนึ่ง ข้อความนี้เป็นการท้วงติงค่านิยมนับถือคนตามสถานภาพที่มองเห็นภายนอก แต่ให้ยึดคุณสมบัติทางจิตใจเป็นหลัก จึงเป็นการตำหนิอุดมการณ์วัตถุนิยมด้วยจิตนิยมซึ่งเป็นอุดมการณ์ของสังคมชนบทไทย

7. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยที่น่าเสนอในเพลงลูกทุ่ง โดยศึกษาจากเพลงลูกทุ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2507 จนถึง 2562 จำนวน 156 เพลง ที่เจาะจงเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพราะมีเนื้อเพลงสื่อถึงประเด็นความคิดด้านการศึกษาในสังคมไทย จากเว็บไซต์สารบบหนังสือดนตรีต่าง ๆ และเอกสารเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง กรอบแนวคิดหลักของการวิจัยที่ใช้ศึกษาคือ การนำเสนอสัญลักษณ์ภาพตัวแทนตามทัศนะของแฟร์คลอฟ (Fairclough, 2003) ที่มองว่าวาทกรรมทำให้เกิดการเลือกนำเสนอโครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างทางภาษาตามทัศนคติ คุณค่า อุดมการณ์ อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโลก

ผลการวิจัย พบว่า ภาพตัวแทนส่วนใหญ่เป็นการตอบสนองในทางยอมรับวาทกรรมพัฒนาการศึกษา โดยมีภาพตัวแทนที่ยอมรับวาทกรรมพัฒนาการศึกษา จำแนกได้เป็น 7 ชุดความคิดเรียงลำดับตามจำนวน ภาพตัวแทนที่พบจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม 2) การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก 3) การเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยิ่งมีอนาคตที่ดีขึ้น 4) การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ด้านการศึกษามาเทียบเคียงการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต 5) การไปศึกษาเล่าเรียนเมืองหลวงหรือเขตเมืองเป็นการลงทุนที่ไม่สูญเปล่า 6) มหาวิทยาลัยรวมค่าแห่งเป็นเป้าหมายในอุดมคติของชาวชนบท และ 7) การศึกษาทำให้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและมีโอกาสอยู่ในเมืองหลวงที่ทันสมัย ส่วนภาพตัวแทนที่ด้านวาทกรรมพัฒนาการศึกษา จำแนกได้เป็น 7 ชุดความคิดเรียงลำดับตามจำนวนภาพตัวแทนที่พบจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 1) การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้ 2) สถานะของครูในสังคมชนบทไม่ดี 3) คุณภาพการศึกษาในชนบทยังไม่ได้มาตรฐานและขาดประสิทธิภาพ 4) การวิพากษ์ปณิธานหรือความเป็นบัณฑิตว่าไม่มีคุณค่าหรือไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เท่าการเรียนรู้ในชีวิตจริง 5) การเข้ารับการศึกษาดูแลกับความยากลำบากของครอบครัว 6) เกณฑ์ด้านระดับศึกษาสร้างปัญหาให้กับชาวชนบทในการหางานทำและขาดโอกาสก้าวหน้าในสายงาน และ 7) บัณฑิตบางคนไม่มีคุณธรรม

8. อภิปรายผล

ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายเพื่อให้เกิดแนวทางการพิจารณาได้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ผลการปฏิบัติการทางวาทกรรมพัฒนาการศึกษาที่มีผลต่อชาวชนบทไทย 2) อุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมพัฒนาการศึกษา 3) บทบาทของเพลงลูกทุ่งที่ช่วยการประสานวาทกรรมไม่ให้นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงในสังคม

1. ผลการปฏิบัติการทางวาทกรรมพัฒนาการศึกษาที่มีผลต่อชาวชนบทไทย

การพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความทันสมัยนั้น เป็นการยอมรับวาทกรรมดังกล่าว ทำให้ทราบว่าการศึกษาที่รัฐบาลไทยรับเอาแนวคิดการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยให้แก่สังคมไทยจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกมาเป็นแกนหลักในการสร้างแผนปฏิรูปประเทศให้ก้าวสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่เป็นชาวชนบทในวัฒนธรรมสังคมเกษตรกรรมต้องปรับปรนค่านิยม อุดมการณ์ ตลอดจนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ดำรงไปได้กับกระแสวาทกรรมพัฒนาแบบตะวันตกที่เข้ามาควบคุมชีวิตแทบทุกด้าน ในขณะเดียวกันก็

ปฏิบัติการกีดกัน กดทับ จับผิดวาทกรรมของสังคมเกษตรกรรมที่ฝังรากลึกมาแต่เดิม จนวาทกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยสามารถแย่งชิงพื้นที่ส่วนใหญ่ทางความคิดไปได้ และลงมือกำกับควบคุมโลกทัศน์ของชาวชนบทให้สอดคล้องกับทิศทางที่จะอำนวยประโยชน์ให้กับระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรมผ่านวาทกรรมด้านการพัฒนาศึกษา แม้ว่าเพลงลูกทุ่งที่นำมาศึกษานี้ส่วนใหญ่เป็นเพลงในยุคหลังสมัยใหม่ที่ชูความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีภาษาถิ่น และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนผสมของเพลงแล้ว แต่ถ้อยคำที่พบว่าการผลิตซ้ำมากจนเป็นวิถีปฏิบัติของการแต่งเพลงลูกทุ่งคือ การใช้ถ้อยคำดูถูกตัวเองว่าต้อยต่ำ การเขม็งวดต่อตัวเอง การเจียมตัวฐานะของตัวเอง ผลจากปฏิบัติการทางวาทกรรมดังกล่าว สอดคล้องกับความคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ที่มองว่าวิธีการเหล่านี้เป็นลักษณะของการสยบยอมต่ออำนาจผ่านการรู้จักตัวเอง¹⁶

2. อุดมการณ์ในภาพตัวแทนการตอบสนองของชาวชนบทต่อวาทกรรมการพัฒนาการศึกษา

จากการจัดลำดับชุดความคิดที่ยอมรับวาทกรรมพัฒนาการศึกษาฯ แสดงให้เห็นว่าชุดความคิดของภาพตัวแทนที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่งมากที่สุด คือ ระดับการศึกษาเป็นเกณฑ์กำหนดระดับทางสังคม รองลงมาคือ การเข้าศึกษาในระบบทำให้มีความสุขจากการได้พบรัก และการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยังมีอนาคตที่ดีขึ้นซึ่งชุดความคิดที่โดดเด่นทั้งสามนี้บ่งชี้ถึงอุดมการณ์สนับสนุนการปกครองของชนชั้นนายทุน การสร้างชนชั้นกลางจาก การศึกษาเสมือนว่าเป็นบันไดเลื่อนขึ้นทางสังคมแบบตะวันตกนิยม สอดคล้องกับผลการศึกษาของจินตนา ดำรงค์เลิศ (2533)¹⁷ ที่ระบุว่าเพลงลูกทุ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับอุดมการณ์อำนาจนิยมที่ต้องการให้ลูกหลานเป็น “เจ้าคนนายคน” เพราะตำแหน่งเป็นสิ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งเงิน เพลงลูกทุ่งกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในแง่เป็นการเปิดโอกาสให้เป็นเจ้าคนนายคนมากกว่าเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาความรู้เพียงประการเดียว ความนิยมในอำนาจทำให้คนนิยมในใบปริญญา เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีงานทำ มีเกียรติยศชื่อเสียงต่อไปในอนาคต พ่อแม่ส่งลูกมาเรียนหนังสือในเมืองกรุงนั้น ต้องการให้กลับไปช่วยพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอน และผู้ชายที่สาวจะเลือกแทนชื่อนานาผู้มีความรู้แค่ชั้นประถมปีที่ 4 นั้น ก็มักจะเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยหรือไม่ก็มีใบปริญญา¹⁸

นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของนายทุนเป็นทัศนคติของผู้ประพันธ์เพลงที่มาจากการได้เผชิญโดยตรงในบริบทการทำงานในวงการเพลง ซึ่งเป็นระบบธุรกิจทุนนิยมมาตั้งแต่แรกเริ่มวงการเพลงลูกทุ่ง เพราะชาวชนบทที่เข้ามาวงการนี้ไม่มีเงินทุนหรือเทคโนโลยีสื่อสารเป็นของตนเอง จึงต้องยอมจำนนต่อระบบที่นายทุนเป็นใหญ่และจะมีชื่อเสียงได้ต้องเข้ามาหาผู้ลงทุนในเมืองหลวงสอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยลักษณ์

¹⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น พิมพ์ครั้งที่ 6, 2560, หน้า 33.

¹⁷ จินตนา ดำรงค์เลิศ, วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 218-221

¹⁸ จินตนา ดำรงค์เลิศ, วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง, กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533, หน้า 218-221.

โพธิสุวรรณ (2561)¹⁹ ที่ว่า วงการเพลงลูกทุ่งถูกกำหนดโดยนายทุนที่ตอบสนองกลไกตลาดมาเป็นเวลานาน²⁰

3. เพลงลูกทุ่งมีบทบาทช่วยประสานวาทกรรมไม่ให้นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงในสังคม

ชาวชนบทไทยที่ดูเหมือนยอมรับวาทกรรมการพัฒนาในฐานะพลเมืองที่ดีของรัฐ และถูกมองว่าเป็นคนอ่อนด้อยและอ่อนแอ นั้น ยังแสดงตนเป็นแนวต้านวาทกรรมใหม่และธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยไว้อย่างแนบเนียน โดยมีเพลงลูกทุ่งเป็นช่องทางสะท้อนอารมณ์ ความคิด ทศนคติร่วมของชาวชนบทในการตอบสนองต่อกระแสวาทกรรมต่าง ๆ ในบริบทที่ลัทธิทุนนิยมเสรีข้ามชาติแผ่ขยายอำนาจครอบคลุมมาถึงชนบททั่วประเทศ เพลงลูกทุ่งได้สื่อสารภาพตัวแทนของความคับข้องใจ ความตึงเครียดเมื่อโครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงไปจนถึงในระดับครอบครัว รวมทั้งช่วยให้ชาวชนบทรู้เท่าทันภาพฝันต่าง ๆ ที่วาทกรรมการพัฒนาฯ เสนอว่าจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าโดยเน้นด้านเศรษฐกิจที่มีระบบการศึกษาเป็นตัวเร่งให้บรรลุจุดหมายได้โดยเร็ว ทั้ง ๆ ที่ระบบการศึกษาของไทยยังไม่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาได้อย่างประเทศต้นแบบ และการพัฒนาการศึกษาฯ ก็ไม่สอดคล้องกับพื้นฐานของสังคมชนบททำให้เกิดปัญหาความสูญเปล่าทางทรัพยากรที่ทุ่มไปกับการศึกษาทั้งในระดับครอบครัวและสังคม ซึ่งผลการวิจัยนี้ ก็พบชุดความคิดที่มองว่า การไปเรียนแล้วเสียคนหรือเอาดีไม่ได้ การเรียนในระดับปริญญาไม่ได้สร้างสมรรถนะให้คนได้อย่างแท้จริง ระบบการศึกษาในชนบทด้อยคุณภาพ และ การเล่าเรียนเป็นเหตุให้ครอบครัวประสบความยากลำบาก ดังนั้น จึงมีแง่มุมหนึ่งที่พบอยู่ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์วาทกรรมด้านการศึกษา คือ ลักษณะพลวัตของเพลงลูกทุ่งสามารถดำรงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยที่สั่งสมมายาวนาน รวมทั้งผสมผสานไปกับวัฒนธรรมกระแสนิยมต่าง ๆ ได้อย่างมีศิลปะ ทำให้เพลงลูกทุ่งมีบทบาทในการช่วยปรับปรนสังคมชนบทไทยเข้าสู่กระแส การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามพลวัตของวาทกรรมการพัฒนาในยุคสมัยต่าง ๆ ได้โดยไม่ให้นำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรง แต่มีช่องทางลดความกดดันด้วยลักษณะที่เปิดพื้นที่ให้เอกลักษณ์ของท้องถิ่น และเป็นทางระบายความคับข้องใจต่อระบบสังคมต่าง ๆ ของชาวชนบท ยิ่งไปกว่านั้น การที่ศิลปะเพลงลูกทุ่งมีฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยหมายถึงการตระหนักถึงศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมของชาวชนบท อันเป็นหนทางที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค ดังที่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ประเวศ วะสี ราษฎรอาวุโส (2547)²¹ กล่าวว่า การขาดศักดิ์ศรีทำให้เกิดความบีบคั้น เป็นทุกขภาวะ ขาดความภูมิใจและความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งส่งผลลบสังคมในทุก ๆ ทางรวมทั้งทำให้เกิดความรุนแรงด้วย²² เพลงลูกทุ่งจึงเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยสามารถเผชิญสภาวะของการเปลี่ยนผ่านของกระแสวาทกรรมหลากหลายรูปแบบในโลกไร้พรมแดนได้โดยสันติ

¹⁹ ปิยลักษณ์ โพธิ์สุวรรณ. "ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย." กระแสวัฒนธรรม

19. ฉ. 36, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 74-81.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-81.

²¹ ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2547), หน้า 4)

²² อ้างอิงแล้ว, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2547), หน้า 4.

9. เอกสารอ้างอิง

- จินตนา ดำรงค์เลิศ. วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น พิมพ์ครั้งที่ 6. 2560
- ประเวศ วะสี. การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพมหานคร หมอชาวบ้าน, 2547
- ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. “ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย”. กระแส วัฒนธรรม 19. ฉบับที่ 36 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 79.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556
- เมตตา สุตาจิตธอาภา. ภาษาศาสตร์ประยุกต์: สหวิทยาการเพื่อการแก้ปัญหาด้านภาษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561
- ราชบัณฑิตยสภา. พจนานุกรมศัพท์มานุษยวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561
- วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527; 110, อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด, การศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์, 2539
- ศิริพร ภักดีผาสุก. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561
- สามชาย ศรีสันต์. การศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรม, หน้า 11. จากเว็บไซต์ <https://www.academia.edu/8914584>. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2563
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532
- Muthukumaraswamy. M.D., *Folklore as discourse*, 2006, p. 55, <https://books.google.com>. (accessed April 15, 2020).

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง*

THE TOURISM MANAGEMENT MODEL OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN THE CENTRAL CHAO PHRAYA RIVER BASIN

วิเชษฐ หลุดพา^{*}

Vichet Ludpa

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-10-20

Accepted: 2020-12-31

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^{**}

Somsak Srisontisuk

ยุภาพร ยุภาศ^{***}

Yupaporn Yupas

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ และมีหน่วยวิเคราะห์เป็นระดับองค์กร คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จำนวน 200 ตัวอย่าง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 5 จังหวัด ที่ ระดับความเชื่อมั่น 95 % โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในแต่ละจังหวัด ดังนี้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 80 องค์กร จังหวัดปทุมธานี จำนวน 40 องค์กร จังหวัดนนทบุรีจำนวน 40 องค์กร จังหวัดอ่างทองจำนวน 40 องค์กร และ จังหวัด สิงห์บุรีจำนวน 40 องค์กร โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ใน 7 ประเด็น คือ ปัจจัยด้านลักษณะบุคคล ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านการจัดการภาครัฐประกอบด้วย ด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการแนวใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการจัดการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางอย่างยั่งยืน

** นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของปัจจัยดังกล่าวข้างต้นเพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางต่อไป

จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางนั้นมีปัจจัยด้านต่างสัมพันธ์และส่งผลเชื่อมโยงต่อกันดังนี้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ ปัจจัยด้านบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหารส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการเน้นบุคลากรที่ ปัจจัยด้านทรัพยากรส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวางแผนกลยุทธ์และด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดการความรู้ และปัจจัยด้านลักษณะบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์และการเน้นบุคลากร ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังนั้นจากรูปแบบและความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งให้เห็นว่าในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางควรคำนึงถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามบริบทของขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางต่อไป

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว, ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางของไทย, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ABSTRACT

This research is a quantitative research with the objective of studying is finding the factors affecting tourism management of local administrative organizations and the tourism management model of local administrative organizations in the Central Chao Phraya Basin. The unit of analysis is organizational level of the local government organization in the Phra Nakhon Si Ayutthaya Pathum Thani Province Nonthaburi Province Ang Thong Province and Sing Buri province, namely the administrators and personnel of the local government organization. The sample size is 200 samples by using a simple random sampling with acceptable confidence levels of 95% (Yamane, 1973), which divided into sample groups of administrative organizations in each province as follows: Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, amount 80 organizations, Pathum Thani Province, 40 organizations, Nonthaburi Province, 40 Organizations, Ang Thong Province, 40 Organizations and Sing Buri Province, 40 Organizations

In addition, collect data by using 7 point to find out the tourism model and effect factors in 7 issues, namely the Personal characteristics, Human factors, Management structure factors, Resource factor, Host factor, Participation factors and Government management factors which consisting of Organization Strategic planning, Customer focus and marketing, Data analysis and

knowledge management, Personnel focus and focus on practice and study the relationship and connection of the above factors in order to determine the tourism management model of the local government organization in the Central Chao Phraya River Basin.

The study results, found that the tourism management model of the local administrative organizations in the Central Chao Phraya River Basin is related to the following 7 factors as follow: first, the Participation factors affect government management in data analysis and knowledge management at the significant level of 0.05. Second, the Personnel factors affect the management of government in Customer focus and marketing, Data analysis and knowledge management, Personnel focus and focus on practice at the significant level of 0.05. Third, the administrative structure factor has an effect on the management of the public sector in focusing on the personnel at the significant level of 0.05. Fourth, The Resource factor affects the management of the government in Strategic planning, Customer focus and marketing, Data analysis and knowledge management, Personnel focus and focus on practice at the significant level of 0.05. Fifth, the host factor affects the government management in Strategic planning, Data analysis and knowledge management at the significant level 0.05. Finally, the personal characteristic factors affecting the management of the public sector in Organization Strategic planning and personnel focus at the significance level of 0.05.

Therefore, the Tourism management of local government organizations in the central Chao Phraya Basin, should be considered the above factors in order to lead to efficiency and effectiveness for tourism management of the local government organization in the central Chao Phraya River Basin area.

Keywords: Tourism Management Model, Central Chao Phraya River Basin of Thailand, Local Administrative Organization

1. บทนำ

การท่องเที่ยวของไทยถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถทำรายได้ให้กับประเทศไทยมากเป็นอันดับต้นของประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ ของกลุ่มอาเซียนและของโลก โดยประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 22.35 ล้านคน ในปี 2555 เป็น 32.59 ล้านในปี 2559 ส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยวโดยในปี 2555 มีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 0.98 ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 1.64 ล้านล้านบาท ในปี 2559 คิดเป็นอัตราการขยายตัว

เฉลี่ยร้อยละ 16.70 ต่อปี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอันจะส่งผลให้ความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ¹

แต่อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นการแข่งขันค่อนข้างสูง ดังนั้นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวควรมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับพื้นที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยการบริหารจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและเอื้อต่อการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและผู้ประกอบการ ตาม พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ. ศ. 2542 ว่าด้วยการกำหนดหน้าที่ในการบริหารกิจการสาธารณะ ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินการและการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น จึงถือได้ว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลางเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาและค้นหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำปัจจัยที่ได้สู่การกำหนดรูปแบบแนวทางและวิธีการในการบริหารจัดการในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลางได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพและบริบทของพื้นที่²

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบและแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง และขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัจจัยและความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านลักษณะบุคคล ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านการจัดการภาครัฐประกอบด้วย ด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ เพื่อกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี

¹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564).

(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2560).

² โกวิทย์ พวงงาม, การปกครองท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2550).

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยในทางสถิติเพื่อยืนยันปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง โดยหน่วยวิเคราะห์ คือ ระดับองค์กร ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี โดยการเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีปัจจัยในการศึกษา ดังนี้ ปัจจัยด้านลักษณะบุคคล ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านการจัดการภาครัฐประกอบด้วย ด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ โดยมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลางทั้งสิ้น 376 แห่ง ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 158 แห่ง จังหวัดปทุมธานี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 65 แห่ง จังหวัดนนทบุรี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 46 แห่ง จังหวัดอ่างทอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 65 แห่ง และจังหวัดสิงห์บุรี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 42 แห่ง³ โดยเก็บข้อมูลจากตัวแทนองค์กร โดยการสุ่มอย่างง่ายจำนวน 200 ตัวอย่าง ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี

เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิด (Closed-ended Questionnaire) ที่นำไปสู่การศึกษารูปแบบและความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางโดยแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลโดยทั่วไป และส่วนที่ 2 เป็นชุดคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ ปัจจัยด้านทรัพยากรและปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และ ปัจจัยด้านการจัดการภาครัฐประกอบด้วย ด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ โดยเป็นข้อคำถามเป็นแบบ Rating Scale ตามแบบของ Likert

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามแจกให้กลุ่มตัวอย่างในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 200 ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง โดยผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างกลุ่มการท่องเที่ยวลุ่มน้ำ

³ กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558)

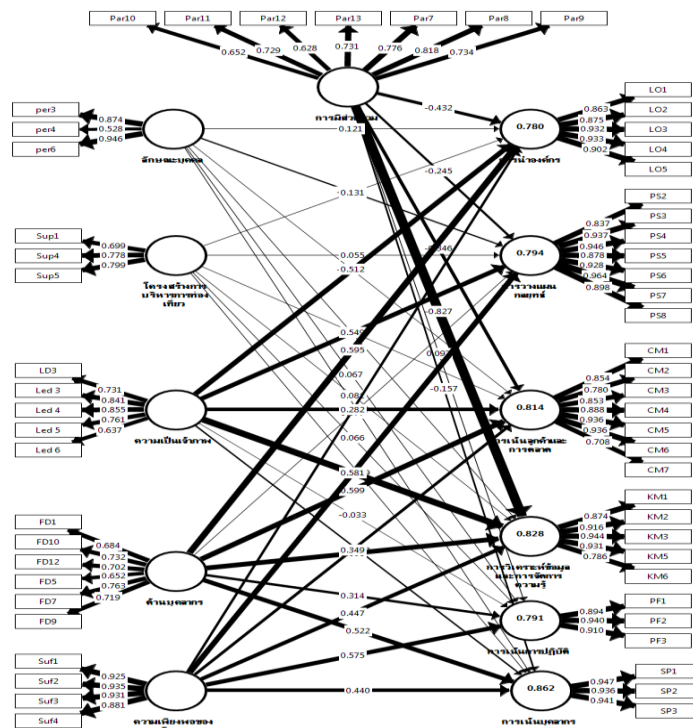
เจ้าพระยาตอกลาง ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 80 ตัวอย่าง จังหวัดปทุมธานีจำนวน 40 ตัวอย่าง จังหวัดนนทบุรี 40 ตัวอย่าง จังหวัดอ่างทอง 40 ตัวอย่าง และจังหวัดสิงห์บุรี 40 ตัวอย่าง ที่ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และ ระดับความเชื่อมั่น 95 % (Yamane, 1973) และนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และเพื่ออธิบายข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่ออธิบายรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอกลาง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอกลาง และวิเคราะห์อำนาจการทำนายแนวโน้มของปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอกลาง และวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้าง โดยใช้ PLS-SEM เพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอกลางต่อไป

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอกลาง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอกลางในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้ 1) ปัจจัยด้านบุคคล 2) ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร 3) ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ 4) ปัจจัยด้านทรัพยากร และ 5) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอกลาง ได้ดังรูปด้านล่าง โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอกลางมีความเชื่อมโยงของรูปแบบดังนี้ รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอกลางนั้นมีปัจจัยด้านต่างสัมพันธ์และส่งผลเชื่อมโยงต่อกันดังนี้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ ปัจจัยด้านบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหารส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการเน้นบุคลากรที่ ปัจจัยด้านทรัพยากรส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การเน้นลูกค้าและการตลาด การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ การเน้นบุคลากร และด้านการเน้นปฏิบัติ ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการวางแผนกลยุทธ์และด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดการความรู้ และปัจจัยด้านลักษณะบุคคลส่งผลต่อการจัดการภาครัฐด้านการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์และการเน้นบุคลากร ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังรูปที่ 1

ภาพประกอบที่ 1: รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง

จากรูปที่ 1 แสดงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ซึ่งสามารถประเมินรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง (Measurement Model Evaluation) โดยการใช้สถิติ PLS-SEM ในการวิเคราะห์และประเมินรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางดังนี้

1) การวิเคราะห์การทดสอบน้ำหนักองค์ประกอบภายนอก (Outer loadings) ค่าความเที่ยงตรง (Reliability) โดยการวิเคราะห์ค่าค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (Composite Reliability) หรือ CR และการวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย (Average Variance Extract) หรือ AVE

โดยองค์ประกอบของข้อคำถามมีค่าโดยประมาณ 0.7 ขึ้นไปทุกค่าจึงสามารถวัดค่าตัวแปรแฝงนั้นๆ ได้และค่าความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย (Average Variance Extract) หรือ AVE มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.5 แสดงว่าตัวแปรแฝงสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรบ่งชี้ได้มากกว่าร้อยละ 50⁴ ซึ่งปัจจัยการเน้นบุคลากร (SP) ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) การเน้นการปฏิบัติ (PF) การวางแผนกลยุทธ์ (PS) การนำองค์กร (LO) การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ (KM) การเน้นลูกค้าและการตลาด (CM) ลักษณะบุคคล (Per)

⁴ Joseph F. Hair, Jr., Tomas M., Hult Michigan, East Lansing Christian Ringle., & Germany Marko

Sarstedt. (2014). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). USA: Sage

ความเป็นเจ้าภาพ (Led) โครงสร้างการบริหารการท่องเที่ยว (Sup) การมีส่วนร่วม (Par) และ ด้านบุคลากร (FD) โดยมีค่าความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย (AVE) คือ 0.886, 0.843, 0.836, 0.834, 0.813, 0.796, 0.73, 0.646, 0.592, 0.577, 0.528, และ 0.503 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่าตัวแปรแฝงแต่ละตัวสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรบ่งชี้ที่เป็นองค์ประกอบได้ดี นอกจากนั้นยังพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ ซึ่งมีค่าโดยประมาณ 0.7 ขึ้นไปทุกองค์ประกอบแสดงว่าตัวแปรทุกตัวในงานวิจัยนี้มีความน่าเชื่อถือ โดยสามารถเรียงลำดับความน่าเชื่อถือจากมากไปน้อยได้ดังนี้ การวางแผนกลยุทธ์ (PS) การเน้นบุคลากร (SP) ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) การนำองค์กร (LO) การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ (KM) การเน้นลูกค้าและการตลาด (CM) การเน้นการปฏิบัติ (PF) การมีส่วนร่วม(Par) ความเป็นเจ้าภาพ (Led) ด้านบุคลากร (FD) ลักษณะบุคคล (Per) และ โครงสร้างการบริหารการท่องเที่ยว (Sup) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (Composite Reliability) หรือ CR คือ 0.972, 0.959, 0.956, 0.956, 0.951, 0.949, 0.939, 0.886, 0.878, 0.859, 0.838, และ 0.803 ตามลำดับ โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: แสดงผลการวิเคราะห์น้ำหนักองค์ประกอบ ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง และการวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ยของรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง

ปัจจัย	ข้อคำถาม	น้ำหนัก องค์ประกอบ (loadings)	ความ แปรปรวน ที่สกัดได้ เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ ความเที่ยง ประกอบ (CR)
การเน้น บุคลากร (SP)			0.886	0.959
	หน่วยงานของท่านจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันความพึงพอใจของบุคลากรในการทำงานด้านการท่องเที่ยว (SP1)	0.947		
	หน่วยงานของท่านจัดทำแผนสร้างความผูกพันและความพึงพอใจของบุคลากรในการทำงานด้านการท่องเที่ยว (SP2)	0.936		
	หน่วยงานของท่านมีระบบการประเมินความผูกพัน ความพึงพอใจและการสร้างแรงจูงใจของบุคลากร ในการทำงานด้านการท่องเที่ยว(SP3)	0.941		
ความ เพียงพอ ของ ทรัพยากร (Suf)			0.843	0.956
	หน่วยงานของท่านมีบุคลากรเพียงพอสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Suf1)	0.925		
	หน่วยงานของท่านมีงบประมาณเพียงพอสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Suf2)	0.935		
	หน่วยงานของท่านมีวัสดุและอุปกรณ์เพียงพอสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Suf3)	0.931		
	หน่วยงานของท่านมีรูปแบบการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (Suf4)	0.881		

ปัจจัย	ข้อความ	น้ำหนักองค์ประกอบ (loadings)	ความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (CR)
การเห็นการปฏิบัติ (PF)			0.836	0.939
	หน่วยงานของท่านจัดทำข้อกำหนดที่สำคัญของกระบวนการทำงานด้านการท่องเที่ยวตามความต้องการของผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้านการท่องเที่ยว (PF1)	0.894		
	หน่วยงานของท่านมีวิธีการสื่อสารมาตรฐานการปฏิบัติงานให้บุคลากรทราบ เช่น การประชุม หนังสือเวียน ตัวอย่างกิจกรรม/ โครงการในการปรับปรุงกระบวนการ (PF2)	0.940		
	หน่วยงานของท่านมีการติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อนำมาปรับปรุงกระบวนการด้านการท่องเที่ยว (PF3)	0.910		
การวางแผนกลยุทธ์ (PS)			0.834	0.972
	หน่วยงานของท่านระบุรับผิดชอบในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน (SP2)	0.837		
	หน่วยงานของท่านแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงในการถ่ายทอดเป้าประสงค์ กลยุทธ์ และค่าเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจน (SP3)	0.937		
	หน่วยงานของท่านมีส่วนร่วมของผู้บริหาร บุคลากร ประชาชน ภาคเอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในกระบวนการวางแผนด้านการท่องเที่ยว (SP4)	0.946		
	หน่วยงานของท่านมีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว (SP5)	0.878		
	หน่วยงานของท่านแสดงกิจกรรมที่นำ Best Practice มาถ่ายทอดในองค์การด้านการท่องเที่ยว (SP6)	0.928		
	หน่วยงานของท่านสรุปผลการดำเนินงาน และประเมินผลด้านการท่องเที่ยว (SP7)	0.964		
	หน่วยงานของท่านนำผลที่ได้จากการประเมินผลด้านการท่องเที่ยว มาจัดทำข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้นในอนาคต (SP8)	0.898		
การนำองค์กร (LO)			0.813	0.956
	หน่วยงานของท่านมีแนวทาง/วิธีการในการกำหนดทิศทางในการท่องเที่ยว เช่น มีแผนภาพ (Flow Chart) ของกระบวนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว (LO1)	0.863		
	หน่วยงานของท่านมีแนวทาง/ช่องทางในการสื่อสารทิศทางขององค์กรด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง	0.875		

ปัจจัย	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ (loadings)	ความ แปรปรวน ที่สกัดได้ เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ ความเที่ยง ประกอบ (CR)
	(LO2)			
	หน่วยงานของท่านมีการติดตาม ประเมินผล ทบทวน แนว ทางการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (LO3)	0.932		
	หน่วยงานของท่านมีการสรุปผลการดำเนินการติดตามและ ทบทวนแนวทาง/ วิธีการในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว (LO4)	0.933		
	หน่วยงานของท่านนำผลการทบทวนผลการดำเนินงาน ด้านการท่องเที่ยวไปปรับปรุง (LO5)	0.902		
การ วิเคราะห์ ข้อมูลและ การจัดการ ความรู้ (KM)			0.796	0.951
	หน่วยงานของท่านมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้เป็นในการ ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว (KM1)	0.874		
	หน่วยงานของท่านมีการทบทวนข้อมูลที่ใช้เป็นในการ ดำเนินการหรือติดตามกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว (KM2)	0.916		
	หน่วยงานของท่านมีแนวทางการปรับปรุงฐานข้อมูลด้าน การท่องเที่ยวได้อย่างครบถ้วน (KM3)	0.944		
	หน่วยงานของท่านมีฐานข้อมูลที่ครอบคลุม ถูกต้อง และ ทันสมัย ของผลการดำเนินงานของตัวชี้วัดด้านการ ท่องเที่ยว (KM5)	0.931		
	หน่วยงานของท่านมีช่องทางให้ประชาชนสามารถสืบค้น ข้อมูลหรือความรู้ด้านการท่องเที่ยวผ่านระบบเทคโนโลยี สารสนเทศได้ (KM6)	0.786		
การเห็น ลูกค้าและ การตลาด (CM)			0.730	0.949
	หน่วยงานของท่านมีกลุ่มผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ เชื่อมโยงสอดคล้องกับการท่องเที่ยว (CM1)	0.854		
	หน่วยงานของท่านมีช่องทางการรับฟังความต้องการ ผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เชื่อมโยงสอดคล้องกับการ ท่องเที่ยว (CM2)	0.780		
	หน่วยงานของท่านมีระบบการจัดการข้อร้องเรียน/ ข้อเสนอแนะ/ ข้อคิดเห็นด้านการท่องเที่ยว (CM3)	0.853		
	หน่วยงานของท่านมีผู้รับผิดชอบ/กลุ่มงานที่เป็น ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับข้อร้องเรียน/ข้อเสนอแนะ/ ข้อคิดเห็น ด้านการท่องเที่ยว (CM4)	0.888		
	หน่วยงานของท่านมีการนำข้อร้องเรียน/ข้อเสนอแนะ/ ข้อคิดเห็น/ คำชมเชย จากการรับฟังในช่องทางต่างๆ มา ปรับปรุงคุณภาพการให้บริการหรือการปฏิบัติงานด้านการ	0.936		

ปัจจัย	ข้อความถาม	น้ำหนักองค์ประกอบ (loadings)	ความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (CR)
	ท่องเที่ยว (CM5)			
	หน่วยงานของท่านมีระบบหรือวิธีการ หรือกลไกในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการท่องเที่ยว (CM6)	0.936		
	หน่วยงานของท่านรายงาน หรือเผยแพร่ผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวให้กับประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง (CM7)	0.708		
ลักษณะบุคคล (Per)			0.646	0.838
	รายได้ (Per3)	0.874		
	ตำแหน่ง (Per4)	0.528		
	ระดับการศึกษา (Per6)	0.946		
ความเป็นเจ้าภาพ (Led)			0.592	0.878
	ผู้บริหารในหน่วยงานของท่านสามารถควบคุมและติดตามงานด้านการท่องเที่ยวและมีผลปฏิบัติงานตามแผน (Led3)	0.841		
	ผู้บริหารในหน่วยงานของท่านสามารถควบคุมการใช้งบประมาณด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ตามแผน (Led4)	0.855		
	ผู้บริหารในหน่วยงานของท่านบริหารงานด้านการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความต้องการของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องเป็นหลักในการบริหาร (Led5)	0.761		
	ผู้บริหารในหน่วยงานของท่านบริหารงานด้านการท่องเที่ยวได้ตรงตามความคาดหวังและความต้องการของผู้รับบริการ (Led6)	0.637		
	ผู้บริหารในหน่วยงานของท่านใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว (LD3)	0.731		
โครงสร้างการบริหาร การท่องเที่ยว (Sup)			0.577	0.803
	ผู้บังคับบัญชาเห็นคุณค่าและมอบหมายงานที่สำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้ท่านรับผิดชอบ	0.699		
	ความก้าวหน้าในการทำงานของท่านขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในการทำงานเป็นสำคัญ	0.778		
	ท่านมั่นใจว่างานที่ท่านอยู่มีความมั่นคงและเป็นหลักประกันให้แก่ครอบครัวได้	0.799		
การมีส่วนร่วม			0.528	0.886

ปัจจัย	ข้อความถาม	น้ำหนักองค์ประกอบ (loadings)	ความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (CR)
รวม (Par)	ชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่างๆของการบริหารจัดการแนวใหม่ของหน่วยงานท่านเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว	0.776		
	ท่านเห็นว่าการบริหารจัดการแนวใหม่เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวสามารถแก้ปัญหาในด้านการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน	0.818		
	หน่วยงานของท่านเปิดโอกาสให้ชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามดูผลงานและสภาพปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการแนวใหม่เพื่อการจัดการการท่องเที่ยว	0.734		
	หน่วยงานของท่านเปิดโอกาสให้ชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมต่างๆ ในการการบริหารจัดการแนวใหม่เพื่อการจัดการการท่องเที่ยว	0.652		
	หน่วยงานของท่านเปิดโอกาสให้ชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการวางแผนการบริหารจัดการแนวใหม่เพื่อการจัดการการท่องเที่ยว	0.729		
	หน่วยงานของท่าน ชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการรักษาสีสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	0.628		
	หน่วยงานของท่านชุมชน ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	0.731		
ด้านบุคลากร (FD)			0.503	0.859
	การทำงานด้านการท่องเที่ยวทำให้ท่านบรรลุเป้าหมายทางสังคมและสิ่งที่ใฝ่ฝันซึ่งมีความสำคัญต่อท่าน	0.684		
	ท่านได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างสิ่งใหม่ๆในการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวแก่องค์กร	0.652		
	ท่านพยายามทำให้คนที่ท่านร่วมงานด้านการท่องเที่ยวกับท่านเกิดความพึงพอใจในตัวท่านมากที่สุด	0.763		
	ท่านมีความเข้าใจต่อความต้องการและเป้าหมายขององค์กรจึงพยายามทำงานหนักเพื่อให้งานด้านการท่องเที่ยวสำเร็จตามเป้าหมาย	0.719		
	ท่านมีความผูกพันต่อองค์กรและทำงานเพิ่มเติมด้วยความรับผิดชอบต่อองค์กรด้วยความสามารถที่ดีที่สุดของท่านในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว	0.732		

ปัจจัย	ข้อคำถาม	น้ำหนักองค์ประกอบ (loadings)	ความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย(AVE)	สัมประสิทธิ์ความเที่ยงประกอบ (CR)
	ท่านมีความสามารถในการบริหารจัดการงานด้านการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง	0.702		

2) การทดสอบความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) การทดสอบความตรงเชิงจำแนก คือ การทดสอบว่าตัวแปรสังเกตหรือตัววัดของ Construct หนึ่งจะต้องแยกขาดจากกันกับตัววัดของ construct อื่นในระดับของตัวแปรแฝงและระดับตัวแปรสังเกตหรือข้อคำถาม (Item) ซึ่งการทดสอบระดับตัวแปรแฝงจะพิจารณาความตรงเชิงจำแนกด้วยเกณฑ์ Fornell-Larcker (Fornell-Larcker Criterion) การทดสอบความตรงเชิงจำแนกในระดับตัวแปรแฝง จะพิจารณาจากค่ารากที่สองของความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย ($\sqrt{AVE}$) ของตัวแปรแฝงแต่ละตัวกับค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงอื่นในโมเดล พบว่าค่า ความแปรปรวนที่สกัดได้เฉลี่ย ($\sqrt{AVE}$) ของตัวแปรแฝงแต่ละตัวในงานวิจัยนี้มีค่ามากกว่าค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงนั้นกับตัวแปรแฝงอื่นในโมเดลยกกำลังสอง ซึ่งแสดงว่าตัววัดของตัวแปรแฝงแต่ละตัวของงานวิจัยนี้มีความตรงเชิงจำแนกเพียงพอ โดยตัววัดของ Construct หนึ่งจะแยกขาดจากกันกับตัววัดของ Construct อื่น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: แสดงค่าความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) วัดด้วยเกณฑ์ของ Fornell-Larcker (Fornell-Larcker Criterion)

	Lo	Per	PS	KM	PF	SP	CM	Led	Suf	FD	Per	Sup
Lo	0.902											
Par	0.657	0.726										
PS	0.792	0.676	0.913									
KM	0.821	0.558	0.815	0.892								
PF	0.770	0.576	0.778	0.771	0.915							
SP	0.856	0.633	0.757	0.897	0.835	0.941						
CM	0.869	0.643	0.85	0.848	0.777	0.799	0.854					
Led	0.603	0.668	0.650	0.512	0.497	0.557	0.584	0.769				
Suf	0.736	0.473	0.786	0.82	0.844	0.834	0.795	0.402	0.918			
FD	0.836	0.693	0.739	0.840	0.798	0.866	0.857	0.590	0.737	0.710		
Per	-	-0.176	-0.364	-0.265	-0.140	-0.117	-0.250	-0.176	-0.163	-0.288	0.804	
	0.134											
Sup	0.499	0.52	0.417	0.425	0.385	0.464	0.362	0.497	0.251	0.485	-0.181	0.760

3) การทดสอบสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (Coefficient determinant) การประเมินรูปแบบเชิงโครงสร้างในงานวิจัยนี้ประกอบไปด้วยค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจของ 6 ตัวแปร คือ การเน้นบุคลากร (SP) ต่อความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) ด้านบุคลากร (FD) และ ลักษณะบุคคล (Per) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.862 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 86.20, ด้านการ

วิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ (KM) ต่อ การมีส่วนร่วม (Par) ความเป็นเจ้าภาพ (Led) ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และด้านบุคลากร (FD) มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.828 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 82.80, การเน้นลูกค้าและการตลาด(CM) ต่อความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และด้านบุคลากร (FD) มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.814 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 81.40, ปัจจัยด้านการวางแผนกลยุทธ์ (PS) ต่อความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และลักษณะบุคคล (Per) มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.794 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 79.40, ปัจจัยด้านการเน้นการปฏิบัติ (PF) ต่อ ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และลักษณะบุคคล (Per) มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.791 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 79.10 และปัจจัยด้านการนำองค์กร (LO) ต่อ ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) ด้านบุคลากร (FD) และด้านลักษณะบุคคล (Per) มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเท่ากับ 0.780 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงซึ่งมีอำนาจการทำนายรูปแบบได้สูงถึงร้อยละ 78.00 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3: แสดงค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (Coefficient of Determinant – R Square)

ปัจจัย	R Square	R Square Adjusted
การเน้นบุคลากร (SP)	0.862	0.853
การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้(KM)	0.828	0.817
การเน้นลูกค้าและการตลาด(CM)	0.814	0.802
การวางแผนกลยุทธ์ (PS)	0.794	0.781
การเน้นการปฏิบัติ (PF)	0.791	0.777
การนำองค์กร (LO)	0.780	0.765

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวทางในการดำเนินการในด้านต่างๆเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเน้นการดำเนินการด้านการจัดการการท่องเที่ยวด้านการพัฒนาบุคลากรควรพิจารณาปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) ปัจจัยด้านบุคลากร (FD) และ ปัจจัยด้านลักษณะบุคคล (Per) หากเน้นดำเนินการด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้ (KM) ควรพิจารณาปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม (Par) ความเป็นเจ้าภาพ (Led) ความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และด้านบุคลากร (FD) หากเน้นการจัดการด้านการเน้นลูกค้าและการตลาด(CM) ควรพิจารณาปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และด้านบุคลากร (FD) หากเน้นการจัดการด้านการวางแผนกลยุทธ์ (PS) ควรพิจารณาปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และลักษณะบุคคล (Per) หากเน้นการจัดการด้านการเน้นการปฏิบัติ (PF) ควรพิจารณาปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) และลักษณะบุคคล (Per) หากเน้นการจัดการด้านการนำองค์กร (LO)ควรพิจารณาปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากร (Suf) ด้านบุคลากร (FD) และด้านลักษณะบุคคล (Per) ซึ่งมีอำนาจในการทำนายได้ในระดับสูงสำหรับรูปแบบและ

แนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

5. สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง พบว่า ปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ความเป็นเจ้าภาพ ด้านบุคคล ด้านทรัพยากร การมีส่วนร่วม ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเพียงพอของทรัพยากรและด้านบุคคล ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านการเน้นบุคลากร (SP) การวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการความรู้(KM) การเน้นลูกค้าและการตลาด(CM) การวางแผนกลยุทธ์ (PS) การเน้นการปฏิบัติ (PF) การนำองค์กร (LO) ซึ่งเป็นแนวทางในการนำสู่การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพควรสนับสนุนด้านทรัพยากรทั้งด้านบุคคล งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ในการบริหารด้านการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Juan Plabo, Juan Ignacio, Pulido-Fernández, Marcelino Sánchez-Rivero ที่พบว่าการส่งเสริมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและทรัพยากรจะส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจทั้งนี้อาจเป็นเพราะการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวซึ่งล้วนต้องได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรอย่างเพียงพอและการใช้ทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่า อันจะนำไปสู่การตัดสินใจในการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องได้รับการสนับสนุนและทรัพยากรอย่างเพียงพอเพื่อส่งผลต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป⁵ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lahav, Tamar, Mansfeld, Yoel & Avraham, Eli ที่พบว่า งบประมาณและสื่อการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองและชนบทมีผลต่อการตัดสินใจเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับการได้รับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นในการจัดสรรงบประมาณสำหรับการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวและประสิทธิผลในการบริหารด้านการท่องเที่ยว⁶

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวควรคำนึงถึงปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหาร ความเป็นเจ้าภาพ ด้านบุคคล ด้านทรัพยากร การมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวสู่ความสำเร็จที่สอดคล้องกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

⁵ Juan Plabo, Juan Ignacio, Pulido-Fernández, and Marcelino Sánchez-Rivero. (2013). **Does Tourism Growth Influence Economic Development?**. Journal of Travel Research, 54(2), 206-221.

⁶ Lahav, Tamar, Mansfeld, Yoel and Avraham, Eli. (2013), Factors Inducing National Media Coverage for Tourism in Rural versus Urban Areas: The Role of Public Relations. . **Journal of Travel and Tourism Marketing**, 30(4), 291-307.

ต่อไป นั่นคือในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ควรจะสนับสนุนปัจจัยด้านทรัพยากรปัจจัยด้านความเป็นเจ้าภาพ ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จากผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความเพียงพอของทรัพยากรและด้านบุคคลถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ดังนั้นเพื่อเป็นการลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะร่วมมือกันกับหน่วยงานต่างๆและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในการดำเนินงานและการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลางเป็นการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งเป็นการวิจัยในภาพกว้างดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความเฉพาะเจาะจงในแต่ละพื้นที่มากขึ้นเพื่อนำสู่การแก้ไขในแต่ละพื้นที่อย่างเฉพาะเจาะจงต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย**. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564)**. กรุงเทพมหานคร สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2560
- โกวิทย์ พวงงาม. **การปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2550.
- Joseph F. Hair. Jr., Tomas M., Hult Michigan. **East LansingChristian Ringle., & GermanyMarko Sarstedt**. (2014). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). USA: Sage
- Juan Plabo, Juan Ignacio. Pulido-Fernández, and Marcelino Sánchez-Rivero. (2013). **Does Tourism Growth Influence Economic Development?**. Journal of Travel Research, 54(2), 206-221.
- Lahav, Tamar, Mansfeld, Yoel and Avraham. Eli. (2013), Factors Inducing National Media Coverage for Tourism in Rural versus Urban Areas: The Role of Public Relations. . **Journal of Travel and Tourism Marketing**, 30(4), 291-307.

ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา
ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิด
ของจังหวัดจันทบุรีและตราด

THE COMMUNITY POTENTIAL ON INTEGRATIVE DEVELOPMENT IN
THAILAND - CAMBODIA BORDER STEPPING TOWARDS THE ASEAN
COMMUNITY: THE CASE STUDY OF 2 DISTRICTS IN LANDMINE AREAS
OF CHANTHABURI AND TRAT

กนกวรรณ อยู่ไสว *

Kanokwan Yusawai

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

จำลอง แสนเสนาะ **

Chmiong Saensanoh

พรทิwa อาชีวะ ***

Porntiwa Archeewa

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาและ
ปัจจัยเชิงบริบทที่มีผลต่อศักยภาพของชุมชน ในเขตทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนไทย -กัมพูชาบริเวณจังหวัด
จันทบุรีและตราดช่วงการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน วิธีวิทยาที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นวิธีวิทยาเชิงคุณภาพแนว
กรณีศึกษา โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ และการสังเกตการณ์ ข้อค้นพบจาก
การศึกษาพบว่า ชุมชนยังไม่มีความสามารถในการเก็บกู้ทุ่นระเบิด แต่มีศักยภาพทางด้านการวิเคราะห์ปัญหา
เกี่ยวกับการพัฒนา การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา การพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนา รวมถึงการติดตาม
และประเมินโครงการพัฒนา เนื่องจากชุมชนมีความพร้อมในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม ความ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏรำไพพรรณี

*** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คาดหวังที่จะประสานทุนทางเศรษฐกิจจากองค์กรภายนอกชุมชน การเห็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ตลอดจนจนถึงการมีองค์กรกลางที่เป็นเวทีเครือข่ายในการขับเคลื่อน

คำสำคัญ: ศักยภาพชุมชน, การพัฒนาเชิงบูรณาการ, การจัดการทุนระเบิด

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the community potential reflecting the participation for development and to examine the contextual factors affecting the community potential in developing the landmine areas in Thailand-Cambodia Border in Chanthaburi and Trat in the time of stepping towards the ASEAN Community. The research methodology used was based on the case study. And the study of document paper, qualitative interview, and participatory observation were used in this research. The research was found the people had no abilities to remove the landmines but had potential in analyzing the problem, alternative search for development, readiness for development plan, monitoring, and project evaluation. This resulted from the readiness of cultural and social capital in the community, the expectation of economic capital connection with the organization outside the community, mutual benefits in developing the border areas as well as the host organization including with the municipality and usual community organization working as the network forum to promote the development.

Keywords: Potential of community, Integrated development, Land mine management

1. บทนำ

ปัญหาวิถีชีวิตพื้นที่ชุมชนชายแดนของไทยในภาคตะวันออก และการสร้างกลไกความร่วมมือเพื่อให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ ยังผลสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนชายแดนภาคตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา จะมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างในอนาคต เมื่อประเทศไทยได้กลายเป็นประเทศหนึ่งในประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นไป เนื่องจากสถานภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนจากการเป็นรัฐชาติ (Nation State) มาเป็นภูมิภาคที่มีสถานะไร้พรมแดนมากขึ้น กล่าวคือในปัจจุบันประเทศไทยเป็นรัฐชาติที่เป็นสมาชิกของอาเซียน หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nation : ASEAN) อาเซียนก่อตั้งขึ้นโดยปฎิญญากรุงเทพฯ ซึ่งได้ลงนามที่วังสราญรมย์ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจ อันดีต่อกันระหว่างประเทศในภูมิภาค ชำรงไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพและความมั่นคงทางการเมือง สร้างสรรค์ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การกีดกันอยู่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิก เมื่อแรกก่อตั้งในปี 2510 อาเซียน มีสมาชิก 5 ประเทศ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ต่อมา

บรูไนดารุสซาราม ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในวันที่ 8 มกราคม 2527 เวียดนามได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2538 ลาวและพม่า เข้าร่วมเป็นสมาชิกในวันที่ 23 กรกฎาคม 2540 และกัมพูชาเข้าร่วมเป็นสมาชิกในวันที่ 30 เมษายน 2542 การเข้าร่วมของประเทศสมาชิกใหม่เหล่านี้สอดคล้องกับปฏิญญาอาเซียน ซึ่งระบุไว้ว่า อาเซียนพร้อมรับทุกประเทศที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พร้อมจะรับเป้าหมาย หลักการ และวัตถุประสงค์ขององค์กรที่เป็นสมาชิก สาเหตุการก่อตั้งอาเซียน (ประเทศ ผู้ร่วมก่อตั้ง ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์) เห็นว่าการก่อตั้งองค์กรความร่วมมือระดับภูมิภาคจะสามารถป้องกันการเกิดความขัดแย้งและส่งเสริมระบอบข้อพิพาทโดยสันติวิธี ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน¹

ความพยายามก้าวสำคัญของอาเซียนที่จะก่อให้เกิดการรวมตัวให้เป็นเนื้อเดียวกันมากขึ้นของอาเซียน ก็คือการเป็นประชาคมอาเซียน ประชาคมอาเซียนมีเสาหลักสำคัญของความร่วมมือ 3 เสาหลัก ได้แก่ เสาหลักที่ 1 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC: ASEAN Economic Community) เสาหลักที่ 2 ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASC: ASEAN Security Community) เสาหลักที่ 3 ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC: Socio - Cultural) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ถือว่าเป็นก้าวแรกของการเป็นประชาคมอาเซียน เนื่องจากการร่วมกันทางเศรษฐกิจของประเทศในเขตอาเซียนเพื่อผลประโยชน์ในอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการนำเข้าของสินค้า เดิมจะเริ่มใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2558 แต่เนื่องจากประเทศสมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมจึงเลื่อนไปเป็นวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558²

การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนดังกล่าวย่อมเป็นการขยายโครงสร้างปัญหาความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในรูปแบบใหม่ (Non-Traditional Security) มากขึ้นจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับประเทศอาเซียนด้วยกัน กล่าวคือ

แนวคิดความมั่นคงรูปแบบเก่า (Traditional Security) ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงของชาตินับเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสังคมการเมือง ด้วยเหตุที่ความมั่นคงของชาติหมายรวมถึงการปกป้องวิถีชีวิตของคนในสังคม การดูแลให้สังคมผ่านวิกฤตต่าง ๆ โดยที่สังคมเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด รวมถึงการจัดการความขัดแย้งภายในสังคม โดยทำให้คนในชาติมีวิถีที่จะจัดการกับความเห็นที่ต่างกัน ในลักษณะที่ทำให้ทุกกลุ่มความเห็นมีพื้นที่ดำรงอยู่ในสังคมร่วมกันได้อย่างสันติ และการจัดการความขัดแย้งภายนอกเพื่อให้สังคมไทยดำรงอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านอย่างมีความสมานฉันท์ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงตามแนวคิดในรูปแบบเก่ามุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ 3 ประเภท คือ ประเภทแรก การปกป้องและรักษาเอกราชอธิปไตยของแผ่นดินแดน ประเภทที่สอง การดูแลให้ประชาชนในชาติอยู่เย็นเป็นสุข มีความสามัคคี เคารพซึ่งกันและกัน พร้อมร่วมมือร่วมใจประสานพลังกันเมื่อชาติมีภัย และสามารถดำรงรักษาสถาบัน

¹ เอกสารประกอบการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเติมเต็มความรู้ โครงการศึกษาการเตรียมความพร้อมด้านความรู้และผลกระทบที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน, 18 พฤษภาคม 2555, จังหวัดจันทบุรี, เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1 – 2.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

สำคัญของชาติ ประการที่สาม การปกป้องรักษาเกียรติภูมิศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของชาติในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ³

ปัญหาอย่างหนึ่งที่เป็นประเด็นท้าทายนโยบายดังกล่าว ได้แก่ ปัญหาทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา อันเกิดจากสงครามการสู้รบของประเทศเพื่อนบ้าน อันพัฒนามาจากกับดัก เพื่อก่อให้เกิดความเสียหายต่อข้าศึก เช่น หลุมพราง บ่วงแร้ว ฯลฯ เมื่อเทคโนโลยีพัฒนา ระบบกับดักก็ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การใช้ทุ่นระเบิดก็แตกต่างกันตามการใช้งาน เช่น ใช้เพื่อทำความเสียหายต่อบุคคล ยานพาหนะทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ เป็นต้น ทุ่นระเบิดสมัยใหม่ เริ่มมีการใช้งานเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1277 โดยราชวงศ์ซ้องของจีน เพื่อต่อต้านการรุกรานของมองโกล ซึ่งในสงครามแต่ละครั้งทุ่นระเบิดจะถูกนำมาใช้ตามความเหมาะสม ได้แก่ ในสงครามเกาหลี ทุ่นระเบิดแบบสายถูกนำมาติดตั้งตามแนวป้องกันเป็นเครือข่ายที่ซับซ้อนหลายชั้น แต่ในสงครามเวียดนามทุ่นระเบิดแบบเคโม (Claymore) ซึ่งมีขนาดเล็กทำจากพลาสติก ภายในบรรจุระเบิดและแผ่นโลหะสามารถกำหนดทิศทางได้ระยะหวังผลอยู่ที่ 76 เมตร สามารถใช้ฝังกลบดิน หรือแขวนไว้กับต้นไม้ เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยหลังจากที่ได้มีการลงนามในสัญญาออกตาวา เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ณ กรุงออกตาวา ประเทศแคนาดา และต่อมาก็เป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ร่วมลงนามและทำสัตยาบันในอนุพันธกรณีว่าด้วยการห้ามใช้ สะสม ผลิต และโอน อาวุธระเบิดสังหารบุคคล ในปี พ.ศ. 2542 สำนักนายกรัฐมนตรีได้จัดตั้งคณะกรรมการปฏิบัติการทุ่นระเบิดแห่งชาติ (NMAC) ในฐานะผู้กำหนดนโยบายของการปฏิบัติการทุ่นระเบิด ในประเทศไทย หลังจากนั้น ได้มีการก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการทุ่นระเบิดแห่งชาติ (คทช.) (Thailand Mines Action Center – TMAC)⁴ ขึ้นในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2542 เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อกองบัญชาการทหารสูงสุด เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติงานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทุ่นระเบิดเพื่อมนุษยธรรม และเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย⁵ ถึงแม้สถานการณ์ปัจจุบันสงครามการสู้รบในภูมิภาคตะวันออกจะสงบลงไปแล้ว แต่ยังคงมีวัตถุระเบิดฝังอยู่ในพื้นที่อย่างกว้างขวาง อีกทั้งส่งผลกระทบต่อสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนตามแนวชายแดนอยู่เนือง ๆ เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนหรือทำไร่ จนได้รับการบาดเจ็บหรือสูญเสียแขนขา และอวัยวะอื่น ๆ เช่น สูญเสียดวงตาจากการโดนสะเก็ดระเบิด หรือกระสุนที่ตกค้างติดอวนมาเป็นต้นซึ่งเมื่อเกิดเหตุขึ้นมาตรการการช่วยเหลือของส่วนราชการ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถเยียวยาได้เพียงการแก้ไขเฉพาะหน้าที่มีลักษณะเป็นสวัสดิการทางสังคม เช่น มูลนิธิสมเด็จย่าช่วยเหลือเบื้องต้นในการสนับสนุนหาเทียม อวัยวะเทียม หรือกรณีที่ต้องการปกครองส่วนท้องถิ่นให้เงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพคนพิการเดือนละ 500 บาทเท่านั้น เป็นต้น วิธีการดังที่กล่าวมานี้จึงมิใช่การแก้ไขนโยบายที่สามารถนำไปสู่วิถีทางการเพิ่มศักยภาพของการพัฒนาพื้นที่ระหว่างนักวิชาการ ภาคีการพัฒนาและชุมชนเพื่อการจัดการตนเองอย่าง

³ วสุ ชนะรัตน์, สัมภาษณ์โดย พรทิวา อาชีวะ, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี, 17 พฤษภาคม 2558.

⁴ ศูนย์ปฏิบัติการสำรวจ และองค์กรเพื่อความช่วยเหลือแห่งชาวนอร์เวย์, (2544), หน้า 7 – 8.

⁵ วสุ ชนะรัตน์, “ภาพอนาคตและแนวโน้มของการบริหารจัดการทุ่นระเบิด”, ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เครือข่ายสหวิทยาการแห่งราชบัณฑิตยสภา ภาคตะวันออก, วันที่ 16 ตุลาคม 2558, จังหวัดจันทบุรี, เอกสารอัดสำเนา.

ยั่งยืนของชุมชนชายแดนในภาคตะวันออกได้⁶ ในการทำความเข้าใจถึงการศึกษาศักยภาพการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างจังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรีเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากทั้งสองจังหวัดมีอาณาเขตติดกับกัมพูชา อีกทั้งการศึกษาทั้งสองกรณีสามารถสะท้อนถึงศักยภาพในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี โดยที่มีความแตกต่างและความหลากหลายกันในเชิงพื้นที่ รวมถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายของการเข้าไปใช้ประโยชน์ กรณีศึกษาแรกใช้พื้นที่ตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทุ่นระเบิดอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายทหารนาวิกโยธิน ภาพรวมของพื้นที่ ประชาชนใช้เพื่อการทำเกษตรกรรมปลูกพืชเศรษฐกิจ สำหรับการรองรับจุดผ่านแดนถาวรบ้านฝักกาด กรณีศึกษาที่สองใช้พื้นที่หมู่บ้านท่าเส้นหมู่ที่ 8 ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ที่ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งซึ่งมีทุ่นระเบิด อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ แต่ชาวบ้านประสงค์ขอใช้เพื่อเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ ในลักษณะของการปลูกป่าชุมชน รวมถึงการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อรองรับการเปิดจุดผ่านแดนระนอง

การศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาทั้งสองกรณี เริ่มต้นด้วยบริบทสถานการณ์ ความต้องการใช้พื้นที่ และกลไกการพัฒนา ที่จำเป็นต้องอาศัยกลไกชุมชน กลไกภาครัฐ และกลไกทางเศรษฐกิจ (การตลาด) ในการสร้างกลไกความร่วมมือเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องและกลมกลืน อย่างไรก็ตามแม้ว่าสถานการณ์การสู้รบที่สร้างผลกระทบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เวลาล่วงเลยแล้ว 15 ปี ยังคงพบว่าปัญหาภัยทุ่นระเบิด และกระสุนตกค้างที่ยังไม่ระเบิดตามแนวชายแดนยังคงตกอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาว่า บริบทและวิถีชีวิตของพื้นที่การพัฒนาในเขตพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกเป็นเช่นไร และพื้นที่บริเวณดังกล่าว มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากน้อยแค่ไหน อย่างไร อันถือว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหที่ตรงกับสถานการณ์จริงและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงได้สนใจทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด นี้ขึ้นมา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทในเชิงปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบล ในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบล ในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด

⁶ เอกสารการประชุมสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยเหลือดูแลความเดือดร้อนจากภัยทุ่นระเบิด ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา (2554), 1 กันยายน 2554, กรุงเทพมหานคร, เอกสารอัดสำเนา.

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย -กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด ผู้วิจัยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ ซึ่งวิธีวิทยาเชิงคุณภาพ ที่นำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ใหม่ (Originality) ตั้งอยู่บนฐานความจริงที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) เสมอ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยหลักที่ตั้งไว้ว่าบริบทและวิถีชีวิตของพื้นที่การพัฒนาในเขตพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกเป็นเช่นไร พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากน้อยแค่ไหนอย่างไร และเพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น จากกระบวนการที่สามารถนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยหลัก และสามารถศึกษาข้อค้นพบที่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เกิดความแม่นยำและเที่ยงตรง อยู่ภายใต้กระบวนการสำคัญใน 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร เอกสารที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นการมุ่งรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร 2 ประเภท ได้แก่ เอกสารขั้นต้น และเอกสารชั้นรอง ดังนี้

1.1.1 เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังมิได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ผู้วิจัยถือว่าเป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ เช่น เอกสารการประชุมกลุ่ม บันทึกการประชุม เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น กฎหมาย กฎระเบียบ คำสั่ง ตำราทางวิชาการ บทความวิชาการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ เป็นต้น

1.2 การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการหรือไม่มีโครงสร้าง (Informal or unstructured Interview) คือ มีเพียงคำถามวิจัยเป็นแนวสัมภาษณ์ ในที่นี้จะมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้อาวุโสชุมชนที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยอย่างดี เป็นต้น

1.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการมุ่งรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) โดยการใช้แนวสัมภาษณ์เจาะลึก โดยอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ซึ่งการที่จะศึกษาข้อมูลเชิงลึก อันเกี่ยวเนื่องกับศักยภาพ และการพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออก ในรูปแบบและขั้นตอนกระบวนการต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเท่านั้น โดยในขั้นตอนของการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นกลุ่ม

ผู้กระทำการฝ่ายรัฐ ซึ่งหมายถึงกลุ่มการเมือง และข้าราชการ-ประจำ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้กระทำการที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งหมายถึงกลุ่มตัวแทนประชาชน กลุ่มธุรกิจ กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

2. การสังเกตการณ์

การสังเกตการณ์ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้กับงานวิจัยเรื่องศักยภาพการพัฒนา ตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยการจำแนกตามบทบาทของผู้วิจัยในการลงพื้นที่คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบ ไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

ก. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) บางครั้งเรียกกันว่าการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้วิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์เข้าไปร่วมกิจกรรมหรือเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ผู้วิจัยอาจแสดงตนเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือไม่แสดงตัวก็ได้ ผู้วิจัยไม่เพียงแต่รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มที่ศึกษาเท่านั้น หากแต่ยังเข้าร่วมกับกลุ่มหรือองค์กรที่ผู้วิจัยศึกษา ผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมในกลุ่มที่ศึกษาเพื่อเข้าไปมีส่วนในการเรียนรู้ระดับต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การตั้งประเด็นคำถาม การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก นอกเหนือไปจากการเฝ้าดูแล้วผู้วิจัยอาจที่จะซักถามบางสิ่งบางอย่าง ที่ไม่เข้าใจได้จากการสังเกตเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับความหมายหรือสัญลักษณ์ การซักถามถือว่าการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ หลังจากนั้นก็จึงทำการจดบันทึกข้อมูลโดยละเอียด

ข. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้วิจัยจะเฝ้าสังเกตอยู่ภายนอก กระทำตนเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าไปร่วมทำกิจกรรมหรือใช้ชีวิตกับกลุ่มที่ศึกษา เช่น ประสานการประชุม ผู้ตัดสินใจหรือผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหน้า ที่ในการตัดสินใจขาดเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เป็นต้น แต่ผู้วิจัยจะหมั่นคอยสังเกตการณ์โดยตรงจากคน หรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ และบันทึกคำพูดหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรมนั้น ๆ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยนำมาใช้ครั้งนี้ สามารถเก็บข้อมูลในระยะเวลาที่สั้นกว่าและประหยัดกว่าการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม แต่ไม่สามารถที่จะเก็บข้อมูลได้ละเอียดสมบูรณ์เท่าการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการสังเกตการณ์ทั้งสองประเภทนี้ต่างก็มีจุดมุ่งหมายร่วมกันกล่าวคือ เพื่อสังเกตพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่เบื้องหน้าและเบื้องหลัง ซึ่งผู้วิจัยจะเลือกใช้การสังเกตการณ์ที่ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือในการช่วยการสังเกตการณ์ภาคสนามอีกหลายอย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพดี เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เป็นต้น ซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตซ้ำได้ และได้เก็บรายละเอียดที่ผู้วิจัยอาจมองข้ามไปในตอนแรก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือในการช่วยสังเกตการณ์ ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ให้สัมภาษณ์แล้วเท่านั้น

4. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยวิธีการดังนี้

1. ตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกัน ในการวิจัยนี้ใช้ผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแทนเกษตรกรชาวสวนซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ต่อมาเป็นกลุ่มตัวแทน นักธุรกิจ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการประจำ และกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มข้าราชการการเมืองที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายในพื้นที่

2. การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ในการวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากเอกสารจากการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตการณ์มาเปรียบเทียบ ว่าถ้าหากแหล่งข้อมูลที่ได้รับมานั้นแตกต่างกันไป หรือข้อมูลมาจากหลาย ๆ แหล่ง จะมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูลว่าเหมือนกันหรือต่างกันมากน้อยเพียงใด

3. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกัน หมายถึงการอาศัยช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป มาเป็นเครื่องพิสูจน์ความจริง เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องศักยภาพการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ผู้วิจัยอาจจะลงไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 ครั้ง ในช่วงเวลาที่ห่างกันประมาณ 2 สัปดาห์ หรือหนึ่งเดือน เป็นต้น เช่น สัมภาษณ์ครั้งแรกวันที่ 1 เดือนเมษายน พ.ศ. 2558 จากนั้นก็จะไปขอสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 ประมาณวันที่ 15 - 30 ของเดือนเดียวกัน เป็นต้น โดยที่การขอสัมภาษณ์ทั้งสองครั้งนั้นจะเป็นเรื่องเดียวกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งสองครั้งว่า คงเส้นคงวาหรือขัดแย้งกัน

4. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในสถานที่ต่างกัน หมายถึง การใช้ความแตกต่างด้านสถานที่มาเป็นเครื่องกำหนดความถูกต้องของข้อมูล อาทิ การสัมภาษณ์เรื่องราวเกี่ยวกับทุรระเบิดในพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคนเดียวกัน เรื่องที่สัมภาษณ์ก็เรื่องเดียวกัน แต่จะใช้สถานที่สัมภาษณ์ที่แตกต่างกัน เช่น ครั้งแรกไปขอสัมภาษณ์ที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง และครั้งที่สองไปขอสัมภาษณ์ที่บ้านของผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นต้น แล้วนำมาพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้รับมาทั้งสองครั้งมีความคงเส้นคงวาหรือขัดแย้งกัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการตีความในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ส่วนรูปแบบการวิเคราะห์ที่จะใช้เพื่อช่วยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยจะมีรูปแบบดังนี้

5.1 การจัดกลุ่มข้อมูล หมายถึง การจัดหมวดหมู่ที่สามารถเก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมด เป็นการจัดข้อมูลให้เป็นระบบ เพื่อให้เกิดความง่ายและสะดวกต่อการวิเคราะห์ อย่างมีความเชื่อมโยงตลอดจนมีเหตุผล เช่น การจัดแบ่งยุคของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้ Native s Criteria เป็นต้น

5.2 การวิเคราะห์เชิงกระบวนการ หมายถึง การวิเคราะห์ขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่อง และสอดคล้องกันในกระบวนการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนภาคตะวันออก เช่น การมีส่วนร่วมในการรับรู้ การแสดงความคิดเห็น การปรึกษาหารือ การตัดสินใจและการบริหารจัดการผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม เป็นต้น

5.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเครือข่าย หมายถึง การจำแนกและอธิบายว่า กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีรูปแบบความสัมพันธ์อะไรบ้าง และในแต่ละรูปแบบเกิดขึ้นในบริบทเช่นใด เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเครือข่าย ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิเคราะห์ในรายงานวิจัยฉบับนี้ประกอบไปด้วย

5.3.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายแบบอุปถัมภ์ หมายถึง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ระหว่างคนหรือกลุ่มคนที่มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ผู้อุปถัมภ์จะมีบทบาทเป็นผู้ให้การคุ้มครองและการอำนวยความสะดวก ตลอดจนดูแลผลประโยชน์แก่ผู้ใต้อุปถัมภ์ โดยจะต้องยึดถือค่านิยมแบบพระเดชพระคุณ ในขณะที่ ผู้ใต้อุปถัมภ์จะมีบทบาทในการรับใช้ผู้อุปถัมภ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การไปช่วยลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง แต่ละครั้ง เป็นต้น สำหรับกรณีนี้ผู้ใต้อุปถัมภ์จะมีค่านิยมในแบบจงรักภักดี กตัญญูรู้บุญคุณคน

5.3.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายระหว่างกลุ่มและชนชั้นทางสังคม กลุ่มและชนชั้นทางสังคมในที่นี้หมายถึง กลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามามีกิจกรรมร่วมกันอัน เกี่ยวเชื่อมโยงกันกับข้อปฏิบัติในการนำนโยบายจ่านาข้าวไปปฏิบัติ โดยตระหนักถึงอัตลักษณ์ การสมประโยชน์ร่วมกันและมีการจัดตั้งกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างเป็นระบบ เช่น กลุ่มโรงกลุ่มทุนท้องถิ่นกับกลุ่มนักการเมืองระดับชาติ หรือแม้กระทั่งกลุ่มชาวนากับกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น ในขณะที่ชนชั้นทางสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มีตำแหน่งทางสังคมร่วมกันในทางการเมือง ทั้งนี้รวมไปถึงกลุ่มผู้นำทางสังคมที่ไม่เป็นทางการด้วย เช่น นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น หรือแม้กระทั่งในกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตหรือการใช้แรงงาน เช่น ชนชั้นนายทุน หรือผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น

5.3.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำและประชาชน ความสัมพันธ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นในสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทอง ตำแหน่ง ยศ ลาภ สถานภาพหรือความรู้ ดังนั้นในสังคมจึงแบ่งออกเป็นคนออกได้เป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ ๆ ได้แก่ ชนชั้นนำ (Elite) คือ คนกลุ่มน้อยที่มีเงิน มีอำนาจ มีตำแหน่ง มีสถานภาพหรือความรู้มาก จนเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจขึ้นมานานในสังคม ในการนี้อาจเป็นได้ทั้งในรูปของนักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจการเมืองก็ได้ ในขณะที่ประชาชน (Mass) จะหมายถึง ประชาชนผู้คนส่วนใหญ่ ที่ไร้ซึ่งอำนาจและทรัพย์สินเงินทอง เนื่องจากขาดทรัพยากรดังกล่าวมา

6. ผลการวิจัย

ในการนำเสนอข้อค้นพบที่เป็นผลการวิจัย ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยหลักทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า บริบทในเชิงปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราดครั้งนี้ มีข้อ

ค้นพบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการพัฒนารวม 7 ปัจจัย ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ จุดร่วมในอุดมการณ์ จุดร่วมในผลประโยชน์ และเวทีเครือข่าย

ทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นนำไปสู่ศักยภาพสำหรับการพัฒนาพื้นที่ทุรกันดารนั้นพบว่า ประชาชนทั้งสองพื้นที่ที่กรณีศึกษามีการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมที่มีความหลากหลายไปตามสภาพภูมินิเวศ โดยภาพรวมของประชาชนส่วนใหญ่ของทั้งสองตำบลมีงานทำเกือบทั้งหมด การมีงานทำของประชาชนส่วนใหญ่ยังผลทำให้ประชาชนสามารถเสียสละเวลาเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ทุรกันดาร อีกทั้งบริหารจัดการโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนภายใต้แนวคิดของศาสตร์พระราชา อันหมายถึงการระเบิดจากข้างใน ออกข้างนอก ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมหรือโครงการภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มที่

ขณะที่ทุนทางสังคม อันได้แก่ ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่ผนวกเข้ากับประสบการณ์ของประชาชนในพื้นที่ มีการสั่งสมกันมาในลักษณะรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่สมัยอดีตกาล ซึ่งเกิดขึ้นจากการพบปะสังสรรค์ การพูดคุย ถ่ายทอด แนะนำ และบอกกล่าว ถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น กระทั่งกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาเกี่ยวกับการรับรู้ถึงพื้นที่ที่ยังคงมีทุรกันดารตกค้างอยู่ หรือแม้กระทั่งการใช้ประสบการณ์เพื่อสังเกตความผิดปกติขณะที่ยออกไปเก็บหาของป่า ภูมิปัญญาดังที่วนำไปสู่การทำความเข้าใจ เพื่อเป็นการบอกบอกความมีอันตรายของพื้นที่บริเวณดังกล่าว อีกทั้งเป็นการแสดงให้เห็นสาธารณะ ได้รับรู้ร่วมกันว่าพื้นที่บริเวณนั้นควรหลบและควรหลีกเลี่ยง

ส่วนการใช้ทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ข้อตกลงต่าง ๆ ที่มีร่วมกันของประชาชนภายในชุมชนและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยมีองค์กรทางสังคมคอยเป็นพี่เลี้ยงสำหรับช่วยกำกับดูแลอยู่ทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง ดังนั้นหากประชาชนผู้ใดปฏิบัติตนที่ละเมิดกฎกติกาสังคมของส่วนร่วม จะถูกประชาชนส่วนใหญ่ตำหนิหรือบางครั้งอาจใช้มาตรการทางสังคมในการลงโทษ ความเป็นชุมชนสูงที่ระบบราชการยังไม่สามารถแทรกซึมได้อย่างเต็มที่ ทำให้ประชาชนมีความรักใคร่กลมเกลียว สมัคสมานสามัคคี ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดแข็งทางวัฒนธรรมที่มีการส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล ดังนั้นเมื่อชุมชนมีกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้น ประชาชนมักมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา เมื่อถึงคราวที่ชุมชนต้องอาศัยกำลังกาย กำลังใจ ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ก็มักสามารถดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นสำเร็จได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ในท่วงทำนองเดียวกันปัจจัยทุนมนุษย์ที่มีลักษณะของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือประสบการณ์ของคนเฒ่าคนแก่ที่เคยมีอาชีพในการล่าสัตว์ การเก็บหาของป่า รวมไปถึงผู้ที่เคยใช้พื้นที่บริเวณที่ยังคงมีทุรกันดารและกระสุนดินปืนตกค้างอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้แล้วยังมีกลุ่มประชาชนดั้งเดิมที่เคยรับจ้างในการขนย้ายอาวุธยุทโธปกรณ์ ในสมัยที่เกิดสงครามการสู้รบในประเทศกัมพูชาประสบการณ์เหล่านี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเดินป่า การสังเกต และการหลบหลีกจากอันตรายของทุรกันดารที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ค่อนข้างสูง ซึ่งถ้าหากมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรืออาจเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเป็นผลพวงของทุนมนุษย์มาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ทุรกันดารก็จะมีประโยชน์สำหรับการเกิดผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาได้ค่อนข้างดี

เมื่อหันไปพิจารณาจุดร่วมในผลประโยชน์ของการใช้วิถีชีวิตร่วมกันการที่ยังคงมีวัตถุระเบิดตกค้างอยู่ในพื้นที่ทั้งสองแห่งนี้เอง ส่งผลกระทบสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ดังกล่าวอยู่เนื่อง ๆ อันเป็นอันตรายที่ส่งผลถึงชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม

ประชาชนผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนทำไร่ หรือการหาของป่า จนได้รับบาดเจ็บหรือสูญเสียแขนขาและอวัยวะอื่น ๆ เช่น การสูญเสียดวงตาจากการโดนสะเก็ดระเบิด เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องมีการสร้างจุดร่วมในผลประโยชน์เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตามในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการใดอันเกี่ยวเนื่องกับการได้ประโยชน์และการเสียประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ควรมีการกำหนดการใช้สถานที่เวทีกลาง ได้แก่ สถานที่ทำการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักให้เหตุผลของการใช้ที่ทำการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเวทีกลางในการขับเคลื่อนนั้น มีเหตุผลมาจากเทศบาลตำบลซึ่งมีหน้าที่ในการกำกับดูแล การบำบัดทุกข์บำรุงสุขและการให้บริการด้านนโยบายสาธารณะท้องถิ่น ให้กับประชาชนนั้น อยู่แล้วภายใต้กฎหมายรวมถึงพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ดังนั้นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการใช้เป็นเวทีกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ร่วมกันจากทุกฝ่าย

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีศักยภาพการมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมด้านการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนา ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางเลือกใหม่ ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในความพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนา และศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนา

ในศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมด้านการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนานั้น หมายถึง การที่ประชาชนในพื้นที่ทั้งสองแห่ง มีความสามารถร่วมกันสำหรับการศึกษา เรียนรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานในพื้นที่ เช่น ปัญหาการเรียนรู้อิงพื้นที่ทุ่นระเบิด จะมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ศึกษาเรียนรู้ จากนั้นแล้วชุมชนมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้ต่อกันไปเป็นทอด ๆ ส่วนศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางเลือกใหม่นั้น มีข้อค้นพบว่าประชาชนในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มและจัดการพูดคุยเพื่อหาทางเลือกใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อทำกิจกรรมในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมการประเมินผลอย่างต่อเนื่องและในบางโอกาสมีการเชิญบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นักวิชาการ ทหาร เจ้าหน้าที่ป่าไม้มาร่วมประชุมแบบปรึกษาหารือ อันสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเบื้องต้นได้ในหลายระดับ ขณะที่ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในความพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนา มีข้อค้นพบว่า ชุมชนทั้งสองแห่งมีความพร้อมสำหรับความร่วมมือในการวางแผนในการพัฒนาให้เกิดความมั่นคง มั่นคงและมีความยั่งยืนต่อไปได้โดยที่ชุมชนคลองใหญ่มีความพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนาพืชสวนที่มุ่งสู่การขายเป็นหลัก โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบกับประสบการณ์ที่เคยปฏิบัติมาแล้วในอดีตส่วนชุมชนท่าเสาพบว่าทุ่นระเบิดส่วนใหญ่ที่ยังคงหลงเหลืออยู่นั้นอยู่บริเวณป่าไม้และบริเวณเนินเขา ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ อันมีหน่วยทหารพรานตั้งกองบัญชาการอยู่ด้วย สำหรับการวางแผนเพื่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ ได้มีประชาชนกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันขับเคลื่อนเพื่อขอใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เพื่อปลูกเป็นป่าชุมชน ปลูกพืชสมุนไพร และการทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ อย่างไรก็ตามศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนาของทั้งสองพื้นที่นั้น พบว่าประชาชนในพื้นที่ต่างมีความมั่นใจว่า หากมีการเก็บกู้ทุ่นระเบิดรวมถึงกระสุนดินปืนที่ตกค้างอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลานานได้แล้วนั้น ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างมีความมั่นใจว่า จะสามารถสร้างกระบวนการความร่วมมือในลักษณะของการเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และถือเป็นจุดเริ่มต้นของเงื่อนไขสำคัญในการติดตามและประเมินผลโครงการต่าง ๆ ที่อาจติดตามมาในภายหลัง ให้

บังเกิดความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอันส่งผลต่อความยั่งยืนในอนาคตอันใกล้ได้ การที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สามารถเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคภาคีต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายทหาร ฝ่ายผู้นำท้องถิ่น ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ฝ่ายเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และฝ่ายประชาชนโดยร่วมกันกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่มีศักยภาพสูง และมีโอกาสประสบความสำเร็จที่เป็นประโยชน์มากที่สุด ประกอบเข้ากับการอาศัยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สามารถสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบลในเขตทุรกันดารของจังหวัดจันทบุรีและตราดนั้น ควรมีการดำเนินการตามแนวทางและแนวนโยบาย ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่มีเป้าหมายสำคัญหลัก 3 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการคิด การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหรือการนำนโยบายไปปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไข
2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยการอาศัยทุนมนุษย์ ซึ่งหมายถึงประชาชนในเขตพื้นที่ซึ่งมีประสบการณ์จากการดำเนินวิถีชีวิต เช่น การใช้ชีวิตการหาของป่าและการล่าสัตว์ที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล จนทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น
3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยการอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูลเบาะแส การร่วมมือช่วยเหลือตรวจสอบสภาพของพื้นที่โดยรวม การสร้างกระบวนการทัศน์ในการปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบ และอาจสร้างความเสียหายต่อชุมชนรวมถึงสังคมทั้งที่มีผลทางตรงและทางอ้อม
4. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยการอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการร่วมขับเคลื่อน เช่น สถาบันทางการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปรชาชนและกรรมการชุมชน ภาคประชาสังคม รวมไปถึงหน่วยงานด้านการปกครองและหน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น โดยที่ทุก ๆ ภาคส่วนร่วมมือกันในลักษณะพหุภาคี

7. สรุปและอภิปรายผล

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

จากผลการศึกษาที่มีข้อค้นพบว่า ประชาชนในสองพื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษา มีบริบทในเชิงปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการของพื้นที่สองตำบลในเขตทุรกันดารของจังหวัดจันทบุรีและตราดครั้งนี้ มีข้อค้นพบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการพัฒนารวม 7 ปัจจัย ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ จุดร่วมในอุดมการณ์ จุดร่วมในผลประโยชน์ และเวทีเครือข่าย โดยมีศักยภาพในการพัฒนาภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมที่เหมือนกันใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านศักยภาพการมีส่วนร่วมด้านการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนา ด้านศักยภาพการมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางเลือกใหม่ ด้านศักยภาพการมีส่วนร่วมในความพร้อมที่จะวางแผนการพัฒนา และด้านศักยภาพการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนา แต่สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการทั้งหมดที่ได้ศึกษามานั้น

ยังอยู่ภายใต้บริบทของการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง โดยอาศัยการนำของนักธุรกิจการเมืองและกลุ่มข้าราชการแบบเทคโนโลยี ดังนั้น การแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของกุเลห์ ที่ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาออกมาได้หลายรูปแบบตามเกณฑ์ของการแบ่ง โดยอาศัยความหมายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาว่าหมายถึง ความพยายามร่วมกันของกลุ่ม และขบวนการทางสังคมเพื่อเพิ่มบทบาทรวมถึงอำนาจการควบคุมทรัพยากรและสถาบันที่ครอบงำในสังคม ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การแบ่งประเภทการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นเป้าหมาย หรือวิธีการในภาคปฏิบัติแล้วการมีส่วนร่วมมักถูกมองว่าเป็นวิธีการมากกว่าเป้าหมายคือมองว่าการมีส่วนร่วม ของกระบวนการที่นำไปสู่การตัดสินใจหรือปฏิบัติการที่ดีขึ้น ประการที่สอง การแบ่งประเภทการมีส่วนร่วมตามขอบเขตของกิจกรรม ขอบเขตของการมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังนั้น เราจึงสามารถแบ่งการมีส่วนร่วมตามขอบเขตของกิจกรรมได้ ประการที่สามการแบ่งประเภทการมีส่วนร่วมตามผู้ริเริ่มเคลื่อนไหว ในการริเริ่มให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจถูกกระตุ้นโดยผู้กระทำการ 3 กลุ่มด้วยกันคือ การมีส่วนร่วมโดยริเริ่มจากเบื้องบน หมายถึง ผู้มีอำนาจหรือผู้เชี่ยวชาญการมีส่วนร่วมจากเบื้องบน กลุ่มชนชั้นนำต่าง ๆ ได้ริเริ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากมีเจตนาที่จะสรรหามาตรการในการควบคุมกระบวนการและกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยให้กลุ่มชนชั้นนำสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของตนได้ การมีส่วนร่วมโดยริเริ่มจากประชาชนเบื้องล่าง ที่มักจะเกิดขึ้นในช่วงที่เกิดวิกฤติการณ์ และประชาชนต้องการตอบโต้การคุกคามอัตลักษณ์ความอยู่รอด หรือคุณค่าของชุมชน ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วเราจะพบว่าประชาชนระดับล่างซึ่งปกติจะเป็นกลุ่มที่เฉื่อยชาและมีผลกระทบเพื่อชุมชนประจักษ์ โดยไม่มีการจัดตั้งเนื่องจากไม่มีการวางแผน และการมีส่วนร่วมโดยริเริ่มจากองค์กรภายนอกในที่นี้หมายถึง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงอันได้แก่ นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน ผู้เผยแพร่ศาสนาและนักเคลื่อนไหวสังคม ผู้นำการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มักมีอุดมการณ์การพัฒนาแบบพึ่งตัวเอง ดังนั้นจึงเห็นวาทะการมีส่วนร่วมของตนเป็นปลูกให้ประชาชน ใช้ความสามารถของตนในการตัดสินใจและดำเนินการพัฒนาในท้ายที่สุด ประการที่สี่ การแบ่งประเภทการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการ ในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นเราสามารถแบ่งขั้นตอนตามช่วงเวลาที่มีกิจกรรมการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาถึงบทบาทของประชาชนที่เข้าไปมีส่วนในการขับเคลื่อนกระบวนการ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอนต่อเนื่องกัน อันได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาเบื้องต้น การระบุทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การเลือกนโยบายมาปฏิบัติ การจัดองค์กรเพื่อนำนโยบายมาปฏิบัติ การกำหนดขั้นตอนในการนำนโยบายมาปฏิบัติ ประเมินผลนโยบาย และการเปิดวิาทะถึงคุณประโยชน์ของการมีส่วนร่วมต่อไปในอนาคต ดังนั้น ผลการศึกษาของกุเลห์ จึงไม่ค่อยสอดคล้องกับสถานการณ์ของท้องถิ่นไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องเรื่องศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราด

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิบูลย์ ตรีกัน (2539)⁷ ที่ได้เคยศึกษาเรื่อง การวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นไว้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กระบวนการวางแผนมี 5 ขั้นตอนคือขั้นชี้วัดปัญหาการวิเคราะห์ปัญหาการวางแผน

⁷ วิบูลย์ ตรีกัน, การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539. หน้า 118 – 112.

พัฒนาการดำเนินกิจกรรมและการประเมินผลกลุ่มที่เข้าร่วมทุกระบวนการได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นตามสภาพปัญหาและความต้องการของตนเองโดยตนเองเป็นผู้กำหนดกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจและมีการควบคุมความเป็นไปได้สามารถนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อความร่วมมือของประชาชนในกระบวนการวางแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วมคือโอกาสและอำนาจของประชาชนในการที่จะกำหนดแนวทางและการดำเนินการแก้ปัญหาของตนเองข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนคือขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากนักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าใจแนวคิดการทำงานร่วมกับชุมชนในการตัดสินใจและอำนาจในการควบคุมการดำเนินงานของตน

8. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่สองตำบลในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรี และตราด เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินการวิจัยหลังจากนี้คือ

1. ควรขยายพื้นที่ทำการวิจัยให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น การศึกษาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดในเขตติดต่อระหว่างไทย -กัมพูชา หรือภาคตะวันออก เพื่อทำการเปรียบเทียบถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา และจะทำให้สามารถได้มาซึ่งตัวชี้วัดใหม่ที่ใช้เป็นมาตรฐานได้
2. ควรทำการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณเพื่อการสำรวจข้อมูลพื้นที่ทุ่นระเบิดในมุมกว้าง อันจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่มีความหลากหลายมิติขึ้นซึ่งอาจศึกษาตั้งแต่แนวชายแดนที่ติดต่อกับลาวจนถึงกัมพูชา
3. ควรศึกษาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเชิงบูรณาการตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาพื้นที่ในเขตทุ่นระเบิดของจังหวัดจันทบุรีและตราดอีก 3 ถึง 5 ปีข้างหน้า เพื่อให้ทราบถึงหากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศแล้ว จะมีผลต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในอนาคตหรือไม่อย่างไร

9. เอกสารอ้างอิง

- วสุ ชนะรัตน์. “ภาพอนาคตและแนวโน้มของการบริหารจัดการทุ่นระเบิด”, ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เครือข่ายสหวิทยาการแห่งราชบัณฑิตยสภา ภาคตะวันออก, วันที่ 16 ตุลาคม 2558. จังหวัดจันทบุรี. เอกสารอัดสำเนา.
- วสุ ชนะรัตน์. สัมภาษณ์โดย พรทิวา อาชีวะ. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี. 17 พฤษภาคม 2558.
- วิบูลย์ ตรีกัน. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาอนุระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539
- ศูนย์ปฏิบัติการสำรวจ และองค์กรเพื่อความช่วยเหลือแห่งชาวนอร์เวย์, 2544, หน้า 7 – 8.

เอกสารการประชุมสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยเหลือดูแลความเดือดร้อนจากภัยทุพภิกขภัย
ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา (2554). 1 กันยายน 2554. กรุงเทพมหานคร. เอกสารอัดสำเนา.
เอกสารประกอบการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเติมเต็มความรู้โครงการศึกษาการเตรียมความพร้อม
ด้านความรู้และผลกระทบที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. 18
พฤษภาคม 2555. จังหวัดจันทบุรี. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1 – 2.

**การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมือง
ในจังหวัดนครราชสีมา
POLITICAL LEADERSHIP OF POLITICALS IN NAKHON
RATCHASIMA PROVINCE**

พรเศรษฐิ วุฒิปัญญาอิสกุล*
Phonsetthi Wuttipanyaisakun

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ประชาชนที่เป็นฐานเสียงของนักการเมือง นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 17 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา เมืองประกอบที่สำคัญดังนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยท้องถิ่น การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ การบริการสาธารณะให้ทั่วถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน การพัฒนาและรักษาสีงแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมชุมชน

2. นำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา ด้านอำนาจอิทธิพลของผู้นำ ผู้นำสามารถทำให้คนอื่นไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้ ผู้นำที่ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ ด้านพฤติกรรมของผู้นำ การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความพยายามความเพียร และการมีระเบียบวินัยต่อตนเอง มุ่งเน้นหนักในเรื่องความเป็นผู้นำการเรียนรู้ ด้านคุณลักษณะของผู้นำภาวะผู้นำมีความสามารถในการโน้มน้าวหรือจูงใจให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ด้านสถานการณ์ของผู้นำ ภาวะผู้นำและขีดความสามารถที่ทุกคนพึงมี เป็นพื้นฐานจำเป็นที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีมาก

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การเมือง

* อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ABSTRACT

This research aims to: 1) to study the leadership promotion of politicians in Nakhon Ratchasima Province 2) to propose guidelines for promoting leadership of politicians in Nakhon Ratchasima Province. Interviewees were local politicians, government officials, the people who are the voice base of politicians and 17 academic of political science. The tools used for data collection were interviews and content analysis.

The research results were found that:

1. Promoting leadership of politicians in Nakhon Ratchasima has the following important elements: Promoting local democratic culture public disclosure of information, public service thoroughly allowing people to participate sustainable community development and environmental protection and community arts and culture.

2. To present the guidelines for promoting leadership of politicians in Nakhon Ratchasima Power - influence of leaders, can lead others to their goals. Leadership must have responsibility to formulate policy to be effective. Leadership behavior being good leader requires effort and persistence, and self-discipline focus on learning leadership. Leader traits leadership has ability to convince or motivate others to accept and willingly act. The situation of the leader, fundamental leadership status and competencies they should have been promoted and developed a lot.

Keywords: Leadership, Politicians

1. บทนำ

ประเทศไทยใช้รูปแบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาหรือที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเรียกรวมกันว่า ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดรูปแบบองค์กรบริหารอำนาจเป็นสามส่วน คือ ส่วนที่ 1 อำนาจอธิปไตย มีรัฐสภาในระบบสองสภา อันประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ส่วนที่ 2 อำนาจบริหาร มีนายกรัฐมนตรี ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลของนายกรัฐมนตรี เป็นองค์กรบริหารอำนาจ นายกรัฐมนตรีเป็นประมุขแห่งอำนาจ ส่วนที่ 3 อำนาจตุลาการ มีระบบศาล ซึ่งประกอบด้วยศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง เป็นองค์กรบริหารอำนาจ ในการปกครองทุกระบบมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ อำนาจตัดสินใจ เมื่ออำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ใดการปกครองก็คือระบบนั้นๆ หรือถ้าจะมองว่าประเทศใช้ระบอบใดในการปกครองก็ให้ดูว่าอำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ใด ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลผู้เดียว ก็เป็นเผด็จการ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคล ก็เป็นคณะธิปไตย ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็เป็นประชาธิปไตย จากการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยอำนาจการตัดสินใจจึงอยู่ที่ประชาชน และประชาชนตัดสินใจมอบอำนาจของตนเองให้ตัวแทนหรือผู้นำทางการเมือง

(สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็เข้าประชุมในรัฐสภาเพื่อเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารประเทศให้มาเป็นนายกรัฐมนตรีจึงเท่ากับว่าประชาชนได้มอบอำนาจตัดสินใจให้กับคนที่เป็นนายกรัฐมนตรี¹

วิกฤติทางการเมืองและความแตกแยกในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้สะท้อนปัญหาสำคัญหลายประการของประเทศ ทั้งการใช้อำนาจอย่างไม่ชอบธรรมของนักการเมือง การทุจริตในวงราชการการฉ้อราษฎร์บังหลวงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้และความไม่เท่าเทียมของโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ รวมทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติปัญหาเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงผลอันเกิดจากโครงสร้างทางอำนาจที่ถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำการบริหารราชการที่ไม่มีประสิทธิภาพและการมีกฎหมายที่ขาดสภาพบังคับเท่านั้น แต่เกิดจากการย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม และระเบียบวินัยของคนในสังคม และรวมถึงการขาดจิตสำนึกด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อประชาชนของผู้บริหารประเทศทั้งนักการเมือง ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ² การใช้อำนาจทางการเมืองของนักการเมืองที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตัวเอง เช่น การรับสินบนหรือการมีผลประโยชน์ขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์สาธารณะ ทำให้มีเรื่องอื้อฉาวเกิดขึ้นอยู่เสมอ การแสดงออกด้วยคำพูดไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในที่ประชุมสภาซึ่งได้รับเอกสิทธิ์อย่างเต็มที่ การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การกล่าวปราศรัยบนเวทีต่อหน้าชุมชน

ปัญหานักการเมืองที่พบได้ทั่วไปรวมถึงนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา คือ 1. ปัญหาการทุจริตเลือกตั้ง 2. การฉ้อราษฎร์บังหลวงช่วยเหลือพวกพ้องให้ได้ตำแหน่ง 3. แทรกแซงอำนาจหน้าที่ข้าราชการประจำ 4. ใช้ทรัพย์สินงบประมาณราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว 5. บังคับให้ข้าราชการทำผิดแทนตน 6. ปรับหรือออกกฎหมายที่เอื้อประโยชน์นักการเมือง³ ผู้นำทางการเมืองที่มีลักษณะเป็นผู้นำแต่ขาดจริยธรรมหาประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักแก่อำนาจ ฉ้อราษฎร์บังหลวง ละเมิดกฎหมาย สามารถสร้างความเสียหายใหญ่หลวงต่อสังคมและประเทศชาติได้ ผู้นำเช่นนี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ แต่ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำที่เป็นคนดีแต่ขาดลักษณะผู้นำที่กล่าวมาแล้วก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาสังคมได้ และอาจทำให้ปัญหาที่มีอยู่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการสร้างปัญหาใหม่ และผู้นำที่สามารถแสดงความเป็นผู้นำและเป็นคนดี มีจริยธรรม จึงเป็นสิ่งที่ค้นหาโดยนักปราชญ์ทางรัฐศาสตร์ตั้งแต่ ขงจื๊อ เพลโต อริสโตเติล ฯลฯ และยังคงหาอยู่แม้กระทั่งปัจจุบัน⁴ สำหรับบทบาทภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองนั้นมีความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้มีคำกล่าวว่า ในเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของงานที่จะได้ผลดี คือ ได้ทั้งงานและน้ำใจคนนั้น มักจะเกิดจากการมีภาวะผู้นำของผู้บริหาร ถึง 80 % อีก 20%⁵

¹ นพ. นรนาถ, “ธรรมธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ”, ผู้จัดการรายวัน, (17 มีนาคม 2562):

² สำนักวิชาการและนันทกกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สารสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศ ด้านอื่น ๆ: การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศและประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557), หน้า 43-45.

³ Thaireorm, สำนักข่าวอิศรา, (23 พฤศจิกายน 2556): 2.

⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, ความเป็นผู้นำทางการเมือง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mgronline.com> [11 มีนาคม 2563]

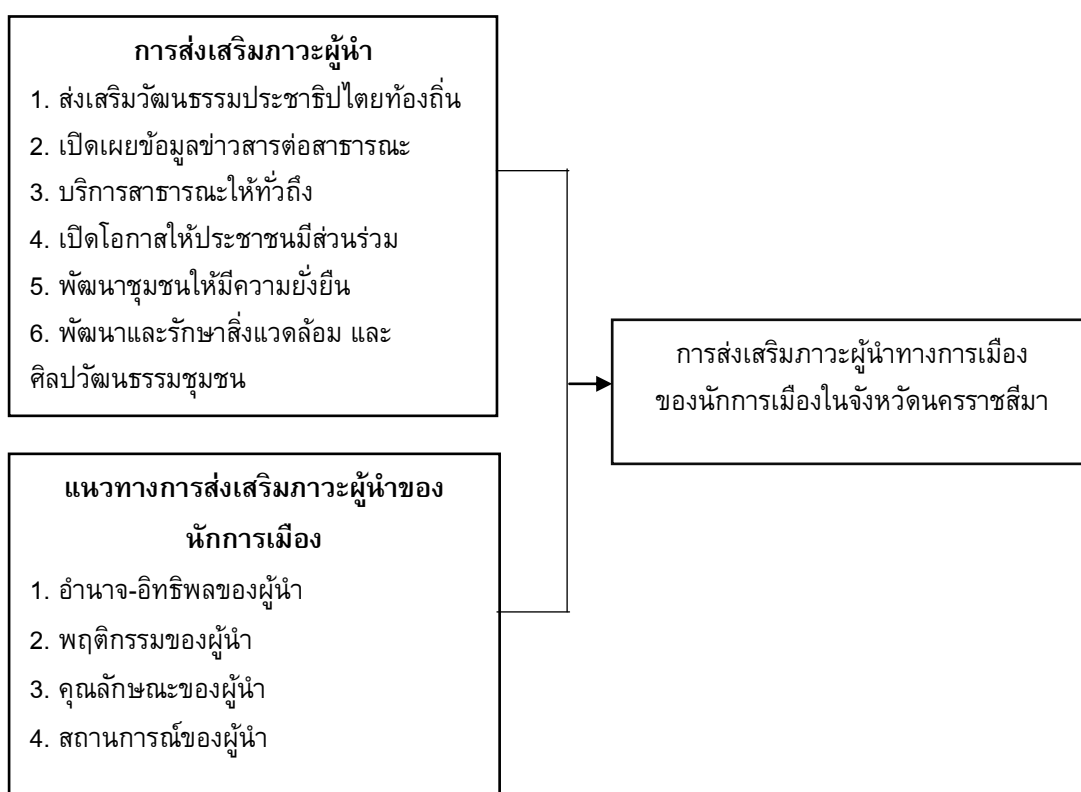
⁵ ลิขิต ธีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 25.

ด้วยเหตุปัญหาและความสำคัญเบื้องต้นผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา การใช้อำนาจบริหารแบบผู้มีคุณธรรมเป็นแบบอย่างของสังคมไทย ยึดกระจายอำนาจแบบคุณธรรมหลักคุณธรรมสร้างกลไกภาคประชาชนให้ขับเคลื่อนคุณธรรม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา
- 2.2 เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 17 รูป/คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ นักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ พระสงฆ์นักวิชาการ ประชาชนที่เป็นฐานเสียงของนักการเมือง นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมาซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เกี่ยวกับการส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นความเรียง

5. ผลการวิจัย

5.1 การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา

ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยท้องถิ่น พบว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองมีผลต่อการบริหารงานของนักการเมือง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การสร้างนักการเมือง ที่ดี นักการเมืองที่มีภาวะผู้นำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ต้องอาศัยการสร้างและหรือการปลูกฝังความเป็นภาวะผู้นำให้เกิดขึ้น รวมทั้งประชาชนภายในท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับนักการเมืองที่มีภาวะผู้นำ ประชาชนสามารถเรียนรู้และสัมผัสได้ เมื่อประชาชนภายในชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญและหรือการตระหนักในหลักการสำคัญของภาวะผู้นำอย่างแท้จริงแล้ว การเลือกตั้งผู้นำทางการเมือง การพัฒนาผู้นำทางการเมือง และการมีส่วนร่วมของประชาชนจะได้คุณภาพเต็มไปด้เข้าไปแทรกซึมในวิถีชีวิต ระเบียบปฏิบัติ กฎกติกา ภายในชุมชน ซึ่งจะเป็นแรงหนุนให้เกิดท้องถิ่นประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน

ด้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ พบว่า นโยบายการกระจายอำนาจทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมุ่งเน้นการปรับบทบาท การกิจ หน้าที่ และพัฒนาระบบบริหารงานของท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ ให้มีความเข้มแข็ง และมีระบบบริหารจัดการที่ดี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า นโยบายรัฐบาลในการส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นต้องการจะสร้างดุลยภาพระหว่างการกำกับดูแลและความเป็นอิสระของท้องถิ่นในการบริหารจัดการงบประมาณและบุคลากรของท้องถิ่น โดยนโยบายรัฐบาลสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่นเพิ่มขึ้นซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่สำคัญของการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมือง

ด้านการบริการสาธารณะให้ทั่วถึง พบว่า หลักการพื้นฐานสำคัญของการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองต้องเป็นผู้นำในการส่งเสริมให้การบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย ซึ่งการบริหารจัดการโครงการนั้น อาจจะพบกับอุปสรรคปัญหานานับประการ อาทิ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการใช้สอยของประชาชนภายในท้องถิ่นมีอย่างไม่จำกัด จึงเป็นทักษะและวิธีการสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่น จะบริหารจัดการโครงการซึ่งมีทรัพยากรการบริหารอย่างจำกัด กระทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ด้านการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม พบว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมือง ต้องเริ่มจากการสร้างมโนสำนึกในความเป็นประชาธิปไตยบนรากฐานของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในทุกกิจกรรมของประชาชน ให้เกิดเป็นมโนสำนึก หรือจิตวิญญาณในความเป็นประชาธิปไตย รู้จักสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความเสมอภาค และความเป็นธรรม ซึ่งจะนำพาประชาชนไปสู่ ความเป็นผู้มีวิวัฒนาการผู้ใหญ่ สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต้องเริ่มจากการปลูกฝังสำนึกความเป็นประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบจากประชาชนรากหญ้า โดยแทรกหลักการประชาธิปไตยไว้ในกิจกรรมทุกอย่างจนกระทั่งประชาชนมีวิวัฒนาการเป็นผู้ใหญ่ตามหลักการประชาธิปไตย

ด้านการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน พบว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมกับการการบริหารโครงการทุกขั้นตอน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรับรู้ การกำหนด การวัดผลประเมินผล ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในการบริหารงานโครงการของท้องถิ่นทุกประเภท จะต้องถือเอาความต้องการและความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นตัวตั้ง แต่ก่อนที่จะรู้ว่าประชาชนในพื้นที่มีความต้องการอะไรบ้าง ย่อมต้องออกสำรวจดูความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง พร้อมทั้งการเปิดช่องทางการมีส่วนร่วม ร่วมจากทุกภาคส่วนให้เป็นผู้มีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการ

ด้านการพัฒนาและรักษาสีงแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมชุมชน พบว่า การที่นโยบายของรัฐบาลได้มุ่งเน้นให้ท้องถิ่นได้ค้นหาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองเช่น เอกลักษณ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา โบราณ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ และที่สำคัญมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในส่วนของประชาชน ทำอย่างไรจะหาช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดทำนโยบายมากที่สุด ซึ่งการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองตามนโยบายก็ได้กำหนดเป็นภาพกว้าง หรือแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงกว้างเอาไว้ ส่วนจะนำนโยบายท้องถิ่นของรัฐบาลไปแปลงเป็นนโยบายท้องถิ่นของแต่ละแห่งก็ขึ้นอยู่กับ การเล็งเห็นความสำคัญของสาระสำคัญในนโยบายของผู้นำท้องถิ่นแต่ละแห่ง และการตัดสินใจที่เด็ดขาดของผู้นำว่าจะทำดำเนินการหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ นโยบายท้องถิ่นจะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องอาศัยปัจจัยส่วนหนึ่งที่สำคัญ

5.2 นำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา

ด้านอำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ พบว่า การเป็นผู้นำไม่เหมือนกับการจัดการ ผู้จัดการหลายคนต้องประสบกับความล้มเหลวเพราะไม่มีความเข้าใจถึงความแตกต่างกันระหว่างการเป็นผู้นำกับการเป็นผู้จัดการ จึงทำให้ไม่มีความเข้าใจถึงบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรให้สามารถบรรลุผลสำเร็จเป็นไปได้อย่างดี ผู้จัดการบางคนคือผู้นำ และผู้นำบางคนคือผู้จัดการ การเป็นผู้นำและการเป็นผู้จัดการจึงมิใช่เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือผู้จัดการ คือคนที่สามารถทำให้คนอื่น ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้ ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีจุดมุ่งหมายปลายทางด้วยความเต็มใจหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าเป็นผู้นำแล้วก็ต้องคำนึงถึงว่า บุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความเต็มใจที่จะทำให้ไปถึงจุดมุ่งหมายปลายทาง และข้อแตกต่างที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งระหว่างผู้จัดการกับผู้นำก็คือ เรื่องการวางนโยบาย ถ้าเป็นผู้จัดการแล้วหน้าที่ส่วนใหญ่ก็จะทำงานในลักษณะของงานประจำคอยควบคุมให้เป็นไปตามกระบวนการหรือขั้นตอนในการปฏิบัติงานภายในองค์กร แต่ถ้าเป็นผู้นำแล้วหน้าที่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้

ด้านพฤติกรรมของผู้นำ พบว่า การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความพยายามความเพียร และการมีระเบียบวินัยต่อตนเอง ซึ่งเกิดจากการบ่มเพาะและพัฒนาตั้งแต่การศึกษาจนถึง วัยผู้ใหญ่ที่ประกอบอาชีพ ขณะเดียวกัน ยังมุ่งเน้นด้านพฤติกรรมแม้ว่าเป็นสิ่งที่สามารถฝึกอบรมได้ แต่ก็ยังคงเป็นเรื่องใหญ่ในการรับผิดชอบร่วมกันทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อีกทั้งความเป็นผู้นำที่จะเห็นได้จากการเน้นด้านวัฒนธรรมที่สอนให้เคารพต่อสังคมมากกว่าต่อตนเอง และการสร้างแรงจูงใจให้อยู่รวมเป็นกลุ่ม ให้รางวัลเป็นกลุ่มมากกว่าจะให้รางวัลเป็นรายบุคคล มุ่งเน้นหนักในเรื่องความเป็นผู้นำการเรียนรู้ ปลุกฝังให้ขยันหมั่นเพียร

ด้านคุณลักษณะของผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำนับว่าเป็นคุณสมบัติของบุคคลและกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนเองหรือกลุ่มตนที่มีความสามารถในการโน้มน้าวหรือจูงใจให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ โดยจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มเกิดพฤติกรรมที่ทำด้วยความตั้งใจและเต็มใจสามารถกระตุ้นชี้นำ ผลักดันให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ มีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดผลกระทบนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งบรรลุเป้าหมายขององค์การที่วางไว้ทั้งยังสร้างหรือรักษาวัฒนธรรมขององค์การให้ดำรงอยู่

ด้านสถานการณ์ของผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำและขีดความสามารถที่ทุกคนพึงมี เป็นพื้นฐานจำเป็นที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีมากยิ่งขึ้น เพราะภาวะผู้นำจะเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนพฤติกรรมตัวบุคคลแสดงออกมายังภายนอกให้เห็นชัดเจนขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นการปฏิบัติหรือลักษณะนิสัยหรือภาพลักษณ์เฉพาะของตัวบุคคล ซึ่งในฐานะของผู้ที่ได้รับบทบาทเป็นผู้นำจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ในการสร้างพลังแห่งความศรัทธา การยอมรับและเชื่อมั่นจากผู้ตาม ทั้งยังช่วยสนับสนุนและก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมขณะดำเนินกิจกรรมหรือสภาวะการณ์ของสังคมหรือองค์การที่เป็นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้น

6. อภิปรายผล

6.1 การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา การส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยท้องถิ่น ประชาชนภายในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับนักการเมืองที่มีภาวะผู้นำ การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ นโยบายรัฐบาลในการส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นต้องการจะสร้างดุลยภาพระหว่างการทำกับดูแลและความเป็นอิสระของท้องถิ่นในการบริหารจัดการงบประมาณและบุคลากรของท้องถิ่น การบริการสาธารณะให้ทั่วถึง วิธีการสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่น จะบริหารจัดการโครงการซึ่งมีทรัพยากรการบริหารอย่างจำกัด กระทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม รู้จักสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความเสมอภาค และความเป็นธรรม การพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน พบว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมกับการบริหารโครงการทุกขั้นตอน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรับรู้ การกำหนด การวัดผลประเมินผล การพัฒนาและรักษาสีงแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมชุมชน นโยบายของรัฐบาลได้มุ่งเน้นให้ท้องถิ่นได้ค้นหาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง เช่น เอกลักษณ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาโบราณ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ และที่สำคัญมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นจากทุกภาคส่วน

สอดคล้องกับ ธนสร ธรรมสอน ได้ศึกษา ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารเทศบาลตำบล ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรี มีองค์ประกอบสำคัญที่สุดคือ เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ มองกว้าง มองไกล มองรอบด้าน ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรีที่ประชาชนต้องการ ประกอบด้วย ส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยท้องถิ่น เปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ บริการสาธารณะให้ทั่วถึง เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม พัฒนาเทศบาล และชุมชนให้มีความยั่งยืน พัฒนาและรักษาสีเขียวและสิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมชุมชน⁶

6.2 นำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา ด้านอำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ การเป็นผู้นำคือคนที่สามารถทำให้คนอื่นไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้ ผู้นำที่ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ ด้านพฤติกรรมของผู้นำ การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความพยายามความเพียร และการมีระเบียบวินัยต่อตนเอง มุ่งเน้นหนักในเรื่องความเป็นผู้นำการเรียนรู้ ปลุกฝังให้ขยันหมั่นเพียร ด้านคุณลักษณะของผู้นำ ภาวะผู้นำมีความสามารถในการโน้มน้าวหรือจูงใจให้ผู้อื่นยอมรับและยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ด้านสถานการณ์ของผู้นำ ภาวะผู้นำและขีดความสามารถที่ทุกคนพึงมี เป็นพื้นฐานจำเป็นที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มาก สอดคล้องกับ ชูตินันท์ แดงสกล ได้ศึกษา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล คือการสร้างจุดยืนและอุดมการณ์แนวแน่ของตนเอง การสื่อสารให้ผู้อื่นได้ครบถ้วน การเรียนรู้ตนเอง โดยการฝึกฝนความอดทน อดกลั้น และพัฒนามนุษยสัมพันธ์ การศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ และความรู้ เกี่ยวข้องกับงานให้มากที่สุด การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจการพัฒนาความคิดให้เป็นระบบ ระเบียบ จนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ในทันที การสร้างแนวความคิดที่แตกต่าง แต่เป็นความจริง และสามารถใช้ได้จริง และการให้คำปรึกษาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา⁷

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

7.1.1 ควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบถาม และประเมินผลโครงการต่าง ๆ ให้มีความโปร่งใส และเป็นธรรม และสามารถเปิดเผยต่อสาธารณชนได้เพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นและไว้วางใจการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดมากยิ่งขึ้น

7.1.2 ควรนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองในจังหวัดอื่น ๆ

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

7.2.1 ควรใช้เป็นอิทธิพลเชิงสาเหตุของภาวะผู้นำและการใช้อำนาจของนักการเมือง ซึ่งสามารถนำไปสู่การวางรากฐานความเป็นประชาธิปไตย

⁶ ธนสร ธรรมสอน, “ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารเทศบาลตำบล ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน”, วารสารวิชาการและวิจัยมจร.ธัญบุรี, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2558) : 6.

⁷ ดินันท์ แดงสกล, “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.

7.2.2 เพื่อให้ทราบรายละเอียดในเชิงลึก สำหรับการศึกษาครั้งต่อไปอาจเพิ่มการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) หรือ การสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีประโยชน์ในการนำไปใช้สร้างรูปแบบผู้นำที่เหมาะสม

8. เอกสารอ้างอิง

- ตินันท์ แดงสกล, “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.
- ธนสร ธรรมสอน. “ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารเทศบาลตำบลในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน”. วารสารวิชาการและวิจัยมทร.ธัญบุรี. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2558): 6.
- นพ นรนาถ. “ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ”. ผู้จัดการรายวัน. (17 มีนาคม 2562): 6.
- สำนักวิชาการและนํานักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศด้านอื่น ๆ: การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศและประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557.
- ลิขิต ธีรเวคิน. ความเป็นผู้นำทางการเมือง. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mgronline.com> [11 มีนาคม 2563]
- ลิขิต ธีรเวคิน. การเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549.
- Thaiireorm, สำนักข่าวอิศรา, (23 พฤศจิกายน 2556): 2.

**การบริหารจัดการหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา
และปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558**

**THE MANAGEMENT OF MASTER OF ART IN BUDDHISM AND
PHILOSOPHY PROGRAM ACCORDING TO HIGHER EDUCATION
CURRICULUM STANDARD 2015**

บุญร่วม คำเมืองแสน*

Boonruam Khammuangsaen

Received: 2020-11-11

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อแสวงหาแนวทางการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 3. เพื่อนำรูปแบบการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ไปพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยได้เลือกอาจารย์ประจำหลักสูตร จำนวน 20 รูป/คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล โทรศัพท์มือถือ แบบบันทึก กล้องถ่ายรูป แล้วตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. การบริหารหลักสูตรเป็นภาระหน้าที่ของอาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ที่ออกเป็นกฎหมายให้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานกลางของทุกหลักสูตร ผลลัพธ์ของผู้เรียนจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับการออกแบบหลักสูตร

2. การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการนั้น อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจะต้องมีคุณสมบัติคุณสมบัติเป็นไปตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ และควรมีการพัฒนาศักยภาพของอาจารย์ให้เป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย รวมถึงผลลัพธ์ของผู้เรียนทั้ง 6 ด้าน ตามที่ปรากฏใน มคอ. 2 ซึ่งแต่ละรายวิชามีจุดเน้นในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน รวมถึงการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา

3. ควรมีการบริหารจัดการร่วมกับวิทยาเขตต่าง ๆ เช่น มีคู่มือในการบริหารหลักสูตร มีข้อสอบกลาง ควรมีการเรียนปรับพื้นฐานร่วมกัน เน้นด้านพุทธศาสนาและปรัชญา มีการกำกับดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิตและศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

พร้อมส่งเสริมให้นักศึกษา มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมที่พัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัยร่วมกัน เพื่อเป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, หลักสูตร, เกณฑ์มาตรฐาน

ABSTRACT

This qualitative research its purpose are 1. To seek guidelines for the administration of Master Religious Studies and Philosophy Program of course professors Mahamakut Buddhist University. 2. To create management model of Master Religious Studies and Philosophy Program of course professors Mahamakut Buddhist University. 3. To apply the administration model for the Master of Arts Program Buddhism and Philosophy Program of course professors Mahamakut Buddhist University. Then develop to be more efficient in which the curriculum instructors were chosen, totaling 20 images / person. The research instruments used for collecting were individual in-depth interview, Mobile phone, recording, and camera then check the accuracy of the data and analyze the content.

The research found that:

1. Course Management is the obligation of curriculum instructors and instructors responsible for the curriculum in accordance with announcement the Ministry of Education on management of graduate studies which is law to have duty to comply with standard criteria of every course. The results of students will be based on the course design.

2. Administration of the Master Religious Studies and Philosophy according to the Ministry of Education benchmarks. Program Lecturer and Principal also responsible teachers, the formulas must have qualifications according to announcement of the Ministry of Education. And should develop the capacity of teachers in accordance with the mission of the university including the results of learners in all 6 areas, each course has a different focus in each area, including living according to Buddhism.

3. There should be a joint management with various campuses, such as curriculum management manual, the examination for the middle. Focus on Buddhism and philosophy with supervision and monitoring closely ready to encourage students. There are projects or activities that together to be the same benchmark develop teaching and research.

Keywords: Management, Curriculum, Benchmark

1. บทนำ

ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แนวทางการบริหารเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558¹ ข้อ 4. กล่าวไว้ว่า สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ต้องรับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาให้มีมาตรฐานและคุณภาพการศึกษาสูง สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งเกณฑ์มาตรฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และกำหนดตัวบ่งชี้ด้านมาตรฐานและคุณภาพการศึกษาเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ตามประกาศมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2558² ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับอาจารย์ประจำหลักสูตรในการพัฒนาการเรียนการสอนที่จะต้องมีความรู้คุณวุฒิคุณสมบัติให้ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งหมายถึง อาจารย์ประจำที่มีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตรที่เปิดสอน ซึ่งมีหน้าที่สอนและค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชาดังกล่าว ทั้งนี้ สามารถเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรหลายหลักสูตรได้ในเวลาเดียวกันแต่ต้องเป็นหลักสูตรที่อาจารย์ผู้นั้นมีคุณวุฒิตรงหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชาของหลักสูตร และ“อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร” หมายถึง อาจารย์ประจำหลักสูตรที่มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผลและการพัฒนาหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องอยู่ประจำหลักสูตรนั้นตลอดระยะเวลาที่จัดการศึกษา โดยจะเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรเกินกว่า 1 หลักสูตรในเวลาเดียวกันไม่ได้ ยกเว้น พหุวิทยาการ หรือสหวิทยาการ ให้เป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้อีกหนึ่งหลักสูตร และอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสามารถเข้าได้ไม่เกิน 2 คน โดยมีปรัชญาหลักสูตรคือมุ่งให้การผลิตบัณฑิตมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาติ ปรัชญาของการอุดมศึกษา ปรัชญาของสถาบันอุดมศึกษา และมาตรฐานวิชาการและอาชีพที่เป็นสากล ให้การผลิตบัณฑิตระดับอุดมศึกษาอยู่บนฐานความเชื่อว่าการกำลังคนที่มีคุณภาพต้องเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคม และมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองบนฐานภูมิปัญญาไทย ภายใต้กรอบศีลธรรมจรรยาอันดีงาม เพื่อนำพาประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและทัดเทียมมาตรฐานสากล ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำกับส่งเสริมกระบวนการผลิตบัณฑิตที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการสื่อสารแบบไร้พรมแดน มีศักยภาพในการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสามารถในการปฏิบัติงานได้ตามกรอบมาตรฐานและจรรยาบรรณที่กำหนด สามารถสร้างสรรคงานที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่นและสากล³

¹ สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, **เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558 และเกณฑ์มาตรฐานที่เกี่ยวข้อง**, (สำนักพิมพ์ บริษัท วงศ์สว่างพับลิชชิ่ง แอนด์ พรินติ้ง จำกัด, กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 41

² ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 132 ตอนพิเศษ 295 ง หน้า 15

³ ธีระ รุญเจริญ, “ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา”, ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ขาวฟ้า, 2550)

นอกจากนี้ ในข้อ 9.1 ยังได้กล่าวถึง จำนวนและคุณสมบัติของอาจารย์⁴ ไว้ว่า อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และอาจารย์ผู้สอนทั้งอาจารย์ประจำและอาจารย์พิเศษ ต้องมีคุณสมบัติและคุณสมบัติครบถ้วน ตามที่ระบุในเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร นอกจากนั้น ในระดับบัณฑิตศึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และอาจารย์ผู้สอบวิทยานิพนธ์ ต้องมีคุณสมบัติและคุณสมบัติครบถ้วน ตามที่ระบุตามเกณฑ์ที่กำหนดเช่นกัน ทั้งนี้ อาจารย์ประจำที่สถาบันอุดมศึกษารับเข้าใหม่ตั้งแต่เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรฉบับปี พ.ศ. 2558 ประกาศใช้ต้องมีคะแนนทดสอบความสามารถภาษาอังกฤษได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประกาศ คณะกรรมการอุดมศึกษา เรื่อง มาตรฐานความสามารถภาษาอังกฤษของอาจารย์ประจำ สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่เผยแพร่รายชื่อและคุณสมบัติของอาจารย์ทุกประเภทข้างต้นของแต่ละหลักสูตรในแต่ละภาคการศึกษา โดยเผยแพร่ในเอกสารหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์พร้อมทั้งปรับปรุงให้ทันสมัยตลอดเวลา เพื่อให้สาธารณชนและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาสามารถตรวจสอบข้อมูลดังกล่าว เพื่อประโยชน์ในการผดุงรักษา มาตรฐานและคุณภาพการศึกษาของชาติ⁵

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการเปิดการเรียนการสอน จำนวน 4 สาขาวิชา 7 หลักสูตร ได้แก่ 1.สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต 2. สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา ระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต 3. สาขาวิชาการปกครองระดับมหาบัณฑิต และ 4 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต ซึ่งหลักสูตรทั้ง 7 นี้ได้รับการรับรองจาก สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเรียบร้อยแล้ว ประเด็นสำคัญของหลักสูตรได้แก่องค์ประกอบที่ 1. เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิอาจารย์ประจำหลักสูตรต้องมีคุณวุฒิตรงกับสาขาวิชาและมีคุณสมบัติได้แก่ผลงานทาง วิชาการเป็นไปตามประกาศเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 ซึ่งในเกณฑ์ได้พูดถึง คุณวุฒิ คุณสมบัติไว้ว่าอาจารย์ประจำหลักสูตร มีคุณวุฒิขั้นต่ำปริญญาโทหรือเทียบเท่า หรือมีตำแหน่งผู้ช่วย ศาสตราจารย์ และต้องมีผลงานทางวิชาการที่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อรับปริญญา และเป็นผลงานทาง วิชาการที่ได้รับการเผยแพร่ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในการพิจารณาแต่งตั้งให้บุคคลดำรงตำแหน่งทาง วิชาการอย่างน้อย 1 รายการ ในรอบ 5 ปีย้อนหลัง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์มาตรฐานของ หลักสูตร และศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน พร้อมกับสร้างรูปแบบการ บริหารหลักสูตรให้เป็นไปตามมาตรฐานของการจัดการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนายิ่งๆ ขึ้นไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

2.1 เพื่อแสวงหาแนวทางการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา และ ปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43

⁵ ประพันธ์ สุริหาร, *หลักและระบบการบริหารการศึกษา*, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, 2541)

2.2 เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.3 เพื่อนำรูปแบบการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของอาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ไปพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีประเด็นที่จะทำการศึกษา ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับมาตรฐานหลักสูตร บทความ ผลงานวิจัย และเอกสารอื่น ๆ

3.2 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา จำนวน 20 รูป/คน

3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2561 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2562

4. ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

4.1 ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

4.2 เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ต่อไป ซึ่งจะก่อให้เกิดการขยายความรู้ ความเข้าใจได้มากขึ้น

4.3 เป็นคู่มือให้กับหลักสูตรสาขาวิชาอื่นๆที่เปิดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาต่อไป

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ ดำเนินการวางแผนเขียนกรอบในการวิจัย กล่าวคือ ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี โดยเริ่มจาก ประเด็นที่ต้องการวิจัยแล้วนำไปสู่การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงมา ออกแบบการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์จนนำไปสู่ข้อค้นพบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

5.1 การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งอาศัยจำนวนกลุ่มตัวอย่าง เหตุผลในการใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมีรายละเอียดของข้อมูลในทุกด้านในประเด็นที่ศึกษา การวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของ กระทรวงศึกษาธิการ จึงเหมาะสมที่จะทำการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อค้นพบและ ข้อสรุปเป็นข้อเสนอแนะให้เป็นแนวทางหรือรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

สำหรับการวิจัยเรื่องการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยมากที่สุด 5 ประการ ดังนี้

1) ทำการวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานที่จริงของกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามตามแนวทางการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบได้ตามความสมัครใจและสะดวกใจ โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเองโดยการพูดคุยหรือการสนทนากัน เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าเหมือนถูกบังคับให้ตอบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการบันทึกทุกเรื่องที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูล

2) ผู้วิจัยก็ได้ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย คือ การตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ และอาศัยกรอบแนวคิดการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ และให้ความหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเพื่อประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดในการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาได้

3) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้ข้อมูลและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต และการทดลอง ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จึงเป็นลักษณะเชิงพรรณนาปรากฏการณ์ที่พบ ข้อมูลส่วนใหญ่จึงไม่อยู่ในลักษณะของตัวเลข

4) การติดต่อโดยตรง และมีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการขอเข้าพบเพื่อพูดคุย และอธิบายวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยให้กับอาจารย์ประจำหลักสูตรได้ทราบและชี้แจงถึงความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

5) การใช้วิธีวิจัยที่มีความยืดหยุ่น โดยการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงสร้างคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้แนวคำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ หากทำการสัมภาษณ์จริงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางครั้ง อาจต้องมีการปรับคำถามให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้ จะไม่เบี่ยงเบนไปจากวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด

5.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการเก็บข้อมูลจะพิจารณาจากความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ และการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ได้แก่ (1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูล (2) การวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาควบคู่กันไปด้วย (3) การสังเกต และเพื่อความชัดเจนในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยประชากรในการศึกษาหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา จำนวน 20 รูป/คน โดย

การสัมภาษณ์จะเลือกนี้ได้กำหนดแนวคำถามทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างผสมผสานกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากที่สุด

ขั้นตอนที่สอง การสังเกต โดยประชากรในการศึกษาหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา โดยการสังเกตจากการบริหารจัดการหลักสูตรในทุกมิติ

ขั้นตอนที่สาม นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต มาวิเคราะห์ ว่ามีความสอดคล้องกับเอกสาร ตำราวิชาการอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย

5.3 ประชากรในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากประชากรที่กำหนดไว้ ได้แก่ อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ทั้งส่วนกลางและวิทยาเขต จำนวน 20 รูป/คน เนื่องจากผู้วิจัยเป็นหัวหน้าโครงการ และเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร จึงสามารถเลือกบุคคลที่จะให้ข้อมูลได้กระจ่างและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้อย่างดียิ่ง

5.4 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอแบ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนเตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการติดต่อประสานไปยังผู้ให้ข้อมูล จนถึงก่อนเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. ติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งบางส่วนเป็นการติดต่อประสานทางโทรศัพท์ และบางส่วนเป็นการติดต่อประสานด้วยตัวผู้วิจัยเอง เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงได้กำหนดตารางเวลาในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน เพื่อให้ผู้วิจัยนำมาเตรียมความพร้อมในการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลล่วงหน้า

2. ยืนยันกำหนดการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง ทั้งในเรื่องของวัน เวลา และสถานที่เพื่อให้ไม่เสียเวลาทั้งสองฝ่าย โดยผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในแผนวิจัยในการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนมิถุนายน – ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังเปิดเรียนภาคการศึกษาที่ 1

ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เริ่มจากการเดินทางไปยังสถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล จนถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจนแล้วเสร็จ ดังนี้

1. เดินทางไปยังสถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มต้นจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เป็นอันดับแรก ต่อจากนั้น จึงได้เดินทางไปมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ตามลำดับ

2. การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนหลังทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแล้วเสร็จ จนถึงการจัดระบบข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อไป ดังนี้

1. เนื่องจากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึกการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง จึงสะดวกต่อการนำมาสังเคราะห์ข้อมูล
2. ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่สังเคราะห์แล้วทั้งหมด คัดกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบ การวิเคราะห์และอภิปรายผล
3. เมื่อจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลมาหาข้อสรุปก่อนนำมาอภิปรายผลต่อไป
4. นำเอกสารที่ได้รับมาทำการแยกแยะและจัดระเบียบข้อมูลว่ามีส่วนใดเกี่ยวข้อง ข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประเภทอื่น ๆ ที่ได้รับ
5. กำหนดรูปแบบการแสดงผลข้อมูล ซึ่งเป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูลในรายงานผลการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา ซึ่งเป็นผลจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคที่สามารถใช้วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในรูปของเอกสารหรือข้อเขียนและคำพูดที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือสนทนา เป็นการวิเคราะห์ทั้งความหมายทางภาษาโดยตรงจากเอกสารหรือตัวบท และความหมายทางความรู้สึกหรือวิเคราะห์นัยที่แอบแฝงอยู่ รวมถึงการตีความทางบริบทหรือสภาพแวดล้อมประกอบข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ด้วยเป็นการวางเค้าโครงของข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. นำเสนอข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ และอภิปรายผลโดยเริ่มจากการนำเสนอข้อมูลทั่วไปและข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร
2. อภิปรายผลจากข้อมูลที่นำเสนอ โดยวิเคราะห์ทั้งในส่วนที่เป็นคำพูดจากการสัมภาษณ์ เอกสารไปพร้อม ๆ กัน โดยให้ความสำคัญทั้งความหมายในทางภาษาและตีความจากความรู้สึกที่แฝงอยู่ในข้อมูลนั้น ๆ ภายใต้กรอบแนวคิดในการวิจัย

5.6 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิจัยเรื่องการบริหารหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการนี้ ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบว่าข้อมูลนั้นเพียงพอหรือยังและตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ รวมทั้งความถูกต้องของข้อมูลประกอบไปด้วยกระบวนการวิธีที่หลากหลาย เช่น การตรวจสอบด้านข้อมูล (data triangulation) ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคลผู้ให้ข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบข้อมูลของผู้วิจัย การตรวจสอบด้านแนวคิดทฤษฎี (theory triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบแนวความคิดและทฤษฎี เนื่องจากหากมีการเปลี่ยนทฤษฎีการตีความข้อมูลก็จะเปลี่ยนไป และการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ได้แก่ การใช้หลาย ๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชนมาประกอบ จำนวน 16 รูป/คน แล้วนำบทสัมภาษณ์มาทำ

การวิเคราะห์ และเรียบเรียงรวบรวมเพื่อสนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ปรากฏ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการแสวงหาแนวทางการบริหารหลักสูตร

สรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact finding) ได้ว่า การบริหารหลักสูตรเป็นภาระหน้าที่ของอาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ที่ออกเป็นกฎหมายให้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานกลางของทุกหลักสูตร ผลลัพธ์ของผู้เรียนจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกรอบหลักสูตร⁶

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า การบริหารหลักสูตรศาสตราจารย์บัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการนั้น อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจะต้องมีคุณสมบัติเป็นไปตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการและควรมีการพัฒนาคุณภาพของอาจารย์ให้เป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย รวมถึงผลลัพธ์ของผู้เรียนทั้ง 6 ด้าน ตามที่ปรากฏใน มคอ.2 ซึ่งแต่ละรายวิชามีจุดเน้นในแต่ละด้านที่ต่างกัน รวมถึงการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการหลักสูตรศาสตราจารย์บัณฑิต

ควรมีการบริหารจัดการร่วมกับวิทยาเขตต่าง ๆ เช่น มีคู่มือในการบริหารหลักสูตร มีข้อสอบกลาง ควรมีการเรียนปรับพื้นฐานร่วมกันเน้นด้านพุทธศาสนาและปรัชญา⁷ มีการกำกับดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด พร้อมส่งเสริมให้นักศึกษา มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมที่พัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัยร่วมกัน เพื่อเป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว คณะผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

7.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เนื่องจากหลักสูตรทุกหลักสูตรถูกกำกับดูแลโดยคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย ระเบียบของบัณฑิตวิทยาลัย ควรมีการครอบคลุมทุกวิทยาเขตที่เปิดการเรียนการสอน ตลอดถึงค่าบำรุงการศึกษาหรือการสัมมนาวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้สอนหรือผู้เรียน รวมถึงมาตรฐานเกณฑ์วัดความรู้ที่เป็นข้อสอบ กลางเพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการและสอดคล้องกับงานประกันคุณภาพการศึกษา

⁶ ตามตำราวิจัยประยุกต์ประยาพร ฟูรัตน์, แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 24 ในเขตพื้นที่จังหวัดเลย: การวิจัยแบบผสานวิธี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561

⁷ กานต์กนิษฐ์ จงมณีสุวรรณ, การบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา กลุ่มกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2562

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ควรมีการทำงานประสานอย่างต่อเนื่องในทุกวิทยาเขต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของของหลักสูตรโดยส่วนรวม และสามารถถ่ายโอนบุคลากรของแต่ละวิทยาเขตไปช่วยเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาได้

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผลสัมฤทธิ์การบริหารหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

8. เอกสารอ้างอิง

กานต์กนิษฐ์ จงมณีสุวรรณ. การบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา กลุ่มกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2562

ดาบตำรวจหญิงประกายพร ผุยรัตน์. แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 24 ในเขตพื้นที่จังหวัดเลย: การวิจัยแบบผสมวิธี. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561

ธีระ รุญเจริญ. **ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา**. ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, 2550

ประพันธ์ สุริหาร. **หลักและระบบการบริหารการศึกษา**. ขอนแก่น มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, 2541
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 132 ตอนพิเศษ 295 ง หน้าที่..15

สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, **เกณฑ์มาตรฐาน**

หลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ.2558 และเกณฑ์มาตรฐานที่เกี่ยวข้อง, สำนักพิมพ์ บริษัท วงศ์สว่างพับลิชชิง แอนด์ พรินติ้ง จำกัด. กรุงเทพมหานคร, 2560

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
การพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาในมิติคู่พัฒนา

**PARTICIPATORY ACTION RESEARCH DEVELOPMENT
OF PARTNER ELEMENTARY**

ณัชชยาวรรณ พันธุ์สุภา*

Nidchayawon Pansupha

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

คมศิลป์ ประสงค์สุข**

Konsin Prasongsuk

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ เพื่อพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาผู้พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ เพื่อประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาผู้พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และพัฒนาครูประถมศึกษาผู้พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาปีที่ 1-4 รวมทั้งสิ้น 100 คน สถิติที่ใช้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ สถิติเชิงพรรณนาด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ด้านการดำรงชีวิต พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับ มาก และด้านทักษะอาชีพ พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับ มาก และมีความคิดเห็นว่า เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสได้งานทำ มีหน่วยงานพร้อมรับเข้าทำงานและสำคัญที่สุดหากเรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาของสถาบันจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ

* อาจารย์ สาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

** อาจารย์ สาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำสำคัญ: มิติคู่พัฒนา, พัฒนาครู, วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ABSTRACT

This research The objective of the research is Participatory Action Research Development of Partner Elementary Between Mae Hong Son College Chiang Mai Rajabhat University and Srinakharinwirot University To evaluate the research results Participatory Action Research Development of Partner Elementary Between Mae Hong Son College Chiang Mai Rajabhat University and Srinakharinwirot University To be a guideline for practice and Participatory Action Research Development of Partner Elementary Between Mae Hong Son College Chiang Mai Rajabhat University and Srinakharinwirot University. The subjects consisted of Bachelor's Degree in Elementary Education Year 1 to 4 and 100 students. The statistics used for data analysis are Descriptive statistics with percentage, mean and standard deviation.

The results were as follows Students rated instructional management of Bachelor's Degree in Elementary Education of the two universities found that the teaching and learning activities in overall at a high level. That Living is appropriate in overall at a high level And that Vocational skills is appropriate in overall at a high level. There are departments ready to work and most importantly, if graduating from the primary education department of the institute primary education department of the institution will be a good and effective teacher.

Keyword: Development of partner, Teachers' development, Participatory action research

1. บทนำ

กระแสการศึกษาทั่วโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้าใจใหม่เพราะคนจำนวนหนึ่งตระหนักแล้วว่า การศึกษาที่เน้นแต่เรื่องนอกตัวหรือเรื่องทางกายภาพ โดยขาดความเข้าใจในเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณ ไม่สามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ได้ ทุกวันนี้คนยิ่งเรียนยิ่งก้าวร้าวมากขึ้น มีอัตตามากขึ้น ยึดติดในทฤษฎี เน้นการเปรียบเทียบ ดังนั้นการจัดการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงหมายถึงการที่มนุษย์รู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาที่นำพาผู้เรียนไปสู่ความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องนำพาผู้เรียนให้ไปถึงปัญญาด้วย ดังนั้นการจัดการศึกษานอกจากจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมี

ประสิทธิภาพตามหลักสูตรแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดการศึกษาคือการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้คุณธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข อีกทั้งสามารถดำรงตนได้ในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ การจัดการศึกษาที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อผู้เรียนจะเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตจริง เมื่อเรียนในสิ่งที่จริง ก็ต้องเน้นที่กระบวนการ เพราะจะเป็นสิ่งที่อยู่ได้นานโดยเฉพาะกระบวนการหาความรู้ เป็นการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด และรู้จักรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉลาดพอกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและผู้ที่มีบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่สำคัญดังกล่าวได้บุคคลผู้นั้นก็คือครู

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ครูเป็นบุคคลสำคัญในกระบวนการปฏิรูปการศึกษาเพราะเป็นด่านหน้าและกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาครูและเตรียมครูที่จะเข้าสู่วิชาชีพให้มีสมรรถนะสูง² นอกจากนี้ ได้กล่าวไว้ว่าผลลัพธ์การเรียนรู้ของครูยุคใหม่คือ 1. ด้านคุณธรรม จริยธรรมซึ่งเน้นทั้งวิชาการและวิชาชีพเข้าใจผู้อื่นเข้าใจโลกมีจิตสาธารณะเสียสละและเป็นแบบอย่างที่ดี 2. ด้านทักษะทางปัญญา ให้สามารถคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งและประเมินข้อมูลสารสนเทศและแนวคิดจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย มีความคิดริเริ่ม 3. ด้านความรู้ มีความรอบรู้ในด้านความรู้ทั่วไป การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 วิชาชีพครูและวิชาชีพที่จะสอนอย่างกว้างขวางลึกซึ้งและเป็นระบบ 4. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ให้มีภาวะทางอารมณ์และทางสังคม ช่วยเหลือและเอื้อต่อการแก้ปัญหาในกลุ่มและระหว่างกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน 5. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลขการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ให้วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นตัวเลขเชิงสถิติ ภาษาพูดและภาษาเขียน สามารถในการใช้ดุลยพินิจที่ดีในการประเมินผล แปลความหมาย 6. ด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ให้มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยรูปแบบหลากหลาย มีความสามารถใช้ภาษาต่างประเทศในการเรียนการสอน สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

สถาบันการผลิตครูควรมีการเตรียมพร้อมในการผลิตบัณฑิตครู ที่สามารถออกไปเป็นครูที่มีศักยภาพพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายในของตนเอง มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดใหม่ๆ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้ครูยุคใหม่ที่สามารถเปลี่ยนวิธีคิดปรับวิธีสอน หรือมีกระบวนการทัศน์ที่ถูกต้อง คือ ไม่เน้นสอนแต่เน้นจัดการเรียนรู้ทักษะและความรู้ที่จำเป็นและนักเรียนต้องเรียนแบบให้รู้จริง (Mastery Learning) เน้นลงมือปฏิบัติ (Active

¹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553). หน้า 112

² สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการศึกษาระเบียบวาระแห่งชาติ 2551 – 2555. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

³ สุเมธ แยมน์, ข้อมูลศักยภาพการผลิตครูด้วยหลักสูตรปริญญาโท, 2554, [Online]. Available: <http://www.newswit.com>. [2556, กุมภาพันธ์ 19].

Learning)⁴ การจัดการศึกษาของสถาบันครูควรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการจัดการศึกษา คือการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) นั่นคือกระบวนการผลิตครูต้องเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงภายในตนเองโดยเริ่มจากการรู้จักและเข้าใจตนเองคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณในการสร้างกรอบแนวคิดใหม่ที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

โครงการเพชรในตม เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 ด้วยความร่วมมือระหว่างคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และศูนย์อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (ปัจจุบันคือกองอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน) ศูนย์กิจการพลเรือน (ปัจจุบันคือ สำนักกิจการมวลชนและสารนิเทศ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการร่วมกัน คือ การพัฒนาชนบท โดยอาศัยบุคลากรของแต่ละท้องถิ่นที่ทุกันดาร ห่างไกลความเจริญ และหล่อหลอมต่อความมั่นคงของชาติมาช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นที่ตนเองมีภูมิลำเนา โครงการเพชรในตมเริ่มรับนิสิตรุ่นแรก เมื่อปีการศึกษา 2529 โดยคณะศึกษาศาสตร์ได้รับความเห็นจากที่ประชุมผู้บริหารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กำหนดจำนวนให้รับนิสิตตามโครงการได้ปีละ 30 คน ให้คัดเลือกนักเรียนที่เรียนดี มีความประพฤติดี อุปนิสัยและทัศนคติที่เหมาะสมแก่การเป็นครู ทั้งนี้จะต้องรวบรวมถึงการมีอุดมการณ์ในการพัฒนาท้องถิ่นชนบทที่มีฐานะยากจน ให้เข้ามารับการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาบัณฑิตเป็นเวลา 4 ปี นอกจากศึกษาตามหลักสูตรปกติแล้ว นิสิตตามโครงการจะต้องได้รับความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท รวมทั้งการเป็นผู้นำท้องถิ่นที่นอกเหนือไปจากการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ อย่างไรก็ตามนอกจากขบวนการคัดเลือกเข้าศึกษา ตามโครงการจัดหลักสูตรตามปกติเสริม ด้วยหลักสูตรพิเศษ เพื่อให้บัณฑิตตามโครงการสามารถปฏิบัติงานได้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการแล้วก็ตามแต่วัตถุประสงค์ของโครงการในภาพรวมที่ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์คือการดำเนินโครงการให้ครบวงจร คือ นอกจากการคัดเลือกเข้าศึกษา การจัดกิจกรรม การศึกษาจนสำเร็จการศึกษาแล้วยังจะต้องจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับบัณฑิตตามโครงการได้ใช้ความรู้ ความสามารถที่ได้รับการศึกษาอบรมไปพัฒนาชนบท สถานที่ดังกล่าวก็คือ ที่ซึ่งตนเองมีภูมิลำเนาหรือใกล้เคียง เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครูที่เกิดจากการย้ายกลับภูมิลำเนาตนเองเมื่อปฏิบัติราชการครบตามเกณฑ์ที่ทางราชการกำหนด โครงการเพชรในตมจึงได้ขอความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการซึ่งก็เห็นด้วยในหลักการ ดังนั้นคณะกรรมการโครงการเพชรในตมจึงประกอบด้วยหน่วยงานที่รับผิดชอบ 3 ฝ่ายคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒโดยคณะศึกษาศาสตร์ ส่วนงานมวลชนและกิจการพิเศษ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในโดยกองอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน และกระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการคือ 1. เพื่อส่งเสริมเยาวชนและครูประจำการในพื้นที่พัฒนาเพื่อความมั่นคง ที่มีการดำเนินงานตามโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ให้เพิ่มพูนความรู้ทางการศึกษาสูงขึ้นถึงระดับปริญญา 2. เพื่อคัดเลือกบุคลากรที่มีแววของความเป็นครู ใจรักวิชาชีพครู มีความรู้ ความสามารถ และความประพฤติเหมาะสมที่

⁴ วิจารณ์ พานิช, *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*, (กรุงเทพมหานคร: ตาปลาพับลิเคชัน. 2556)

จะเป็นครูดี เปรียบเสมือนเพชรน้ำหนึ่งในการครุตามเกณฑ์ที่กำหนด 3. เพื่อร่วมมือประสานงานกับโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ในการพัฒนาบุคคลให้ มีคุณภาพ อันจะช่วยให้การพัฒนาทรัพยากรอื่นๆ บรรลุตามเป้าหมาย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มีพันธกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิชาชีพครู ผลิตและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ด้วยความตระหนักถึงพันธกิจดังกล่าว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอนจึงได้จัดโครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ โดยมุ่งเน้นการสร้างครูต้นแบบออกสู่สังคม เพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานวิชาชีพครูให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ให้ความสำคัญต่อคุณสมบัติและคุณลักษณะบัณฑิตวิชาชีพครู และบุคลากรทางการศึกษาที่มุ่งหวังภายใต้ 4 พิสัยหลัก คือ พิสัยสุปฏิปันโน พิสัยสุวิชาโน พิสัยสุสาสโน พิสัยสุพาโน โดยมีกำหนดแนวทางการบ่มเพาะนักศึกษาออกเป็น 4 ด้าน ด้วยกันคือ 1. ด้านการเรียนการสอน 2. ด้านการดำรงชีวิต 3. ด้านทักษะอาชีพ 4. ด้านฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ซึ่งโครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศเป็นโครงการ ที่มีเป้าประสงค์เช่นเดียวกับโครงการเพชรในตมของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาคู่พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมในด้านการจัดการเรียนการสอน การดำรงชีวิต ทักษะอาชีพและด้านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพตลอดจนเป็นแนวทางในการที่จะพัฒนาวิชาชีพครูให้เติบโตได้อย่างสมดุล

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาคู่พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

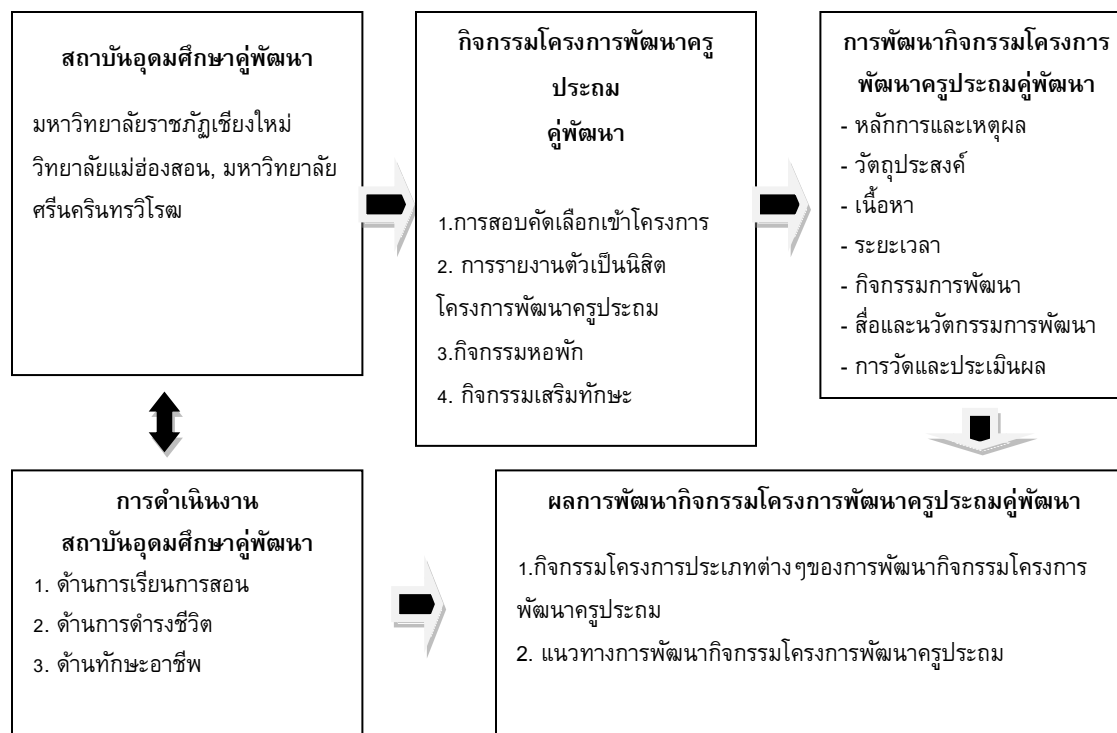
2.2. เพื่อประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมศึกษาคู่พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2.3 เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและพัฒนาครูประถมศึกษาคู่พัฒนาระหว่างวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3. ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิต นักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษา ชั้นปีที่ 1-4 มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ กับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน จำนวน 100 คน

4. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1: กรอบแนวความคิดของการวิจัย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 ในโครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน และนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 สาขาวิชาการประถมศึกษา ในโครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รวมทั้งสิ้น 100 คน

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (check list) และแบบมาตราประเมินค่า (rating scale)

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ส่งแบบสอบถามแบบออนไลน์และได้รับคำตอบจากแบบสอบถามออนไลน์

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป คำนวณหาค่าทางสถิติ และนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นตารางประกอบการบรรยาย

6. ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ในโครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 50 คน พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง ระดับปริญญาตรี ชั้นปี ที่ 2 และนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2

7. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตามกรอบที่ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการเรียนการสอนของการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมไว้ทั้งหมด 13 ข้อ คือ 1) นิสิตนักศึกษามีความสุขกับการเรียน 2) นิสิตนักศึกษาพอใจในระบบการจัดการเรียนการสอนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ 3) อาจารย์ผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของรายวิชาก่อนสอน 4) อาจารย์ผู้สอนมีเทคนิคในการนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในหัวข้อที่จะเรียน 5) อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 6) อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์เป็น 7) อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนโดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาที่สอน 8) อาจารย์ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกหรือศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อที่สนใจภายในขอบเขตเนื้อหาของรายวิชาที่กำหนด 9) อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 10) อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้เรียนและให้มีความรับผิดชอบ 11) อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง เช่น การทำรายงาน 12) อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น 13) อาจารย์ผู้สอนจัดให้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อศึกษาจากสถานการณ์จริง ดังนี้

การจัดการเรียนการสอนของการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมของสถาบันครูพัฒนา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในภาพรวมมีการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมากเท่ากันสามข้อ คือ อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนโดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาที่สอน อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้เรียนและให้มีความรับผิดชอบ อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยรองลงมา ในเรื่อง อาจารย์ผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของรายวิชาก่อนสอน มีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับที่สาม ในเรื่อง นิสิตนักศึกษา มีความสุขกับการเรียน ยกเว้นในเรื่อง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรองลงมาในเรื่อง กระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ส่วนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน ในภาพรวมมีการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก ในภาพรวมมีการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนในระดับมากเท่ากันสี่ข้อ ในเรื่อง นิสิตนักศึกษามีความสุขกับการเรียน อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนโดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาที่สอน อาจารย์ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกหรือศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อ ที่สนใจภายในขอบเขตเนื้อหาของรายวิชาที่กำหนด อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้เรียนและให้มีความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยรองลงมา อาจารย์ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง เช่น การทำรายงาน มีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับสาม อาจารย์ผู้สอนมีเทคนิคในการนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในหัวข้อที่จะเรียน มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

ผลการวิเคราะห์ด้านการดำรงชีวิตของการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมในมิติคู่พัฒนา ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตามกรอบที่ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาของการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมไว้ทั้งหมด 10 ข้อ คือ 1) การเดินทางมาเรียนของนิสิตนักศึกษาใช้เวลาไม่นาน 2) หอพักที่นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคสมบูรณ์ (ไฟฟ้า ประปา สัญญาณโทรศัพท์) 3) นิสิตนักศึกษาพอใจสภาพความเป็นอยู่ของหอพัก 4) นิสิตนักศึกษาไม่มีความสะดวกสบายในการเดินทางจากหอพักไปเรียน 5) นิสิตนักศึกษาได้รับความสะดวกสบายจากการบริการที่มหาวิทยาลัยจัดให้ 6) หอสมุดมีหนังสือและสื่อการเรียนรู้ที่พอเพียง 7) เมื่อมีปัญหา นิสิตนักศึกษาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์รุ่นพี่และเพื่อนได้ 8) มหาวิทยาลัยมีทุนสำหรับนิสิตนักศึกษาที่ขาดแคลนอย่างพอเพียง 9) มหาวิทยาลัยมีสถานที่อุปกรณ์กีฬาให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้ 10) สโมสรนิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยให้แก่ นิสิตนักศึกษา ดังนี้

ความคิดเห็นด้านการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตนักศึกษาโครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในภาพรวมอยู่ในระดับจริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษา ในโครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในระดับจริงสามอันดับแรกในเรื่อง หอพักที่นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคสมบูรณ์ (ไฟฟ้า ประปา สัญญาณโทรศัพท์) และเมื่อมีปัญหา นิสิตนักศึกษาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์ รุ่นพี่และเพื่อนได้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่เท่ากันเป็นอันดับแรก มหาวิทยาลัยมีทุนสำหรับนิสิตนักศึกษาที่ขาดแคลนอย่างพอเพียง มีค่าเฉลี่ยรองลงมา สโมสรนิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยให้แก่ นิสิตนักศึกษา มีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับสาม ยกเว้นในเรื่องของ นิสิตนักศึกษาพอใจสภาพความเป็นอยู่ของหอพัก อยู่ในระดับจริงบ้าง ($\bar{X} = 3.34$) ความสะดวกสบายในการเดินทางจากหอพักไปเรียน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับจริงที่สุด นิสิตนักศึกษาพอใจสภาพความเป็นอยู่ของหอพัก ($\bar{X} = 3.34$) มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3.2 ความคิดเห็นด้านการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตนักศึกษา โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน ในภาพรวมของด้านการดำรงชีวิต อยู่ในระดับจริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษาในระดับจริงสามอันดับแรกในเรื่อง สโมสร นิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยให้แก่ นิสิตนักศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก เมื่อมีปัญหานิสิตนักศึกษาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์ รุ่นพี่และเพื่อนได้ มีค่าเฉลี่ยรองลงมา หอพักที่ นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคสมบูรณ์ (ไฟฟ้า ปะปา สัญญาณโทรศัพท์) มีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับสาม มหาวิทยาลัยมีสถานที่และอุปกรณ์กีฬาให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะอาชีพของการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมในมิตินักพัฒนา ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตามกรอบที่ผู้วิจัยได้สรุปผลความคิดเห็นของข้อมูลด้านทักษะชีวิตของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาของการพัฒนาโครงการพัฒนาครูประถมไว้ทั้งหมด 6 ข้อ คือ 1) สาขาวิชาการประถมศึกษา มีชื่อเสียงในการผลิตบัณฑิต 2) คณะศึกษาศาสตร์ของนิสิตนักศึกษาที่มีคุณภาพ 3) ระยะเวลาในการเรียน 5 ปี มีความเหมาะสม 4) เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสดำรงตำแหน่ง 5) เรียนจบสาขาวิชาการประถมศึกษาแล้วมีหน่วยงานรับเข้าทำงาน 6) เรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านทักษะอาชีพ ของนักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม ในภาพรวมของ อยู่ในระดับจริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านทักษะอาชีพของนักศึกษา ระดับจริงสามอันดับแรกในเรื่อง สาขาวิชาการประถมศึกษา มีชื่อเสียงในการผลิตบัณฑิต มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก คณะศึกษาศาสตร์ของนิสิตนักศึกษาที่มีคุณภาพและระยะเวลาในการเรียน 5 ปีมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยรองลงไปที่เท่ากัน ยกเว้นในเรื่อง เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสดำรงตำแหน่ง อยู่ในระดับจริงที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก เรียนจบสาขาวิชาการประถมศึกษาแล้วมีหน่วยงานรับเข้าทำงาน อยู่ในระดับจริงที่สุด มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ อยู่ในระดับจริงที่สุด มีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับสาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านทักษะอาชีพ ของนักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ ในภาพรวมของด้านทักษะอาชีพพบว่า อยู่ในระดับจริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านด้านทักษะอาชีพของนักศึกษา ในระดับจริงสามอันดับแรกในเรื่อง สาขาวิชาการประถมศึกษา มีชื่อเสียงในการผลิตบัณฑิตและคณะศึกษาศาสตร์ของนิสิตนักศึกษาที่มีคุณภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่เท่ากันเป็นอันดับแรก ระยะเวลาในการเรียน 5 ปีมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยรองลงมา ยกเว้นในเรื่อง เรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ อยู่ในระดับจริงที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก เรียนจบสาขาวิชาการประถมศึกษาแล้วมีหน่วยงานรับเข้าทำงาน มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสดำรงตำแหน่ง อยู่ในระดับจริงที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับที่สาม

8. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมในมิติคุณพัฒนา จากการศึกษาความคิดเห็นและวิเคราะห์ข้อมูลของนิสิตนักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตมและนิสิตนักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการครูเป็นเลิศ ในด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการดำรงชีวิต ด้านทักษะอาชีพ พบว่า นิสิตนักศึกษามีความคิดเห็นโดยรวม ในระดับมาก ผู้วิจัยของนำเสนอการอภิปรายผลเป็นรายด้าน ดังนี้

ด้านการจัดการเรียนการสอน

จากการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม พบว่ามีความเหมาะสม ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากโครงการเพชรในตม ได้ดำเนินการกิจกรรม ตั้งแต่ปี 2528 มีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง โดยคิดถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ โดย อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม แก่ผู้เรียนโดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาที่สอน รวมไปถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริม นิสิตนักศึกษาให้มีความเป็นผู้นำ มีความรับผิดชอบ และรู้จักค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนการสอนทุกครั้งมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของรายวิชาที่สอน ให้ความสำคัญกับความสุขในการเรียนของนิสิตนักศึกษา นำไปสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมถึงผู้เรียนได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เช่นเกี่ยวกับการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ พบว่ามีความเหมาะสม ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตนักศึกษาโครงการครูเป็นเลิศ มีความสุขกับการเรียน อาจารย์ผู้สอนมีวิธีการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม แก่ผู้เรียนโดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาที่สอน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกหรือศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อที่สนใจ ภายในขอบเขตเนื้อหาของรายวิชาที่กำหนด และเน้นกิจกรรมให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้เรียน ให้มีความรับผิดชอบ ให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าศึกษาด้วยตนเอง⁵ เช่น การทำรายงาน ดังที่กล่าวว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการทำงานร่วมกันของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอน และผลการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ นิสิต นักศึกษายังมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ในวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากสภาพจริง รวมทั้งมีการเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้เพิ่มเติมในวิชาที่ผู้เรียนสนใจ

⁵ ชูชาติ หงษ์ขาว, การจัดกิจกรรมการสอนวิชาภาษาอังกฤษของครูผู้สอนระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. 2542. หน้า 52-53.

ด้านดำรงชีวิต

จากการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม พบว่านิสิตนักศึกษามีการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยโดยรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับ จริง โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตภายในมหาวิทยาลัยของนิสิตนักศึกษา เริ่มจากหอพักที่นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคสมบูรณ์ (ไฟฟ้า ปะปา สัญญาณโทรศัพท์) และเมื่อมีปัญหา นิสิตนักศึกษาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์ รุ่นพี่และเพื่อนได้ สโมสรนิสิตนักศึกษายกเว้น ในเรื่องของ เป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยให้แก่ นิสิตนักศึกษา ด้านเศรษฐกิจมหาวิทยาลัยมีทุนสำหรับนิสิตนักศึกษาที่ขาดแคลนอย่างพอเพียง เช่นเดียวกับการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน นักศึกษามีการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยโดยรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับ จริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักศึกษา เมื่อมีปัญหาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์ รุ่นพี่และเพื่อนได้ สโมสรนิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยให้แก่ นิสิต และหอพักที่นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคที่สมบูรณ์ (ไฟฟ้า ปะปา สัญญาณโทรศัพท์) ดังที่ได้กล่าวไว้⁶ สภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษา มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนานักศึกษามาก เพราะสภาพแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์ย่อมทำให้เกิดการพัฒนานักศึกษาได้ผลดี สอดคล้องกับผลการวิจัย⁷ ได้ศึกษาการดำรงชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการดำรงชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษายังมีข้อเสนอแนะว่า มหาวิทยาลัยน่าจะมีสถานที่และอุปกรณ์กีฬาให้นิสิตนักศึกษาได้ทำกิจกรรม เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเพื่อสุขภาพที่ดี

ด้านทักษะอาชีพ

จากการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม ด้านทักษะอาชีพพบว่านิสิตนักศึกษามีการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยโดยรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับ จริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตนักศึกษามีความคิดเห็นว่า สาขาวิชาการประถมศึกษาของสถาบันมีชื่อเสียง และมีคุณภาพในการผลิตบัณฑิต ระยะเวลาในการเรียน 5 ปีมีความเหมาะสม และมีความคิดเห็นว่า เรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสได้งานทำ มีหน่วยงานพร้อมรับเข้าทำงาน และสำคัญที่สุดหากเรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาของสถาบันจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับการศึกษาและแสดงความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน นักศึกษามีการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยโดยรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับ จริง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตนักศึกษามีความคิดเห็นว่า สาขาวิชาการ

⁶ สำเนา ขจรศิลป์. มิติใหม่ของกิจการนักศึกษา², การพัฒนานักศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538. หน้า 14

⁷ ภาวนา ใจประสาธ, การศึกษาการดำรงชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปริญญาโท กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. 2534). หน้า 170-171.

ประถมศึกษาของสถาบันมีชื่อเสียง และมีคุณภาพ ในการผลิตบัณฑิต ระยะเวลาในการเรียน 5 ปีมีความเหมาะสม และมีความเชื่อมั่นว่าหากเรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาของสถาบันจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ และจบแล้วมีโอกาสได้งานทำ มีหน่วยงานพร้อมรับเข้าทำงาน ดังที่ได้กล่าวว่า⁸ วิธีการศึกษาอบรมตลอดการจัดกิจกรรมและการบริหารของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งนี้ได้ผลิตผู้จะไปเป็นบัณฑิตวิชาชีพครูตามเจตจำนงแล้ว เหตุผลก็คือผู้จะไปประกอบอาชีพใดก็ตาม จำเป็นต้องมีทักษะคติที่ต่ออาชีพนั้นเพราะทักษะคติเป็นแรงจูงใจอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคล

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้บริบทพื้นที่ของทั้งสองสถาบันมีความแตกต่างกันมาก ทางสังคม ศิลปะ และวัฒนธรรม แต่ผลจากการแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ข้อมูลของนิสิตนักศึกษาทั้งสองสถาบันนั้น ไม่แตกต่างกัน คงมีเหตุผลมาจากหลายกรณี ประการแรกคือ การคัดเลือกนิสิต นักศึกษาเข้าสู่โครงการทั้งเพชรในตม และครูสู่ความเป็นเลิศ จะต้องผ่านเกณฑ์การคัดเลือก ทั้งผลการเรียน การสอบวัดแววความเป็นครู และผ่านการพิจารณาคุณลักษณะ บุคลิกภาพที่เหมาะสมกับความเป็นครูเหมือนกัน ประการที่สอง มีการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพของนิสิตนักศึกษา และการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เหมือนกัน เช่น โครงการค่ายอาสาพัฒนา โครงการพัฒนาศักยภาพนิสิตนักศึกษา โครงการตามพระราชดำริ โครงการบริการวิชาการ และการศึกษาดูงานหลักสูตรสถานศึกษา นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้นิสิตนักศึกษาได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมนิสิตนักศึกษาโดยการสนับสนุนของมหาวิทยาลัย เช่น ศิลปวัฒนธรรม ชมรม สโมสรนิสิตนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ และประการสุดท้ายกิจกรรมการฝึกประสบการณ์วิชาชีพโดยนิสิตนักศึกษาจะต้องออกสังเกตและฝึกปฏิบัติการ ในสถานศึกษา ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 อาจด้วยเหตุผลทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้ นิสิตนักศึกษาทั้งสองสถาบันจึงมีทัศนคติต่อวิชาชีพครูไม่แตกต่างกัน

9. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ที่เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาครูประถมของนิสิตนักศึกษาทั้งสองสถาบัน พบว่า ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. จากการศึกษาด้านการจัดการเรียนการสอนของนิสิตนักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม อยู่ในระดับ มาก แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน อย่างมีคุณภาพ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ พบว่า ในภาพรวมมีการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ภายใต้ทรัพยากรอันจำกัด ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนต่อไป เสนอแนะให้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ในวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากสภาพจริง รวมทั้งมีการเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้เพิ่มเติมในวิชาที่ผู้เรียนสนใจ

⁸ เดโช สวานานนท์, ปทานุกรมจิตวิทยา. (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2512), หน้า 28.

2. จากการศึกษาด้านการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตนักศึกษาโครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในภาพรวมอยู่ในระดับจริง จะเห็นได้ว่านิสิตนักศึกษามีการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย ร่วมกับอาจารย์ และเพื่อนนิสิตนักศึกษา ซึ่งมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างมากในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษา เช่น ในเรื่อง หอพักที่นิสิตนักศึกษาพักอาศัยมีบริการด้านสาธารณูปโภคสมบูรณ์ (ไฟฟ้า ประปา สัญญาณโทรศัพท์) และเมื่อมีปัญหาหรือนิสิตนักศึกษาสามารถขอรับคำปรึกษาจากอาจารย์ รุ่นพี่และเพื่อนได้ รวมถึงมหาวิทยาลัยมีทุนสำหรับนิสิตนักศึกษาที่ขาดแคลนอย่างพอเพียง สโมสรนิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนที่ดีในการประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย ให้แก่นิสิตนักศึกษา เช่นเดียวกันกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ พบว่า ในภาพรวมของด้านการดำรงชีวิต อยู่ในระดับจริง เช่นเดียวกัน แต่ทั้งสองสถาบันมีความคิดเห็นว่าควรจะมีสถานที่และอุปกรณ์กีฬาให้นิสิตนักศึกษาได้ทำกิจกรรมเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีสุขภาพที่ดี รวมถึงเป็นการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในสังคมมหาวิทยาลัยยิ่งขึ้นไป

3. จากการศึกษา ด้านทักษะอาชีพ ของนักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการเพชรในตม ในภาพรวมของ อยู่ในระดับจริง จะเห็นได้ว่านิสิตนักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อสาขาวิชาการประถมศึกษา นั่นคือมีชื่อเสียงในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ และเมื่อเรียนคณะศึกษาศาสตร์จบแล้วมีโอกาสได้งานทำ หรือมีหน่วยงานรับเข้าทำงาน รวมถึงหากเรียนจบจากสาขาวิชาการประถมศึกษาจะเป็นครูที่ดีและมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน โครงการผลิตครูสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งนิสิตนักศึกษามีการแสดงความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาด้านทักษะอาชีพ ควรเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาทั้งสองสถาบันได้แสดงออก และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ เพื่อพัฒนาด้านการศึกษา และทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสม

10. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คณะผู้บริหารวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ทำให้การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวิทย์ ปิยะนนท์ศิลป์ รองคณบดีวิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.คมศิลป์ ประสงค์สุข สังกัดภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือและให้คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเครื่องมือ

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.สุมาลี เชื้อชัย สังกัดภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษา ข้อมูลเอกสาร เก็บรวบรวมแบบสอบถาม

ขอขอบพระคุณอาจารย์ บุปผา คำนวน สังกัดภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือด้านการพิสูจน์อักษรและจัดรูปเล่มจนสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

ขอขอบคุณนิสิต นักศึกษาเอกการประถมศึกษา โครงการเพชรในตม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ นิสิตนักศึกษา สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ครอบครัว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ผู้มีพระคุณอีกหลายท่านที่ไม่อาจเอ่ยนามได้ครบ ที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือการวิจัยจนการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

11. เอกสารอ้างอิง

- ชูชาติ หงษ์ขาว. การจัดกิจกรรมการสอนวิชาภาษาอังกฤษของครูผู้สอนระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษา จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2542
- เดโช สวานานนท์. ปทานุกรมจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. 2512
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์ไ. กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553
- ภาวนา ใจประสาธ. การศึกษาการดำรงชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. 2534
- วิจารณ์ พานิช. วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร. ตาต้าพับลิเคชัน. 2556
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณาชีพการศึกษาระเบียบวาระ แห่งชาติ 2551 – 2555. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551.
- กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำเนา ขจรศิลป์. มิติใหม่ของการศึกษานักศึกษา2, การพัฒนานักศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538
- สุเมธ แยมุ่น. ข้อมูลศักยภาพการผลิตครูด้วยหลักสูตรปริญญาโท. 2554. [Online]. Available: <http://www.newswit.com>. [19, กุมภาพันธ์ 2556].

การศึกษาความพึงพอใจและความสุขในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด

A STUDY OF SATISFATION AND HAPPINESS IN THE WORKING OF PERSONNEL A CASE STUDY: PTT INTERGROUP COMPANY LIMITED

ขวัญตา มุลเจริญ และคณะ*

Kwanta Moonjaroen And Others

Received: 2020-10-30

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด เพื่อศึกษาความสุขในการทำงาน ของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในงานวิจัยคือ บุคลากรในบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด จำนวน 104 คน วิธีการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง ร้อยละ 79.8 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.6 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 77.9 สถานภาพส่วนใหญ่ คือ แต่งงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 58.7 ด้านระยะเวลาในการทำงานส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.3 บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับได้แก่ 1. ด้านความรับผิดชอบ และด้านการปกครองบังคับบัญชา 2.ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา 3.ด้านความก้าวหน้า 4. ด้านสภาพการทำงาน 5. ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านนโยบายและการบริหาร และด้านชีวิตส่วนตัว 6. ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ และด้านสถานะของอาชีพ 7. ด้านลักษณะของงาน และด้านความมั่นคงในงาน 8.ด้านเงินเดือน และ 9.ด้านโอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต และความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขในการทำงานภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1. ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน 2. ด้านความพึงพอใจในการทำงาน 3. ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน

* คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครปฐม

ตระกูล จิตพัฒนกร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครปฐม

วิโรจน์ หมั่นเทพ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครปฐม

กุลประวีณ์ ศิริกุลลังกร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครปฐม

คำสำคัญ: ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน, ความสุขในการทำงาน

ABSTRACT

This research is a quantitative research. The objectives are 1. To study the satisfaction of working of personnel of PTT Intergroup Company Limited. 2. To study the happiness of working of PTT Intergroup Company Limited. The target population used in the research is personnel in PTT Intergroup Company Limited 104 persons. The method of data collection were questionnaires. The statistics used in data analysis were Percentage was used to describe frequency and percentage of the data obtained from the questionnaire, Mean and Standard Deviation.

The results of the study showed that 79.8 percent of the respondents were female. The majority aged are between 21-30 years, accounting for 59.6 percent. Most of the education level is at Bachelor's degree accounts for 77.9 percent. Most of the status is married, accounting for 58.7 percent. The duration of the service most workers are between 2-3 years, accounting for 43.3 percent. The personnel opinions in overall about the satisfaction of working were at high level. In order including: 1.The responsibility and administrative and supervisory aspects. 2. The relationship with supervisor aspects. 3. The progress aspects .4. The working conditions aspects. 5. The success in working in policy and administration and in personal life aspects .6. To be recognized and the status of the profession aspects. 7. The nature of the work and in terms of job security aspects .8. The salary aspects and 9. The opportunity to gain future advancement aspects and the comments about the happiness of working in overall picture is at a high level. In order as following 1. The enthusiastic about working aspect 2. The satisfaction of working aspect and 3. The enjoyment in working aspect.

Keywords: The satisfaction of working, The happiness in working

1. บทนำ

ปัจจุบันในธุรกิจต่าง ๆ มีการแข่งขันกันมากขึ้นหลาย ๆ ธุรกิจต้องมีการปรับตัวให้ทันต่อสภาพการณ์ปัจจุบันรวมถึงหาวิธีหรือแนวทางในการปรับเปลี่ยนหรือการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เนื่องจากมีการใช้ทรัพยากรมนุษย์ เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินธุรกิจ มีการใช้ทรัพยากรมนุษย์เป็นจำนวนมากในการบริหารจัดการงานด้านต่าง ๆ จึงจะเห็นได้ว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการดำเนินกิจการ และรวมไปถึงความสำเร็จในธุรกิจที่มีทรัพยากรมนุษย์เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในขณะที่พนักงานหรือทรัพยากรมนุษย์ยังมีความต้องการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองสามารถปฏิบัติงานในองค์กรได้อย่างมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย ดังนั้น หากองค์กรใดไม่รับรู้ถึงความต้องการ หรือไม่มีวิธีที่จะรับมือกับความต้องการนั้นได้แน่นอนว่าปัญหาที่จะตามมาคือการลาออกจากงาน และสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อองค์กรไม่มากนักน้อย นอกจากผลตอบแทนแล้ว สิ่งที่บุคลากรทุกคนประสงค์ที่จะมีคือความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ความสุขใน

การทำงานนั้นก็น่าจะมีหลากหลายปัจจัย และอาจจะแตกต่างกัน บุคลากรที่มีความสุข จะส่งผลต่อการมีสุขภาพจิตที่ดี ทำให้เกิดความพร้อมและมีประสิทธิภาพในการทำงาน เป็นผลดีต่อองค์กร องค์กรเกิดการพัฒนาต่อไป¹ และการสร้างความสุขในการทำงานจะช่วยลดปัญหาในด้านต่าง ๆ เช่น การขาด ลา มาสาย ความตึงเครียด เป็นต้น ซึ่งความสุขในการทำงานเกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน เกิดจากองค์ประกอบที่หลากหลายดังนี้ โอกาสก้าวหน้าในการทำงาน ได้แก่การได้มีโอกาสเลื่อนขั้นในตำแหน่งงานที่สูงขึ้น การมีโอกาสก้าวหน้าจากความสามารถในงานย่อมทำให้เกิดความพึงพอใจในงาน ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าบุคลากรนั้นมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจที่ส่งผลให้บุคลากรมีความสุขในการทำงาน เพื่อจะทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการทำงานของบุคลากรในองค์กร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด
- 2.2 เพื่อศึกษาความสุขในการทำงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากร บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด จำนวน 104 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด ส่วนที่ 3. ความสุขในการทำงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด ส่วนที่ 4. จะเป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ และนำไปทดลอง Try Out ได้ความเชื่อมั่น 0.96

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบกำหนดประชากรเป้าหมาย โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.3.1 ทำหนังสือจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ขอความอนุเคราะห์จากบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด

3.3.2 ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามไปยังบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด จำนวน 104 ฉบับ

¹ นฤมล แสงผล, ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, *ปัญหาการบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, วิชาเอกการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554, หน้า 2

4. ผลการวิจัย

4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามเป็น เพศชาย ร้อยละ 20.2 และเป็นเพศหญิง ร้อยละ 79.8 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.6 รองลงมา อายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.6 และ อายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 4.8 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 77.9 รองลงมาเป็น อนุปริญญา/ปวส. คิดเป็นร้อยละ 16.3 และ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 5.8 สถานภาพส่วนใหญ่ คือ แต่งงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 58.7 รองลงมา คือ โสด คิดเป็นร้อยละ 40.4 และหย่าร้างหรือแยกทางกัน คิดเป็นร้อยละ 1 ด้านระยะเวลาในการทำงานส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมา อยู่ระหว่าง 1-2 ปี คิดเป็นร้อยละ 24 และต่ำกว่า 1 ปี กับ 4-5 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 15.4 อันดับสุดท้ายคือ 5 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 1.9 ตามลำดับ

4.2 ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด ระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สามอันดับแรกที่พึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.96$, S.D = .69) และ ด้านการปกครองบังคับบัญชา ($\bar{X} = 3.96$, S.D = .69) รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ($\bar{X} = 3.91$, S.D = .68) และ ด้านความก้าวหน้า ($\bar{X} = 3.9$, S.D = .68) ตามลำดับ

4.3 ความสุขในการทำงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด ระดับความสุขในการทำงานของบุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความสุขในการทำงานมากที่สุด ได้แก่ ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน ($\bar{X} = 4.08$, S.D = .63) รองลงมา ด้านความพึงพอใจในการทำงาน ($\bar{X} = 4.06$, S.D = .6) และด้านความรื่นรมย์ในการทำงาน ($\bar{X} = 3.98$, S.D = .56) ตามลำดับ

ตารางที่ 1: แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ประสบการณ์ทำงาน

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	21	20.2
หญิง	83	79.8
รวมเฉลี่ย	104	100.0

อายุ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	-	-
21-30 ปี	62	59.6
31-40ปี	37	35.6
41-50 ปี	5	4.8
51 ปีขึ้นไป	-	-

รวมเฉลี่ย	104	100.0

ระดับการศึกษา	จำนวน(คน)	ร้อยละ
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	-	-
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	6	5.8
อนุปริญญา/ปวส.	17	16.3
ปริญญาตรี	81	77.9
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-
รวมเฉลี่ย	104	100.0

สถานภาพ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
โสด	42	40.4
แต่งงาน	61	58.6
หย่าร้างหรือแยกทางกัน	1	1
รวมเฉลี่ย	104	100.0

ประสบการณ์การทำงาน	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 ปี	16	15.4
1-2 ปี	25	24.0
2-3 ปี	45	43.3
4-5 ปี	16	15.4
5 ปีขึ้นไป	2	1.9
รวมเฉลี่ย	104	100.0

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศ หญิง ร้อยละ 79.8 และเพศชายร้อยละ 20.2 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.6 รองลงมาอายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.6 และ อายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.8 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาอยู่ที่ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 77.9 รองลงมา ระดับ อนุปริญญา/ปวส. คิดเป็นร้อยละ 16.3 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 5.8 มีสถานภาพ แต่งงาน คิดเป็นร้อยละ 58.6 รองลงมา สถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 40.4 และ หย่าร้างหรือแยกทางกัน คิดเป็นร้อยละ 1 และจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีประสบการณ์การทำงาน ระหว่าง 2-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมา ระหว่าง 1-2 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.0 และ ระหว่างต่ำกว่า 1 ปี และ 4-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.4 เท่ากัน และ 5 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 1.9 ตามลำดับ

ตารางที่ 2: ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด โดยภาพรวม

ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน	μ	σ	แปลผล
ด้านความสำเร็จในการทำงาน	3.87	.61	มาก
ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ	3.86	.64	มาก
ด้านลักษณะของงาน	3.83	.66	มาก
ด้านความรับผิดชอบ	3.96	.69	มาก
ด้านความก้าวหน้า	3.9	.68	มาก
ด้านเงินเดือน	3.82	.66	มาก
ด้านโอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต	3.77	.68	มาก
ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา	3.91	.68	มาก
ด้านสถานะของอาชีพ	3.86	.68	มาก
ด้านนโยบายและการบริหาร	3.87	.66	มาก
ด้านสภาพการทำงาน	3.89	.67	มาก
ด้านชีวิตส่วนตัว	3.87	.65	มาก
ด้านความมั่นคงในงาน	3.83	.70	มาก
ด้านการปกครองบังคับบัญชา	3.96	.69	มาก
รวมเฉลี่ย	3.87	.67	มาก

จากตารางที่ 4.2 พบว่า บุคลากรบริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุป จำกัด มีระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ ได้ดังนี้ ด้านความรับผิดชอบ ($\mu = 3.96$, $\sigma = .69$) ด้านการปกครองบังคับบัญชา ($\mu = 3.96$, $\sigma = .69$) ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ($\mu = 3.91$, $\sigma = .68$) ด้านความก้าวหน้า ($\mu = 3.9$, $\sigma = .68$) ด้านสภาพการทำงาน ($\mu = 3.89$, $\sigma = .67$) ด้านความสำเร็จในการทำงาน ($\mu = 3.87$, $\sigma = .61$) ด้านนโยบายและการบริหาร ($\mu = 3.87$, $\sigma = .66$) ด้านชีวิตส่วนตัว ($\mu = 3.87$, $\sigma = .65$) ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ($\mu = 3.86$, $\sigma = .64$) ด้านสถานะของอาชีพ ($\mu = 3.86$, $\sigma = .68$) ด้านลักษณะของงาน ($\mu = 3.83$, $\sigma = .66$) ด้านความมั่นคงในงาน ($\mu = 3.83$, $\sigma = .70$) ด้านเงินเดือน ($\mu = 3.82$, $\sigma = .66$) ด้านโอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต ($\mu = 3.77$, $\sigma = .68$) ตามลำดับ

ตารางที่ 3: ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความสุขในการทำงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด โดยภาพรวม

ความสุขในการทำงาน	μ	σ	ระดับความพึงพอใจ
ด้านความรื่นรมย์ในการทำงาน	3.98	.56	มาก
ด้านความพึงพอใจในการทำงาน	4.06	.60	มาก
ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน	4.08	.63	มาก
รวมเฉลี่ย	4.03	.60	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า บุคลากรบริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด มีระดับความสุขในการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับ ได้ ดังนี้ ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน ($\mu = 4.08$, $\sigma = .63$) ด้านความพึงพอใจในการทำงาน ($\mu = 4.06$, $\sigma = .60$) ด้านความรื่นรมย์ในการทำงาน ($\mu = 3.98$, $\sigma = .56$) ตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจและความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากร กรณีศึกษา บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด จากการวิจัยเชิงปริมาณ สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. บุคคลที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็น เพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 21-30 ปี ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพแต่งงานแล้ว มีระยะเวลาในการทำงาน 2-3 ปี
2. จากการศึกษาค้นคว้าความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด พบว่า ในภาพรวมบุคลากรมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$, $S.D = .67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สามอันดับแรกที่มีความพึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.96$, $S.D = .69$) และ ด้านการปกครองบังคับบัญชา ($\bar{X} = 3.96$, $S.D = .69$) รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ($\bar{X} = 3.91$, $S.D = .68$) และด้านความก้าวหน้า ($\bar{X} = 3.9$, $S.D = .68$) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นฤมล แสงผล (2554)² ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นด้านความสำเร็จในงานและด้านด้านการได้รับการยอมรับนับถือโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ

²อ้างอิงแล้ว, ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, วิทยาลัยบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, วิชาเอกการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554, หน้า 2

งานวิจัยของ พรภัทร์ รุ่งมงคลทรัพย์ (2556)³ ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท เอบีบี จำกัด ผลการศึกษา พบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ประกอบด้วย ด้านลักษณะงาน ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ด้านค่าจ้างและสวัสดิการ ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ด้านความมั่นคงในงาน ด้านนโยบายและการปกครองบังคับบัญชา และงานวิจัยของละไพโร โอวาททัศนีย์ (2557)⁴ ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี โดยผลการศึกษาพบว่าบุคลากรมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความสำเร็จจากการทำงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านเงินเดือน โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน สถานะทางอาชีพ นโยบายและการบริหาร สภาพการทำงาน ความเป็นอยู่ส่วนตัว ความมั่นคงในการทำงาน วิธีปกครองบังคับบัญชา

3.จากการศึกษาความสุขในการทำงานของบุคลากร บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด พบว่า ความสุขในการทำงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, S.D = .60) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความสุขในการทำงานมากที่สุด ได้แก่ ด้านความกระตือรือร้นในการทำงาน ($\bar{X} = 4.08$, S.D = .63) รองลงมา ด้านความพึงพอใจในการทำงาน ($\bar{X} = 4.06$, S.D = .6) และ ด้านความริเริ่มในการทำงาน ($\bar{X} = 3.98$, S.D = .56) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราภรณ์ ภูสมบัติ (2556)⁵ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง ในจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า ความสุขของการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง ในจังหวัดสกลนคร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุดและงานวิจัยของ อภิสิทธิ์ พึ่งแย้ม (2559)⁶ ได้ทำการศึกษาความสุขในการทำงานของพนักงาน Call Center บริษัทโทรคมนาคมแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความสุขในการทำงาน ด้านความพึงพอใจในการทำงาน ความกระตือรือร้นในการทำงานและความริเริ่มในการทำงาน อยู่ในระดับมาก

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจและความสุขในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา บริษัท พี ที อี อินเทอร์เน็ต จำกัด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

³พรภัทร์ รุ่งมงคลทรัพย์, ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท เอบีบี จำกัด, **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สำหรับนักบริหาร**, วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2556.

⁴ละไพโร โอวาททัศนีย์, ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี, **วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี**, 2557.

⁵จิราภรณ์ ภูสมบัติ, ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง จังหวัดสกลนคร, **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**, 2556)

⁶อภิสิทธิ์ พึ่งแย้ม, ความสุขในการทำงานของพนักงาน Call Center บริษัทโทรคมนาคมแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่, **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้**, 2559)

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากการศึกษาพบว่าความพึงพอใจด้านเงินเดือนและด้านความก้าวหน้าในอนาคต เป็นปัจจัยที่มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด บริษัท พี ที อี อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด ควรหาวิธีหรือหาแนวทางในการปรับตำแหน่งหน้าที่หรือเงินเดือนตามความรู้ ความสามารถและศักยภาพของบุคลากร ตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวกับเรื่องความพึงพอใจและความสุขในการทำงาน โดยการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก
2. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการเปรียบเทียบในด้านปัจจัยส่วนบุคคลกับความพึงพอใจและความสุขในการทำงาน เพื่อเปรียบเทียบหาความแตกต่าง
3. ควรศึกษาและทำการวิจัยความพึงพอใจและความสุขในการทำงานในหน่วยงานอื่น ๆ ต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

- นฤมล แสงผล. ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. **ปริญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. วิชาเอกการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554**
- พรภัทร์ รุ่งมงคลทรัพย์. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท เอบีบี จำกัด. **ปริญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สำหรับนักบริหาร. วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2556**
- ละไพโร โอวาททัศนีย์. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี. **วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2557.**
- จิราภรณ์ ภูสมบุญ. ความสุขในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง จังหวัดสกลนคร. **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556**
- อภิสิทธิ์ พึ่งแย้ม. ความสุขในการทำงานของพนักงาน Call Center บริษัทโทรคมนาคมแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่. **ปริญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2559**

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน ของผู้บริโภคในเขตมินบุรี

MARKETING MIX FACTORS AFFECTING THE CONSUMER' DECISION TO BUY SMARTPHONES IN MINBURI METROPOLIS

พรสุดา นาถาบำรุง และคณะ*

Pornsuda Nathabamrumng And Others

Received: 2020-12-09

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน โดยจำแนกตามประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพปัจจุบัน และระดับการศึกษา และ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ผู้บริโภคทั่วไปที่ตัดสินใจเลือกซื้อสมาร์ทโฟนในเขตมินบุรี จำนวน 400 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย, ค่าร้อยละ, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานโดยใช้การทดสอบความแตกต่าง ได้แก่ t-test, One way ANOVA และสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยภาพรวมระดับมากผล การทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพปัจจุบัน และระดับการศึกษา ที่แตกต่างกันมีปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter พบว่า ตัวแปรปัจจัยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ด้านผลิตภัณฑ์ (X_1) ด้านราคา (X_2) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (X_3) และด้านการส่งเสริมการตลาด (X_4) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

* คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ตระกูล จิตพัฒนกร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ประภาศรี เทิกขุนทด คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ไพรัตน์ สาอุดม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

อริเทพ งามมศิลป์เสถียร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คำสำคัญ: ส่วนประสมทางการตลาด, การตัดสินใจ, สมาร์ทโฟน

ABSTRACT

This objective of this research were to 1) to compare smart Phone purchase decisions By demographic, including gender, age, income, occupation and education and 2) To study the factors of the marketing mix of 4P's that affect the decision to buy smart Phones. Of consumers in the Minburi metropolis. This research was a survey research. The sample groups used in the study were There were 400 general consumers who decided to buy a smart Phone in Minburi metropolis. Data were analyzed by using descriptive statistics including mean, percentage, standard deviation. Inferential statistics were used by differentiation tests, including t-test, One way ANOVA and hypothesis testing statistics. By analyzing multiple linear regression analysis using the Enter method, the details are as follows. The study found that 4P's marketing mix factor influencing the smart Phone purchase decision of the consumers in Minburi metropolis. Overall, the results of the hypothesis testing showed that gender, age, average monthly income, occupation and education level. There was a marketing mix factor of 4P's that influenced the smartphone purchase decision of the consumers in Minburi metropolis. They differ significantly at the .05 level. Factors Affecting Consumer's Smart Phone Buying Decision in Minburi metropolis District By analyzing multiple linear regression analysis using Enter method, it was found that factor variables, marketing mix factor, 4P's, production (X_1), price (X_2), distribution channel (X_3) and marketing promotion (X_4) it was a statistically significant factor affecting consumers' purchasing decision in Minburi metropolis at the level of .01 and .05

Keywords: Marketing mix, Decision, Smart Phones

1. บทนำ

ปัจจุบันโทรศัพท์มือถือ หรือ ที่ทุกคนเรียกกันว่า สมาร์ทโฟน (Smart Phone) มีบทบาทและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในโลกนี้ เปรียบเสมือนอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกาย เนื่องจากสมาร์ทโฟนถูกใช้เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างกันที่สามารถพกพาติดตัวไปได้ทุกที่และทุกเวลาเนื่องจากเป็นอุปกรณ์การสื่อสารไร้สาย ขนาดเล็ก น้ำหนักเบา ซึ่งกิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่ผ่าน สมาร์ทโฟน คือ โซเชียลเน็ตเวิร์ค ร้อยละ 91.50 ดาวน์โหลด หนังสือ เพลง ร้อยละ 88.00 ใช้อัพโหลดข้อมูล ร้อยละ 55.90 และติดตามข่าวสาร ร้อยละ 46.56 ซึ่งจากผลการสำรวจจะเห็นว่าดิจิทัลได้เริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคน¹ ด้วยคุณสมบัติที่สามารถใช้งานได้หลากหลายและเข้าถึงได้ตลอดเวลา จึงไม่น่าแปลกใจที่การใช้

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม รายงานสถิติรายปีประเทศไทย 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2563, จากเว็บไซต์ <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/e-book/SYB-2563/files/assets/basic-html/index.html#1>

โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนได้เข้ามามีบทบาทในการใช้ชีวิตประจำวันของทุกคน โดยข้อมูลของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วในปี 2019 พบว่า ประชากรวัยผู้ใหญ่ที่ครอบครองสมาร์ทโฟนมีมากถึง 90% ของกลุ่มประชากรวัยผู้ใหญ่ทั้งหมด² และในปัจจุบันมีสมาร์ทโฟนหลากหลายยี่ห้อให้ผู้บริโภคได้เลือกซื้อตามความต้องการ โดยแต่ละยี่ห้อมีการทำการตลาดควบคู่กันไปเพื่อสร้างยอดขายไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตและผู้ขาย ซึ่งประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด ที่มีการแข่งขันกันอย่างต่อเนื่อง

การรายงานยอดขายสมาร์ทโฟนไตรมาสที่ 1 ปี 2020 โดย IDC (International Data Corporation) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่เก็บข้อมูลเชิงสถิติด้านธุรกิจและการลงทุนในหลายประเภท ได้ออกมาแจ้งอย่างเป็นทางการของภาพรวมส่วนแบ่งการตลาดของไทย ยี่ห้อที่มียอดขายอันดับหนึ่งคือ OPPO โดยครอบครองส่วนแบ่งตลาดไปได้มากถึง 21% อันดับที่สองคือ Samsung ที่ได้ส่วนแบ่งตลาดอยู่ที่ 19% และไตรมาสที่ 2 ของปี 2020 ยี่ห้อที่มียอดขายอันดับหนึ่งคือ Vivo ส่วนแบ่งการตลาดไปถึง 19.50% อันดับที่สองคือ Samsung ที่ได้ส่วนแบ่งตลาดอยู่ที่ 18.60% และยังได้มีการทำการเปรียบเทียบส่วนแบ่งทางการตลาดโดยอ้างอิงการเปิดเผยข้อมูลผลวิจัยตลาดจาก Counterpoint Research เกี่ยวกับส่วนแบ่งการตลาดสมาร์ทโฟนของไทยไตรมาสที่ 2 ของปี ค.ศ 2020 และปี ค.ศ 2019 เพื่อเปรียบเทียบแบบปีต่อปีในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งในไตรมาส 2 ของปี 2019 อันดับที่หนึ่งคือยี่ห้อ Samsung ครอบครองส่วนแบ่งตลาดไปได้มากถึง 31.80% อันดับที่สองคือ OPPO ส่วนแบ่งตลาด 17.50% และอันดับที่สามในปี 2019 คือ Vivo ได้ส่วนแบ่งตลาดที่ 15.60% เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับไตรมาสเดียวกันในปี 2020 ผลปรากฏว่ายี่ห้อที่ได้ส่วนแบ่งตลาดอันดับที่หนึ่ง คือ Vivo ครอบครองส่วนแบ่งตลาดไปได้ 19.50% โดยได้ส่วนแบ่งการตลาดมากขึ้น +3.90% จากปี 2019 อันดับที่สองคือ Samsung ที่ได้ส่วนแบ่งตลาดอยู่ที่ 18.60% ลดลงจากปี 2019 ที่ -13.20% อันดับที่สามคือ OPPO ได้ส่วนแบ่งตลาดที่ 16.90% ลดลงจากปี 2019 ที่ -0.6% และยี่ห้อน้องใหม่ที่เปิดตัวในเมืองไทยอย่างยี่ห้อ Realme เมื่อเปรียบเทียบ ในปี 2019 ที่ได้ส่วนแบ่งการตลาดไปเพียง 2% แต่ในปี 2020 ได้ส่วนแบ่งตลาดไป 12.20% ซึ่งมากขึ้นถึง +10.20%

จากข้อมูลที่กล่าวถึงในข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งการตลาดของสมาร์ทโฟนแต่ละยี่ห้อว่ามีการเปลี่ยนแปลงการครองส่วนแบ่งการตลาดทุก ๆ ไตรมาส อันเนื่องมาจากการแข่งขันทางการตลาดกันอย่างต่อเนื่องและรุนแรงเพราะแต่ละยี่ห้อได้มีการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขาย ทำให้ส่วนแบ่งทางการตลาดของแต่ละยี่ห้อมีการปรับเปลี่ยนอันดับอยู่เสมอ ประกอบกับการเปิดตัวยี่ห้อใหม่ของสมาร์ทโฟนและมีการแข่งขันของผู้ผลิตสมาร์ทโฟนรายใหม่ๆ ที่กำลังเข้าสู่ตลาดมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาเรื่องปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสมาร์ทโฟน ของผู้บริโภคในเขตมินบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด มาใช้ประกอบในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดของผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายสมาร์ทโฟนในเขตมินบุรี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขัน และการขาย ในตลาดสมาร์ทโฟนภายในประเทศได้มากขึ้น

² สยามรัฐ, รัฐนพฤตกรรมการใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนและเทรนด์รอบโลก, สืบค้นเมื่อวันที่ 23

ตุลาคม 2563, จากเว็บไซต์ <https://siamrath.co.th/n/149194>.

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน โดยจำแนกตามประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ และการศึกษา

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยมีวิธีดำเนินงานตามลำดับขั้นตอนในรายละเอียดดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ คือ ผู้บริโภคที่ซื้อสมาร์ทโฟนในพื้นที่เขตมินบุรี
- 2) ใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนของกลุ่มผู้ใช้สมาร์ทโฟนทั่วไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณแบบไม่ทราบจำนวนประชากร โดยใช้สูตรกำหนดขนาดตัวอย่างของ สูตร W.G. Cochran (1953)³ โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งผู้บริโภคที่ตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนในเขตมินบุรี ประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา โดยมีลักษณะคำถามเป็นแบบเช็ครายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี ประกอบด้วย 1. ด้านผลิตภัณฑ์ 2. ด้านราคา 3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย 4. ด้านการส่งเสริมการตลาด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี ประกอบด้วย 1. การตระหนักถึงความต้องการ 2. การค้นหาข้อมูล 3. การประเมินทางเลือกต่าง ๆ 4. การซื้อ และ 5. การประเมินผลหลังการขาย

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3.3 การสร้างเครื่องมือ

แบบสอบถามปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี ผู้วิจัยดำเนินการสร้างโดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

- 1) ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการ

³ Cochran, W. G. **Sampling techniques**. (3rd ed.), (New York: Wiley & Sons. 1997).

ตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถาม

2) นำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็นแบบสอบถามสำหรับงานวิจัยในเรื่อง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี ตามตัวแปรในรอบแนวคิดสำหรับงานวิจัยในครั้งนี้

3) นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence--IOC) จำนวน 3 ท่าน

4) นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่า IOC ค่าดัชนีความสอดคล้องซึ่งแบบสอบถามในครั้งนี้ได้ค่า IOC ทั้งฉบับเท่ากับ 0.95

5) นำแบบสอบถามฉบับที่ผ่านการตรวจสอบจำนวน 30 ชุด ไป Tryout เพื่อ วิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ครอนบาคแอลฟา (Cronbach's Alpha) ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้ได้ค่าความน่าเชื่อถือ (Reliability) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.975

6) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิด้วยตนเองโดยใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 400 คน

2) นำแบบสอบถามฉบับที่ได้คำตอบครบถ้วนสมบูรณ์มาทำการลงรหัส เพื่อนำไปประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลทางสถิติต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติด้วยคอมพิวเตอร์ตามลำดับ ดังนี้

1) ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา

2) วิเคราะห์ระดับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี ประกอบด้วย 1. ด้านผลิตภัณฑ์ 2. ด้านราคา 3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย 4. ด้านการส่งเสริมการตลาด

3) วิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมีนบุรี ประกอบด้วย 1. การตระหนักถึงความต้องการ 2. การค้นหาข้อมูล 3. การประเมินทางเลือกต่าง ๆ 4. การซื้อ และ 5. การประเมินผลหลังการขาย

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นสถิติที่ใช้อธิบายคุณลักษณะข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา โดยใช้การแจกแจง ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) t-test กรณีข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามมี 2 กลุ่ม และ One way ANOVA วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ใช้เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ถ้าแตกต่างกันทำการวิเคราะห์รายคู่ (post hoc) โดยใช้วิธี Scheffe และ

วิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ตอน คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน ของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยใช้วิธีการประมวลผลค่าทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูป

4. ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1: จำนวนและร้อยละของปัจจัยส่วนบุคคล

(n=400)

รายละเอียด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	190	47.50
หญิง	210	52.50
รวม	400	100.00
2. อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	164	41.00
30 – 40 ปี	179	44.80
41 – 50 ปี	42	10.50
ตั้งแต่ 51 ปี ขึ้นไป	15	3.80
รวม	400	100.00
3. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	92	23.00
10,001 - 20,000 บาท	125	31.30
20,001 - 30,000 บาท	90	22.50
30,001 - 40,000 บาท	32	8.00
40,001 - 50,000 บาท	24	6.00
ตั้งแต่ 50,001 บาท ขึ้นไป	37	9.30
รวม	400	100.00
4. อาชีพปัจจุบัน		
ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	64	16.00

เจ้าของกิจการส่วนตัว	64	16.00
พนักงานบริษัทเอกชน/ห้างร้าน	209	52.30
นักเรียน/นักศึกษา	42	10.50
อื่นๆ	21	5.30
รวม	400	100.00
5. อาชีพ		
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	57	14.25
ลูกจ้าง/พนักงานบริษัทเอกชน	79	19.75
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	99	24.75
เกษตรกร	54	13.50
รวม	400	100.00
6. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	161	40.30
ปริญญาตรี	207	51.70
ปริญญาโท	29	7.2
ปริญญาเอก	3	8.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 2 พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างปัจจัยส่วนบุคคล จำนวน 400 คน โดยจำแนกตามเพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพปัจจุบัน ระดับการศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 210 คน คิดเป็นร้อยละ 52.50 และเป็นเพศชาย จำนวน 190 คน คิดเป็นร้อยละ 47.50

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 30-40 ปี จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 44.80 รองลงมาคืออายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 41.00 และน้อยที่สุดคืออายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 3.80 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 - 20,000 บาท จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.30 รองลงมาคือ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า 10,000 บาท มีจำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.00 และน้อยที่สุดมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 40,001 - 50,000 บาท จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00 อาชีพปัจจุบัน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/ ห้างร้าน จำนวน 209 คน คิดเป็นร้อยละ 52.30 รองลงมาคือ อาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ และเจ้าของกิจการส่วนตัว มีจำนวนเท่ากันคือ 64 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 และน้อยที่สุดคืออาชีพอื่น ๆ จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.30

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.70 รองลงมาคือ มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 161 คน คิดเป็นร้อยละ 40.30 และน้อยที่สุดคือ ระดับการศึกษาปริญญาเอก จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.80

ตอนที่ 2 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมัญรี

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมัญรี โดยภาพรวม

(n = 400)

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภค	$\bar{X}$	SD.	ระดับปัจจัย	ลำดับ
1. ด้านผลิตภัณฑ์	4.52	0.516	มากที่สุด	1
2. ด้านราคา	4.30	0.738	มาก	3
3. ด้านสถานที่	4.31	0.670	มาก	2
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	4.28	0.686	มาก	4
รวม	4.35	0.587	มาก	

จากตาราง 2 พบว่า ระดับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภค โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$, SD. = 0.587) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก-มากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.52$, SD. = 0.516) รองลงมาคือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{X} = 4.31$, SD. = 0.670) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{X} = 4.28$, SD. = 0.686) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 การตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมัญรี

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมัญรี โดยภาพรวม

(n = 400)

ระดับการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภค	$\bar{X}$	SD.	ระดับปัจจัย	ลำดับ
1. การตระหนักถึงความต้องการ	3.93	0.792	มาก	4
2. การค้นหาข้อมูล	4.22	0.674	มาก	2
3. การประเมินทางเลือกต่าง ๆ	4.28	0.615	มาก	1
4. การซื้อ	4.09	0.597	มาก	3

5. การประเมินผลหลังการซื้อ	4.09	0.723	มาก	3
รวม	4.12	0.601	มาก	

จากตาราง 3 พบว่า ระดับการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, $SD. = 0.601$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ทั้ง 5 ข้อ อยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ประเมินทางเลือกต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.28$, $SD. = 0.615$) รองลงมา คือ การดำเนินการค้นหาข้อมูล ($\bar{X} = 4.22$, $SD. = 0.674$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การตระหนักถึงความต้องการ ($\bar{X} = 3.93$, $SD. = 0.792$) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี

ตารางที่ 4: การเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยจำแนกเพศ

(n = 400)

ระดับการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี	เพศชาย		เพศหญิง		t-test	p-value
	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.		
1. การตระหนักถึงความต้องการ	4.20	.771	3.68	.732	6.79**	0.000
2. การค้นหาข้อมูล	4.33	.778	4.12	.665	3.26**	0.000
3. การประเมินทางเลือกต่าง ๆ	4.43	.559	4.13	.630	5.00**	0.000
4. การซื้อ	4.28	.561	3.92	.579	6.25**	0.000
5. การประเมินผลหลังการซื้อ	4.29	.699	3.91	.696	5.58**	0.000
รวม	4.31	.591	3.95	.561	6.15**	0.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 4 พบว่า เมื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยจำแนกตาม เพศ พบว่า การตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคที่มีเพศต่างกันมีการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการตระหนักถึงความต้องการ ด้านการค้นหาข้อมูล ด้านการประเมินทางเลือกต่าง ๆ ด้านการซื้อ และด้านการประเมินผลหลังการซื้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 5: ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter (n=400)

Model	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	P-value
	B	Std. Error Beta		
(ค่าคงที่)	.371	.150	2.471*	.014
ด้านผลิตภัณฑ์ (X ₁)	.248	.052	.213	4.786**
ด้านราคา (X ₂)	.109	.040	.134	2.700**
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (X ₃)	.105	.048	.117	2.188*
ด้านการส่งเสริมการตลาด (X ₄)	.399	.043	.455	9.339**
R = .831 ^a , R ² = .691, adj. R ² = .688 ; F = 220.644 ; p-value = .000; S.E.est = .33607				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 5 พบว่า ตัวแปรปัจจัยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ด้านผลิตภัณฑ์ (X₁) ด้านราคา (X₂) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (X₃) และด้านการส่งเสริมการตลาด (X₄) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตามลำดับ

ซึ่งตัวแปรปัจจัยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ในด้านผลิตภัณฑ์ (X₁) ด้านราคา (X₂) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (X₃) และด้านการส่งเสริมการตลาด (X₄) เป็นตัวแปรพยากรณ์ที่สามารถอธิบายความแปรปรวนของการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคในเขตมินบุรี ได้ร้อยละ 69.10 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสามารถนำมาสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐาน ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ (Unstandardized Score)

$$\hat{Y} = .371 + .248 (X_1) + .109 (X_2) + .105 (X_3) + .399 (X_4)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized Score)

$$\hat{Z}_y = .213 (X_1) + .134 (X_2) + .117 (X_3) + .455 (X_4)$$

จากสมการจะพบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ตามลำดับ

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 เมื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟน โดยจำแนกตามประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ และการศึกษา พบว่า ผู้บริโภคที่มีเพศต่างกันมีการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกัน ผู้บริโภคที่มีอายุ

ต่างกันมีการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกัน ผู้บริโภคที่มีอาชีพต่างกันมีการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกัน ผู้บริโภคที่มีการศึกษามีการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกัน

5.2 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ตโฟนของผู้บริโภคในเขตเมือง พบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ตามลำดับ

6. อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P's ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ตโฟนของผู้บริโภคในเขตเมือง พบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิ สิทธิกรรณ์ (2557)⁴ ได้ทำการศึกษาอิสระเรื่องการส่งเสริมการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ของผู้บริโภคในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้ การส่งเสริมการตลาด จากการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านการส่งเสริม การขายมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การโฆษณา การขายโดยพนักงานขาย การประชาสัมพันธ์ และการตลาดทางตรง ตามลำดับ การส่งเสริมการขาย จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ความสำคัญ ด้านการส่งเสริมการขายที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละรายการแล้ว พบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ชื่อโทรศัพท์มือถือ ในร้านที่มีการรับประกันสินค้า รองลงมา ได้แก่ มีการแสดงโชว์สินค้าของจริง ณ จุดขาย และชื่อ โทรศัพท์มือถือที่มีการลดราคา ตามลำดับ การโฆษณา จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ความสำคัญด้านการโฆษณา ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละ รายการแล้วพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การโฆษณาทางสื่อโทรทัศน์ รองลงมา ได้แก่ การโฆษณาช่วยแนะนำสินค้าให้เป็นที่รู้จักและการโฆษณาช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในคุณภาพ ตามลำดับ การขายโดยพนักงานขาย จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ความสำคัญ ด้านการขายโดยพนักงานขายที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละรายการแล้วพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การให้ข้อมูลที่ละเอียดโดยพนักงานขาย รองลงมา ได้แก่ การใช้พนักงานขายที่มีบุคลิกภาพดี มีส่วนจูงใจให้ซื้อ โทรศัพท์มือถือ และการใช้พนักงานขายทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อเร็วขึ้น ตามลำดับ การประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้ให้ความสำคัญ ด้านการประชาสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลางเมื่อพิจารณาแต่ละรายการแล้วพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลผ่านสื่อโทรทัศน์มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ รองลงมา ได้แก่ การให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า โดยตรงมีผลต่อการตัดสินใจซื้อ และการประชาสัมพันธ์มีผลต่อความภักดีต่อตราชื่อ โทรศัพท์มือถือที่ใช้ ตามลำดับ การตลาดทางตรง จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ความสำคัญ ด้านการตลาดทางตรงที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือใน

⁴ สิทธิ สิทธิกรรณ์, การส่งเสริมการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ของผู้บริโภคในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, วิทยานิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2557

ภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละรายการแล้วพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การตลาดทางตรง ช่วยประหยัดเวลาในการเลือกซื้อ รองลงมา ได้แก่ การตลาดทางโทรศัพท์ที่มีผลต่อการตัดสินใจ และ การตลาดทางตรงโดยการใช้พนักงานมีผลต่อการตัดสินใจซื้อ ตามลำดับ

7. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้

7.1 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ คือ ความละเอียดของกล้อง รูปถ่ายชัดใช้ความถี่ของแบตเตอรี่ ความจำของตัวเครื่อง และขนาดหน้าจอ มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคตามลำดับ

7.2 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านราคา กลุ่มตัวอย่างให้ความข้อเสนอแนะว่า ราคาควรคู่กับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และสามารถจับต้องได้

7.3 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย กลุ่มตัวอย่างให้ความข้อเสนอแนะว่า ต้องการให้มีพนักงานคอยให้คำแนะนำและสอนการใช้งานเพื่อการตัดสินใจซื้อที่ง่ายขึ้น

7.4 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านการส่งเสริมการตลาด กลุ่มตัวอย่างเน้นการได้รับของแถมจำนวนมาก ๆ และเป็นของแถมที่นำมาใช้งานได้จริง มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ

8. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

8.1 ควรจะศึกษาโดยเน้นกลุ่มตัวอย่างของทั่วประเทศ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ครอบคลุมและเป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิต ผู้ขาย ในการวางกลยุทธ์ทางการตลาดในอนาคต

8.2 ควรเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อทั้งออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อที่จะได้เห็นข้อแตกต่างและนำมาปรับปรุงให้เข้าใจถึงการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนได้มากยิ่งขึ้นไป

8.3 ควรศึกษาพฤติกรรมกรรมการเลือกซื้อซ้ำเพื่อพัฒนาความจงรักภักดีต่อตราสินค้า

9. เอกสารอ้างอิง

สยามรัฐ. รัฐนพฤติกรรมกรใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนและเทรนรอบโลก. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2563. จากเว็บไซต์ <https://siamrath.co.th/n/149194>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม รายงานสถิติรายปีประเทศไทย 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2563. จากเว็บไซต์ <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/e-book/SYB-2563/files/assets/basic-html/index.html#1>

สิทธิ สิทธิกรรม. การส่งเสริมการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโทรศัพท์มือถือ ของผู้บริโภคในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2557

Cochran, W. G. **Sampling techniques**. (3rd ed.). New York: Wiley & Sons. 1997

มุมมองชีวิตตามแบบอริยสัจ 4

VIEW OF LIFE IN THE FOUR NOBLE TRUTHS

สมจินทร์ ศรีปรัชยานนท์*

Somchan Sripraschayanon

Received: 2020-10-21

Revised: 2020-11-17

Accepted: 2020-12-31

วารุมাত্র แก้วกะปวง**

Warumart Kaewkhapuang

ปาณิสรา เทพรักษ์***

Panisara Theprak

บทคัดย่อ

ชีวิตของมนุษย์เกิดจากภาวะการปรุงแต่งและรวมกันของขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ เป็นสภาวะที่ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงและเกิดภาวะแห่งความทุกข์ ความเศร้า ความบีบคั้นแห่งร่างกายและจิตใจ อริยสัจเป็นการเข้าใจสภาวะแห่งขันธ์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปตาม สามัญลักษณะ รู้เท่าทันและเข้าใจทุกข์เพื่อที่จะกำจัดหรือให้พ้นจากความทุกข์โดยการฝึกอบรมปฏิบัติตนด้วยการกำหนดรู้สาเหตุที่เกิดทุกข์ การเข้าถึงภาวะแห่งการดับทุกข์ด้วยการฝึกอบรมปฏิบัติ ได้แก่ ปริญญา การกำหนดรู้ ปหานะ การละหรือการกำจัดสาเหตุแห่งทุกข์ สัจฉิกิริยา การทำให้แจ้ง และภาวนา การฝึกอบรม ปฏิบัติตามทางเพื่อการดับทุกข์ ดังนั้น การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามโนธรรมในสภาวะการณต่าง ๆ จึงเป็นหนทางอริยสัจอันแท้จริง และเครื่องมือที่ช่วยนำพามโนธรรมให้เกิดความรู้และเข้าใจแห่งสภาพชีวิตและดำรงอยู่อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ชีวิต, อริยสัจ

ABSTRACT

Human life composed with five aggregates as; Corporeality, Sensation, Perception, Mental formations and Consciousness. It is a state in which the laws of change and suffering that arise, sadness, and emotional stress of the body and mind. The Noble Truth, it is an understanding of the state of suffering as arising, existing and dissolving according to the characteristics. To know and

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

understanding of suffering for eradicating or to escape by training and self-determining the cause of suffering; it can be solving with self- training namely; Parinnā: comprehension; suffering in to be comprehended. Pahāna: eradication; abandonment; the cause of suffering is to be eradicated. Sacchikiriya: realization; the cessation of suffering is to be realized and Bhāvanā: development; practice; the path is to be followed or developed. Therefore, the wisdom helps to solve the problem of suffering in various circumstances. It is the way of noble path that to help and bring the humanity to know and understand to the state of life and live happily.

Keywords: Life, Noble Truth

1. บทนำ

สรรพสิ่งบนโลกใบนี้ล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งสามัญลักษณ์ที่มีการเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ก็เช่นกันตกอยู่ในภาวะวิถีแห่งธรรมชาติที่มีการเกิดขึ้น ดำเนินอยู่และสูญสลาย (ตาย) ไปตามกฎแห่งธรรมชาติ กระนั้น การดำรงชีพแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อรักษาชาติพันธุ์และสอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติโดยมีอาจจะหลีกเลี่ยงได้ ตามพระชนนเจ้าแห่งพุทธศาสนาได้มีมุมมองเกี่ยวกับชีวิตว่าเป็นกระบวนการ (process) ที่เกิดจากความสัมพันธ์จากทางร่างกายและจิตใจ (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ด้วยเหตุปัจจัย ตรรกะที่ยังมีเหตุปัจจัยแห่งชีวิตสภาวะแห่งชีพก็จะดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อใดก็ตามเหตุปัจจัยทั้งหลายหมดสิ้นไป กระบวนการชีวิตย่อมสิ้นสุดลงและดับลงไป เปรียบเหมือนไฟที่ดับลงเพราะหมดเชื้อ¹

ความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิตที่เป็นองค์ประกอบแห่งชีวิตมีอาจจะดำรงอยู่ได้หากปราศจากปัจจัย เครื่องเกื้อหนุนแห่งอสังขารแห่งชีวิตหรือที่เรียกกันว่าปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต 4 อย่าง ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยปัจจัยเหล่านี้เป็นมูลฐานแห่งความเป็นอยู่แห่งชีวิตมนุษย์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจวิถีชีวิตพึงจะอยู่และพึงจะเป็นตามกฎแห่งธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ได้แก่

1.1 อนิจจัง ความไม่เที่ยงแน่นอนแห่งชีวิตและสังขาร รูปธรรมต่าง ๆ ที่มีภาวะแห่งการเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

1.2 ทุกขัง ความเป็นทุกข์ สภาวะแห่งการคับแค้นใจ การถูกบีบบังคับ การผินใจ หรือภาวะแห่งความกดดันที่เกิดจากทางร่างกายและจิตใจ จนก่อให้เกิดภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงจนมีอาจจะอยู่ในสภานั้น ๆ ได้

1.3 อนัตตา ความมิใช่ตัว มิใช่ตนอันเป็นแก่นแท้แห่งสสารัตถะนั้น ๆ

กฎแห่งไตรลักษณ์เป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลงชีวิตอยู่ตลอดเวลาและเต็มไปด้วยห่วงแห่งกองทุกข์ กระบวนการไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของชีวิตนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแสดงชีวิตว่าเต็มไปด้วยทุกข์ จนอาจจะทำให้มนุษย์บางคนเข้าใจพระพุทธศาสนาแบบผิด ๆ ว่ามีการมองเกี่ยวกับโลกและชีวิตในแง่ร้าย ทำให้จิตใจมนุษย์เกิดความท้อแท้ สิ้นหวังและดำรงอยู่อย่างไร้คุณค่า ในทางกลับกันหากพิจารณา

¹ แสง จันทร์งาม, ตายแล้วเกิด (ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท), (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 100.

สาระธรรมอันเป็นแก่นแท้จะพบว่า พระพุทธศาสนาเพียรพยายามที่จะเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ไม่ยินดียินร้ายและเฟลิดเฟลีนกับการใช้ชีวิตและมัวเมาไปกับสังขาร คุณภาพชีวิตมนุษย์หากใช้การมีชีวิตเท่านั้น แต่เป็นกรรมวิธีเสนอทางเลือกให้แก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ และพยายามจะยกบุคลาธิษฐานให้เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติและเข้าใจการใช้ชีวิตในการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างถูกต้อง มีคุณค่าและเป็นผู้ที่ประเสริฐตามรูปศัพท์แห่งคำว่า “มนุษย์” บทความนี้ เป็นการยกหลักพุทธวิธีตามแบบอริยสัจ 4 ที่เสนอมุมมองชีวิตที่ให้อำนาจทุกข การอยู่ร่วมกับความทุกข์และการปล่อยวางชีวิตให้เป็นตามกฎแห่งธรรมชาติ ดังคำว่าที่ รู้เข้าใจและปล่อยวางชีวิต เพื่อให้เข้าใจสาระต่อนอ้แห่งชีวิตของสรรพสิ่งบนโลกบนในนั่นเอง

2. ความหมายของชีวิต

การเข้าใจความหมายแห่งชีวิตถือได้ว่าเป็นมูลแห่งและรากฐานแห่งการสร้างความรู้ ความเข้าใจชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งเป็นแนวทางในการกำหนดเป้าหมายที่พึงอยู่และพึงเป็นแห่งชีวิตได้อย่างถูกต้อง ซึ่งความหมายของชีวิตได้มีผู้ให้คำนิยามไว้อย่างแตกต่างกัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้นิยามศัพท์คำว่า “ชีวิต” มาจากศัพท์ที่ว่าชีพ ชีวิต: คือ ความเป็นอยู่ตรงข้ามกับความตาย ในการดำรงชีวิตอยู่ มีลมหายใจ สามารถปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เราเรียกกันว่า มีชีวิต ซึ่งทุกชีวิตจะสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยอาศัยช่องทางเรียกว่า “ทวาร” หรือ อายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ²

พุทธทาส ได้ให้ความหมายว่า ชีวิตหากมองในแง่แห่งวัตถุ จิตใจและแง่มุมสูงส่งสุดต่างมีความหมายที่แตกต่างกันไป แต่โดยความหมายทั่ว ๆ ไป ชีวิต ได้แก่ ความไม่ตาย ยังมีอยู่ ตามรากศัพท์บาลี “ชีวิต” มาจากรากศัพท์ว่า “ชีวะ” แปลว่าอยู่หรือเป็นอยู่บวกกับ “อิต” ปัจจุบันกลายเป็น “ชีวิต” ซึ่งเป็นไวยากรณ์ (Synonym) ของคำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่าอยู่หรือเป็นอยู่เช่นเดียวกัน เช่นคำว่า “พรหมวิหาร” (เป็นอยู่อย่างพรหม) และคำว่า “จร” ซึ่งแปลว่า ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต (จร+อิต=จริย) นอกจากนี้ยังอาจแปลว่าความเป็นไป การดำเนินเคลื่อนไหว ซึ่งกับกันข้ามกับคำว่าหยุด นิ่งไม่เคลื่อนไหวหรือตาย³

โดยทั่วไปพระพุทธศาสนามีทรรศนะเกี่ยวกับชีวิตว่ามองค์หลักอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรมและส่วนที่เป็นนามธรรมหรือสิ่งที่เป็นรูปและนาม และอยู่รวมกันเป็นชั้น 5 (The Five Aggregates) ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับชีวิตตามสภาวะแห่งชั้น 5 ไว้ดังนี้

รูป (Corporeality) คือ ส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542, อ้างในพระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตุตถาโย), “พุทธศาสนา: ปรัชญาแห่งชีวิต”, MBU Education Journal : Faculty of Education Mahamakut Buddhist University Vol. 3 No. 2, (July – December, 2015): 27-28.

³ พุทธทาสภิกขุ, อาณาปณสติภาวนาสัมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2535), หน้า 182.

เวทนา (Feeling) คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุ่น เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวโดยรวมหมายถึงความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์

สัญญา (Perception) คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้น ๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่าง ๆ ได้

สังขาร (Mental Formation) คำว่า สังขาร มิได้หมายถึงร่างกายที่เป็นเนื้อหนังที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพอย่างที่เข้าใจโดยทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายนี้จึงหมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ (ไม่ดี ไม่ชั่ว) ก็ได้ ทั้งนี้ โดยมีเจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่าย ๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้

วิญญาณ (Consciousness) มีใช้อย่างเดียวกับสิ่งที่เชื่อกันทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในชีวิต และเมื่อตายแล้วก็ล่องลอยไปในภพภูมิต่าง ๆ แต่วิญญาณ หมายถึง การรับรู้อารมณ์ (object) โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทางตา การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ⁴

“ชีวิต” จึงหมายถึงเอาการประชุมหรือการประกอบเข้ากันแห่งขั้นที่แต่ละส่วนมีส่วนประกอบย่อยของตนเองอีกมากมาย และเป็นการสะท้อนให้เห็นบัญญัติที่เป็นการสมมุติสิ่งต่าง ๆ ว่า คน สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ โดยมีอาจจะอยู่เพียงลำพังได้ แต่การดำรงอยู่ได้นั้นมีการเกี่ยวพันกับสิ่งอื่น ๆ ที่เกื้อกูลและส่งเสริมกันเป็นกฎแห่งสากลแห่งสรรพสิ่งในโลกนี้

ชีวิตจะเข้าสู่ภาวะแห่งธรรมชาติด้วยกฎแห่งการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และสูญสลาย จนทำให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนจนก่อให้เกิดความขัดแย้งที่กดดันให้รู้สึกบีบคั้นในตัวเองจนทำให้ชีวิตตกอยู่ภาวะได้สภาวะการอยู่และทนได้ยากหรือที่เรียกว่า “ทุกข์” ซึ่งกฎธรรมชาติมีสาระที่สำคัญที่กล่าวข้างต้น ได้แก่ 1) ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา 2) ความขัดแย้งอันก่อให้เกิดสภาวะที่ทนได้ยากแห่งร่างกายและจิตใจ และ 3) ความปราศจากตัวตนหรือการไม่มีอิสรภาพ ลักษณะดังกล่าวพุทธศาสนาเรียกว่า สามัญลักษณะ (The Common Characteristics) เป็นสภาวะแห่งสรรพสิ่งบนโลกนี้ย่อมได้อยู่ภายใต้กฎนี้โดยมีอาจยกเว้นได้

กล่าวโดยสรุป “ชีวิต” หมายถึง การรวมตัวเหตุและปัจจัยแห่งขั้นทั้งหลาย โดยความสัมพันธ์กันและมีอาจจะไม่มีอิสระในตนเอง เป็นสภาวะแห่งที่ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เกิดภาวะแห่งความทุกข์ ความเศร้า ความบีบคั้นแห่งร่างกายและจิตใจ เป็นภาวะที่พึงรู้และเข้าใจสภาวะแห่งขั้นที่มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปตามสามัญลักษณะ การจะหลุดพ้นภาวะแห่งทุกข์ พึงประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งอริยสัจในการพัฒนาจิตใจให้ก้าวพ้นกฎแห่งสังขาร เพื่อสร้างสุขและเข้าถึงเป้าหมายอันแท้จริงแห่งชีวิต

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 15-16.

3. อริยสัจ: ความสำคัญแห่งชีวิต

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร⁵ โดยมีพระปัญจวัคคีย์เป็นผู้รับฟังพระธรรมเทศนาครั้งแรก ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เป็นหนึ่งในสี่ของสังเวชนียสถาน⁶ หรือที่เรียกว่า “สารนาถ” บางทีเรียกเพื่อความธัมมจักกัปปวัตตนะว่า “ปฐมตถาคตสูตร” โดยจุดมุ่งเน้นแห่งเนื้อธรรมพึงรู้และเข้าใจในชีวิต ดังนี้

1. ชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยทุกข์หรือปัญหาที่จะต้องเกิดขึ้นไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งอย่างแน่นอน ทั้งที่เป็น “ทุกข์ประจำสังขาร” และ “ทุกข์จร” ซึ่งเหล่านี้เป็นความจริงว่า เมื่อเกิดมีขึ้นแก่มนุษย์คนใดคนหนึ่งแล้ว ย่อมก่อให้เกิดทุกข์หรือปัญหา เป็นสภาพที่ทนได้ยากแก่มนุษย์ อันเป็นสาระสำคัญของอริยสัจข้อที่ 1 คือ รับรู้ความจริงเกี่ยวกับทุกข์ตามที่มันเป็นอยู่ และมองดูรู้จักชีวิต รู้จักโลกตามที่มันเป็นจริง

2. ทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มีสาเหตุอยู่เบื้องหลัง ทุกอย่างเกิดขึ้นมีสาเหตุ มิได้เกิดขึ้นมาลอยๆ โดยให้มองสาเหตุของทุกข์นั้นตามเหตุปัจจัย เริ่มที่ตัวคนและในตนเอง ได้แก่ กรรม คือการกระทำ การพูด การคิด ที่ดีหรือชั่ว ซึ่งได้ประกอบแล้ว และกำลังประกอบอยู่ และที่ได้สั่งสมไว้เป็นลักษณะนิสัย ตลอดจนการตั้งจิตวางใจต่อสิ่งทั้งหลาย และการมีความสัมพันธ์อย่างถูกต้องหรือผิดพลาด กับเหตุปัจจัยในบรรดาสภาพแวดล้อมในขั้นพื้นฐาน และมองลึกลงไปอีกว่า ตัณหา ความทะยานอยาก ที่ทำให้วางใจ วางตัว ปฏิบัติตนแสดงออกและกระทำต่อชีวิตและโลกอย่างไม่ถูกต้อง อย่างไม่เป็นไปด้วยความรู้ตามเป็นจริง แต่เป็นไปด้วยความยินดียินร้าย ชอบชัง เป็นต้น ตลอดจนกิเลสปกป้องตัวตนทั้งหลาย เช่น ความกลัว ความถือตัว ความริษยา ความหวาดระแวง ที่สืบเนื่องมาจากตัณหานั้นแหละ คือ ที่มาแห่งปัญหาความทุกข์ของมนุษย์

3. มองเห็นความจริงของชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา มีความสุขอย่างอิสระ เพราะทุกข์หรือปัญหาหมดไป จากวุ่นวายกลายเป็นว่าง หลุดโล่ง ไปรงเบา ปลอดพ้นไปได้ เป็นอิสระ หมดจด สดใส สามารถปฏิบัติตนแบบรู้ทันทุกข์ในการแก้ปัญหา คือ ไม่คิดหนีปัญหาที่เป็นอยู่หรือเผชิญอยู่ โดยการหลีกเลี่ยง หลบ หนี หรือจบชีวิตด้วยการฆ่าตัวตาย แต่รู้ทันกระบวนการเกิดและดับปัญหาโดยการกล้าเผชิญกับปัญหาโดยรู้ทันว่า ทุกข์หรือปัญหานั้นมาจากเหตุ ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนี้สามารถดับแก้ได้ โดยดับแก้ที่ต้นเหตุ ตามกระบวนการหรือขั้นตอนของอริยสัจ⁷

ทั้งนี้ หลักการและภาคปฏิบัติของพระพุทธศาสนาสอดคล้องเป็นอันเดียวกัน พุทธศาสนิกชนจึงต้องจับหลักเรื่องกิจหรือหน้าที่ต่ออริยสัจนี้ให้ได้ว่า

1. ทุกข์ การรู้เท่าทันและเข้าใจทุกข์ว่ามันอยู่ที่ไหน มันเป็นอย่างไรรู้จักตัวมันให้ชัด เพื่อให้พร้อมที่จะแก้ไข
2. สมุทัย ตัวสาเหตุของทุกข์นั้น เราจึงมีหน้าที่ ปหานะ กำจัดแก้ไข
3. นิโรธ เรามีหน้าที่ สัจฉิกิริยา บรรลุจุดหมายที่ปราศทุกข์เป็นสุขมากขึ้น
4. มรรค ข้อนี้เท่านั้นที่เรามีหน้าที่ ภาวนา ปฏิบัติลงมือทำ

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 107.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/202/150-151.

⁷ อภิญาวัฒน์ โกร์สาน, พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2551), หน้า 185-186.

แนวทางและวิธีการเข้าถึงหนทางดับกองทุกข์ตามอริยมรรคที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

1. สัมมาทิฏฐิ หมายถึง เห็นอริยสัจ 4 เห็นไตรลักษณ์หรือเห็นปัจจุสมุปบาท
2. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความคิดพึงสละพ้นหรือปลอดจากกามคุณ ปราศจากความพยาบาทและการเบียดเบียน
3. สัมมาวาจา หมายถึง พูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน
4. สัมมากัมมันตะ หมายถึง ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม
5. สัมมาอาชีวะ หมายถึง เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีพ
6. สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีและรักษาความดีไว้
7. สัมมาสติ หมายถึง พิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม
8. สัมมาสมาธิ หมายถึง ฌาน 4

หลักการของอริยสัจ 4 ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะสั่งสอนให้รู้และเข้าใจสภาวะแห่งกองทุกข์ ด้วยปัญญา⁸ เพื่อให้มนุษย์ได้รู้เท่าทันและยอมรับสภาวะที่แห่งสรรพสิ่ง ด้วยการใช้อนุญาพิจารณาดูด้วยเหตุและผล เพื่อให้เข้าใจถึงแก่นแท้แห่งสังขารที่แท้จริง

4. องค์ประกอบของอริยสัจ 4 กับชีวิต

อริยสัจ 4 หลักการแห่งความจริงอันประเสริฐแห่งการชีวิตเพื่อการหลุดพ้นกองทุกข์ ปัจจุบันเกิดปัญหามากมายเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่เกิดจากมิจฉาทิฐิ ก่อให้มนุษย์เกิดค้นหาความอยากรอยมรรค์ชีวิตจำกัด เช่น ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ความลำเอียง ความอิจฉาริษยา ฯลฯ การยึดติดกับสภาวะแห่งขันธ์จนขาดการพิจารณาไตร่ตรองสภาวะความเป็นจริงจนก่อให้เกิดปัญหาทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น แนวทางการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นพึงเริ่มจากการเข้าใจสังขารบนพื้นฐานหลักการแห่งอริยสัจที่ประกอบด้วยด้วยหลักเหตุและผล แสวงหาแนวทางและวิธีการดับกองทุกข์ด้วยปัญญา ดังนั้น อริยสัจ 4 จึงเป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าผู้ได้ชื่อว่าเป็นพระอริยะได้โดยคำนึงถึงความสามารถในการเข้าใจและการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ มุ่งให้เข้าใจง่ายและปฏิบัติได้ผลแท้จริง อริยสัจ 4 อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย มรรค และนิโรธ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ทุกข์ (suffering) คือ สภาพทนอยู่ได้ยาก สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในกายและจิตใจของบุคคลทุก ๆ คน เป็นความ “ทุกข์กาย” และ “ทุกข์ใจ” เหตุมาจากความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ เกิดขึ้นแล้ว นับว่าเป็นปัญหาชีวิตของบุคคล เป็นสภาพบั่นทอนบั่นคั่นชีวิต ซึ่งจะต้องค้นหาทางดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้นต่อไป

ความจริงข้อนี้เป็นสัจจริงของชีวิตบุคคลที่มีอยู่จริงมีอาภุญเสไรได้ (ทุกข์สัจ) พุทธศาสนามองชีวิตมิได้มองตามอารมณ์ความรู้สึกอยากให้เป็น แต่มองตามความเป็นจริงว่า ชีวิตของบุคคลทุกตัวตนในแต่ละวันที่ดำรงอยู่และเป็นไป เป็นทุกข์หรือตกอยู่ในความทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นคนสูงศักดิ์หรือต่ำศักดิ์ ร่ำรวยหรือยากจนอายุน้อยหรืออายุมากก็ตาม มิได้มีข้อยกเว้นว่าจะไม่ต้องทุกข์ ทุกชีวิตเต็มไปด้วยทุกข์ เพียงแต่ว่าจะ

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2554),

ทุกข์น้อยหรือทุกข์มาก พอที่จะรู้ตัวหรือเปล่าเท่านั้น หรืออย่างน้อยก็เจอไปด้วยทุกข์ มีทุกข์แทรกซึมเจ็บปน อยู่ตลอดเวลา ความจริงที่ว่าด้วยทุกข์ที่บุคคลทุกคนต้องมีและประสบพบเจอในชีวิตอย่างแน่นอนนี้ปรากฏ ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร⁹ จำแนกให้เห็นถึง 12 ประการใหญ่ ๆ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) สภาวะทุกข์ คือ ทุกข์ที่มีอยู่ประจำสังขาร เป็นสภาพธรรมดาของชีวิตที่เกิดแล้ว จะต้องทุกข์ชนิด นี้อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ มี 3 ประการ ได้แก่ 1) การเกิดเป็นทุกข์ (ชาติทุกข์) คือ เป็นทุกข์เพราะการเกิด 2) การแก่ชราเป็นทุกข์ (ชราทุกข์) คือ เป็นทุกข์เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นแก่ทรุดโทรมไป และ 3) การตายเป็นทุกข์ (มรณทุกข์) คือ เป็นทุกข์เพราะการจะตายและทุกข์เพราะความตาย ทั้ง 3 นี้เป็นความทุกข์ทางกาย ซึ่งผู้ที่ไม่ได้ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาอาจบอกได้แค่คำว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นทุกข์ ส่วนการเกิดถือ ว่าเป็นสุข แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า การเกิดเป็นทุกข์ และการเกิดเป็นต้นเหตุเป็นที่มาของความทุกข์อื่น ๆ ทั้งปวง ในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็เกิดชราทุกข์ซึ่งคนมักจะไขว่ไขว่กันคือ คิดว่าชราทุกข์จะเกิดขึ้นก็ ต่อเมื่ออายุ 60-70 ปี แต่จริง ๆ แล้วทันทีที่เราเกิด เราก็เริ่มชราทุกข์ตั้งแต่นั้นนั่น เซลล์ในร่างกายเริ่มแก่ตัว และเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ถ้าเปลี่ยนไปในสภาพที่ร่างกายรับไม่ไหวก็จะเกิดเป็นความ เจ็บป่วย และที่สุดของชีวิตต้องพบกับมรณทุกข์นั่นเอง

2) ปกิณณทุกข์ คือ ทุกข์จรหรือทุกข์ปลีกย่อยที่ผ่านเข้ามาเป็นครั้งคราวในช่วงชีวิต เกิดจากภาวะ จิตใจที่ย่อหย่อนสมรรถภาพ ไม่อาจทนต่อสภาพภายนอกที่เข้ามากระทบกระทั่งจิตใจตนเองได้ ผู้มีปัญญา รู้จักเรียนรู้หรือฝึกหัดฝึกฝนควบคุมจิตใจของตนให้มีภูมิคุ้มกันจิตใจที่ดี ให้เป็นจิตใจที่มี “สมรรถภาพจิตใจดี” ย่อม สามารถหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาคลายความทุกข์ชนิดนี้ได้ ปกิณณทุกข์ หรือทุกข์จรมี 9 ประการ คือ (1) ความ เสร้าโศกเป็นทุกข์ เรียกว่า โสกทุกข์ (2) ความร้องไห้คร่ำครวญพิไรรำพันเป็นทุกข์ เรียกว่า ปริเทวทุกข์ (3) ความไม่สบายกาย เจ็บ ป่วยไข้ ทุกข์ทรมานทางร่างกาย เป็นทุกข์ เรียกว่า ทุกขทุกข์ (4) ความไม่สบายใจ เสียใจ น้อยใจ เป็นทุกข์ เรียกว่า โทมนัสทุกข์ (5) ความท้อแท้ กลุ้มใจ คับแค้นใจ เป็นทุกข์ เรียกว่า อุปายาส ทุกข์ (6) การประสบพบสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ชอบ พอใจ เป็นทุกข์ เรียกว่า สัมปโยคทุกข์ (7) การพลัดพรากจาก ของรัก ชอบ พอใจ เป็นทุกข์ เรียกว่า วิปปโยคทุกข์ (8) ความผิดหวัง ไม่สมปรารถนาในสิ่งต่าง ๆ ตามที่หวัง ที่ปรารถนา เป็นทุกข์ เรียกว่า อลาภทุกข์ (9) ความยึดมั่นในขันธ 5 เป็นทุกข์ เรียกว่า ขันธทุกข์ คือ เป็นทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่นคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้น ซึ่งมีใช้ตัวตนเพียงแต่ประกอบกันเข้า จากส่วนประกอบต่าง ๆ และมีอยู่ด้วยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันว่าเป็นตัวเรา ของเรา ทำให้เกิดเป็นทุกข์เมื่อ มั่นตกอยู่ในอำนาจไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ทั้ง 9 ประการนี้ ส่วนใหญ่เป็นความทุกข์ทางใจ จะเกิดมีขึ้นในขณะที่ชีวิตมนุษย์กำลังดำเนินไปอยู่ใน ท่ามกลางระหว่างที่เกิดแล้วและยังไม่ตาย ย่อมต้องประสบพบเจอความทุกข์ 9 ประการนี้ ไม่อย่างใดก็อย่าง หนึ่ง หรือทั้งหมดเลยก็เป็นไปได้ เป็นความจริงมีอาจปฏิเสธได้แท้

2. สมุทัย (origin of suffering) ซึ่งเรียกเต็ม ๆ ว่า “ทุกข์สมุทัย” คือ สาเหตุแห่งทุกข์ หรือปัญหาพุทธ ศาสนาใช้สอนให้มองเห็นทุกข์หรือปัญหาที่กำลังเป็นหรือกำลังประสบอยู่จนยอมรับเป็นเบื้องต้นก่อนเท่านั้น แต่ยังไม่สอนต่อไปว่าทุกข์หรือปัญหาที่กำลังมี ประสบ หรือเผชิญอยู่นั้น มีสาเหตุอยู่จริง (สมุทัยสัจ) มิได้เกิด ขึ้นมาลอย ๆ แต่ล้วนเกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาสอนให้มองสาเหตุของทุกข์หรือ ปัญหาว่า แท้จริงแล้ว มาจากสภาพจิตใจของบุคคลที่มีความอยากในสิ่งต่าง ๆ มากกว่าสิ่งภายนอกซึ่งเป็น

⁹ ส.ม. (ไทย) 19/1081/593.

สาเหตุรองที่ก่อให้เกิดทุกข์หรือปัญหาขึ้นแก่ตน จึงประกาศว่าสภาพจิตใจของบุคคลที่มีความอยาก ต้องการปรารถนา ส่ายหาอารมณ์ด้วยขาดสติและปัญญา นำไปสู่พฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ไม่รู้จักที่เรียกว่า “ตัณหา” ซึ่งเป็นสาเหตุภายใน เป็นสาเหตุของความทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ในธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรนั้น พระพุทธเจ้าทรงหมายเอา ตัณหาอันประกอบด้วย ความเพิลิตเพิลินและความกำหนด มีปกติให้เพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ

1) กามตัณหา คือ ความอยากได้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์นึกคิด ที่น่ารัก ชอบ พอใจ ตามที่หวังต้องการ อันเป็นความอยากในสิ่งที่เพิลิตเพิลินหรือนำพอใจซึ่งเกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น ตาเห็นรูปสวยงาม ก็เกิดความอยากได้ อยากได้บ้านสวย ๆ ราคาแพง อยากได้เสื้อผ้าสวย ๆ ความอยากทำนองนี้เป็นความอยากในสิ่งที่รักใคร่ และนำพอใจ เป็นความอยากที่รู้จัก เมื่อไม่ได้ตามความประสงค์ก็จะเกิดทุกข์

2) ภวตัณหา คือ ความอยากมีอยากเป็นในสิ่งใด ๆ ที่เนื่องด้วยความเชื่อว่ามิตัวตนและของตนตลอดไป เป็นความอยากได้ตามที่ตนรักใคร่และพอใจ เช่น อยากเป็นข้าราชการในตำแหน่งสูง ๆ อยากเป็นมหาเศรษฐี และอยากเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นต้น เมื่อไม่ได้ดังใจปรารถนาก็เป็นทุกข์

3) วิวาทตัณหา คือ ความอยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ จัดเป็นความอยากที่ประกอบกับความเบียดเบียนในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยต้องการจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากสภาพนั้นไป เช่น อยากไม่เป็นคนพิการ และอยากไม่เป็นคนยากจน เป็นต้น หรือความอยากในสิ่งที่สุดวิสัยของธรรมชาติ เช่น ไม่อยากแก่ ไม่อยากตาย ซึ่งความไม่อยากเป็นนี้ ถ้าไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการแล้วก็จะทำให้เกิดทุกข์เช่นเดียวกัน

3. นิโรธ (cessation of suffering) ซึ่งเรียกเต็ม ๆ ว่า “ทุกข์นิโรธ” คือ ความดับแห่งทุกข์หรือปัญหา อันเนื่องมาจากดับหรือขจัดตัณหาอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไปจากจิต จึงสิ้นทุกข์หมดปัญหา กลายเป็นภาวะของจิตที่หยุดนิ่งสงบ มีแต่ความสุข ปลอดโปร่ง เบาโล่ง เป็นอิสระ เข้าถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติ พระพุทธศาสนายืนยันว่าความดับทุกข์นั้นมีอยู่จริง (นิโรธสัจ) และเป็นไปได้หรือเข้าถึงได้ หากปฏิบัติไปตามวิธีที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสาเหตุของทุกข์หรือปัญหา ดังนั้น เมื่อบุคคลกำหนดรู้ทุกข์หรือปัญหา (ทุกข์) และสืบสาวหาเหตุของทุกข์หรือปัญหา (สมุทัย) ได้แล้ว มิให้หยุดอยู่แค่นี้ แต่ให้คิดดับทุกข์ที่ต้นเหตุ คือ ตัณหาอันเป็นสาเหตุของทุกข์หรือปัญหานั้นเสียด้วย เป็นการกำหนดเป้าหมายของการดับทุกข์ให้แน่ชัด เพื่อให้เกิดความเบาใจมั่นใจว่าทุกข์ที่บีบคั้นนั้นดับได้ หรือแก้ไขได้

4. มรรค (path leading to the cessation of suffering) ซึ่งเรียกเต็ม ๆ ว่า “ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” คือ แนวทางในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือเป้าหมายที่กำหนดวางไว้แล้วในอริยสัจข้อที่ 3 คือทุกข์นิโรธ อริยสัจข้อที่ 4 นี้ ถือเป็นหลักการหรือวิธีการในขั้นปฏิบัติที่จะดำเนินการไปสู่การดับทุกข์หรือแก้ปัญหา เรียกว่า “มรรคมงคล 8” พระพุทธศาสนาได้เสนอไว้ว่า กระบวนการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาต้องดำเนินไปให้ครบ 4 ขั้นตอน เริ่มจากอริยสัจข้อที่ 1 ซึ่งเป็นผลที่ปรากฏให้เห็นบอกถึงลักษณะของชีวิตว่าเป็นทุกข์หรือเต็มไปด้วยทุกข์ ต่อแต่นั้นก็เข้าสู่การสืบสาวหาเหตุในอริยสัจข้อที่ 2 กล่าวถึงว่าจะอะไรเป็นเหตุแห่งทุกข์ ต่อแต่นั้นก็ดำเนินการไปสู่การกำหนดเป้าหมายซึ่งเป็นผลในอริยสัจข้อที่ 3 บอกถึงเป้าหมายของการดับทุกข์ เสร็จแล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนสุดท้ายของการลงมือปฏิบัติการจริงในอริยสัจข้อที่ 4 ที่เน้นถึงข้อปฏิบัติที่จะให้บุคคลหลุดพ้นจากทุกข์หมดปัญหา อันเป็นเป้าหมายที่กำหนดวางไว้

พระพุทธศาสนายืนยันแน่นอนว่า วิธีปฏิบัติให้บรรลุถึงความดับทุกข์หมดปัญหานั้นมีอยู่จริง (มรรค 8) ที่จะต้องกำหนดวิธีการให้สอดคล้องกับสาเหตุของทุกข์ หรือปัญหาและเป้าหมายที่กำหนดวางไว้ โดยการหลีกเลี่ยงแนวทางปฏิบัติที่สลับ 2 แนว คือ ตึงเกินไป (อัตตกิลมณญโยค) และหย่อนเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) แต่ให้ยึดถือแนวทางปฏิบัติสายกลาง พอดี สมดุล ระหว่างกายและจิตที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือมรรคมีองค์ 8 ที่เรียกสั้นๆ ว่ามรรค 8 อันเป็นหลักการปฏิบัติที่ควรปฏิบัติให้สอดคล้องเป็นกลาง ทั้งทางร่างกาย ทางวาจา และทางใจ แยกจัดเข้าในไตรสิกขาได้ คือ

1) ข้อปฏิบัติฝึกฝนตนด้านปัญญา ประกอบด้วย

- (1) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ถูกต้องตามความเป็นจริง
- (2) สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ ถูกต้องตามความเป็นจริง

2) ข้อปฏิบัติฝึกตนด้านศีล ประกอบด้วย

- (3) สัมมาวาจา การพูดจาชอบ เป็นจริงและมีประโยชน์
- (4) สัมมากัมมันตะ การทำกรชอบ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น
- (5) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพชอบ ไม่คดโกง หลอกลวง และเบียดเบียนผู้อื่น

3) ข้อปฏิบัติฝึกฝนตนด้านสมาธิ ประกอบด้วย

(6) สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามชอบ โดยเพียรระวังความชั่วและละความชั่ว เพียรสร้างคุณดีและรักษาความดี

(7) สัมมาสติ ความระลึกได้ชอบ โดยตั้งสติพิจารณาสิ่งทั้งหลาย คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามเป็นจริง

(8) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ มีความมั่นคง นิ่งสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตเป็นหนึ่ง (เอกัคคตาจิต) อันจะใช้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์พัฒนาปัญญาของตนในการรู้ความจริงต่อไป

มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนินไปพอดีที่จะให้ถึงนิโรธ โดยไม่ติดข้องหรือเอียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ ความหมกมุ่นในกามสุข และการบีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน เป็นกระบวนการวิวัฒนามนุษย์ไปสู่การมีปัญญา จนกระทั่งไม่ต้องอาศัย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ในการดำเนินชีวิต ก้าวข้ามการดำเนินชีวิตโดยอาศัยแรงจูงใจจากกิเลส อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ ไปสู่การอยู่ด้วยปัญญา ดำเนินชีวิตด้วยแรงจูงใจจากความปรารถนาในสิ่งดีงาม

องค์ประกอบของอริยสัจ 4 นั้น อรรถกถาได้เปรียบเทียบกับอริยสัจ 4 ไว้เป็นข้ออุปมานัยต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับโรคบางชนิด เช่น “ทุกข์” เหมือนโรค ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน “สมุทัย” เหมือนสมุฏฐานของโรค หรือตัวเชื้อโรคที่ทำให้เกิดโรครุนแรงขึ้นในร่างกายบุคคล “นิโรธ” เหมือนความหายจากการเจ็บป่วยเป็นโรคที่บุคคลนึกคิดคาดหวังก่อนไปหาหมอรักษาโรค และ “มรรค” เปรียบเหมือนยารักษาโรค ที่หมอส่งจ่ายมาให้กินเพื่อให้หายจากการป่วยเป็นโรค

5. บทบาทและหน้าที่อริยสัจ 4

สิ่งสำคัญเกี่ยวกับอริยสัจ 4 ได้แก่ การรู้และทำหน้าที่ต่ออริยสัจแต่ละข้อให้ถูกต้อง จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการแสดงอริยสัจหรือเป็นการปฏิบัติธรรมโดยชอบ มิฉะนั้นจะเกิดความผิดพลาดทั้งในความเข้าใจและการปฏิบัติ เรียกว่า กิจในอริยสัจ หรือ หน้าที่อันพึงจะทำต่ออริยสัจ 4 ได้แก่

1. ปริณญา การกำหนดรู้ เป็นกิจในทุกข์ คือ การทำความเข้าใจปัญหาหรือสภาวะที่เป็นทุกข์อย่างตรงไปตรงมา ตามความเป็นจริง และกำหนดขอบเขตของมันให้ชัด เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหา โดยบุคคลไม่มีหน้าที่เก็บเอาทุกข์มาครุ่นคิดแบกไว้ หรือคิดขัดเคืองเป็นปฏิปักษ์กับความทุกข์ หรือว่าห่วงกังวลอยากหายทุกข์

2. ปหานะ การละ เป็นกิจในสมุทัย คือ การกำจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เป็นการแก้ปัญหาคือเหตุต้นตอ เมื่อสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัยได้แล้วก็เป็นอันเสร็จสิ้นในขั้นนี้

3. สังขิกริยา การทำให้แจ้ง เป็นกิจในนิโรธ คือ การเข้าถึงภาวะดับทุกข์ หมายถึง ภาวะที่ไร้ปัญหา ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย โดยกำหนดหมายได้ว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร ปฏิบัติไปเพื่ออะไร จะทำไปถึงแค่ไหน เมื่อกำหนดจุดหมายได้แล้วก็เป็นอันสิ้นสุดหน้าที่ในขั้นนี้

4. ภาวนา การเจริญ เป็นกิจในมรรค คือ การฝึกอบรมปฏิบัติตามทางเพื่อให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หมายถึง วิธีการหรือทางที่จะนำไปสู่จุดหมายที่ไร้ปัญหา การลงมือแก้ไขปัญหาคือช่วยให้แก้ไขสาเหตุของทุกข์หรือปัญหาได้สำเร็จโดยสอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการ¹⁰

กิจทั้งสี่นี้จะต้องปฏิบัติให้ตรงกับมรรคแต่ละข้อให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ 4 แต่ละอย่างให้ตรงข้อกัน การจะทำหน้าที่ให้ถูกต้องต้องอาศัยความรู้หรือญาณ การรู้กิจในอริยสัจนี้เรียกว่ากิจญาณ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของญาณ 3 หรือญาณทัสนะ (สัจญาณ, กิจญาณ, กตญาณ) ซึ่งหมายถึงการหยั่งรู้ครบสามรอบ ญาณทั้งสามเมื่อเข้าสู่กับกิจในอริยสัจทั้งสี่จึงได้เป็นญาณทัสนะมีอาการ 12 หรือความรู้ครบ 12 รายการ ดังนี้

1) สัจญาณ หยั่งรู้ความจริงสี่ประการว่า (1) นี่คือทุกข์ (2) นี่คือเหตุแห่งทุกข์ (3) นี่คือความดับทุกข์ (4) นี่คือทางแห่งความดับทุกข์

2) กิจญาณ หยั่งรู้หน้าที่ต่ออริยสัจว่า (1) ทุกข์ควรรู้ (2) เหตุแห่งทุกข์ควรละ (3) ความดับทุกข์ควรทำให้ประจักษ์แจ้ง (4) ทางแห่งความดับทุกข์ควรฝึกหัดให้เจริญขึ้น

3) กตญาณ หยั่งรู้ว่าได้ทำกิจที่ควรทำได้เสร็จสิ้นแล้ว คือ (1) ทุกข์ได้กำหนดรู้แล้ว (2) เหตุแห่งทุกข์ได้ละแล้ว (3) ความดับทุกข์ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว (4) ทางแห่งความดับทุกข์ได้ปฏิบัติแล้ว

โดยเขียนออกมาเป็นความรู้ดังต่อไปนี้

1) ทุกข์คือดังนี้	ทุกข์นี้ควรกำหนดรู้	ทุกข์นี้ได้กำหนดรู้แล้ว
2) สมุทัยคือดังนี้	สมุทัยนี้ควรละเสีย	สมุทัยนี้ได้ละแล้ว
3) นิโรธคือดังนี้	นิโรธนี้ควรทำให้แจ้ง	นิโรธนี้ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว
4) มรรคคือดังนี้	มรรคนี้ควรปฏิบัติ	มรรคนี้ได้ปฏิบัติแล้ว

จะเห็นได้ว่า ความรู้หรืออริยสัจนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนด “การกระทำ” กำกับไว้ด้วยในตอนท้ายของทุกรอบแห่งการรู้หรืออริยสัจ 4 จึงจะถือว่าเป็นความรู้จริง ประเสริฐ สมบูรณ์ การมองชีวิตแบบอริยสัจนั้นจึงมุ่งผลในทางปฏิบัติเป็นสำคัญ เพราะเริ่มด้วยปัญหาที่ปรากฏโดยเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาและสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งปัญหานั้นก่อน แล้วค้นหาสาเหตุ กำหนดจุดหมาย และวางวิธีแก้ไข ต่อเนื่องกันไปตามลำดับ

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 854-856.

6. คุณค่าของอริยสัจ 4

หลักอริยสัจ นอกเหนือจากการมองชีวิตตามความเป็นจริงแล้ว ยังมีคุณค่าต่อผู้ศึกษาและปฏิบัติ ดังนี้

1. เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหามาตรับแบบเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตาม จะมีคุณค่าและสมเหตุผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้
2. เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตน ด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ
3. เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะเติบโตออกไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวกว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่า และสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้ว เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป
4. เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตเองแท้ ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยา หรือดำเนินกิจการใด ๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปวิทยาหรือกิจการเหล่านั้น จะเจริญขึ้น เสื่อมลง สลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทนอย่างไร ๆ ก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่า อริยสัจ ก็จะไม่เปลี่ยนแปลง และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอด ทุกกาล¹¹

7. บทสรุป

พระพุทธศาสนาแสดงชีวิตว่าเต็มไปด้วยทุกข์ คือ มีชีวิตต่อเนื่องด้วยกระบวนการไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นทุกข์จริงอย่างไร เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นมีทัศนะการมองโลกและชีวิตแบบสัจนิยม (realism) เพราะเป็นการมองด้วยสายตาวិเคราะห์ข้อเท็จจริง ตั้งแต่ต้นจนจบตามความเป็นจริง คือ ในเบื้องต้นมองว่าชีวิตเป็นทุกข์อย่างนั้น ๆ แต่กระนั้น ถ้าบุคคลสามารถแก้ไขจัดการทุกข์หรือปัญหาที่มีให้หมดไปด้วยวิธีที่ถูกต้องแล้ว ก็จะมีผลเป็นสุขได้ในที่สุด มนุษย์ที่ชื่อว่าปัญญาดีเท่านั้นที่จะศึกษาและสามารถพัฒนาจิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคน ซึ่งการแก้ไขปัญหาวีชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้น ๆ แล้วดับที่เหตุ ปัญหาจึงจะคลี่คลายหรือดับลง ดังนั้น แก่นของการมองชีวิตด้วยหลักอริยสัจ 4 จึงอยู่ที่การรู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาวีชีวิตหลังจากทราบความจริงแล้ว ปัญญาที่จะต้องเข้าใจและรู้เท่าทันปัญหาที่จะดับแก้ และช่วยให้มนุษย์ทุกคนมีความเข้าใจสภาพตามความเป็นจริงของธรรมชาติ และรู้จักสภาพชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง

¹¹ อ้างอิงแล้ว, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 873.

8. เอกสารอ้างอิง

ที.ม. (ไทย) 10/202/150-151.

ส.ม.(ไทย) 19/1081/593.

พระธรรมปิฎก, ป.อ.ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ. ปยุตโต, แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2554.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

พุทธทาสภิกขุ. อาณาปณสติกวาทสมบุรณ์แบบ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2535.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542. อ้างในพระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตุตถาโย). “พุทธศาสนา: ปรัชญาแห่งชีวิต”. MBU Education Journal: Faculty of แสง จันทรังาม. ตายแล้วเกิด (ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

อภิวิวัฒน์ โพธิ์สาน. พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

Education Mahamakut Buddhist University Vol. 3 No. 2, July – December, 2015.; 27-28.

กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่

THE PROCESS IN MAINTAINING THE BUDDHIST IDENTITY OF TAI PEOPLE IN CHIANG MAI

ณฤณีย์ ศรีสุข^{*}
Narunee Srisuk

Received: 2020-11-10

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม เมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทใหญ่ ในมิติที่สัมพันธ์กับปัจจัยด้านแผนนโยบายท่องเที่ยว สังคม และ เศรษฐกิจ อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ก็ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการปรับตัวทาง อัตลักษณ์สู่สังคม และวัฒนธรรมภายนอกด้วย การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ใหม่ในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ไทยผ่านประเพณีพิธีกรรม รวมถึงการผลิตซ้ำ สร้างใหม่ หรือฟื้นฟูทางประเพณี สำหรับอัตลักษณ์ทาง ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ จะมีประเพณี 12 เดือน หรือที่เรียกว่าฮีต 12

อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มี 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสน ธรรม (2) ด้านศาสนบุคคล (3) ด้านศาสนิกชน (4) ด้านศาสนสถาน (5) ด้านศาสนวัตถุ และ (6) ด้านศาสนา พิธี ซึ่งอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 6 ด้าน ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เมื่อ นำมาวิเคราะห์กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาว ไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) กระบวนการทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางพระพุทธศาสนา (2) กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ (3) กระบวนการหล่อหลอมอัตลักษณ์ และกระบวนการขัดเกลาทาง สังคมจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา (4) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ทาง พระพุทธศาสนาผ่านการเขียนตำรา และหนังสือต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ (5) กระบวนการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: กระบวนการธำรงอัตลักษณ์, อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา, ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่

ABSTRACT

This article is about the identity of Tai Yai people is linked to the culture when changing the traditions, rituals and beliefs .Tai Yai people in relation to factors of tourism, social and economic

^{*} อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาการแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

policy factors, the identity of Shan people are also transformed in different ways, thus adjusting their identity to external society and culture. Expression of the new identity as part of Thai state through ritual traditions. Including traditional reproduction, reconstruction, or restoration for the traditional identity, the rituals of Buddhist beliefs of Tai Yai people in Chiang Mai have a 12-month tradition, also known as heat 12.

Buddhist identity of Tai Yai people in Chiang Mai has 6 aspects which are (1) religious dharma (2) human religion (3) Buddhists (4) religious monuments (5) religious objects and (6) religious ceremonies .The Buddhist identity of the Tai Yai people in Chiang Mai, the 6 areas mentioned above When analyzing the process of maintaining the Buddhist identity of the Tai Yai people in Chiang Mai Province, it was found that the Tai Yai people in Chiang Mai Province There are 5 processes for maintaining the Buddhist identity: (1) the process of transforming temples into Buddhist public space (2) the process of building , social and cultural learning network of the Shan people (3) the process of shaping the identity The appearance and process of socialization from the family institution. Educational institution (4) the process of transferring Buddhist knowledge through writing texts and various books related to Buddhism; and (5) the process of using media and modern technology for spreading Buddhist principles.

Keywords: The Process in Maintaining the Identity, Buddhist Identity, Tai People in Chiang Mai

1. บทนำ

ไทใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไท มีถิ่นฐานกระจายอยู่ในภูมิภาคแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุดในรัฐฉานทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพเมียนมาร์ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ได้ปรากฏหลักฐานว่า ชาวไทใหญ่มีการติดต่อกับชาวล้านนาตั้งแต่อดีต ดังในสมัยพญามังรายได้ขยายอาณาจักรล้านนาไปถึงเมืองไทใหญ่ (รัฐฉาน) และได้ให้โอรสคือ ขุนเครือไปครองเมืองนายนอันเป็นหัวเมืองไทใหญ่ ได้มีการติดต่อกันระหว่างชาวไทใหญ่และชาวล้านนาโดยตลอด เช่น มีพ่อค้าไทใหญ่จากหัวเมืองต่าง ๆ ในพม่าขนสินค้าบรรทุกหลังวัวหรือม้าเข้ามาในรูปของขบวนวัวต่างม้าต่าง อีกทั้งยังมีชาวไทใหญ่ที่เชี่ยวชาญการทำไม้สักจากพม่าได้เข้ามาทำมาหากินโดยการตัดไม้สักล่องไปขายยังเมืองมะละแหม่ง ชาวไทใหญ่เหล่านี้มีจำนวนมากที่เข้ามาแล้วไม่กลับพม่าอีกเลย แต่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยและกลายเป็นพลเมืองไทยไปในที่สุด¹

อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่เป็นเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อัตลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงออกในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน เพลง ศิลปะ การแสดง ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของพวกเขา และในบางช่วงเวลาชาวไทใหญ่ก็มีการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการนำเสนออัตลักษณ์ของตน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของชาวไท

¹ สายสม ธรรมิ, ลายสักไทใหญ่, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), หน้า 3.

ใหญ่มีส่วนสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อที่แฝงอยู่อย่างหนาแน่น อย่างไรก็ตาม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น ย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยทางสังคมที่ผันแปรได้ตลอดเวลา ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยใหญ่ถูกนำมาปรับเปลี่ยนในรูปแบบใหม่และความหมายใหม่ ปรากฏการณ์เหล่านี้เองที่ทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในบริบทใหม่ที่ชัดเจนโดยเฉพาะในสังคมเมือง²

2. ความหมายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

คำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีคำหลายเล่มให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ว่า คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล ชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ พูดัง ๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของผู้อื่น ๆ “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อุตฺต + ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่นี้ “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะ นำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า³

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะ เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นโดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเราอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั่นคือ เราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตน ก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่ง มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น⁴

อภิญา เพื่องสุกุล⁵ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ดังนี้ ในพจนานุกรมภาษาไทย อังกฤษ หรืออังกฤษ ไทย คำแปล ของ identity คือ คำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งตรงกับ ความหมายของคำนี้ในพจนานุกรม ภาษาอังกฤษ นั่นก็คือ สิ่งที่เป็นคุณ สมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนโยบายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น ทว่าแนวโน้มทางทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นั้นมีวิธีคิดในการถอนความเชื่อในคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่อง ของการนิยามความหมาย ซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนไปตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติ เฉพาะตัวอีกต่อไป คำว่า “อัตลักษณ์” ดูจะเหมาะสมกว่า “เอกลักษณ์” ในความหมายใหม่ของ identity”

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี⁶ ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการจำแนกสิ่งไหนที่เหมือนกัน และต่างกัน ซึ่งความเหมือนนั้นอาจจะเกิดจากวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งสืบทอดมาโดยที่ที่มีความสำคัญกว่าสิ่งเหล่านั้น

² อ่างแล้ว. ลายสักไทใหญ่, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), หน้า 179 – 199.

³ ดิเรก สอนภาษา, ภาษาไทย ชัดใจปู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nationejobs.com> [5 พฤศจิกายน 2563].

⁴ นัทธชัย ประสานนาม, เพศชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html> [5 พฤศจิกายน 2563].

⁵ อภิญา เพื่องสุกุล, อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546), หน้า 1.

⁶ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 4-8.

เป็นอัตลักษณ์หรือลักษณะที่เฉพาะของกลุ่มตนเพียงอย่างเดียวซึ่งความเหมือน เฉพาะกลุ่มนี้ก็ทำให้เกิดการแบ่งแยกความแตกต่าง ที่ต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ หรือลักษณะอื่นๆ ของคนอื่น กลุ่มอื่น สังคมอื่น และ อัตลักษณ์ของบุคคล (Individual identity) ก็อาจจะเป็นไปได้ หลายอย่างขึ้นอยู่กับบริบทที่คน ๆ นั้นดำรงอยู่ เช่น อัตลักษณ์ความเป็นพ่อตามสถานภาพเพศ (Gender) สังคมและอื่น ๆ ฉะนั้นอัตลักษณ์จึงไม่ได้แช่แข็งตายตัว แต่ว่าอัตลักษณ์ทั้งด้านชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคลนั้น มีการเคลื่อนไหวไม่คงที่ปรับเปลี่ยนไปมา (Fluidity) หรือการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Identity shift)

ประเวศ วะสี⁷ กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ยังเป็นวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไปในแต่ละแห่งวัฒนธรรมชุมชนและท้องถิ่นจึงมีความหลากหลายในชุมชนและท้องถิ่นมีปัจจัยหรือ“ทุนชีวิต” ในรูปต่างๆ เช่น ทุนทางสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม หรือการอยู่ร่วมกัน ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางศาสนาธรรม เป็นต้น ทุนเหล่านี้ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปได้อย่างมีความสมดุล

Fritiof Capra⁸ กล่าวว่าในขณะที่ระบบคุณค่าและความเชื่อที่ผู้คนร่วมกัน ได้สร้างอัตลักษณ์แก่สมาชิกของเครือข่ายสังคม โดยมีพื้นฐานจากความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ที่ผู้คนต่างวัฒนธรรมมีอัตลักษณ์ต่างกันนั้น เพราะพวกเขามีชุดคุณค่าและความเชื่อต่างกัน แต่ขณะเดียวกันปัจเจกบุคคลหนึ่งก็อาจ เป็นคนของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้หลายวัฒนธรรม พฤติกรรมของผู้คนจะถูกกำหนดและจำกัดโดยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งส่งผลให้ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นแรงขึ้นไป ด้วยวัฒนธรรมฝังอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังทำให้การปิดภายในเครือข่ายเข้มข้นขึ้น โดยสร้างขอบเขตของความหมายและความคาดหวังที่จำกัดคนบางคนและข้อมูลบางอย่าง ไม่ให้เข้าถึงเครือข่ายซึ่งเครือข่ายเกี่ยวข้องกับการสื่อสารในขอบเขตทางวัฒนธรรมที่มวลสมาชิกร่วมกันสร้างขึ้นใหม่และตกลงกันใหม่อย่างต่อเนื่อง

สำหรับอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีนักวิชาการท่านใดให้นิยามความหมายเอาไว้ ผู้เขียนจึงได้นิยามความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา” ว่าหมายถึง ความเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันของชาวพุทธ ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสนธรรม (2) ด้านศาสนบุคคล (3) ด้านศาสนิกชน (4) ด้านศาสนสถาน (5) ด้านศาสนวัตถุ และ (6) ด้านศาสนพิธี

สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นการแสดงออก และความสำคัญของบุคคล กลุ่มคนและชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตน โดยการแสดงออกเฉพาะตนนั้นเป็นการแสดงออกร่วมกันของชุมชน มีการสืบทอด มีความมั่นคงเป็นรากฐานอันสำคัญของชุมชน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาจจะมีการปรับเปลี่ยนจากอิทธิพลต่าง ๆ แต่ยังคงเป็นลักษณะที่บ่งบอกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน ในขณะที่อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของชาวพุทธหรือพุทธศาสนิกชน ผ่านองค์ประกอบทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อ ความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนิกชน ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี

⁷ ประเวศ วะสี, **พลังท้องถิ่นในกระแสความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม**, ในโครงการเวทีวิชาการ วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การ รับส่งและพัสดุภัณฑ์, 2545), หน้า 4.

⁸ Fritiof Capra อังโนวิชฐ์ วังวิญญู และคณะ, **โยงโยที่ซ่อนเร้น The Hidden Connection**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: แพลนพรีนติ้ง จำกัด, 2553), หน้า 54.

3. แนวคิดเกี่ยวกับการธำรงอัตลักษณ์

ราชบัณฑิตยสถาน⁹ กล่าวว่า การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นความพยายามของชุมชนในการแก้ปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากความเจริญในด้านต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นการปกป้องต่อมรดกทางวัฒนธรรม จึงมีความหมายใกล้เคียง และสัมพันธ์กับคำว่า การอนุรักษ์ ฉะนั้น การธำรงรักษา หมายถึง การทรงไว้ การชูไว้ ส่วนการอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาให้คงเดิม

ศรีศักร วัลลิโภดม¹⁰ กล่าวว่า ผลงานที่เกิดจากการคิดค้นประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งที่ยึดกันว่าเป็นสิ่งดีงาม แล้วเรียนรู้ สืบทอดต่อ ๆ กันมา บางสิ่งยัง คงเหลือเป็นหลักฐานถึงปัจจุบัน รวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วรรณกรรม และการแสดง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปหัตถกรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกัน การอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นการธำรงรักษา มีการ ปกป้อง ดูแลสงวนรักษาศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะการแสดง การละเล่น และกีฬาพื้นบ้าน ภาษา หัตถกรรม และวรรณกรรมให้คงสภาพเดิมเป็น มรดกตกทอดให้คงอยู่ ในการอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม จะต้องยอมรับความจริงใน เรื่องวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ นั่นคือสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่มีสภาพหยุดนิ่ง หากมี การเปลี่ยนแปลงและผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มาเป็น ความสำคัญในการอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม จึงอยู่ที่ต้องรักษาบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่ สืบเนื่องกันมาของท้องถิ่นให้คงไว้และสิ่งที่ชุมชนทุกชุมชนในท้องถิ่นเดียวกันดูแลและใช้ ประโยชน์ร่วมกัน จึงมีผลทำให้เกิดกฎเกณฑ์ประเพณีหรือจารีตที่ป้องกันมิให้มีการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน รวมทั้งป้องกันการรุกรานจากบุคคลภายนอกด้วยการปรับตัวของคนในแต่ละชุมชนเข้า สภาพแวดล้อมท้องถิ่น ตลอดจนการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันนั้น ทำให้เกิดรูปแบบแผนการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตที่เหมือนกัน รูปแบบดังกล่าวนี้เรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งที่ แสดงออกถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เด่นชัดก็คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และจารีตที่ทุกคน ในชุมชนของท้องถิ่นเหมือนกัน นิทาน นิยายท้องถิ่นรวมทั้งภาษาท้องถิ่นที่สื่อกันได้ ในบริเวณ พื้นที่สาธารณะมักจะมีการสร้างศาลผี ศาลเจ้าหรือวัด ให้ผู้คนในท้องถิ่นได้กราบไหว้และประกอบ พิธีกรรมและดูแลร่วมกัน ผู้คนในชุมชนมักมีประสบการณ์ร่วมกัน ในทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดสำนึกในความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันขึ้น

George P. Castile and Gilbert Kushner¹¹ ได้เสนอ แนวคิดเรื่องการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural Persistence) ไว้ว่า

1. เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยและขาดโอกาสทางสังคมพวกเขาจึงต้องรวมตัวกันและผูกพัน กันด้วยวัฒนธรรมเดิมอย่างเหนียวแน่น เพื่อต่อสู้กับคนต่างวัฒนธรรมที่มีโอกาสดีกว่าในการดักดวง ทรัพยากรในสังคม
2. เพราะชนกลุ่มนั้นถูกเอาเปรียบในทางสังคมทุก ๆ ด้าน เช่น การทำงานด้วยค่าจ้าง แรงงานต่ำแต่ต้องทำงานหนักกว่าผู้อื่น จึงต้องรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องรวมตัว

⁹ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2539).

¹⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม, ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2544).

¹¹ พัชรินทร์ ม่วงงาม, George P. Castile and Gilbert Kushner, “การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ กรณีศึกษาหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547).

3. เพื่อแสดงว่าตนเป็นใคร เป็นการแสดงจุดยืนที่มาและเป้าหมายว่าตนคือใคร สำคัญ อย่างไร

4. ทางด้านจิตใจเพื่อรำลึกถึงความเป็นมาและถิ่นกำเนิดของชาติพันธุ์ตน

สรุปได้ว่า การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับการที่ชุมชนได้รับความเจริญด้านเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุ สภาพแวดล้อมทางกายภาพเกิด การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้าน วัตถุและจิตใจ ส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนโดยทั่วไป และกลไกต่าง ๆ ปรับตัวตามไม่ทัน ตลอดถึงกระทบต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชน ทำให้ชุมชนสร้างความเข้าใจ ความตระหนัก ในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้คงอยู่ต่อไป

4. บริบทของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่

ชาวไทยใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ที่อาศัยในรัฐฉาน ประเทศพม่า แรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้ชาวไทยใหญ่ต้องอพยพเข้ามาหางานทำในประเทศไทย คือ เรื่องของการสู้รบและเรื่องของเศรษฐกิจ แม้ในอดีตที่ผ่านมาดินแดนในภาคเหนือของประเทศไทยจะมีชาวไทยใหญ่จากรัฐฉานเดินทางมาเป็นแรงงานรับจ้างตามฤดูกาลมาโดยตลอด แรงงานเหล่านี้เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลก็มักจะเดินทางกลับบ้าน ในขณะที่บางส่วนหากตัดสินใจตั้งหลักปักฐานในเมืองไทย ก็สามารถผสมกลมกลืนกลายเป็นพลเมืองไทยได้ไม่ยาก เนื่องจากความคล้ายคลึงกันทางภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมอีกทั้งจำนวนคนที่เดินทางเข้ามาในอดีตก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก

ปัจจุบันการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่มีการเข้ามาเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวไทยใหญ่สร้างแหล่งที่อยู่ใหม่ที่เอื้อกับอาชีพของตนแหล่งที่อยู่เหล่านี้กระจายไปตามที่ต่าง ๆ ทำให้ไม่เกิดเป็นชุมชนที่ชัดเจนเหมือนอย่างในสมัยก่อน อย่างไรก็ตามในตัวเมืองเชียงใหม่จะพบชุมชนย่อย ๆ ของชาวไทยใหญ่กระจายทั่วไป ตามถิ่นที่พักอาศัยและสถานที่ทำงาน เมื่อมีแรงงานชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่แหล่งใดแหล่งหนึ่งเป็นจำนวนมากพอ สิ่งก็ตามมาคือตลาดนัดที่ผู้ค้ามักจะนำสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น อาหารไทยใหญ่ทั้งสดและแห้ง เทปเพลงและวีซีดีคาราโอเกะ หรือยาพื้นบ้านมาขายเพื่อสนองต่อความต้องการของลูกค้าชาวไทยใหญ่ ทำให้เกิดตลาดนัดอย่างเช่น ตลาดนัดซอยช่างเคียนหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตลาดนัดวัดโป่งน้อยในซอยวัดอุโมงค์ เป็นต้น โดยที่ผู้ค้าสินค้าในตลาดส่วนใหญ่ก็มักเป็นชาวไทยใหญ่ กรณีแรงงานที่ทำงานในไซต์ก่อสร้างและนายจ้างจัดที่พักคนงานให้อยู่ในบริเวณไซต์ก่อสร้างก็มักจะมีพ่อค้าทั้งคนเมืองและชาวไทยใหญ่นำสินค้าอุปโภคบริโภคใส่ท้ายรถกระบะไปขายตามไซต์ก่อสร้างที่มีคนงานอยู่เป็นจำนวนมากทุกเที่ยงวันหรือตอนเย็นหลังเลิกงาน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงคำว่า “แรงงานไทยใหญ่” เราคงไม่สามารถมองภาพแรงงานไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นชนกลุ่มเดียวที่มีความเหมือนกันในทางประชาชน สภาพเศรษฐกิจ การศึกษา ฐานะทางสังคม เจือปนของการอพยพ และสถานะทางกฎหมายได้ความหลากหลายของชุมชนไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีทั้งในแง่ของภูมิหลัง ฐานะทางเศรษฐกิจและมูลเหตุจูงใจในการอพยพเข้ามาในประเทศไทย ชาวไทยใหญ่ที่มีการศึกษาระดับสูงที่เป็นนักศึกษา ครูในโรงเรียนในรัฐฉาน อาจารย์มหาวิทยาลัยเจ้าฟ้าเชื้อพระวงศ์ หรืออดีตทหารกู้ชาติที่ตัดสินใจอพยพเข้ามาในประเทศไทย ส่วนใหญ่แล้วมาด้วยสาเหตุการบีบคั้นทางการเมืองเป็น

สำคัญ¹² ในขณะที่ชาวไทใหญ่ที่เป็นชาวนา เหตุจูงใจของการอพยพย้ายถิ่นมาจากความยากลำบากทางเศรษฐกิจมากกว่า แต่กระนั้นก็มีชาวไร่ชาวนาจำนวนไม่น้อยที่อพยพย้ายถิ่นมาด้วยสาเหตุทางการเมืองที่ต้องเผชิญกับการถูกบังคับย้ายถิ่น การเกณฑ์แรงงาน หรือการถูกสงสัยว่าจะเป็นภัยอันตรายต่อฝ่ายรัฐบาล

นอกจากนี้ความหลากหลายของแรงงานไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ก็ยังปรากฏในรูปของสถานะทางกฎหมาย แรงงานจำนวนหนึ่งเลือกที่จะไม่จดทะเบียนแรงงาน โดยลักลอบเป็นแรงงานผิดกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นด้วยเหตุผลของการไม่มีเงินเพียงพอที่จะจดทะเบียน เป็นแรงงานที่ย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น ตามกฎหมายแรงงานไม่อนุญาตให้ข้ามเขตหรือย้ายนายจ้างหากต้องการโยกย้ายสถานที่หรือเปลี่ยนนายจ้างต้องยื่นเรื่องขอเปลี่ยนแปลงนายจ้างซึ่งเป็นเรื่องที่มีขั้นตอนยุ่งยาก หรือจดทะเบียนไม่ทันในช่วงเวลาที่เปิดให้มีการขึ้นทะเบียนแรงงาน แรงงานอีกจำนวนหนึ่งมีสถานะทางทะเบียนเป็นแรงงานที่มีใบอนุญาตทำงานหนึ่งปี หรือผ่านการพิสูจน์สัญชาติมีพาสปอร์ตและมีวีซ่าทำงาน 2 ปี ในขณะที่แรงงานบางคนอาศัยช่องว่างของการคอร์รัปชันเครือข่ายญาติพี่น้อง ทำให้ได้บัตรพื้นที่สูงหรือบัตรผู้ไร้สถานะทางทะเบียน (บัตรหัวศูนย์) ซึ่งทำให้มีสิทธิอยู่อาศัยในเมืองไทยได้ ความแตกต่างในแง่ของสถานะทางกฎหมายก็ส่งผลต่อทัศนคติของชาวไทใหญ่ที่มีต่อการอยู่อาศัยในเมืองไทย¹³

5. พื้นที่สาธารณะทางศาสนาและประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่

ขวัญชัย บัวแดง และคณะ¹⁴ ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เครือข่ายทางสังคมของแรงงานก่อสร้างและแรงงานรับใช้ตามบ้านจะค่อนข้างปิดมากกว่าเครือข่ายของแรงงานในภาคบริการ ในกรณีของแรงงานรับใช้ตามบ้านนั้นเนื่องจากมักจะพักอาศัยแบบกินอยู่กับนายจ้าง ทำให้เครือข่ายทางสังคมจะค่อนข้างจำกัด นอกจากนี้ ขวัญชัย และคณะ ยังได้พูดถึงเครือข่ายทางสังคมอีกประการหนึ่ง คือ เครือข่ายทางศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากญาติพี่น้องและคนบ้านเดียวกันที่กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมอันเหนียวแน่นของแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ในประเทศไทยแล้ว วัดก็ถือเป็นเครือข่ายทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชาวไทใหญียึดถือและมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยไปโดยปริยาย วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนไทใหญ่เหล่านี้ในยามปกติก็มักจะมีชาวไทใหญ่ไปทำบุญ หรือไปพบเจ้าอาวาสเพื่อขอคำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ หากเป็นในช่วงเทศกาลงานบุญ วัดเหล่านี้ก็จะจัดงานบุญตระเตรียมสถานที่เพื่อให้ชาวไทใหญ่มาทำบุญที่วัด งานบุญของชาวไทใหญ่จะนับถือตามวันสำคัญทางศาสนาพุทธ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญที่ชาวไทใหญ่

¹² ปณิธิ อมาตยกุล, การย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 43.

¹³ Amporn Jirattikorn, "Home of the Housekeeper: Will Shan Migrants Return after a Decade of Migration?", In Su – Ann Oh (ed.), *Borders and the State of Myanmar: Space, Power and Practice*. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2015). (Forthcoming)

¹⁴ ขวัญชัย บัวแดง, การศึกษาและพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2549).

ถือว่าสำคัญที่สุดประจำปี คือ ประเพณีบวชลูกแก้ว หรือปอยสาบลอง ที่มักจะนิยมบวชลูกชายเป็นเนร่อย ประจำวัดกันในช่วงเดือนมีนาคมหรือเมษายน และอีกงานที่สำคัญไม่น้อยหน้ากันคือ ปอยออกหัวหรือ เทศกาลวันออกพรรษา

วัดเป็นศูนย์รวมชุมชนไทใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันมีสองวัด คือ วัดป่าเป้า และวัดกู่เต้า วัดป่าเป้านั้นขึ้นชื่อว่าเป็นวัดของชาวไทใหญ่มานานนับศตวรรษ เจ้าอาวาสในปัจจุบันเป็นชาวไทใหญ่ พระประจำวัดส่วนใหญ่เป็นพระไทใหญ่ ในขณะที่วัดกู่เต้านั้นเป็นวัดของชุมชนเมืองเชียงใหม่มาก่อน แต่ในช่วงสิบปีหลังได้เข้ามามีบทบาทในการจัดงานบุญงานปอยต่าง ๆ ให้กับชุมชนไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่หลายครั้ง เจ้าอาวาสแม้จะเป็นชาวเมืองเชียงใหม่ก็สามารถพูดภาษาไทใหญ่ได้ ทำให้ชาวไทใหญ่นับถือและนิยมไปมาหาสู่ขึ้นมามากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา การจัดงานปอยสาบลองในหลายๆ ปีที่ผ่านมาของวัดกู่เต้า ในทุก ๆ ปีจะมีเด็กชายจากพ่อแม่ที่เป็นชาวไทใหญ่เข้ามาบวชเป็นสามเณรถึงประมาณ 100 คน ในจำนวนนี้มีเด็กชายจากพ่อแม่ชาวไทยเพียงร้อยละ 10 นั้นแสดงให้เห็นถึงการที่วัดแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชนชาวไทใหญ่อีกแห่งหนึ่ง

6. อัตลักษณ์ทางประเพณี 12 เดือนของชาวไทใหญ่

อัตลักษณ์ทางประเพณี 12 เดือนของชาวไทใหญ่ มีดังนี้

เดือนที่ 1 ภาษาไตเรียกว่าเดือนแจ้ง (เดือนอ้าย) มี 2 ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ (1) ประเพณีปอยปีใหม่หรือปีใหม่ไต เริ่มเมื่อวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนหนึ่ง มีการจัดงานและการเฉลิมฉลองกันอย่างคึกครื้น (2) ปอยหลูใหม่ เป็นงานถวายข้าวใหม่ประจำปีของพี่น้องชาวไทใหญ่

เดือนที่ 2 ภาษาไตเรียกว่า เดือนก่ำ (เดือนยี่) มี 2 ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ (1) ปอยปางวาด ซึ่งหมายถึง งานปรีชากรรมของพระสงฆ์ (2) เทศกาลข้าวปัก เป็นการนำข้าวใหม่มาตำครกด้วยงาผสมน้ำอ้อย

เดือนที่ 3 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยข้าวยัก หมายถึง การนำข้าวเหนียวมาผสมน้ำอ้อย และถั่ว (2) เทศกาลกินข้าวหลาม

เดือนที่ 4 มี 3 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยก่องโหล หมายถึง งานถวายกองฟืน (2) ปอยขึ้นธาตุ หมายถึง งานไหว้บูชาพระธาตุ (3) ปอยเหลินสี่ม่น หมายถึง งานตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ประชาชนจะพากันไปสักการะบูชาเจดีย์สถาน มีการจัดงานกันใหญ่โต

เดือนที่ 5 มี 5 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยซอนน้ำ หมายถึง เทศกาลสงกรานต์ สรงน้ำพระ (2) ปอยหลูจ่าตีกองมูทราย หมายถึง ประเพณีก่อกองสร้าง (3) ปอยก้นดอ หมายถึง งานรดน้ำดำหัว ขอมมาพระเถระ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้สูงอายุที่ตนเคารพนับถือ (4) ส่ายหัว หมายถึง การสระผมด้วยน้ำส้มป่อย เชื่อว่าเป็นการชำระล้างสิ่งที่ไม่ดี และขจัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและสิ่งที่ไม่เป็นมงคลทั้งหลาย (5) เทศกาลข้าวหมูน่อ หมายถึง ช่วงเวลาที่ชาวบ้านทำขนมห่อจากแป้งข้าวเจ้าผสมน้ำอ้อยและถั่ว

เดือนที่ 6 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยล้างจอง หรือปอยหางน้ำ หมายถึง การล้างทำความสะอาดวัด (2) ปอยหนูไฟ หมายถึง งานแข่งบั้งไฟ

เดือนที่ 7 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยหลูใจบ้าน หรือที่เรียกว่างานขึ้นเจ้าเมือง หมายถึง งานสวดมนต์สืบทาบ้านเมือง (2) ปอยสอปลีก หมายถึง งานสองธรรมของพระภิกษุสามเณร (3) ปอยหลูข้าวต้มแหลม

เดือนที่ 8 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยหลู้ตานสว่างงานกำหว่า ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการถวายผ้าอาบน้าฝนแด่พระภิกษุสงฆ์ก่อนเข้าพรรษา (2) ปอยสุตอกไม้เข้าพรรษา

เดือนที่ 9 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยหลู้ตันแปก หมายถึง งานถวายเทียนพรรษาต้นใหญ่ในช่วงเข้าพรรษา (2) ปอยมหาตุ๊ก หมายถึง งานสลาก

เดือนที่ 10 มี 2 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยอาบน้าแม่ปี หมายถึง เทศกาลอาบน้าสืบชะตาในเดือนสิบ (2) ปอยข้าวหอมสาร หมายถึง งานตักบาตรอาหารแห้ง

เดือนที่ 11 มี 5 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยพราลงเมือง หมายถึง งานตักบาตรเทโวโรหณะ โดยทำแข่งส่งปุดถวายพระพุทธรเจ้า ในช่วงนี้ชาวไทใหญ่นิยมทำความสะอาดหิ้งพระ ตกแต่งหิ้งพระให้สวยงาม มีการถวายผลไม้และน้าที่หิ้งพระกันเกือบทุกบ้าน (2) ปอยโฮงไฟหมิน หมายถึง งานปล่อยโคมไฟ (3) ปอยกันตอ หมายถึง การขอขมาคารวะพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ (4) ปอยเข้ามุนจ็อก หมายถึง การห่อขนมเทียนไปทำบุญที่วัด (5) ปอยไต้เต็นออกหว่า หมายถึง การจุดเทียนถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ในช่วงเทศกาลออกพรรษา ชาวไทใหญ่มักนิยมจุดเทียนตามประตูบ้านทั่วไป

เดือนที่ 12 มี 3 ประเพณี ได้แก่ (1) ปอยเซตชูเจ้าครูหม่อไต หมายถึง งานเซตชูนักปราชญ์ (2) ปอยหลู้กะฐิน หมายถึง งานถวายผ้ากฐิน (3) ปอยส่งท้ายปีเก่า หมายถึง การจัดงานฉลองส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

ในช่วงที่ผ่านมา วัดทั้งสองแห่งในตัวเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ วัดกุ้เต้า และวัดป่าเป้า ได้จัดงานเทศกาลประเพณีของชาวไทใหญ่ขึ้นหลายครั้ง มีตั้งแต่ ปอยจำลอง เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา งานปีใหม่ของชาวไทใหญ่ และมีไหมสากุล งานประเพณีของชาวไทใหญ่ที่จัดขึ้นในวัดทั้งสองแห่งสามารถแบ่งลักษณะงานที่จัดขึ้นออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) งานที่จัดขึ้นตามประเพณีทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา 2) งานรื่นเริงตามประเพณี เช่น งานวัด “คาวซ้อนน้า” ซึ่งจัดในช่วงเดียวกันกับงานสงกรานต์ของไทย หรืองานปีใหม่ของชาวไทใหญ่ และ 3) งานที่จัดขึ้นในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย เช่น งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นต้น

ในช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ ที่วัดทั้งสองแห่งจัดขึ้นนั้น กิจกรรมจะแยกเป็นสองส่วน ในช่วงเช้ามักจะเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งชาวไทใหญ่มักจะมาทำบุญที่วัดในช่วงเช้าของเทศกาลสำคัญทางศาสนา ภายในวัดก็จะมีอาหารการกินของต่าง ๆ ทั้งอาหารไทใหญ่ เสื้อผ้า หนังสือภาษาไทใหญ่ รวมทั้งเทพเพลงและวีซีดีในตอนกลางคืนจะเป็นงานรื่นเริง ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการออกร้านและการแสดงบนเวทีในรูปแบบการแสดงทางวัฒนธรรมและคอนเสิร์ตสมัยใหม่ประเพณีทั้ง 12 เดือนของชาวไทใหญ่ ล้วนแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางพิธีกรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น ปอยพราลงเมือง หมายถึง งานตักบาตรเทโวโรหณะ โดยทำแข่งส่งปุดถวายพระพุทธรเจ้า ในช่วงนี้ชาวไทใหญ่นิยมทำความสะอาดหิ้งพระ ตกแต่งหิ้งพระให้สวยงาม มีการถวายผลไม้และน้าที่หิ้งพระกันเกือบทุกบ้าน ปอยโฮงไฟหมิน หมายถึง งานปล่อยโคมไฟ ปอยไต้เต็นออกหว่า หมายถึง การจุดเทียนถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ในช่วงเทศกาลออกพรรษา ชาวไทใหญ่มักนิยมจุดเทียนตามประตูบ้านทั่วไป ปอยหลู้กะฐิน หมายถึง งานถวายผ้ากฐิน เป็นต้น

เครือข่ายทางสังคมอีกประการหนึ่ง คือ เครือข่ายทางศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากญาติพี่น้องและคนบ้านเดียวกันที่กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมอันเหนียวแน่นของแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ในประเทศไทยแล้ว วัดก็ถือเป็นเครือข่ายทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชาวไทใหญียึดถือและมี

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยไปโดยปริยาย วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนไทใหญ่เหล่านี้ในยามปกติก็มักจะมีชาวไทใหญ่ไปทำบุญ หรือไปพบเจ้าอาวาสเพื่อขอคำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ หากเป็นในช่วงเทศกาลงานบุญ วัดเหล่านี้ก็จะจัดงานบุญตระเตรียมสถานที่เพื่อให้ชาวไทใหญ่มาทำบุญที่วัด งานบุญของชาวไทใหญ่จะนับถือตามวันสำคัญทางศาสนาพุทธ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญที่ชาวไทใหญ่ถือว่าสำคัญที่สุดประจำปี คือ ประเพณีบวชลูกแก้ว หรือบอยสำอาง ที่มักจะนิยมบวชลูกชายเป็นเนร่อยุ่ประจำวัดกันในช่วงเดือนมีนาคมหรือเมษายน และอีกงานที่สำคัญไม่น้อยหน้ากันคือ บอยออกหว้าหรือเทศกาลวันออกพรรษา วัดเป็นศูนย์รวมชุมชนไทใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ที่เป็นที่รู้จักกันดี มีสองวัด คือ วัดป่าเป้า และวัดกุเต้า แต่จากการลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่า ปัจจุบันมีวัดหลายวัดที่ชาวไทใหญ่นิยมไป เช่น วัดสวนดอก วัดช้างเคียน วัดดอนจั่น วัดท่ากระดาศ วัดติยะสถาน วัดสันเหมือง เป็นต้น

7. อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่

ด้วยความกดดันทางการเมือง เศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในรัฐฉานประเทศพม่า อพยพย้ายถิ่นออกมาจากถิ่นฐานเข้ามาในเชียงใหม่ รัฐไทยได้สร้างและนิยามอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ว่าเป็นพม่า เป็นคนต่างด้าว เป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหาให้กับประเทศไทย โดยที่อัตลักษณ์ดังกล่าวนั้นชาวไทใหญ่ไม่อาจยอมรับ จึงได้สร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ “ความเป็นไทใหญ่” ขึ้นมา วัดป่าเป้าและวัดกุเต้าจึงเป็นพื้นที่ทางสังคมในการสร้างและผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์โดยผ่านการใช้ภาษาไทใหญ่ ร้องชาติ บทเพลงไต ประเพณีและพิธีกรรม ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การแสดงอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นความพยายามในการสร้างความเป็นตัวตนของชาวไทใหญ่และความพยายามในการสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ชาวไทใหญ่ได้แสดงความเป็นไทย เพื่อให้รัฐไทยได้รับรู้ว่าชาวไทใหญ่ไม่ได้เป็นศัตรูกับไทย มีความรักและจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และเพื่อความปลอดภัยในชีวิต จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีทวิอัตลักษณ์ คือ เป็นทั้งไทยและไทใหญ่ เพียงแต่ชาวไทใหญ่จะหยิบใช้อัตลักษณ์ไหนเมื่อไหร่และเพื่ออะไร โดยที่อัตลักษณ์ที่ชาวไทใหญ่ได้แสดงออกมานั้นสามารถเลื่อนไหลไปตามสภาพความเป็นอยู่และการรับรู้ของตนเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้อพยพพลัดถิ่นมาจากประเทศเมียร์มาร์ บ้างก็อพยพลี้ภัย บ้างก็เดินทางมาศึกษาต่อ บ้างก็เข้ามาทำงานเป็นแรงงานข้ามชาติ บ้างก็ย้ายที่อยู่ตามครอบครัว มา ถึงแม้ว่าเหตุผลของการย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ของชาวไทใหญ่แต่ละคนจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวไทใหญ่ทุกคนมีเหมือนกัน อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจ นั่นก็คือ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่บ่งบอกถึงเป็นตัวตนของชาวไทใหญ่ ผู้เขียนได้สรุป อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสนธรรม (2) ด้านศาสนบุคคล (3) ด้านศาสนิกชน (4) ด้านศาสนสถาน (5) ด้านศาสนวัตถุ และ (6) ด้านศาสนพิธี ซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. ด้านศาสนธรรม หรือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตรงที่เป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นคำสอนที่มีความเป็นเหตุเป็นผล สามารถปฏิบัติได้และรู้ได้ด้วยตนเอง สามารถพิสูจน์ได้ เป็นหลักธรรมที่สอนให้ชาวพุทธมีความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่หลงงมงายอย่างไร้เหตุผล ศาสนธรรมหรือหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้

เป็นผู้ที่คิดดี พุทธิ ทำดี มีศีล สมาธิ และปัญญา จากการศึกษาอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่ ทางด้านศาสนธรรม พบว่า ชาวไทใหญ่ดำรงอัตลักษณ์ทางด้านศาสนธรรม อันเป็น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ยกตัวอย่างเช่น รักษา ศีล 5 เป็นปกติ และถืออุโบสถศีลในวันธรรมะสวณะ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี คิดดี พุทธิ ทำดี มีศีล สมาธิ และปัญญา นำเอาหลักพุทธธรรมมาแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ในชีวิต เป็นต้น

2. ด้านศาสนบุคคล พบว่า ชาวไทใหญ่ธำรงรักษาทิศทางด้านศาสนบุคคล ด้วยการอาศัยพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในการสืบทอดคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสน บุคคลที่มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คอยอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนเป็น คนดี ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ซึ่งชาวไทใหญ่ให้ความเคารพเป็นอย่างมาก

3. ด้านศาสนิกชน พบว่า ชาวไทใหญ่ธำรงรักษาทิศทางด้านศาสนิกชน ด้วยการประพฤติปฏิบัติตน เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เว้นจากการทำชั่ว ทำแต่ความดี และทำ ให้จิตใจบริสุทธิ์ ด้วยการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา อบรมบ่มเพา ะกาย วาจา ใจ ให้งดงามเรียบร้อย สงบนิ่ง เป็นผู้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่มกมาย ไม่ประมาทมัว เมา ไม่หลงไปตามกิเลส ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำมาปฏิบัติตาม ทั้งยังช่วย ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกด้วย

4. ด้านศาสนสถาน พบว่า ชาวไทใหญ่ธำรงรักษาทิศทางด้านศาสนสถาน อันเป็นสถานที่หรือ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้น เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น ด้วยการปฏิบัติตนดังนี้ (1) แสดงความเคารพต่อศาสนสถาน (2) แต่งกายสุภาพ เรียบร้อยเมื่อเข้าวัดวาอาราม โดยชาวไทใหญ่นิยมแต่งกายด้วยชุดไต (3) ปฏิบัติตามข้อควรปฏิบัติของวัด (4) ทำบุญช่วยสร้างศาสนสถาน และช่วยทำนุบำรุงศาสนสถานอยู่เสมอ (5) ช่วยดูแลรักษาศาสนสถาน เช่น ช่วยกันรักษาความสะอาดภายในวัด เป็นต้น .

5. ด้านศาสนวัตถุ พบว่า ชาวไทใหญ่ธำรงรักษาทิศทางด้านศาสนวัตถุ ซึ่งหมายถึงการธำรงอัตลักษณ์ ทางด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา อาทิเช่น พระพุทธรูป พระไตรปิฎก หนังสือหรือตำราทางด้าน พระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ (1) ช่วยกันทำบุญสร้างศาสนวัตถุต่าง ๆ ไว้ในพระพุทธศาสนา จะ เห็นได้ว่า ชาวไทใหญ่นิยมทำบุญสร้างศาสนสถาน เช่น สร้างวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปต่าง ๆ เป็นต้น (2) มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ (3) มีการเขียนหนังสือและตำราทางพระพุทธศาสนา เป็นภาษาไทใหญ่ โดยพระภิกษุสงฆ์ สามเณร มัคคทายกหรือจเร และนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา เป็นภาษาไทใหญ่ (4) ศาสนวัตถุทางด้านพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ จะมีศิลปะเฉพาะตัว ที่สะท้อนให้ เห็นถึงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะตนของชาวไทใหญ่เอาไว้ อย่างชัดเจน

6. ด้านศาสนพิธี พบว่า ชาวไทใหญ่ธำรงรักษาทิศทางด้านศาสนพิธี ด้วยการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา อนุรักษ์และรักษาค่านิยมทางศาสนา ความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมา และการสืบทอด ประเพณี 12 เดือน ส่วนพิธีกรรมในชีวิตประจำวันของชาวไทใหญ่นั้น ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมตามวิถี ชีวิตของชาวพุทธไทใหญ่อยู่ และมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาในทุกพิธีกรรมของชีวิต เช่น พิธี กรรมการเกิด การแต่งงาน การตาย ซึ่งศาสนพิธีที่สำคัญ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอัตลักษณ์ด้านศาสนพิธี ของชาวไทใหญ่ นั่นก็คือ งานปอยส่างลอง ซึ่งหมายถึงงานบวชสามเณร หรือที่เรียกว่า “บวชลูกแก้ว” ชาวไท

ใหญ่ให้ความสำคัญกับการบวชเณรอย่างมาก โดยเชื่อว่า สามเณรจะเป็นผู้ที่สามารถสร้างมหากุศลให้แก่บิดามารดา ตนเอง และคณะศรัทธาที่มีส่วนในการเป็นเจ้าภาพงานบวชเณรด้วย จุดประสงค์ของการบวชเณรดังกล่าว คือ เพื่อแสดงความกตัญญูตอบแทนคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต และเพื่อเปิดโอกาสให้สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ พบว่า เวลาที่ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่จัดงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนพิธีทางด้านพระพุทธศาสนา เราจะเห็นอัตลักษณ์ทางด้านการแต่งกาย การรับประทานอาหาร ของชาวไทใหญ่ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่สะท้อนความเป็นตัวตนอันเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของความเป็นไทใหญ่ได้อย่างชัดเจน ผ่านการแต่งกาย ภาษา อาหาร เพลง ศิลปะการแสดงออกต่าง ๆ ในงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึงงานพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

8. กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่

กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อัตลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงออกในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน เพลง ศิลปะ การแสดง ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของพวกเขา และในบางช่วงเวลาชาวไทใหญ่ก็มีการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการนำเสนออัตลักษณ์ของตน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่มีส่วนสัมพันธ์กับประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อที่แฝงอยู่อย่างแนบแน่น อย่างไรก็ตามประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น ย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยทางสังคมที่ผันแปรได้ตลอดเวลา ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ถูกนำมาปรับเปลี่ยนในรูปแบบใหม่ และความหมายใหม่ ปรากฏการณ์เหล่านี้เองที่ทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในบริบทใหม่ที่ชัดเจน

จากการศึกษากระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา 5 กระบวนการ ดังนี้

8.1. กระบวนการทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษา พบว่า วัดถือเป็นเครือข่ายทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชาวไทใหญ่นับถือ และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยไปโดยปริยาย วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนไทใหญ่เหล่านี้ในยามปกติก็มักจะมีชาวไทใหญ่ไปทำบุญ หรือไปพบเจ้าอาวาสเพื่อขอคำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ หากเป็นในช่วงเทศกาลงานบุญ วัดเหล่านี้ก็จะจัดงานบุญ ตระเตรียมสถานที่เพื่อให้ชาวไทใหญ่มาทำบุญที่วัด งานบุญของชาวไทใหญ่จะนับถือตามวันสำคัญทางศาสนา พุทธ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญที่ชาวไทใหญ่ถือว่าสำคัญที่สวดประจำปี คือ ประเพณีบวชลูกแก้ว หรือปอยสาละง ที่มักจะนิยมบวชลูกชายเป็นเณรอยู่ประจำวัดกันในช่วงเดือนมีนาคม หรือเมษายน และอีกงานที่สำคัญไม่น้อยหน้ากัน คือ ปอยออกหัวหรือเทศกาลวันออกพรรษา วัดเป็นศูนย์รวมชุมชนไทใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ที่เป็นที่รู้จักกันดี มีสองวัด คือ วัดป่าเป้า และวัดกุฎีเต้า แต่ปัจจุบัน พบว่ามีวัดหลายวัดที่ชาวไทใหญ่นิยมไป เช่น วัดสวนดอก วัดช้างเคียน วัดดอนจั่น วัดท่ากระดาศ วัดติยะสถาน วัดสันเหมือง เป็นต้น

8.2. กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษา พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นอย่างดี โดยใช้กระบวนการ

สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวไทใหญ่ ซึ่งชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ จะสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านการจัดตั้งกลุ่มและชมรมต่าง ๆ อาทิ กลุ่มเครือข่ายพหุวัฒนธรรมพื้นเมือง กลุ่มชมรมไทใหญ่ กลุ่มชมรมก่อร่วมสร้างเชื้อชาติไทใหญ่ ชมรมอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรม ชมรมพี่น้องไตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

8.3. กระบวนการหล่อหลอมอัตลักษณ์และกระบวนการขัดเกลาทางสังคม จากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา จากการศึกษา พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นอย่างดี โดยใช้หล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นชาวพุทธ และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เป็นคนดี คิดดี พูดดี ทำดี มีเคารพเลื่อมใสศรัทธาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และประพฤติปฏิบัติดีมีศีลธรรม โดยอาศัยการอบรมสั่งสอน และหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาจากสถาบันครอบครัว โดยมี พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ด้านสถาบันการศึกษา ได้รับการอบรมสั่งสอนและขัดเกลาจิตใจจากครูบาอาจารย์ ส่วนสถาบันศาสนา ได้รับการอบรมสั่งสอนและขัดเกลาจิตใจจากพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ที่ประพฤติปฏิบัติดี จะเห็นได้ว่ากว่าจะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีต้องผ่านการศึกษา (ปริยัติ) และการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี (ปฏิบัติ) จึงจะสามารถปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีได้

8.4. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านการเขียนตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จากการศึกษา พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นอย่างดี โดยใช้กระบวนการเขียนตำราให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา อาทิ การแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย (พระวินัยปิฎก พระอภิธรรมปิฎก พระสุตตันตปิฎก) การเขียนธรรมะ (หลักหล่ง คือ ภาษาธรรมไทใหญ่) พุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ นิทานชาดก ธรรมบท เป็นภาษาไทย เป็นต้น

8.5. กระบวนการใช้สื่อและเทคโนโลยี จากการศึกษา พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นอย่างดี โดยใช้กระบวนการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต Facebook, LINE, YouTube, Instagram เป็นต้น

9. บทสรุป

จากการวิเคราะห์กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พระพุทธศาสนาได้มีส่วนร่วมในกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ไว้ได้เป็นอย่างดี จากการศึกษา พบว่า อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มี 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านศาสนธรรม (2) ด้านศาสนบุคคล (3) ด้านศาสนิกชน (4) ด้านศาสนสถาน (4) ด้านศาสนวัตถุ และ (6) ด้านศาสนาพิธี ซึ่งอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 6 ด้าน ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เมื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) กระบวนการทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางพระพุทธศาสนา (2) กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ (3)

กระบวนการหล่อหลอมอัตลักษณ์และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา (4) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านการเขียนตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ (5) กระบวนการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

10. เอกสารอ้างอิง

- ติดกร สอนภาษา. “ภาษาไทย ชัดใจปู้”. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.nationejobs.com>. 5 พฤศจิกายน 2563
- นัทรนัย ประสานนาม. “เพศชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink.” ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html> 5 พฤศจิกายน 2563.
- ปณิธิ อมาตยกุล. การย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- ประเวศ วะสี. “พลังท้องถิ่นในกระแสความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม”. ในโครงการเวทีวิชาการ วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์องค์การ รับส่งและพัสดุภัณฑ์, 2545.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ”. กรุงเทพมหานคร ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, 2546.
- ฝนวัน จันทร ศรีจันทร์. “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์กรณีศึกษาเมืองประวัติศาสตร์พิมาย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- พรณิดา ชันธพันธ์. “การปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 23 ฉบับที่ 41 (มกราคม – เมษายน 2558). หน้า 179 – 199.
- พัชรินทร์ ม่วงงาม. “การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ กรณีศึกษาหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- วิศิษฐ์ วัชรวิญญู และคณะ. “โยงโยที่ซ่อนเร้น The Hidden Connection” พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร แพลนพรินติ้ง จำกัด, 2553.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม”. กรุงเทพมหานคร มติชน, 2544.
- สายสม ธรรมิ. “ลายสักไทใหญ่”, เชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. “อัตลักษณ์การทอผ้าทอทฤษฎีและกรอบแนวคิด”. กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546.

Amporn Jirattikorn. **“Home of the Housekeeper: Will Shan Migrants Return after a Decade of Migration?”**, In Su – Ann Oh (ed.), *Borders and the State of Myanmar: Space, Power and Practice*. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2015). (Forthcoming)

พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา

BUDDHIST PSYCHOLOGY CONSULTING IN BUDDHISM

พระครูปลัด ฤทัย รตนบุญโญ (คำชุ่ม)*

Phrakhrupalad Uthai Rattanapunyo (khamchum)

ณภัตสรณ์ เหมาะะประสิทธิ์**

Napatsorn Mohprasit

Received: 2020-11-03

Revised: 2020-12-29

ลินดา พัฒนพงษ์***

Accepted: 2020-12-31

Linda Puttanapong

บทคัดย่อ

หลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ พระพุทธองค์ทรงแนะนำสั่งสอนหลักธรรมหรือเป้าหมายให้แก่อริยบุคคลและเวไนยสัตว์ทั้งหลายอย่างชัดเจนเพื่อที่จะช่วยเหลือบุคคลให้ศึกษาค้นพบสภาพความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจและยอมรับที่จะพัฒนาตนเองให้พ้นจากทุกข์และเพื่อให้ก้าวข้ามผ่านพ้นจากทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น¹ การให้คำแนะนำสั่งสอนหลักธรรมต่างๆที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้แก่อริยสาวกและพุทธบริษัททั้งหลายในพุทธกาลก็คือการให้คำปรึกษาของพระพุทธองค์ที่มีต่อพุทธบริษัทซึ่งได้ทรงกระทำไว้มานานกว่า 2600 ปีมาแล้วแสดงถึงความที่ทรงเอื้ออาทรทรงเอาใจใส่ ทรงเมตตาปราณีและทรงเกื้อกูลด้วยพระหทัยที่บริสุทธิ์พระพุทธองค์ทรงกระทำเพื่อช่วยเหลือเหล่าสัตว์ทั้งหลายด้วยหวังให้พ้นจากทุกข์ เckenเช่นเดียวกับที่พระองค์เคยทรงประสบมาก่อนด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อพุทธบริษัททั้งหลาย

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, พระพุทธศาสนา, การให้คำปรึกษา

* อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

¹ ประพัฒน์ศรีกุลกิจ, พระไตรปิฎกวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (พิษณุโลก: บริษัท โพกัส พรินต์จกกัด, 2559), หน้า

ABSTRACT

This article tell us about Buddhist doctrines discovered by the Lord Buddha that our Lord Buddha explicitly instructs and teaches principles or goals for noble people and animals in order to help the individual to discover the truth of life also understand and accept to develop ourselves from suffering and in order to overcome the suffering that is occurring at that time. Giving advice and instruction on the principles that the Lord Buddha gave to the noble disciples and Buddhists in the present day was the counsel of the Buddha to the Buddhists. He had been doing for more than 2600 years, showing the compassionate, caring, compassionate, and compassionate, compassionate and compassionate, with a pure heart, the Buddha acts to help the animals in the hope of liberation Just as he has experienced before, with his great benevolence to all Buddhists.

Keywords: Buddhist Psychology, Buddhism, Consultation

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีวิธีการช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ของคนโดยทำให้ผู้มีความทุกข์ได้ตระหนักถึงปัญหาของตนเองด้วยวิธีการที่ผู้มีความทุกข์ ได้รู้จักความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความทุกข์ รู้เหตุเกิดของความทุกข์ที่ว่ามาจากต้นเหตุ และอุปาทาน ความอยาก ความต้องการ ความเห็นแก่ตัว เพราะความไม่รู้แล้วเข้าไปยึดติดอยู่ รู้การดับทุกข์ คือการดับความอยากแห่งต้นเหตุที่เข้าไปยึดมั่นทำให้เกิดความทุกข์ได้ และรู้หนทางที่ดำเนินสู่การดับความทุกข์ คือการปฏิบัติตามทางสายกลาง เพื่อที่จะเข้าถึงการดับความทุกข์ ซึ่งเรียกว่าหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค² ที่ปรากฏชัดในคัมภีร์พระไตรปิฎก จุดมุ่งหมายที่สำคัญ หรือความสำเร็จของการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงนิโรธได้แก่ความดับทุกข์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจำแนกแบ่งเป็น 2 ระดับคือระดับโลกียะ อันเป็นการระงับปัญหาชั่วคราวและระดับโลกุตระอันเป็นการแก้ปัญหาได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการของอริยมรรคแปดประการ กล่าวคือการให้ผู้มีปัญหา มีความคิดเห็นถูกต้องจากมิจฉาทิฏฐิ เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นเบื้องต้น และมีสัมมาสมาธิในที่สุด จัดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่เหตุแห่งปัญหา และยุติลงด้วยการพัฒนาทางจิตของผู้มีปัญหาให้บริสุทธิ์หมดจด อย่างเช่นกรณีของนางกิสสาโคตมี ซึ่งไม่เคยเห็นและเคยรู้จักความตายว่าเป็นอย่างไร เมื่อบุตรของนางเกิดเสียชีวิตขึ้นมา นางจึงเดินเที่ยวแสวงหายา เพื่อนามารักษาบุตร จนในที่สุดมีบัณฑิตคนหนึ่งบอกนางว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบยาสำหรับรักษาบุตรของนาง นางจึงดีใจรีบเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อทูลถามยาสำหรับรักษาบุตรของนาง เมื่อได้พบพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงบอกยาสำหรับรักษาบุตรให้นางว่าให้นางไปขอเมล็ดพันธุ์ฝักกาดในเรือนของคนที่ไม่เคยมีใครตาย มาเป็นยารักษา นางได้เดินเที่ยวหาอยู่ ปรากฏว่าทุกบ้านมีเมล็ดพันธุ์ฝักกาด แต่ไม่มีบ้านใดที่ไม่เคยมีคนไม่เคยตายมาก่อน จึงทำให้นางไม่ได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดมา พร้อมทั้งทำให้นางได้รู้เข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตว่ามีความตายเป็นธรรมดา นางจึงทิ้งศพของบุตรแล้วกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พร้อม

² วิ.ม. (บาลี) 4/13-16/13-15.; วิ.ม. (ไทย) 4/13-16/13-15.

กราบทูลเรื่องราวที่นางได้ประสบมา พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงภาวะจิตของนาง จึงได้ทรงแสดงธรรมแก่นาง เมื่อสิ้นสุดพระธรรมเทศนา นางได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ต่อมานางได้ขอบวชเป็นภิกษุณี และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด³ พระพุทธศาสนาสอนว่าความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ทุกคน เช่นเดียวกับเรื่อง ความเกิด ความแก่ และความตาย เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของทุกชีวิตดำเนินไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งใคร ๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกในโลก ทรงพ้นจากทุกข์ทั้งปวง แม้พระพุทธองค์เองก็ทรงพระประชวรร่างกาย และดับขันธปรินิพพานเช่นกัน เรื่องนี้เป็นปกติธรรมดา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า⁴ ภิษุทั้งหลาย ฐานะ 5 ประการนี้ ที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิตต้องพิจารณาเนื่อง ๆ ฐานะ 5 ประการคือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า 1. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ 2. เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ 3. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ 4. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น 5. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ดังนั้นบุคคลที่มีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ก็ย่อมแสวงหาวิธีการรักษาตามกระบวนการบำบัดที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้น ๆ จะพึงมีเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน ที่มีมาจากความเจ็บป่วยนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้ชีวิตรอดพ้นจากความตายถึงกระนั้นการบำบัดรักษาเยียวยาในบางครั้งก็หาย บางครั้งก็ไม่หาย ทั้งนี้สุดแล้วแต่สาเหตุของโรคนั้น ๆ และวิธีการรักษา

2. วิธีการพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา

พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาตามทัศนะพระพุทธศาสนาหมายความว่าจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อรรถกถาหรือตำราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นกรรมวิธีการใช้เทคนิคทางด้านจิตวิทยาและคำสอนในพระพุทธศาสนาผสมผสานกัน เติมเต็มซึ่งกันและกันให้เหมาะสมกับกับกรณีศึกษาของแต่ละบุคคล เพื่อให้บุคคลที่ประสบปัญหาในขณะนั้นได้คลายจากความทุกข์วิตกกังวล อีกนัยหนึ่ง เป็นให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาทางด้านทฤษฎีหรือปัญญาเพื่อให้มองเห็นช่องทางในการประพฤติปฏิบัติตนจากลัทธิความเชื่อเดิมแล้วเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพุทธวิธีการให้คำปรึกษาไว้ดังนี้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการแนะนำ เป็นศาสนาที่ต้องการช่วยเหลือคนเริ่มตั้งแต่ด้านจิตใจ จึงต้องมีการให้คำแนะนำ การชี้แนะให้คำสั่งสอน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแนะนำที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยทั่วไปคนทั้งหลายยังพึ่งตนเองได้ไม่เต็มที่หรือมีระดับการพึ่งตนเองที่ยังไม่สมบูรณ์จึงต้องการผู้มาชี้แนะให้การปรึกษาเมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ก็ต้องมีผู้ช่วยให้พึ่งตนเองได้โดยใช้ภาษาและกิจกรรมเป็นต้น เข้ามาช่วย

³ ขุ.ธ.อ. (บาลี) 1/2/499-504.

⁴ ขุ.ธ.อ. (บาลี) 1/2/499-504.

การช่วยคนให้ช่วยตนเองได้การแนะแนวการให้การศึกษาเป็นหน้าที่ของพระพุทธองค์ดังที่ทรงตรัสไว้ว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก การกระทำเป็นเรื่องทำนองทั้งหลายต้องเพียรพยายาม”⁵

โสรัจ โพรธแก้วได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปรึกษาเชิงพุทธไว้ว่าการปรึกษาเป็นสะพานแห่งจิตใจซึ่งเชื่อมโยงมนุษย์เข้าหากันความสามารถในการปรึกษาจึงเป็นทักษะอันมีประสิทธิภาพอันหนึ่งซึ่งมนุษย์พึงมีเพื่อช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเพื่อนมนุษย์โดยอาศัยวิปัสสนาอันเป็นวิถีทางสู่บุคลิภาพสมบูรณ์สมาธิและการเปลี่ยนระดับจิตจากมิจาตัญญูสู่สัมมาทิฏฐิตถะและวิปัสสนาอันเป็นวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงบุคลิภาพ⁶

วาร์ธนา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จิตวิทยาพระพุทธศาสนา” ว่า จิตวิทยา ศาสตร์ เป็นศาสตร์ผสมผสานระหว่าง ศาสตร์ศึกษากับจิตวิทยา เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากความก้าวหน้า วิทยาศาสตร์ มีความสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แนวโน้มการศึกษาศาสนาไปสู่วิธีการที่เป็น วิทยาศาสตร์ มีการค้นคว้า วิจัย มีกระบวนการศึกษาค้นคว้าที่แจ่มแจ้งเป็นระบบ ทันท่วงทีพัฒนาการตามศาสตร์ สมัยใหม่จิตวิทยาพระพุทธศาสนา เป็นการหาความกระจ่างในคณาธิบายพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วย จิต (นาม) กาย (รูป) และพฤติกรรม (กรรม) ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในเชิงเหตุปัจจัยอย่างไร และเมื่อนำมา เปรียบเทียบกับจิตวิทยาตะวันตกสมัยใหม่แล้วมีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไรนั้น เป็นการ เสริมสร้างความแตกฉานในจิตวิทยาพระพุทธศาสนา⁷ คำว่า “การศึกษา หรือคำปรึกษา” ตรงกับสำนวนบาลี ว่า “มนฺตฺน” (แปลว่า การปรึกษา) “มนฺตฺย” (รูปกิริยาแปลว่า ปรึกษากันแล้ว) “สากฺจฺญา” (แปลว่า การสนทนากัน) หรือ “กถ สมฺภูจฺญาเปสฺสุ” (แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว) “ธมฺมวិโจ” (แปลว่า การวิจัยธรรม หรือการวิเคราะห์แยกแยะหลักธรรม) ดังนั้นเป็นต้น สำนวนบาลีในลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า การปรึกษา⁸

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ ได้กล่าวถึงความหมายของพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาไว้ดังนี้ คำว่า “พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษา” (พุทธ+จิต+วิทยา+การให้คำปรึกษา) คำว่า “พุทธ” คือพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนา คำว่า “จิต” คือธรรมชาติที่รู้อารมณ์ เป็นนามธรรม เป็นปรমัตถธรรม (จิตปรมาตม) คำว่า “วิทยา” คือรู้แจ้ง เป็นความรู้ เป็นศาสตร์ เป็นหลักการ เป็นวิธีการหรือกระบวนการ คำว่า “การให้คำปรึกษา” คือกระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคคลผู้มีปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางสุขภาพกาย ปัญหาทางจิตใจ ซึ่งการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถานั้น ส่วนใหญ่เป็นการให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจ เช่น ปัญหาทางจิตที่ถูกกิเลสครอบงำจิตใจ ถูกกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำเป็นต้น ดังนั้นพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษา จึงหมายความว่าจิตวิทยาการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้า หรือจิตวิทยาการให้คำปรึกษาตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีแนวคิดและ

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสตร์กับการแนะแนว, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนจุฬารามเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, 2545), หน้า 6.

⁶ โสริศโพธิแก้ว, แนวคิดจิตวิทยาการปรึกษาและทักษะจากประสบการณ์, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 1.

⁷ วาสิฎา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, *จิตวิทยาพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2543), หน้า 1.

⁸ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, พุทธจิตวิทยาการให้คาปรึกษา, ฉบับปรับปรุง, (พิษณุโลก: บริษัทโพกัสพรินติ้ง จำกัด, 22561), หน้า 40-41.

หลักการที่หลากหลาย พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการให้คำปรึกษาแก่บุคคลต่าง ๆ โดยการเทศนา (เทศนา/เทศติ) บ้าง การสนทนา (สากัจฉา/มนฺตนา) บ้าง การรับฟังปัญหา (กถา สุมฺมฐาเปสุ) บ้าง การแนะนำ (กเถติ) บ้าง การบอกกล่าว (ทสฺเสติ) บ้าง การพูดให้กำลังใจ (อุปนิสฺสนกถา) บ้าง เป็นต้น

นอกจากนี้ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ ยังให้ทัศนะเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา ไว้อีกว่า “การให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นพุทธวิธีการแนะนำ ชี้แนะ หรือบอกแนวทางเพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้ประพฤติปฏิบัติตนที่มีความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ ให้ผ่อนคลายจิตใจออกจากอารมณ์ที่ทุกข์หรือเดือดร้อนใจนั้น ๆ ซึ่งเป็นการสนทนากันระหว่างพระพุทธเจ้าและผู้ที่มาขอรับคำปรึกษา โดยพระองค์จะมีเมตตากับทุกคน ผ่านกระบวนการพูดคุย สนทนา หรือการสอบถามถึงปัญหานั้น ๆ อย่างละมุนละม่อม เมื่อพบปัญหาแล้ว พระองค์ก็จะชี้แนะ บอกแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาโดยใช้หลักคำสอนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละบุคคล ตามลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเรียกรูปแบบนี้ว่า “รูปแบบพุทธวิธีการให้คำปรึกษา” ก็ได้ กล่าวคือ

- (1) การรับฟังปัญหาอย่างสนใจ
- (2) เข้าใจและเห็นใจในสิ่งที่เกิดขึ้น
- (3) ทำการพูดคุยสนทนาด้วยอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อนผ่อนคลายถ่ายทอดทุกข์
- (4) เสวนาสอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวังเพื่อสืบสาวหาสาเหตุ
- (5) บอกขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา
- (6) ประเมินผลการให้คำปรึกษาโดยการพยากรณ์ กระบวนการนี้เรียกว่า กระบวนการและขั้นตอนการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา⁹

จากข้อความดังกล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า คำว่า พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษามี 2 กรณี คือ 1. การให้คำปรึกษาแนะนำกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดบทบัญญัติหรือเพื่อกำหนดทิศทางในการแก้ปัญหา การให้คำปรึกษาในลักษณะนี้เรียกว่าธรรมสากัจฉา 2. การให้คำปรึกษาเพื่อแนะนำในการเยียวยารักษาโรคภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือความทุกข์ ความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

3. ขั้นตอนการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา

จากการแสดงธรรมเพื่อวางรากฐานเบื้องต้นในการนำไปสู่ความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า “อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่น มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ภิภษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ฟังตั้งธรรม 5 ประการไว้ภายในแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นธรรม 5 ประการนั้น ก็คือวิธีดำเนินขั้นตอนการให้คำปรึกษา กล่าวสอนแสดงธรรมแก่ผู้ประสบปัญหาหรือประสบความทุกข์ใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งปัญหาในแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างกันไป ดังนั้นในลักษณะการให้คำปรึกษาจึงมีรูปแบบที่ดำเนินแตกต่างกันไปตามการแสดงธรรม 5 คือ

1. อนุพุทฺธิกา กล่าวความไปตามลำดับคือแสดงหลักธรรมหรือสอนเนื้อหาของธรรมนั้นที่ค่อยลุ่มลึกจากง่ายและยากลุ่มลึกขึ้นไปและมีความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันแสดงธรรมให้มีลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความเช่นแสดงเรื่องทานเป็นลำดับที่ 1 แสดงเรื่องศีลเป็นลำดับที่ 2 แสดงเรื่อง

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 322-323.

สวรรค์เป็นลำดับที่ 3 หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงแสดงธรรมให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระตามที่ตั้งสูตรบทหรือคาถาบทไว้แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

2. ปริยายทสฺสาวี กถา ซึ่งแจกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจคือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็นโดยอธิบายขยายความยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

3. อนุทฺต ปฏิจจ กถา แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตาคือสอนเขาด้วยอาศัยความเอ็นดูหมายถึงการอนุเคราะห์ด้วยคิดว่า“จักเปลื้องเหล่าสัตว์ผู้มีความคับแค้นมากให้พ้นจากความคับแค้น”

4. นอามิสฺสโร กถา ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิสคือหมายถึงไม่มุ่งหวังลาภคือปัจจัย 4 หรือผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อตน

5. อุตฺตนาญญปรณฺญอญฺพหฺจ กถา แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่นคือสอนตามหลักตามเนื้อหามุ่งแสดงอรรถแสดงธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น¹⁰

ด้านเนื้อหาในการให้คำปรึกษาหรือการแสดงสอนของพระพุทธองค์ ทรงเลือกการใช้เนื้อหาในการให้คำปรึกษาหรือการแสดงสอนตามลักษณะของผู้รับการปรึกษาหรือผู้มีปัญหาดังนี้

1. ทรงแสดงจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างเช่นอริยสัจซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ความเดือดร้อนซึ่งเป็นตัวปัญหาขึ้นแสดงก่อนเพราะเห็นได้ง่ายเป็นปัญหาชีวิตที่ทุกคนประสบอยู่เป็นธรรมดารู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้วจากนั้นก็สาวไปหาเหตุของทุกข์แล้วโยงเข้าถึงการดับทุกข์พร้อมเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงหนทางแห่งการดับทุกข์

2. ทรงแสดงเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากขึ้นไปตามลำดับขั้นและความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปอย่างเช่น อนุปปกัปปิกา ไตรสิกขา พุทธโอวาท ดังในกรณีที่สอนอนุปปกัปปิกากายสกุลบุตร รวมทั้งบิดามารดาและภรรยาเก่าของพระยสะสหายของพระยสะ¹¹ พราหมณ์โปกขรสาต¹² อุบาลีคหบดีสีหเสนาบติ¹³ และสุปปพุทธะ¹⁴ เป็นต้น

3. หากสิ่งที่ทรงแสดงเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็จะทรงแสดงด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองอย่างที่เราเรียกว่าประสบการณ์ตรงเช่นทรงแสดงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงามด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้านางอัปสรเทพธิดาให้เห็นกับตาตรัสสอนนันทาสิกขมานาผู้ยินดีในรูปที่สวยงาม¹⁵ เป็นต้น 4. ทรงแสดงสอนตรงเนื้อหาตรงเรื่องคมอยู่ในเรื่องมีจุดไม่กว้างไม่ไขว่ไขว่ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลยเช่นการสอนปรุณชฎิลถึงคุณและโทษของไฟ¹⁶

5. ทรงแสดงสอนมีเหตุผลตรงตามเห็นจริงได้เช่นทรงแสดงกาลามสูตรแก่ชาวกาลามะหมู่บ้านเกสปุตติยนิคมแคว้นโกศลหรือที่เรียกกันว่า เกสปุตติยสูตรหรือเกสปุตตสูตรเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธ

¹⁰ อญ.ปญฺจก. (ไทย) 22/159/263; อญ.ปญฺจก.อ. (ไทย) 3/159/60.

¹¹ วิ.ม. (ไทย) 4/26-31/32-40.

¹² ที.ส. (ไทย) 9/298/109.

¹³ อญ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/12/232.

¹⁴ ขุ.อ. (ไทย) 25/22/210-214.

¹⁵ ม.ม. (ไทย) 13/69/65.

¹⁶ วิ.ม. (ไทย) 4/54/63-65.

องค์ทรงทรงแสดงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมมายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ¹⁷

6. ทรงแสดงสอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนได้ผลไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มากดังพระดำรัสครั้งเมื่อประทับอยู่ในป่าเขตเมืองโกสัมพีที่ทรงตรัสว่าสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มีได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่าส่วนที่ทรงสั่งสอนนั้นเพียงแค่ใบประดู่ลายในพระหัตถ์และทรงตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐไม่ช่วยนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้¹⁸

7. ทรงแสดงสอนสิ่งที่มีความหมายเป็นประโยชน์ควรรู้และมีสาระแก่ผู้ฟัง ดังพระพุทธดำรัสที่ทรงกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นธรรมกถึก หากจักแสดงธรรมพึงแสดงเพื่อความเบื่อหน่ายเพื่อคลายกำหนดเพื่อดับชราและมรณะ¹⁹ ดังนั้นเป็นต้น

4. ขั้นตอนพุทธวิธีการให้คำปรึกษาเบื้องต้น

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ²⁰ ได้อธิบายขั้นตอนพุทธวิธีการให้คำปรึกษาเบื้องต้นไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นปฏิเสธ คือผู้รับคำปรึกษาไม่ยอมรับความจริงในการรับคำปรึกษา
2. ขั้นยอมรับ การให้คำปรึกษาและปฏิบัติตาม
3. ขั้นสร้างความสัมพันธ์ คือการพูดคุยและสร้างบรรยากาศการสนทนาอย่างกัลยาณมิตร
4. ขั้นประเมินผลการให้คำปรึกษา คือการพยากรณ์ผลปรากฏของผู้รับคำปรึกษา รูปแบบพุทธ

วิธีการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ ยังให้ทรรศนะเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาไว้อีกว่า “การให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นพุทธวิธีการแนะนำ ชี้แนะหรือบอกแนวทางแก้ปัญหา เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้ประพฤติปฏิบัติตนที่มีความทุกข์ความเดือดร้อนใจที่เกิดจากปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดการผ่อนคลายจิตใจจากอารมณ์ที่ทุกข์หรือเดือดร้อนใจนั้น ๆ ซึ่งเป็นการสนทนา (สารเสวนา) กันระหว่างพระพุทธเจ้าและผู้ที่มาขอรับคำปรึกษา โดยพระองค์จะมีเมตตาต่อบุคคลผ่านกระบวนการพูดคุย สนทนา หรือการสอบถามถึงปัญหานั้น ๆ อย่างละมุนละม่อม เมื่อพบปัญหาแล้ว พระองค์ก็จะชี้แนะ บอกแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นโดยใช้หลักคำสอนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละบุคคลตามลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเรียกรูปแบบนี้ว่า “รูปแบบพุทธวิธีการให้คำปรึกษา” ก็ได้ กล่าวคือ

- 1) การรับฟังปัญหาอย่างสนใจ (ทักษะการฟัง)
- 2) เข้าใจและเห็นใจในสิ่งที่เกิดขึ้น (กับผู้มารับคำปรึกษา)
- 3) ทำการพูดคุยสนทนาด้วยอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อนผ่อนคลายถ่ายทอดทุกข์
- 4) สารเสวนา สอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวังเพื่อสืบสาวหาสาเหตุ

¹⁷ อ.ด.ก. (ไทย) 20/66/255-263.

¹⁸ ส.ม. (ไทย) 19/1101/613.

¹⁹ ส.น. (ไทย) 16/16/25.

²⁰ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาฉบับปรับปรุง, หน้า 123-125.

5) บอกขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา

6) ประเมินผลการให้คำปรึกษาโดยการพยากรณ์

รูปแบบดังกล่าวนี้เรียกว่าขั้นตอนการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา²¹

หนึ่งในส่วนของกระบวนการให้คำปรึกษาเพื่อแก้ไขปัญหา สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น พุทธวิธีการให้คำปรึกษาตามแนวอริยสัจ 4 คือ

1) ขั้นพิจารณาถึงปัญหาเพื่อกำหนดรู้

2) ขั้นสืบสาวและเข้าใจสาเหตุแห่งปัญหา

3) ขั้นลงมือแก้ไขปัญหามาเพื่อพัฒนาตน

4) ขั้นประเมินผลปัญหาเพื่อกระทำให้แจ้งชัด อีกนัยหนึ่งพุทธวิธีการให้คำปรึกษาเพื่อการบำบัดทางจิต 4 ขั้น คือ

1) ขั้นปฏิสังขารกถาด้วยเมตตาจิต

2) ขั้นเข้าใจชีวิตทุกช่วงวัย

3) ขั้นทำให้พ้นทุกข์

4) ขั้นนำพาให้บังเกิดสุขทั้งภายในและภายนอกอย่างเป็นอิสระ²²

พระพุทธองค์เปรียบเหมือนนายแพทย์ผู้รักษาโรค (โรคตีกิจจโก) คือผู้ทำหน้าที่เฝ้าวยารักษาโรคทางกาย (กายโก โรคโค) และ โรคใจ (เจตสิกโก โรคโค)²³ โรคทางกายทุกคนสามารถเกิดเสมอเหมือนกันตามเหตุปัจจัย หรือตามวัยหรือวันเวลาที่สะสมมา ส่วนโรคทางใจเกิดมีกับทุกคนยกเว้นพระอรหันต์ โรคทางใจในที่นี้คือโรคทางใจที่มีกิเลสมาประกอบในจิตมีโลภะ โทสะ และโมหะเป็นต้น จากที่กล่าวมาผู้วิจัยสรุปได้ว่าการให้คำปรึกษาในทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปแยกออกได้เป็น 2 กรณี ดังนี้คือ

1. การให้คำปรึกษาแนะนำ (ธมฺมาสาธุการ) คือการให้คำปรึกษา สนทนาธรรมกิจที่เกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. การเฝ้าวยา (ตีกิจจณ) คือการให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือความทุกข์ทางใจ

5. หลักพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิต

หลักการแก้ปัญหา (การให้คำปรึกษา) ด้วยวิธีการในรูปแบบแนวคิดเรื่องการแก้ปัญหา และ การแก้ปัญหาตามแนวอริยสัจ มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องการแก้ปัญหาแนวคิดเรื่องการแก้ปัญหานี้ สืบเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ของบุคคลและสังคม ถือเป็นปัญหาส่วนบุคคล แล้วปัญหาส่วนบุคคลเหล่านี้ ได้ขยายวงกว้างสู่ปัญหาของสังคมที่จะต้องแก้ไขอย่างถูกวิธี ซึ่งการแก้ปัญหานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวทางว่าการจะแก้ปัญหาคงต้องดูลึกลงไปในการคิดเป็นว่า เขาคิดเป็นหรือไม่นั้น เขารู้จักแก้ปัญหามาตามแนวทางของเหตุผลหรือตามแนวทาง

²¹ ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาฉบับปรับปรุง, หน้า 322-323.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 332.

²³ อจ.จตุกก. (ไทย) 21/157/217.

ของกฎแห่งเหตุปัจจัยหรือไม่ เรียกตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า “การแก้ปัญหาตามแนวอริยสัจ” คือรู้ ความเป็นเหตุรู้ ความเป็นผลและแก้ตามเหตุและผลของปัญหานั้น อันนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการนำเอาสิ่งที่ ได้รู้เรียนรู้ทั้งหมดมาใช้ประโยชน์ว่าจะแก้ไขปัญหาก็ได้หรือไม่ ซึ่งการแก้ปัญหาตามกระบวนการแห่งเหตุและ ผล หรือตามวิธีการแห่งความเข้าใจกฎแห่งเหตุปัจจัยนี้ เป็นขั้นตอนของการใช้ปัญญาเป็นตัวนำชีวิตไม่ใช่เอา ตัณหา (คือความอยากเป็นตัวนำชีวิตวัตถุ²⁴ จะเห็นว่าแนวคิดเรื่องการแก้ปัญหานี้ จะต้องใช้ปัญญาเป็น ตัวนำของชีวิต โดยการไม่เอาตัวตัณหาความอยากมาเป็นตัวนำของชีวิต ก็คือการไม่เอาตัณหาเป็นตัวนำ ของชีวิต เช่นการบริโภคใช้จ่ายสิ่งของแฟชั่นทั้งหลายอย่างมีสติพิจารณาอย่างรอบคอบ แล้วการบริโภคนั้น ก็ ไม่ก่อปัญหาแก่ตัวเอง แต่เท่าที่เป็นอยู่ปัจจุบันปัญหาการบริโภคนิยมชมชอบไปตามความเปลี่ยนแปลงของ สังคม ทำให้นักเรียนนั้นหลงไปตามกระแสของสื่อโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อจิตใจในการ อยากได้มาบำเรอกิเลสเกินกำลังทรัพย์ที่จะหาได้ แล้วก็แลกด้วยการบริการผ่านเนื้อหนังมังสาของตัวเอง เพื่อ จะได้สิ่งนั้นมาสมใจอยาก แต่ปัญหาที่ตามมาได้ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศ สังคม และจนเกิดการฆ่าตัวตายก็ มีให้เห็นด้วยเหตุนี้ กระบวนการแก้ไขปัญหามาของสังคม ก็ต้องใช้ปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหามานี้ในระยะยาว คือ ต้อง พัฒนาปัญญาของเราในการที่จะแก้ไขปัญหานั้น โดยการมองเห็นสาเหตุของปัญหา ในเมื่อเรามาอยู่กลางตัว ปัญหา ก็ต้องไม่แบ่งแยกหรือแยกแยะ แต่มุ่งสร้างภาวะจิตใจแห่งความมีเมตตากรุณาด้วยปัญญามองเห็น เหตุผลแห่งการมีชีวิต และรักชีวิตรักสุข เกลียตทุกข์เสมอกันของสรรพสัตว์ ที่จะพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันใน โลกอย่างมีสันติสุข²⁵

โดยหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอวิธีการแก้ปัญหาไว้ 2 ด้าน คือ (1) ด้านวัตถุ และ (2) ด้านจิตใจ แต่การแก้ปัญหาทั้ง 2 ด้านนี้ ต้องแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน และต้องให้ตรงจุด เพราะว่าปัญหาทั้งมวล ของมนุษย์ทั้งภายในมีจิตใจเป็นแกนกลาง และภายนอกมีสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราแล้วแล้วมีส่วน เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจจึงเสนอวิธีแก้ปัญหาไว้ 4 ประเด็นหลัก คือ

1. ปัญหาทุกปัญหาแก้ได้ หมายความว่า พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เข้าใจถึงสภาพตามความจริง ของชีวิต ที่เต็มไปด้วยปัญหา เช่นการมาเกิดมาเป็นมนุษย์ได้ก็เป็นเรื่องยากเมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วการจะ ดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมก็ยากไปด้วยปัญหา แต่ว่าทุกปัญหาย่อมจะมีทางออกมีวิธีทางที่จะแก้ไขอย่างแน่นอน ด้วยกระบวนการทางปัญญาคือเข้าใจปัญหา

2. แก้ปัญหาที่สาเหตุ การแก้ปัญหาเราจะต้องรู้ ให้ชัดเจนหรือมองให้ ออกว่าปัญหายู้อยู่ตรงไหน และ อะไรคือสาเหตุ เพราะบางคนอาจจะไม่เข้าใจกับตัวปัญหา แล้วก็พยายามดับตัวปัญหา แต่ไม่รู้ ว่าสาเหตุของ ปัญหานั้นอยู่ตรงไหน จึงทำให้ไม่อาจดับหรือแก้ปัญหานั้นให้หมดสิ้นไปได้อย่างแท้จริง ดังนั้น หลัก พระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้ว่า การแก้ปัญหาต้องแก้ที่สาเหตุเรียกว่าสมุทัย

3. แก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยตนเอง ประเด็นนี้หลักอริยสัจชี้ให้เห็นว่าปัญหาทั้งปวงของมนุษย์นั้น มนุษย์ต้องแก้ด้วยตนเองผู้อื่นอาจช่วยได้เพียงช่วยแนะนำให้ความรู้เท่านั้นทุกคนต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ดังพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลจะล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ซึ่งความเพียรนี้ หมายถึงการสร้างปัญญาหรือการ

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสนกับการแนะแนว, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2544), หน้า 44.

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), สยามสามไตรสื่อนาคที่สวดสวดด้วยการศึกษาไทยวิถีพุทธ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2552), หน้า 170-171.

สร้างคนให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่งเพื่อแก้ปัญหาที่ร้ายแรงของโลก นี่เป็นภารกิจหลักของการศึกษาที่เราพึงต้องจัดให้ได้เพื่อให้โลกจะได้มีอารยธรรมอันแท้ที่มนุษย์เข้าถึง “ชีวิตดีงาม ธรรมชาติร่มเย็น สังคมมีสันติสุข”

4. แก้ปัญหาให้ตรงประเด็น คือเป็นหลักสำคัญของการแก้ปัญหาทั้งปวง แต่ต้องแก้ไข ตรงจุดที่เป็นต้นตอของปัญหา อย่าไปแก้ที่อื่น หรือจุดอื่นที่นอกเหนือจากนี้ ซึ่งหลักพระพุทธศาสนานั้นได้บอกว่าการแก้ปัญหาต้องเข้าใจว่า ปัญหานั้นคืออะไร แล้วจะแก้อย่างไร เช่น ปัญหาสุขภาพจิต ก็ต้องไปดูเบื้องหลังของปัญหาว่า มาจากสภาพแวดล้อมอย่างไร เมื่อทราบแล้วก็จะได้แก้ไขถูกวิธี เรียกว่า ชั่งรู้จักปัญหาที่เป็นตัวทุกข์ และต้องดับทุกข์ให้สิ้นไป มีพระพุทธพจน์ได้รองรับว่า “อนรุทท ทังในกาลก่อน และในบัดนี้ เราสอนแต่เรื่องทุกข์ และความดับทุกข์เท่านั้น”²⁶ จากพระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าตัวทุกข์คือปัญหาของมวลมนุษย์ ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในคือจิตใจ และเกิดจากปัจจัยภายนอก คือสภาพแวดล้อมของสังคม ดังนั้น กระบวนการแก้ ปัญหาให้ตรงจุด ต้องแก้ปัญหามาตรฐานและสร้างเสริมให้ตรงเหตุปัจจัย ในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่โยงถึงกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว จึงจะสามารถก้าวร่ายธรรมมนุษย์ที่กำลังกร่อนโทรมด้วยสารพันปัญหา ให้กลับฟื้นคืนมาสู่ความมีคุณค่าที่รุ่งเรืองอาไพ

6. การให้คำปรึกษาตามหลักอริยสัจ

การให้คำปรึกษาตามหลักอริยสัจ หมายถึงหลักการแก้ปัญหา โดยการแก้ปัญหานี้ต้องดำเนินไปอย่างมีขั้นตอน เพื่อแสวงหาหนทางที่จะดับทุกข์ เพราะทุกข์นี้ เป็นปัญหาส่วนใหญ่ของทุกคน และแพร่ขยายสู่สังคมโลกเป็นวงกว้างที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันคือปัญหาจริยธรรมของคน ปัญหาสังคม และปัญหาโลก (ธรรมชาติถูกทำลาย) ซึ่งล้วนเกิดจากตัวมนุษย์เป็นผู้กระทำ ฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาแล้วต้องแก้ไขให้ตรงจุด ตรงประเด็นที่เป็นปัญหาโดยเรื่องนี้ พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักการแก้ปัญหา ที่เรียกว่าอริยสัจ หรือวิธีแห่งความดับทุกข์²⁷ ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการแก้ไขให้ชัดเจน ครบถ้วน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นปัญหาและการแก้ปัญหานั้นต้องรู้จักปัญหาแต่ละปัญหาเสียก่อนว่าปัญหามีอยู่จริงและสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายให้แก่สังคมจริง ต่อจากนั้นก็รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา คือจะต้องรู้เหตุที่เป็นปัญหอย่างถูกต้องถี่ถ้วนทุกแง่มุมว่า อะไรที่เป็นปัญหาอยู่ ณ ปัจจุบันนี้ปัญหายูที่ไหน ขอบเขตปัญหาเป็นอย่างไร ปัญหาที่เกิดจากฝีมือมนุษย์กระทำ หรือปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น กรณีปัญหานักเรียนยกพวกทะเลาะกันระหว่างสถาบัน

2) ขั้นหาสาเหตุ ผู้มีภาระหน้าที่แก้ปัญหามองหาสาเหตุหรือปมของปัญหอย่างถูกต้องว่าปัญหานั้น เกิดจากสาเหตุคืออะไร เมื่อรู้สาเหตุของปัญหาแล้ว ในขั้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ให้ละหรือกำจัดที่เป็นเหตุของปัญหา ก็ต้องอาศัยการพัฒนาปัญญาที่ถูกต้อง

²⁶ ส.สพ. (ไทย) 18/411/477.

²⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สยาม, 2549), หน้า 22

3) ขั้นกำหนดเป้าหมายการแก้ปัญหาแต่ละอย่างจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาว่า มีเป้าหมาย หรือจุดหมายในการแก้ปัญหาระดับไหนโดยมีขั้นตอนดังนี้ คือขั้นแรกต้องรู้ว่าเป้าหมายของการแก้ปัญหาสามารถแก้ไขได้ และขั้นสุดท้ายต้องมีการตรวจสอบดูว่า การแก้ปัญหานั้น ๆ ถูกต้องชัดเจนหรือยัง เพื่อการยับยั้งป้องกัน และการบรรเทาจนปัญหานั้นหมดไป

4) ขั้นรู้หรือกำหนดวิธีการแก้ไข คือ เป็นขั้นสรุปความคิดทั้งหมดจากการรู้ขั้นตอนทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวข้างต้นจนสามารถกำหนดวิธีปฏิบัติ หรือแนวทางการดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการแก้ปัญหาได้ถูกต้อง และหาแนวทางในการป้องกันไม่ให้อันนั้นเกิดขึ้นมาอีก โดยหลักการสำคัญ คือ ต้องมีการตรวจสอบผลของการปฏิบัติว่า แผนงานหรือวิธีดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาที่นำเสนอไปนั้น สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่ปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วนหรือยัง เมื่อปฏิบัติตามวิธีที่ได้เสนอนั้นแล้วได้รับผลเป็นอย่างไร

2. ขั้นปฏิบัติการ คือดำเนินการแก้ไขปัญหาดตามวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบว่า และสามารถแก้ปัญหาของชีวิตได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ต้องดำเนินตามหลักสายกลาง เมื่อรวมกันแล้วก็ต้องดำเนินตามหลักการ 3 ประการได้แก่

1) **หลักศีลสิกขา** คือ ต้องรู้พฤติกรรม หมายถึง สิ่งที่จะต้องแก้ไขควบคู่กันไปกับการแก้ไขด้านความรู้ และความคิดก็คือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม หรือความประพฤติของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจทำได้โดยออกกฎหมาย กติกา กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม เป็นการควบคุมพฤติกรรมคนที่ไม่ดีไม่ให้มีโอกาที่จะสร้างความชั่วความเสียหาย ความเดือดร้อน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนดีได้มีโอกาสสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม และมีชีวิตอยู่ในสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข ฉะนั้นการควบคุมพฤติกรรมนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าถ้าจะให้ทุก ๆ คนทำอะไรตามชอบใจตนเองโดยไม่มีการควบคุมเลย ต่างคนก็จะแสวงหาความสุขหาประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องอย่างไม่มีขอบเขต แม้การกระทำนั้นจะเป็นการสร้างความสุขเดือดร้อนแก่ผู้อื่นก็ตาม ซึ่งนอกจากการควบคุมพฤติกรรมแล้ว ผู้ที่ต้องหาวิธีเยียวยาแก้ไขให้โอกาสเขาได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เคยเป็นคนไม่ดีกลายมาเป็นคนดี และต้องมีกิจกรรมหรืองานให้ทำเพื่อนจะเป็นวิธีพัฒนาไม่ให้เขากลับไปมีพฤติกรรมด้านเสียหายอีก ก็ต้องมีการดำเนินการ 3 ด้านคือ (1) การควบคุม (2) การแก้ไขและ และ (3) การพัฒนา

2) **หลักจิตตสิกขา** คือการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ หรือด้านพฤติกรรมทางจิตซึ่งเรื่องนี้ นั้นจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อจิตใจต้องมีความพร้อมที่จะรับการแก้ไขด้วย เพราะจิตนั้นเป็นรากฐานที่สำคัญในทุกด้านของชีวิต ดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”²⁸

จากพุทธดำรัสนี้ เป็นการชี้ให้เห็นชัดว่าการศึกษาเรื่องจิต หรือจิตสิกขานี้ เป็นเรื่องสำคัญ กล่าวคือ หมู่มนุษย์ที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจได้แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในการคิดที่ดีการพูดที่ดี การกระทำที่ดี ทุกอย่างล้วนมีพื้นฐานมาจากจิตใจ ดังนั้นการพัฒนาจิตใจ จึงเป็นเรื่องใหญ่และจำเป็นอย่างมากในภาวะวิกฤตที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งการพัฒนาจิตเป็นพื้นฐานของการแก้ปัญหาดังกล่าว

²⁸ พ.ช. (ไทย) 25/2/24.

3) หลักปัญญาศึกษา คือจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่จะเข้าไปแก้ไข และทุกกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการแก้ไขซึ่งปัญญาศึกษาหรือการให้ความรู้จะต้องครอบคลุมเป้าหมาย 4 ด้าน ได้แก่

- (1) รู้ปัญหา
- (2) รู้ความจริง
- (3) รู้วิธีแก้ไข และ
- (4) รู้วิธีป้องกัน

ฉะนั้น กระบวนการสร้างปัญญาทั้ง 4 ประการข้างต้น เป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องช่วยกันและเป็นการกิจที่ต้องกระทำ

ที่จะพัฒนาฝึกฝนให้ผู้รับคำปรึกษา ได้รับการอบรมที่ดีทางด้านจิตใจก็ต้องผ่านกระบวนการตามหลักไตรสิกขา กล่าวคือต้องดำเนินการและพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือไม่ควรที่จะแยกแยะแก้ไขไปแต่ละด้าน แต่ต้องอบรมทั้งสามเท่า ๆ กันซึ่งประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นที่มาของหลักอริยสัจจ์ หรืออริยมรรค แล้วพัฒนาคุณสมบัติที่ดีของความเป็นมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ตามหลักแห่งสัพพริสนธรรม คือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล รู้ปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาเป็นลำดับสุดท้ายของกระบวนการ

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง ได้ทำการศึกษาเรื่องพุทธจิตวิทยาสามารถลดอัตราการฆ่าตัวตาย ผลการวิจัยพบว่า จากผลสำรวจโพลล์ ศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ เกี่ยวกับปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทยพฤติกรรมของวัยรุ่นไทย พบว่า วัยรุ่นร้อยละ 87.5 ได้ประสบกับปัญหาที่ทำให้รู้สึกเครียด เป็นทุกข์ และวิตกกังวลอันส่งผลต่อสภาพจิตใจและการดำเนินชีวิตโดยวัยรุ่นที่อยู่กับพ่อหรือแม่ที่แยกกันอยู่มีปัญหาความเครียดและเป็นทุกข์มากที่สุด และพบว่า วัยรุ่นที่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีปัญหาความเครียดและเป็นทุกข์มากที่สุด น่าจะเป็นเพราะเพิ่งย่างเข้าสู่วัยรุ่นจึงต้องปรับตัวในหลาย ๆ เรื่อง จึงมีปัญหาความเครียดและเป็นทุกข์กังวลมากกว่ากลุ่มอื่น วัยรุ่นไทยในปัจจุบันห่างไกลพระพุทธศาสนา เนื่องจากขาดการชี้แนะและปลูกฝังจากผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้วัยรุ่นบางส่วนยังเห็นว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่อยู่ทุกวันนี้ไม่ตรงกับปัญหาของพวกเขา เข้าใจยาก และเน้นแต่เรื่องชาติหน้าชาติหลังซึ่งไกลตัวเกินไป จากข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นมูลเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างตัวแบบพุทธจิตวิทยานุเคราะห์ในการลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทย และใช้เป็นแนวทางในการป้องกันแก้ไขและลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทยต่อไป

จากผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในการลดอัตราการฆ่าตัวตายตามแนวพระพุทธศาสนา มีปัญหาเชิงสาเหตุการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทย พบว่าสภาพปัญหาเชิงสาเหตุการฆ่าตัวตาย ประกอบด้วย 6 ประเด็นดังนี้ 1) ด้านค่านิยมสมัยใหม่ 2) ความเครียดจากการเรียน 3) สภาพทางเศรษฐกิจ 4) สภาพาสภาพกาย-จิต 5) อุปนิสัยส่วนตัว และ 6) การเข้าสังคม และการคบเพื่อน โดยปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้กับวัยรุ่นทุกคน กลายเป็นปัญหาสะสม ที่อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมฆ่าตัวตาย ซึ่งสามารถแบ่งระดับความรุนแรง ได้ 3 ระดับคือ 1) วัยรุ่นที่มีความเสี่ยงในการฆ่าตัวตาย 2) วัยรุ่นที่มีความพยายามในการฆ่าตัวตาย และ 3) วัยรุ่นที่มีการกระทำการฆ่าตัวตาย

2. บูรณาการและพัฒนาตัวแบบหลักพุทธจิตวิทยาในการลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทยโดยการบูรณาการ การใช้หลักพุทธจิตวิทยาเชิงบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การใช้

หลักพุทธจิตวิทยาเชิงบูรณาการ ประกอบด้วย 1) การให้คำปรึกษาแนะนา 2) กระบวนการจิตบำบัด และ 3) ระบบการมีส่วนร่วม บูรณาการร่วมกับการนำหลักอริยสัจ 4 คือการรู้ปัญหาตนเอง การรู้สาเหตุปัญหา การรู้เป้าหมายการแก้ไข และการรู้วิธีการแก้ไข และนำหลักปฏิบัติโดยการทำให้มากที่สุดให้บรรลุเป้าหมาย และการนำหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

3. สร้างตัวแบบพุทธจิตวิทยาบูรณาการในการลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทย ตัวแบบพุทธจิตวิทยาบูรณาการในการลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในสังคมไทย มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ มีรายละเอียด ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 ปัจจัยสาเหตุการฆ่าตัวตายของเยาวชนหรือวัยรุ่นไทย ประกอบด้วย 6 ปัจจัยสำคัญ คือ 1. ด้านค่านิยมสมัยใหม่ 2. ด้านสภาพเศรษฐกิจในครอบครัว 3. ด้านสุขภาพกาย-จิต 4. อุปนิสัยส่วนตัว 5. ความสัมพันธ์ในครอบครัว และ 6. การคบเพื่อน/ความรัก องค์ประกอบที่ 2 หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาป้องกันและแก้ไขปัญหการฆ่าตัวตาย คือ หลักธรรม อริยสัจ 4 และ มรรคมีองค์ 8 องค์ประกอบที่ 3 หลักจิตวิทยาเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหการฆ่าตัวตาย คือ หลักการให้คำปรึกษาแนะนาและหลักกระบวนการจิตบำบัด

องค์ประกอบที่ 4 แนวคิดเพื่อการจัดการปัญหาการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นไทย ประกอบด้วย แนวคิดเชิงป้องกันและแก้ไขที่สาเหตุ แนวคิดการปรับพฤติกรรมการดำเนินชีวิต แนวคิดการป้องกันผ่านครอบครัว + ชุมชน + วัด + โรงเรียน (คชวร) แนวคิด การสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ผ่านกลุ่มเพื่อน และองค์ประกอบที่ 5 กลุ่มพลัง “การมีส่วนร่วม” ประกอบด้วย 1. ครู/ผู้บริหารสถานศึกษา 2. กลุ่มเพื่อน 3. กลุ่มผู้ปกครอง 4. กลุ่มสหวิชาชีพด้านสุขภาพ และ 5. วัด/สถานปฏิบัติธรรม²⁹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหชีวิตเกี่ยวกับการให้คำปรึกษานั้น ได้ประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการ โดยประมวลเป็นองค์ความรู้ 2 ชั้น กล่าวคือ 1. ชั้นเตรียมการประกอบด้วย ชั้นปัญหาและการแก้ปัญหชั้นหาสาเหตุ ชั้นกำหนดเป้าหมาย และชั้นรู้หรือกำหนดวิธีการแก้ไข 2. ชั้นปฏิบัติการ คือการดำเนินการมีขณิมาปฏิบัติทาและหลักไตรสิกขา

7. คุณสมบัติของผู้ให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา

ในพุทธวิธีการให้คำปรึกษาได้กล่าวถึงกัลยาณมิตรธรรมคือองค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาเป็นสำคัญ มี 7 ประการได้แก่

1. **ปิโย** น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ตาม

2. **ครุ** คือน่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย

3. **ภาวนีโย** คือน่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าระวังด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

²⁹ สิริวัฒน์ ศรีเครือตง, พุทธจิตวิทยาลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่น, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: คอมชัดลึก, <http://www.komchadluek.net/news/knowledge/223737> [9 สิงหาคม 2560]

4. วตฺตจ คือการรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม คืออดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

6. คมฺภีรญฺจ กถ กตฺตา คือแถลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนไปในอฐาเน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย³⁰

ขั้นตอนพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษา หมายถึง วิธีการในการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา มี 6 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นรับฟังปัญหาอย่างเป็นกัลยาณมิตร
- 2) ขั้นแสดงความเข้าใจและเห็นใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยเมตตาจิต
- 3) ขั้นเอาใจใส่คู่สนทนาอย่างมีสัมพันธภาพ
- 4) ขั้นใช้สัมมาวาจาสนทนา เพื่อสืบหาสาเหตุ สาเหตุเสวนาเชิงพุทธ
- 5) บอกขั้นตอนและวิธีการแก้ไขปัญหา
- 6) การพยากรณ์ผลการให้คำปรึกษา (ประเมินผล)

กระบวนการพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษา หมายถึง กระบวนการในการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

- 1) การวิเคราะห์
- 2) การสังเคราะห์
- 3) การวินิจฉัย
- 4) การพยากรณ์
- 5) การให้คำปรึกษา
- 6) การติดตามและประเมินผลการให้คำปรึกษา

หลักในการแก้ปัญหาชีวิตเกี่ยวกับการให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการโดยประมวลเป็นองค์ความรู้ 2 ขั้นตอนคือ ประการแรก ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วย ขั้นปัญหาและการแก้ปัญหาขั้นหาสาเหตุ ขั้นกำหนดเป้าหมาย และขั้นรู้หรือกำหนดวิธีการแก้ไข ประการที่สองขั้นปฏิบัติการ คือการดำเนินการมีสมาธิปฏิบัติและหลักไตรสิกขา

คุณสมบัติของผู้ให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนานั้น เรียกว่า “กัลยาณมิตร” คือกัลยาณมิตร คือมิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้อภัยด้วยความจริงใจ มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการได้แก่

- (1) นารัก
- (2) นำเคารพ

³⁰ อญ. สุตตก. (ไทย) 23/37/57.

(3) น่าเจริญใจ

(4) รู้จักพูดให้ได้ผล

(5) อุดหนุนต่อถ้อยคำ

(6) แกล้งเรื่องล้าลึกได้

(8) ไม่ชักนำใน คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยยังพบอีกว่า พุทธจิตวิทยาการปริญญานั้น พระพุทธองค์ยังได้นำหลักการที่หลากหลายมาใช้เช่น หลักลีลาการสอน หลักปฎิหาริย์ และหลักข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง เป็นต้น

8. บทสรุป

จุดมุ่งหมายการให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา สรุปได้เป็น 2 ประการคือ 1) จุดมุ่งหมายพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาเพื่อทำความเศร้าโศก เสียใจ 2) จุดมุ่งหมายพุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาเพื่อพ้นทุกข์สำหรับประโยชน์การให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา สรุปได้เป็น 3 ประการคือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง

10. เอกสารอ้างอิง

ช.ช. (ไทย) 25/2/24.

ช.ธ.อ. (บาลี) 1/2/499-504.

ช.ธ.อ. (บาลี) 1/2/499-504.

ช.อ. (ไทย) 25/22/210-214.

ที.สี. (ไทย) 9/298/109.

ม.ม. (ไทย) 13/69/65.

วิ.ม. (ไทย) 4/13-16/13-15.

วิ.ม. (ไทย) 4/26-31/32-40.

วิ.ม. (ไทย) 4/54/63-65.

วิ.ม. (บาลี) 4/13-16/13-15.

ส.นิ (ไทย) 16/16/25.

ส.ม. (ไทย) 19/1101/613.

ส.สพ. (ไทย) 18/411/477.

อ.ง. สดุดก. (ไทย) 23/37/57.

อ.ง. จตุกก. (ไทย) 21/157/217.

อ.ง. ติก. (ไทย) 20/66/255-263.

อ.ง. ปญจก. (ไทย) 22/159/263

อ.ง. ปญจก.อ. (ไทย) 3/159/60.

อง.อฎฐก. (ไทย) 23/12/232.

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. พุทธจิตวิทยาการให้คาปรึกษา. ฉบับปรับปรุง. พิษณุโลก: บริษัทโฟกัสพริ้นติ้ง จำกัด, 22561

ประพัฒน์ศรีกุลกิจ. พระไตรปิฎกวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิษณุโลก: บริษัท โฟกัส พริ้นติ้งจำกัด, 2559
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธศาสนกับการแนะแนว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์สยาม, 2549

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). สยามสามไตรสอนาคที่ดีได้ด้วยการศึกษาไทยวิถีพุทธ.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2552

วาริญา ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. พุทธจิตวิทยาลดอัตราการฆ่าตัวตายของวัยรุ่น. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: คมชัดลึก,
<http://www.komchadluek.net/news/knowledge/223737> [9 สิงหาคม 2560]

โสรัช โพธิ์แก้ว. แนวคิดจิตวิทยาการปรึกษาและทักษะจากประสบการณ์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540

ภาวะผู้นำ : จริยธรรมนักการเมืองไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

LEADERSHIP: THAI POLITICIANS ETHIC ACCORDING TO BUDDHISM

อภิชา สุขจীন และคณะ*

Aphicha Sukjeen And Others

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-29

Accepted: 2020-12-31

1.บทคัดย่อ

ปัญหาทางจริยธรรมของนักการเมืองเป็นปัญหาที่มีมามากกว่า 80 ปี นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เกิดการรัฐประหารหรือการยึดอำนาจซ้ำแล้วซ้ำอีก สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ เกิดจากตัวผู้ปกครองเอง หรือนักการเมืองที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม เกิดการคอร์รัปชัน จนนำไปสู่การออกมาเรียกร้องของประชาชนจนเกิดความวุ่นวายในสังคม จนทำให้ประเทศชาติขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำ หรือคุณสมบัติของผู้ปกครอง หมายถึงความสามารถในการดูแล ปกป้อง ค้ำครอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดสรรมาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ให้เข้ามาทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม นักการเมืองหรือ ผู้ปกครอง ถือเป็นตัวแทนของประชาชนในการเป็นกระบอกเสียงสะท้อนให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้รับทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาสติปัญญาและยึดมั่นในหลักพุทธธรรม เพราะเมื่อผู้นำยึดมั่นในหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วนั้นประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นกับประชาชน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, จริยธรรม, นักการเมือง

ABSTRACT

This article is about the ethics problem of Thai politician and the ethical issues of Thai politicians have been repeated coups or seizures of power. The Ethics problem of Thai politician had existed for more than 80 years since the government change in B.E. 2475. There have been repeated coups or seizures of power. The important cause belongs to governor or politicians who was focusing on personal benefits rather than the public. The corruption by governor and politicians was the cause to make Thai came out to request public demand, the cause of social unrest. The leadership concepts or the governor

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ปัญญา สุนันตา อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
แพรวณา กองทิพย์ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

qualifications aim to ability to control and protect people. The care taker of people to be peace in societies. The governors or leaders who was selected from people came to take care of public benefits. They were the senate of people to protect their people. According to the Buddhism principle, the good governors or good leaders should be a person who had developed on wisdom and adhere in Buddhism principle. When the governor was adhered in Buddhism principle, the public benefits must have on all people.

Keywords: Leadership, Ethic, Politicians

1. บทนำ

Aristotle นักปรัชญากรีก กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is a social animal) โดยสภาพธรรมชาติจะต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ติดต่อกันสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระลำพังแต่ผู้เดียว สังคมจึงเกิดขึ้น Aristotle ย้ำว่า จะไม่มีมนุษย์อยู่โดดเดี่ยวในโลก เพราะคนเดียวไม่อาจสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลได้ไม่สามารถป้องกันตนเองได้¹ ดังนั้นมนุษย์จัดเป็นสัตว์สังคม ที่จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง ไม่สามารถที่จะอาศัยอยู่เพียงลำพัง เมื่อมีการรวมตัวกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป กลายเป็นครอบครัว ชุมชน จนกลายเป็นสังคม การวางกรอบหรือกฎระเบียบถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างสงบ เมื่อเกิดสังคมขึ้นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีอีกอย่างหนึ่งก็คือตัวแทน ผู้ปกครอง หรือ ผู้นำที่มีหน้าที่จะต้องเป็นผู้ดูแลคนในสังคม²

ผู้นำในบริบทสังคมปัจจุบันหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ปกครอง หรือ นักการเมือง หมายถึงผู้ที่เป็นตัวแทนของประชาชนในสังคม มีหน้าที่ในการรักษาซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวม ผู้นำที่ดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน เพราะเมื่อผู้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมแล้วนั้น ก็ย่อมที่จะนำพาสังคมให้เจริญงอกงามไปด้วย ดังเช่นที่โสเครตีส นักปรัชญากรีกที่ได้พูดถึงพฤติกรรมในทางจริยธรรมที่ดีคือ ผู้นำต้องมีปัญญาองค์ความรู้ที่รอบด้านที่ดี แยกแยะความชั่วและความโง่เขลาเบาปัญญาได้ รู้ว่าอะไรดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร³ มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนต้องการความสุข ผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดีต้องเว้นจากการประพฤตชั่วเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคมในขณะที่รัฐธรรมนูญของไทยเองก็ได้ให้ความสำคัญกับ “จริยธรรม” ทางการเมือง ก่อนข้างจะเป็นพิเศษโดยเขียนไว้ในมาตรา 276 ให้ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระ ดำเนินการให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมภายใน 1 ปี นับแต่วันประกาศในรัฐธรรมนูญ ถ้าจัดทำไม่เสร็จตามเวลา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและกรรมการองค์กรอิสระต้องพ้นจากตำแหน่ง

¹ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *มนุษย์กับสังคม*, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 17.

² พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, (สำนักพิมพ์สยาม, 2550), หน้า 292.

³ สมบัติ จันทรวงศ์, *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเครตีส พิมพ์ครั้งที่ 2*, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 10

ปัญหาทางจริยธรรมของนักการเมืองไทยเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ การใช้ อำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมือง (political power) ซึ่งมีผลกระทบในขอบเขตที่กว้างและลึกเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนั้น การเข้าสู่ตำแหน่งและการดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงมักได้รับความ ไว้วางใจอย่างมากจากประชาชน (public office is a public trust) และถูกมองจากประชาชนอย่างเข้มงวดเป็นพิเศษ มากกว่าบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้มาตรฐานจริยธรรมด้านศีลธรรม จริยธรรมมาเป็น เครื่องมือในการควบคุมตรวจสอบการตัดสินใจ (decision making) และการกระทำ (action) ของนักการเมืองใน ฐานะบุคคลสาธารณะ⁴ ในทัศนะของ เวเบอร์ (Max Weber) นักการเมืองควรมีคุณสมบัติเด่น 3 ประการ คือ 1) มี อารมณ์ผูกพันแน่นแน่ว จริงจังต่ออุดมการณ์ (passion) ซึ่งหมายความว่านักการเมืองจะต้องรู้สึกห่วง กังวล เอาใจใส่ ต่อสิ่งที่เขาต้องการจะต่อสู้ คำว่า “passion” ไม่ใช่อารมณ์ที่เกิดจากความตื่นเต้นที่ไร้ความหมาย (sterile excitement) หรือเป็นเพียงเจตคติภายใน (inner attitude) เท่านั้น แม้แต่การปฏิบัติที่ปราศจากความรับผิดชอบก็ไม่นับว่าเป็น passion 2) มีความรับผิดชอบ (responsibility) จริยธรรมของความรับผิดชอบต่อหน้าที่จะชี้ให้เห็นชัดว่า นักการเมืองมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่ออุดมการณ์หรือไม่ และ 3) มีวิจารณญาณ (judgment) ซึ่งหมายถึง ความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งความไม่หวั่นไหวและความสงบ แต่สนองตอบต่อสภาพความเป็นจริง หรืออีกนัยหนึ่ง จะต้องพิจารณาสิ่งต่างๆ และคนจากระยะห่าง การขาดวิจารณญาณเป็นบาปหนักอย่างหนึ่งของนักการเมือง เป็น สิ่งที่ทำให้ไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง⁵

ในทางพระพุทธศาสนาผู้นำหมายถึง บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการ อยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำ การร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม⁶ ดังพุทธพจน์ที่ว่า เมื่อฝูงโคว้าย ขำมน้ำถ้าโคจำฝูงไปคดโคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกันเพราะมีผู้นำที่ไปคดจนโคในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้นบุคคลผู้ใด ได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมหมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหลายแวัน แคว้นทั้งหมดยกจะยกเข้าหากผู้ปกครองเป็นผู้ไรธรรมเมื่อฝูงโคว้ายขำมน้ำถ้าโคจำฝูงไปคดโคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไป คดตามกันเพราะมีผู้นำที่ไปคดจนโคในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้นบุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้น ประพฤติชอบธรรมหมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตามทั้งแวันแคว้นก็จะอยู่เป็นสุขหากผู้ปกครองตั้งอยู่ใน ธรรม⁷ พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและ ประเทศชาติทั้งหมดผู้นำจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในแง่ของการนำพาความสุขความเจริญมาสู่สังคม

3. ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำ หรือผู้นำ ในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ผู้ที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลาย รวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี หรือไปสู่จุดหมายที่ดีงาม

⁴ ภัทร์ เสรีรังสรรค์, นักการเมืองไทย: จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชันสภาพปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, 2549), หน้า 19.

⁵ มนตรี เจริญวิทยาการ, จริยธรรมในวิชาชีพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2546), หน้า 8.

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมการพิมพ์, 2546), หน้า 3.

⁷ วจ.จตุกก (ไทย) 21/70/89

ความหมายของผู้นำตามหลักพุทธศาสนานั้น มีความหมายที่กว้างและลึกมากกว่าความหมายโดยทั่วไป โดยที่เป้าหมายที่ผู้นำจะพาไปนั้นนอกเหนือจากถูกต้องดีงามแล้วนั้น ยังจะต้องถูกต้องตามธรรมอีกด้วย ผู้นำที่ดีจะต้องมีสติปัญญา มีความดีงาม รู้ความสามารถของบุคคลอื่น สามารถที่จะประสานให้คนทั้งหลายมาเข้าร่วมกิจกรรมได้ในทางพระพุทธศาสนาได้วางคุณสมบัติของผู้นำ ดังนี้⁸

คุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

1. ตัวผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในของตนเองเป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
2. ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตามหรือเราอาจจะไม่เรียกว่าผู้ตามในพุทธศาสนาก็ไม่ได้นิยมใช้คำว่าผู้ตามเราอาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปด้วย”
3. จุดหมายโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมายเช่นจะต้องมีความชัดเจนเข้าใจถึงแก่นและแนวโน้มในจุดหมายเป็นต้น
4. หลักการและวิธีการโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย
5. สิ่งที่จะทำโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ
6. สถานการณ์โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบซึ่งอยู่ภายนอกกว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดีในท่ามกลางสังคมสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบเช่นปัญหาเป็นต้น

ผู้นำที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนานั้นจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ หรือเรียกว่า ยึดธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึง การถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาธรรมเป็นสำคัญ เชิดชูหลักการ ปฏิบัติตามและเพื่อเห็นแก่ความจริงความถูกต้องดีงาม ผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ต้องไม่เป็นอัตตาธิปไตย และไม่เป็นโลกาธิปไตย คือ ไม่มุ่งหาคะแนนนิยมเป็นใหญ่ ไม่ทำเพียงเพื่อหาเสียงหรือให้คนชอบ แต่เอาธรรม หรือเอาข้อเท็จจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เอาหลักการเป็นใหญ่ ตัดสินกันด้วยหลักการที่มีความยุติธรรมนั่นเอง

4. ผู้นำในกฎทนต์สูตร

กฎทนต์สูตร เป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารบ้านเมือง เป็นการปฏิรูปแนวความคิดในการบริหารบ้านเมืองที่กล้าหาญที่สุดและใหม่ที่สุดในสมัยพุทธกาล เป็นการลบล้างตำรา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีเดิมซึ่งกำหนดโดยพราหมณ์โรหิต ซึ่งถือว่าเป็นราชบัณฑิต ผู้รอบรู้ นักวิชาการ และที่ปรึกษาผู้นำของประเทศที่มีบทบาทสูงสุด พราหมณ์โรหิตในเรื่องนี้ คืออดีตชาติของพระผู้มีพระภาค ที่บังเกิดในสมัยของพระเจ้ามหาวชิตราช ได้วางกุศโลบายเพื่อปราบโจร ผู้ร้าย เพื่อสร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้กับพสกนิกร โดยพลิกปัญหาและอุปสรรคให้กลายเป็นโอกาส แทนที่จะส่งเสริมให้คนทำบาปตามประเพณีเดิมของการทำพิธีบูชายัญ ซึ่งเป็นความเชื่อที่มั่งงายว่าจะต้องมีการฆ่าสัตว์บูชายัญเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งพราหมณ์โรหิตของพระเจ้ามหาวชิตราชกลับพลิกพิธีอันโหดเหี้ยมมั่งงาย ให้กลายเป็นการพัฒนาบ้านเมืองและเศรษฐกิจแบบยั่งยืน หรือที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์ 6 ชั้น ในยุทธศาสตร์ 6 ชั้นนี้ ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำถึง 2 ยุทธศาสตร์ คือ⁹

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า 5.

⁹ พระภวนาวริยคุณ, รัฐศาสตร์เชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, 2547), หน้า 42-44

ยุทธศาสตร์ที่สาม ว่าด้วยเรื่อง พัฒนาผู้นำ พัฒนาบุคคลซึ่งเป็นหัวใจระบบการบริหารบ้านเมืองให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใส ด้วยการตรวจคุณสมบัติ 4 ประการของผู้นำ และคุณสมบัติ 4 ประการของพราหมณ์ ปุโรหิตว่ามีลักษณะถูกต้องตามตำรา เป็นคนดี มีชาติตระกูลดี มีความรู้ความสามารถ มีความ มั่งคั่ง มีบารมี เพียงพอที่จะบริหารบ้านเมืองได้ และจะทำให้พิธีนี้ประสบความสำเร็จ คุณลักษณะ 8 ประการของผู้นำ คือพระเจ้ามหาวิชิตราช ประกอบด้วย 1. ชาติตระกูลดี 7 ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านตำหนิได้ 2. บุคลิกลักษณะเป็นสง่า น่าเลื่อมใส 3. มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก 4. มีกองทัพที่เข้มแข็ง 4 เหล่า อยู่ในระเบียบวินัย มีเดชาานุภาพ ที่จะปราบข้าศึก 5. มีพระราชศรัทธา บริจาคทานไม่ตระหนี่ บาเพ็ญพระราชกุศลเสมอ 6. มีความรอบรู้ในสรรพศาสตร์ และความรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา 7. มีความลึกซึ้งในปรัชญาภาสิต รู้จุดมุ่งหมายแห่งภาสิต 8. เป็นบัณฑิตที่รอบรู้ประวัติศาสตร์ รอบรู้เรื่องปัจจุบัน และมีวิสัยทัศน์แห่งอนาคต

ยุทธศาสตร์ที่สี่ คือ พัฒนาระดับจิตใจของผู้นำคือการยกย่องให้กำลังใจโดยขยายพระทัยของพระเจ้ามหาวิชิตราชให้กว้างขวางครอบคลุมทั้งรัฐ ด้วยการแสดงอัญพิธี 3 ประการ คือ 1. เมื่อคิดจะให้ก็ต้องไม่เสียดาย ต้องใจใหญ่ กล้าให้ ไม่กังวลว่ากองสมบัติจะสิ้นเปลืองลดถอยลงไป ก่อนให้ต้องไม่เสียดาย 2. ขณะให้ก็ไม่ควรเสียดาย ต้องให้ด้วยความเต็มใจ ด้วยความเลื่อมใสยินดี 3. เมื่อให้ไปแล้วก็ไม่ควรเสียดายว่ากองสมบัติสิ้นเปลืองไปแล้ว ควรจะรู้สึกปลื้มยินดีเมื่อหวนคิดทุกครั้ง

5. จริยธรรมกับการเมือง

นักการเมืองถือเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการกิจที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ การใช้ อำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมือง (political power) ซึ่งมีผลกระทบในขอบเขตที่กว้างและลึก เกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนั้นการเข้าสู่ตำแหน่งและการดำรงตำแหน่ง ทางการเมือง จึงมักได้รับความไว้วางใจอย่างมากจากประชาชน (public office is a public trust) และถูกมองจากประชาชนอย่างเข้มงวดเป็นพิเศษมากกว่าบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้มาตรฐานจริยธรรมด้านศีลธรรม จริยธรรมมาเป็นเครื่องมือในการควบคุมตรวจสอบการตัดสินใจ และการกระทำ (action) ของนักการเมืองในฐานะบุคคลสาธารณะ

จริยธรรมนักการเมือง มนตรี เจนวิทย์การมองว่า นักการเมืองเป็นอาชีพที่อาศัย การเตรียมตัวน้อยกว่าอาชีพอื่นๆ เช่น อาชีพหมอ พยาบาล วิศวกร ครู ทหาร นักกฎหมาย ซึ่งทุก อาชีพมีการศึกษาอย่างเป็นระบบในแต่ละศาสตร์มาเป็นอย่างดี และมีจรรยาบรรณต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองอาชีพ และนักการเมืองสมัครเล่น ซึ่งต่างก็มีปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม เพราะอาชีพนักการเมืองมีบทบาทต่อการบริหารประเทศ ซึ่ง อย่างน้อยมีความสำคัญ 2 ประการ คือ¹⁰

1. เป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ หรือที่เรียกว่าอำนาจทางการเมือง (political power) ส่งผลกระทบต่อวงกว้างของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการล่มสลายทางการเมืองการเปลี่ยนแปลง การปกครอง การสูญเสียอธิปไตย ตลอดจนเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และวิถีชีวิตของปัจเจกชน

2. ตำแหน่งทางการเมืองและการปกครอง (public office) ถือว่าเป็นตำแหน่งที่ต้อง ได้รับความไว้วางใจสูงจากประชาชน หมายความว่า ผู้ที่เป็นนักการเมือง ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง สมัครเล่นหรือนักการเมืองอาชีพ จะถูก

¹⁰มนตรี เจนวิทย์การ, จริยธรรมในวิชาชีพ, หน้า 69-71.

มองจากประชาชนในลักษณะที่เข้มงวดเป็นพิเศษกว่าบุคคลธรรมดา เพราะนักการเมืองเป็นบุคคลสาธารณะ คือ “ผู้นำ” ทางการเมือง ดังนั้นการพิจารณา จริยธรรมนักการเมืองจึงยึดหลัก 2 ประการดังกล่าวข้างต้น ไว้เสมอว่า การกระทำของนักการเมือง จะต้องเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความชอบธรรม เพราะได้รับความไว้วางใจจากประชาชนเป็นผู้เลือกเข้ามาทำงานการเมือง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับผิดชอบจากการตัดสินใจในเรื่องนโยบายของรัฐบาลเสมอเช่นกัน

จริยธรรมนักการเมืองจึงมีความสำคัญมาก ซึ่ง แมกซ์เวเบอร์ (Max Weber) นักการเมืองควรมีจริยธรรมอย่างน้อย 2 อย่าง คือ จริยธรรมว่าด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาที่มี หลักการ (ethics of principled conviction) และ จริยธรรมว่าด้วยความรับผิดชอบ (ethics of responsibility) ซึ่งทั้ง 2 อย่างมีความเกี่ยวพันกันในลักษณะที่ว่า หากมีความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีหลักการ แต่ไม่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดจากความรู้สึกเช่นนั้น คนที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีหลักการจะได้รับความเคารพ แต่จะไม่มีใครยอมให้เป็นนักการเมือง ถ้าไม่มีความ รับผิดชอบ เพราะอาจใช้อำนาจที่ชอบธรรมไปทำลายระบบและบุคคลทางการเมืองได้ ในทัศนะของเวเบอร์ (Max Weber) นักการเมืองควรมีคุณสมบัติเด่น 3 ประการ คือ

1) มีอารมณ์ผูกพันแน่นแน่ว จริยธรรมต่ออุดมการณ์ (passion) ซึ่งหมายความว่า นักการเมืองจะต้องรู้สึกห่วงกังวล เอาใจใส่ต่อสิ่งที่เขาต้องการจะต่อสู้ คำว่า “passion” ไม่ใช่อารมณ์ที่เกิดจากความตื่นเต้นที่ไร้ความหมาย (sterile excitement) หรือเป็นเพียงเจตคติภายใน (inner attitude) เท่านั้น แม้แต่การปฏิบัติที่ปราศจากความรับผิดชอบต่อผู้อื่นไม่นับว่าเป็น passion

2) มีความรับผิดชอบ (responsibility) จริยธรรมของความรับผิดชอบต่อตัวที่จะชี้ให้เห็นชัดว่า นักการเมืองมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่ออุดมการณ์หรือไม่

3) มีวิจารณญาณ (judgment) ซึ่งหมายถึงความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งความไม่ หวั่นไหวและความสงบ แต่สนองตอบต่อสภาพความเป็นจริง หรืออีกนัยหนึ่งจะต้องพิจารณาสิ่งต่างๆ และคนจากระยะห่าง การขาด วิจารณญาณเป็นบาปหนักอย่างหนึ่งของนักการเมือง เป็นสิ่งที่ ทำให้ได้ประสิทธิภาพทางการเมือง

เมื่อพิจารณาคุณสมบัติทั้งสามประการแล้วน่าจะประกอบกันเป็นจริยธรรมของ นักการเมือง เป็นพลังที่ เสริมสร้างบุคลิกภาพของนักการเมืองเพื่อบำเนิกรับใช้การทางการเมืองอัน เป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง นักการเมืองจึงต้องมีอุดมการณ์มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมี วิจารณญาณเป็นเครื่องกำลัง ความหลงตัวเอง (vanity) เป็นสิ่งที่คุกคามอาชีพนักการเมือง ทำให้ขาดความเป็นกลาง ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม และเป็นไปเพื่อการสร้าง ภาพลักษณ์ทางการเมืองเท่านั้น มิใช่การทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างแท้จริง

6. ปัญหาทางจริยธรรมของนักการเมือง

นับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จนถึงปัจจุบันเวลาผ่านไป 88 ปี ประชาธิปไตยของไทยยังถือว่ายังไม่มีความมั่นคง ยังคงล้มลุกคลุกคลานตลอดมา สิ่งที่แสดงออกได้อย่างชัดเจนในแง่ของประวัติศาสตร์ทางการเมืองของไทยก็คือ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญ 20 ฉบับ มีการเลือกตั้ง 25 ครั้ง มี รัฐบาล 61 คณะ มีนายกรัฐมนตรี 29 คน และที่สำคัญคือ มีการปฏิวัติรัฐประหารถึง 13 ครั้ง¹¹ ปัญหาที่สำคัญ

¹¹ประวิช รัตนเพียร, ประชาธิปไตย *DiY Democracy ‘Do it yourself’*, (โรงพิมพ์ หยี่เฮง จำกัด, 2562), หน้า 26-27.

ประการหนึ่งที่เป็นส่วนทำให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารจนทำให้ประเทศต้องหยุดชะงัก สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ รากเหง้าของปัญหาก็มาจากการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองจนนำไปสู่การยึดอำนาจ การรัฐประหาร หรือปฏิวัตินั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฏวนทางการเมืองไทย ที่มีนักการเมืองเป็นผู้ขับเคลื่อนและรักษาผลประโยชน์ของตน มากกว่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ วัฏวนที่เกิดขึ้นกับการเมืองไทยนั้น สามารถแยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ

6.1) ปัญหาในด้านตัวบุคคล คือ ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตนเอง ยอมกระทำการทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ อันจะส่งผลทำให้ง่ายต่อการกอบโกยเอาผลประโยชน์ที่จะพึงมีเมื่อได้รับตำแหน่ง จนเกิดการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ซื้อขายตำแหน่ง จนนำไปสู่การคอร์รัปชันทุจริต ไม่โปร่งใส

6.2) ปัญหาในการบริหาร คือ ผู้บริหารหรือผู้นำขาดความรู้ความสามารถในการบริหาร มีการเล่นพรรคพวก เลือกลูกเอารัดเอาเปรียบของตนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมีได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคคลว่า จะสามารถช่วยเหลือประเทศชาติอย่างไรบ้าง

เมื่อปัญหาทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้น วัฏวนของการเมืองไทยก็กลับไปในรูปแบบเดิม คือ ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อผู้นำ และรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง จนเป็นบ่อเกิดของการเมืองบนท้องถนนซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2548-2557 ที่เกิดการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพบนท้องถนนจนบานปลายไปสู่วิกฤติในที่สุด

ดังนั้น แนวทางการแก้ไขปัญหาทางการเมืองสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การหันย้อนมองกลับไปสู่จุดเริ่มต้น นั่นคือ เริ่มจากตัวบุคคล หรือ ผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง ที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณธรรมจริยธรรม เพราะผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง เป็นผู้ที่ขับเคลื่อนกลไกในการสร้างความสงบสุขให้สังคมตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ในขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนาก็ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์เป็นอันดับแรก หรือการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์เป็นอันดับแรกก่อนที่จะไปเป็นผู้นำ หรือนักปกครองที่มีธรรมในการปกครอง หรือที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึงการปลูกฝังธรรมให้เกิดในจิตใจก่อนที่จะไปเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง ในสมัยพุทธกาล ครายุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ นักการเมือง ผู้ปกครองระดับต่างๆ จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ เพราะเมื่อผู้ปกครองมีธรรม ประชาชนก็ย่อมที่จะดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขนั่นเอง

7. หลักพุทธธรรมที่ผู้นำทางการเมืองพึงมี

ผู้นำหรือนักการเมืองที่ได้อาสาเข้ามารับใช้ประชาชนนอกเหนือจากจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ และคุณธรรมจริยธรรมในการเป็นผู้นำหรือนักการเมืองที่ดี เพื่อจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ ในแง่ของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะหลักพุทธธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เป็นผู้ผู้นำที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมจริยธรรมจนถึงกระทั่งเป็นผู้ที่ประสานภายในดุลยภาพแห่งธรรมได้ หลักพุทธธรรมดังกล่าว ประกอบไปด้วย

7.1.1) หลักพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมสำหรับทุกคนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นใน สังคม ในฐานะเป็น “พรหม” คือ เป็นผู้มิตศักยภาพในการที่จะสร้าง สรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้โดยเฉพาะสำหรับผู้นำนั้น แน่นอนว่าจำเป็นต้องเป็น

แบบอย่างที่จะต้องมีพรหมวิหาร ๔ ประการ เพราะพรหมวิหารนั้นเป็นธรรมประจำใจของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐ ประกอบไปด้วย

(7.1.1.1) เมตตา หมายถึง ความเป็นมิตร ไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น แต่ละคนๆ ที่เรา เกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ หรือ ต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก

(7.1.1.2) กรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหา ของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น

(7.1.1.3) มุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางที่ดี ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จก็มีความยินดีในความสำเร็จนั้นและช่วยส่งเสริมสนับสนุน

(7.1.1.4) อุเบกขา คือ การรักษาใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผู้นำหรือนักการเมืองที่ดีจะต้องยึดธรรมเป็นใหญ่¹²

7.1.2) กัลยาณมิตรธรรม หรือ ธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ¹³

(7.1.2.1) ปิโย หมายถึง น่ารัก เพราะก่อปรด้วยเมตตา ชวนให้เข้าไปปรึกษาหารือ สอบถามเรียนธรรม แสวงปัญญา เหมือนร่มไม้ใหญ่ที่มองเห็นร่มเงาแต่ไกลแล้วอยากเข้าไปอาศัยหลบร้อนให้สบายใจ

(7.1.2.2) ครุ หมายถึง น่าเคารพ เพราะก่อปรด้วยคุณความดี มีศีลอาจารย์ตรงดงาม วางตนสมควรแก่ฐานะ เชื่อถือได้โดยสนิทใจว่าเป็นคนดีจริง อยู่ใกล้แล้วได้รับความอบอุ่น มั่นใจ เหมือนบ้านที่สร้างอย่างมั่นคง แข็งแรง อยู่อาศัยแล้วนอนหลับสนิทด้วยวางใจว่า ปลอดภัยอย่างแน่นอน

(7.1.2.3) ภาวนียो หมายถึง นายกอง เพราะก่อปรด้วยปัญญา เป็นพหูสูตร ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมรอบด้าน ลึกซึ้ง กว้างขวางอย่างแท้จริง ควรยึดเป็นแบบอย่าง สร้างแรงบันดาลใจให้อยากเจริญรอยตาม ทั้งยังสามารถเอื้ออำนวยการด้วยความสะดวกใจว่า เชื่อว่าชาญฉลาดเปรี๊ยะ มีความเป็นเลิศทางปัญญาและวิชาการ

(7.1.2.4) วุตตา จ หมายถึง มีวาทีลปี้ เพราะก่อปรด้วยศิลปะในการพูด รู้ว่าพูดอย่างไรจึงได้ผล พูดอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับสถานการณ์และจริตของบุคคล พูดอย่างไรจึงจะทำให้เรื่องที่พูดแจ่มกระจ่างสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง

(7.1.2.5) วจนกขโม หมายถึง มีความสามารถในการฟังอย่างลึกซึ้ง เพราะก่อปรด้วยความอดทน ใจเย็น เห็นว่าคำพูดของผู้อื่นเป็นสิ่งที่สมควรน้อมใจรับฟังด้วยความเคารพในสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะกล่าว ยินดีฟังทัศนะที่แตกต่างหลากหลายโดยไม่โกรธ ไม่ฉุนเฉียว ไม่หงุดหงิด ไม่เห็นว่าเป็นสิ่งต่ำต้อยด้อยค่า

(7.1.2.6) คมภิรณจกถกตตทา หมายถึง มีความสามารถในการอธิบายขยายความได้อย่างลึกซึ้ง เพราะก่อปรด้วยความรอบรู้อย่างสุขุม ลุ่มลึก ทั้งยังมีศิลปะในการอธิบายขยายความเรื่องที่ลึกซึ้งให้เข้าใจง่าย

(7.1.2.7) โน จฏฐาเน นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในทางที่ผิด เพราะก่อปรด้วยวิจยญาณและความปรารถนาดี จึงมีแต่ความเมตตาต่อผู้ที่เข้ามาสนทนา ปรารถนาให้เขาได้รับแต่สิ่งที่ดีงามล้ำเลิศโดยส่วนเดียว

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ 22. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 259.

¹³ พระมหาจุฑาชัย วชิรเมธี, สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/dhamma/94082>).

7.1.3) สังคหวัตถุธรรม หรือสังคหวัตถุ 4 หมายถึงหลักธรรมในการยึดเหนี่ยวจิตใจกัน ซึ่งบุคคลหรือผู้ปกครองที่ทำให้มหาชนเกิดความพึงพอใจย่อมที่จะปกครองได้ง่าย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหลักในการครองใจคน¹⁴

(7.1.3.1) ทาน คือ การรู้จักให้ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่นที่ควรให้ ตลอดจนให้ปัญญา และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(7.1.3.2) ปิยวาจา คือ การพูดจาน่ารัก ปราศภัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รักพูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

(7.1.3.3) อตถจริยา คือ การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำ ตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะทำได้ เช่น ส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะ และสังคม และประเทศชาติมีความก้าวหน้า ได้รับความสำเร็จในสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี

(7.1.3.4) สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย การทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือ ย่อมเกิดความสุข และความสามัคคีในหมู่คณะ

7.1.4) ทศพิธราชธรรม หรือ ธรรมของผู้ปกครอง 10 ประการ ที่ผู้ปกครองจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว เพื่อยึดเหนี่ยวนำใจสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุถึงเป้าหมาย ประกอบไปด้วย

(7.1.4.1) ปริจาละ ความเสียสละ หมายถึง การที่จะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ที่ปกครองสมบูรณ์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

(7.1.4.2) อาชชวะ ความซื่อตรง หมายถึง ความซื่อตรง ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

(7.1.4.3) มัททวะ ความอ่อนโยน หมายถึง การที่เป็นผู้ปกครองจะต้องมีอัธยาศัยไมตรีที่ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้าง ถือตัวถือตน มีความสง่าในท่วงที ภิรยาสุภาพ นุ่มนวล

(7.1.4.4) ตปะ ความยับยั้งชั่งใจ หมายถึง ผู้ปกครองจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สามารถทนต่อกิเลส หรือสิ่งชั่วร้ายที่เข้ามากระทบจิตใจ ข่มใจมิให้เกิดความอยากได้ อยากใหญ่ และจิตใจที่คับแคบ

(7.1.4.5) อักโกธะ การไม่โกรธ หมายถึง ผู้ปกครองไม่ควรแสดงอาการเกรี้ยวกราด และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความโกรธ

(7.1.4.6) อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน หมายถึง การไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาดไม่หลงระเหิรอำนาจจนขาดความกรุณา หรือหาเหตุเบียดเบียนลงโทษประชาชนผู้ใดผู้หนึ่ง

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 15.

(7.1.4.7) ขันติ ความอดทน หมายถึง การอดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะได้รับการข่มขู่และเย้ยหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ซึ่งการอดทนเป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อผู้นำหรือผู้ปกครอง

(7.1.4.8) อวิโรธนะ ความหนักแน่น หมายถึง การวางใจให้หนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ติร้าย¹⁵

7.1.5) สปัจริยธรรม 7 หรือ ธรรมสำหรับผู้ปกครอง นักการเมือง ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำ ประกอบไปด้วย¹⁶

(7.1.5.1) รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลักรัฐศาสตร์ และรู้กฎกติกาของรัฐคือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการ

(7.1.5.2) รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มั่นคงที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย

(7.1.5.3) รู้ตน คือ ต้องรู้ตัวตนเองคือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยังข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเอง และเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเอง ให้มีคุณสมบัติความสามารถยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้เข้าได้ดียิ่งขึ้นไป

(7.1.5.4) รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ

(7.1.5.5) รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระเบียบ จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหน จะทำอะไรอย่างไร จึงจะเหมาะสม ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลาตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา

(7.1.5.6) รู้ชุมชน คือ รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไรมีความต้องการอย่างไร

(7.1.5.7) รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอาศัยความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน

ผู้นำหรือผู้ปกครองนอกจากจะต้องมีหลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารงานหรือดูแลทุกข์สุขของประชาชนดังที่กล่าวไว้แล้วนั้น สิ่งที่ผู้นำจะต้องละ หรือไม่ควรมัวอยู่ในการปกครองก็คือ อคติ หมายถึง ความลำเอียง หรือ การเขวออกไปนอกทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ มี 4 อย่างด้วยกัน คือ

(7.1.5.8) ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชอบ- โทสาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชัง

(7.1.5.9) ภยาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะกลัว- โมหาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะหลง

¹⁵พระมหาพรหมชา ฐมฺหาโส, พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 3, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 397-409.

¹⁶พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 24-26.

หลักอคติ 4 นี้ เป็นสิ่งที่ผู้นำต้องละอย่างเด็ดขาด มิเช่นนั้น ย่อมที่จะส่งผลต่อการปกครอง เกิดการไม่ไว้วางใจกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม

8. บทสรุป

ผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง จัดเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ภายใต้การดูแล ประสานและสร้างความร่วมมือระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้นำที่มีทั้งความรู้ความสามารถทางโลกและทางธรรม หรือเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับผู้นำ ที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่น โดยยึดหลักธรรมมาธิปไตยในการปกครองดูแลประชาชน ซึ่งหมายถึงการนำเอาธรรมะมาใช้เป็นเครื่องมือปกครองเพื่อให้เกิดความผาสุกของประชาชนนั่นเอง ดังนั้น เมื่อผู้นำได้รับการพัฒนาด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาหรือมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมที่จะสร้างความตระหนักรู้ในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ในกฎทันทสุตรหรือยุทธวิธีที่นำเอาหลักรัฐศาสตร์แนวพุทธมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยมีเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาผู้นำคือ ผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมืองนั้น สามารถที่ดูแลประชาชนให้เกิดความสงบสุขได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พุทฺชนหิตายะ พุทฺชนสุขายะ โลกานุกัมปายะ ซึ่งแปลว่า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก หรือแก่มวลมนุษยชาติ และทำงานทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกนั่นเอง

ในแง่ของพระพุทธศาสนา ผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการขัดเกลา และตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม เป็นแบบอย่างแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครอง และจะต้องมีธรรมะประจำใจ ที่จะช่วยส่งเสริมให้เป็นผู้นำที่ดี โดยหลักธรรมที่ผู้นำทั้งหลายพึงมี ประกอบไปด้วย 1) หลักพรหมวิหารธรรม หมายถึงหลักในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมในฐานะเป็น “พรหม” ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้นำที่มีพรหมวิหาร 4 ประการ 2) หลักกัลยาณมิตรธรรม หมายถึง ธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ 3) สังคหวัตถุธรรม หมายถึง หลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ 4) ทศพิธราชธรรม หมายถึงหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองที่ดี และ 5) สัมปรีชธรรม 7 หมายถึง หลักคุณสมบัติในตัวของผู้ผู้นำ หรือธรรมที่จะทำให้เป็นสัตบุรุษ ดังนั้น ผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง เมื่อยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้ง 5 หลักนี้แล้วย่อมที่จะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนและปกครองผู้อื่นได้อย่างสงบสุข ปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับการขาดจริยธรรมของผู้ปกครองย่อมที่จะได้รับการขัดเกลาให้ลดน้อยลงจนหมดไปในที่สุด

9. เอกสารอ้างอิง

อง.จตุกก (ไทย) 21/70/89

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มนุษย์กับสังคม. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550

ประวิช รัตนเพียร. ประชาธิปไตย Diy Democracy ‘Do it yourself’ โรงพิมพ์ หยี่เฮง จำกัด, 2562

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. สำนักพิมพ์สยาม,
2550

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 22. โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกการพิมพ์,
2546

พระภวนาวิริยคุณ. **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, 2547

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/dhamma/94082>).

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557

มนตรี เจนวิทย์การ. **จริยธรรมในวิชาชีพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2546

รภัทร์ เสรีรังสรรค์. **นักการเมืองไทย: จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชันสภาพปัญหา
สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, 2549

สมบัติ จันทรวงศ์. **ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเกรตีส** พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535

ครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีดบอด
ของการถ่ายทอดองค์ความรู้

TEACHER - STUDENT: AUTHORITARIANISM IN RELATIONSHIP
AND ERROR OF BODY OF KNOWLEDGE' TRANSMITTANCE

วสันต์ ปวนปันวงศ์*

Wasan Pounpunwong

Received: 2020-10-06

Revised: 2020-12-07

ภาณุวัฒน์ ฟุจเจอร์คำ**

Panuwat Foojakham

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้นำเสนอถึงครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีดบอดของการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมุ่งประเด็นตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมที่อยู่ในสถาบันการศึกษาผ่านความสัมพันธ์ของผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งนัยยะการตีความหมายดังกล่าวมีกระบวนการทำให้เกิดขึ้นและคงอยู่ผ่านมายาคติ วาทกรรม พิธีกรรม มากมาย ที่เบื้องหน้า และ เบื้องหลัง หากมองผิวเผินความสัมพันธ์นั้นอาจเป็นความสัมพันธ์อันบริสุทธิ์ แต่หากตีความหมายอย่างลึกซึ้งจะพบว่าสถาบันการศึกษาของไทย ได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างจากรัฐสู่ประชาชนได้อย่างแนบเนียน ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระบบการศึกษาโดยตรง ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์มีการจัดวางอำนาจสูง-ต่ำ ในลักษณะที่ครูเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และ ได้รับสิทธิพิเศษบางอย่างเหนือนักเรียน ทั้งในด้านที่เป็นรูปธรรมและพิธีกรรม ฉะนั้นแล้วครูจึงมีอำนาจในการบังคับหรือชี้แนวทางให้ศิษย์ปฏิบัติตามได้อย่างชอบธรรม โดยเป็นการยากที่ศิษย์จะตั้งคำถามกับคำสั่งสอนหรือพฤติกรรมของครู ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะนี้ถูกผลิตซ้ำผ่านกลไกทางวัฒนธรรมและกลไกทางการเมืองอย่างแนบคาย

ทั้งนี้ บทความฉบับนี้ได้นำเสนอแนวคิดการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ของ Antonio Gramsci มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยมุ่งอธิบายสร้างข้อขบคิดทางสังคมอันได้แก่ ประเด็นดังต่อไปนี้ 1. ความมีดบอดของการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวมนุษยนิยมของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) 2. มองอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาไทยผ่านจุดยืนของกรัมสกีบนความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับความเป็นปัจเจกชน 3. การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) กลไกของอำนาจนิยมในความสัมพันธ์ครู – ศิษย์ของการถ่ายทอดองค์ความรู้

* อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพินสวดนคร

** ครู (คศ.1) แผนกวิชา สามัญสัมพันธ์(สังคมศึกษา) วิทยาลัยเทคนิคลำปาง สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ

คำสำคัญ: อำนาจนิยม, สถาบันการศึกษา, องค์ความรู้

ABSTRACT

This article aims to present a topic: Teacher - Student: Authoritarianism in relationship and error of body of knowledge' transmittance which focuses on questioning of authoritarianism in relationship occurring between student and teacher in educational institution. This pattern of relationship which probably seems to be pure relationship, is built from mythology, discourse including rituals and still exists until now. However, its intensive meaning shows that many of Thai educational institutions reproduce some state's political ideology and blend in people's lives perfectly. This factor affects to students' learning directly. The relationship between teacher and student is ranked in upper and lower position; teacher receives privileges offer and gets treated as holy and respectful person in both concrete and ritual. This is a reason the teacher can force and guide the student formally without being questioned against his instruction and behavior. This kind of relationship is reproduced by cultural and political mechanism perfectly.

This article focuses on a theory of Hegemony by Antonio Gramsci to analyze and point out society for acknowledging these outstanding topics; 1.Error of body of knowledge' transmittance by Marxist humanism of Antonio Gramsci 2.Focusing on Authoritarianism of Thai educational institution with Gramsci's theory related to structure & individual relationship 3.Theory of Hegemony and mechanism of Authoritarianism in relationship between teacher and student of body knowledge' transmittance.

Keywords: Authoritarianism/Educational Institution/Body of knowledge

1. บทนำ

บทความฉบับนี้ว่าด้วยเรื่องของ “ครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีขอบของการถ่ายทอดองค์ความรู้” โดยผู้เขียนต้องการนำเสนอประเด็นให้เห็นถึงสภาพการของรูปแบบความสัมพันธ์ของครูและลูกศิษย์ในสถาบันการศึกษาที่เคลือบแฝงไปด้วยกลืนอายของระบอบอำนาจนิยมทั้งด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจก็ตาม ฉะนั้นจึงนำไปสู่การตีความหมายของผู้เขียนว่าถ้าสถานการณ์ของความสัมพันธ์ดังกล่าวทั้งสองตัวแสดงเป็นแบบอำนาจนิยมมันจะนำไปสู่ลักษณะการเรียนการสอนแบบใดและก่อให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ รวมไปถึงการทำให้ผู้เรียนในฐานะลูกศิษย์นั้นมีความเป็นอิสระทางด้านการคิดและมีเสรีภาพในการเรียนรู้หรือไม่ ซึ่งข้อสังเกตดังกล่าวผู้เขียนพยายามอธิบายเพิ่มเติมว่าท้ายสุดแล้วความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมอาจนำไปสู่ความมีขอบของการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งก็หมายถึงการเรียนการสอนผู้เรียนไม่ได้รับความรู้จากการเรียนรู้อย่างแท้จริงบนฐานของความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยม

ระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian regime) ในความเข้าใจโดยทั่วไปมักถูกอธิบายว่าเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย (a non-democratic regime) ในการศึกษาในทางรัฐศาสตร์รูปแบบ

อุดมการณ์ทางการเมืองแบบระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian regime) มีนัยยะความหมายกล่าวคือเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง มักปรากฏออกมาในรูปแบบการปกครองของรัฐบาลทหาร รัฐบาลอภิชนาธิปไตยของชนชั้นสูง หรือรัฐบาลของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปฏิเสธสิทธิทางการเมืองของชนกลุ่มอื่น ทั้งนี้รวมถึงระบอบการปกครองของฝ่ายตรงข้ามกับประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นลัทธิฟาสซิสต์ ลัทธินาซี ลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิทหาร เป็นต้น โจเซฟ เดอ แมสตร์ (Joseph de Maistre) อธิบายถึงระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian regime) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (Conservatism) หรือที่เรียกอีกอย่างว่าระบอบอำนาจนิยม (Authoritarian regime) ถือเป็นรูปแบบการเมืองหนึ่งของอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (Conservatism) ที่เรียกว่า **อนุรักษนิยมแนวอำนาจนิยม (Authoritarian Conservatism)** แนวความคิดนี้ โจเซฟ เดอ แมสตร์ (Joseph de Maistre) เชื่อว่ารัฐบาลหรือผู้ปกครองควรเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและสามารถสั่งการบังคับบัญชาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เชื่อว่ามนุษย์ที่อยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่งจะต้องสยบยอมต่ออำนาจของผู้ปกครองถึงแม้ว่าอำนาจนั้นจะโหดร้ายหรือไร้เหตุผลก็ตาม ความโหดร้ายของผู้ปกครองเป็นสิ่งเดียวที่ยับยั้งความวุ่นวายในสังคมการเมือง อำนาจเบ็ดเสร็จอันโหดร้ายนี้จะช่วยรักษาชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยของประชาชนที่อยู่ในรัฐได้ บริบทของการอธิบายดังกล่าวเป็นผลมาจากการไม่พอใจในเหตุการณ์การปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789² ด้วยเหตุนี้ในทางการเมือง (Politics) อำนาจนิยม (Authoritarian) เป็นระบอบการเมืองที่มีฐานอยู่บนอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเผด็จการ (Dictatorship) ชนิดที่ผู้ปกครองสามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหนือรัฐ หรือกลุ่มคนใด ๆ ในการดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายสูงสุด คือ การรักษาอำนาจของตน

บริบทในสมรภูมิของการจัดการศึกษาไทย(สถาบันการศึกษา) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ก็มีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยอยู่เบาบางมากโดยผู้เรียนมักจะมีมายาคติ (Mythologies) บางอย่างบดบังเพื่อไม่ให้งอกเงยเห็นอำนาจของครูได้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ยังมีลักษณะของการจัดการอำนาจเป็นลำดับชั้นอย่างทุกมิติ โดยสะท้อนออกมาผ่านสิทธิพิเศษอย่างเป็นรูปธรรมที่ครูจะได้รับเหนือนักเรียน และพฤติกรรมของการถ่ายทอดความรู้หรือการสอนหนังสือที่เต็มไปด้วยวาทกรรมของการเป็นบุญเป็นคุณผ่านระบบอุปถัมภ์(Patronage) อย่างเข้มข้น อย่างไรก็ตามนั้นหากพินิจดูว่าในเมื่อรัฐไทยมีการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) มามากกว่า 80 กว่าปี แต่ทำไมซากเดนของอนุรักษนิยมและระบอบอำนาจนิยมยังคงมีอยู่ กล่าวคือ รัฐไทยได้พยายามผูกโยงการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยเข้ากับแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ นั่นคือ สำนึกความเป็นชาติ ในกรณีของประเทศไทยการปกครองแบบประชาธิปไตยไทยถูกยึดโยงกับชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ งานศึกษาจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่าก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งใหม่สำหรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากกษัตริย์ในสังคมไทยมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว กล่าวคือ กษัตริย์ได้รับการขึ้นครองราชย์จากการเลือกตั้งโดยคณะราษฎร³ นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์ไทยเป็นนักประชาธิปไตย เนื่องจากอำนาจเดิมเป็นของกษัตริย์ แต่กษัตริย์ไทยได้มอบ

¹ สุรชาติ บำรุงสุข, ระบอบอำนาจนิยม! กำเนิดและการคงอยู่, 2562, ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_179533

² สมเกียรติ วันทะนะ, อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.วี. การพิมพ์, 2551), หน้า 48.

³ ณัฐพล ใจจริง, ขอฟันฝ่าในฝันอันเหลือเชื่อ. (นนทบุรี: ฟาเดียวัน, 2556), หน้า 23.

อำนาจแก่ประชาชนโดยการสละราชสมบัติ⁴ ดังนั้น การให้ความหมายของอุดมการณ์ประชาธิปไตยในประเทศไทยจึงยึดโยงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ ซึ่งไม่ตรงกับการให้คำนิยามประชาธิปไตยแบบสากล

งานวิจัยจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนเป็นช่วงวัยที่สามารถรับเอาอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้มากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่มีความตื่นตัวทางการเมืองและยังเป็นกลุ่มคนที่เป็นอนาคตในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการปลูกฝังประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด คือการปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนในวัยเรียน ดังนั้น พื้นที่โรงเรียนจึงเป็นพื้นที่ของการส่งต่ออุดมการณ์ทางการเมืองจากรัฐสู่ประชาชนได้เป็นอย่างดี⁵ ในยุคต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลได้พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนผ่านสถาบันการศึกษา ดังนั้น ในยุคแรกเริ่มของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้ที่จะมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยจึงเป็นชนชั้นกลางและเยาวชนที่ได้รับการศึกษา ปัจจุบันในวิชาสังคมศึกษาได้สอนบทเรียนเกี่ยวกับการเป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความรู้ ทัศนคติ ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการ ทั้งยังมีเป้าหมายทางการเมือง คือต้องการให้เด็กและเยาวชนเข้ามาอยู่ใต้อุดมการณ์ในแบบที่รัฐต้องการ นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลทุกชุดได้ปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง⁶

กล่าวโดยสรุป คือ ถึงแม้ว่ารัฐไทยจะมีการพัฒนาประชาธิปไตยมีการรับอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยเข้ามาทั้งในระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้เป็นเครื่องหมายการันตีให้เห็นว่าประชาชนของรัฐจะคล้อยตามอุดมการณ์แบบเสรีนิยมประชาธิปไตยทั้งหมด แต่ในทางตรงกันข้ามสถาบันทางสังคมซึ่งมีหน้าตาของกลาสมาชิกของรัฐบาลยังทำหน้าที่ตรงกันข้ามโดยยังคงปลูกฝัง ผลิตซ้ำวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมให้คอยหล่อเลี้ยงอำนาจของผู้ปกครองผ่านวาทกรรมและกิจกรรมโดยอาศัยความชอบธรรมที่ประชาชนของรัฐไม่สามารถตั้งคำถามดังกล่าวดได้ ท้ายสุดแล้วความสัมพันธ์ระหว่าง ครู – ศิษย์ ในระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันยังคงเป็นวาทกรรมที่ครูเป็นผู้ที่มีความรักและหวังดีต่อศิษย์ และจะคอยบดบังมิให้ผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหรือพฤติกรรมของครูอย่างตรงไปตรงมา เพราะท้ายที่สุดแล้วความหวังดีก็จะถูกยกมาเป็นเกะกำบังความผิดพลาดของครูครั้งแล้วครั้งเล่า อย่างมากที่สุดที่ผู้เรียนพอจะทำได้คือการไปนินทาในหมู่เพื่อนก็เพียงเท่านั้น และนั่นก็ทำให้ครูได้รับความชอบธรรมในการกระทำใด ๆ ก็ได้ด้วยความเข้าใจว่าทุกอย่างที่ครูทำลงไปนั้นเต็มไปด้วยความเมตตาและความหวังดี แม้การกระทำนั้นจะละเมิดสิทธิ เสรีภาพของผู้เรียนก็ตาม

⁴ นฤพล สถาพร, ชีรัตม์ แสงแก้ว และชเนศ ปานหัวไผ่, การศึกษาวิเคราะห์การอ้างเหตุผลกรณีสร้างความหมายเรื่องกำเนิดประชาธิปไตยไทย, *วารสารมนุษยศาสตร์*, 2560). 24(2) หน้า 243-259.

⁵ คุณากร กรสิงห์ และณัฐชัย นิ่มนวล, การเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมแก่เยาวชนระดับอุดมศึกษาในเขตจังหวัดนครสวรรค์. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก <http://ns.nsu.ac.th/handle/nsru/352>, 2558

⁶ วรุตม์ อินทฤทธิ์, สังคมศึกษาและการศึกษาการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองไทย. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 2562, 17(1) หน้า 85-101.

2. ครู-ศิษย์ในปริบทของอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ยังมีลักษณะของการจัดวางอำนาจในรูปแบบต่ำ-สูง ลักษณะความเป็นครูไม่ใช่เป็นคุณธรรมที่สามารถแต่ต้องได้แต่ครูถูกทำให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพยกย่องความเป็นครูกับลูกศิษย์มีพื้นที่ที่มีพิธีกรรมในการปฏิบัติที่แยกออกจากกันโดยเด็ดขาดผ่านสิทธิพิเศษอย่างเป็นรูปธรรมที่ครูจะได้รับเหนือนักเรียน เช่น การแยกห้องน้ำของครูกับนักเรียน ซึ่งนี่เป็นภาพที่เราเห็นจนเคยชินในโรงเรียนไทย คือห้องน้ำนักเรียนจะเป็นห้องน้ำแบบเปิด ผู้คนสามารถเข้าออกได้อย่างเป็นสาธารณะและส่วนใหญ่มักจะอยู่แยกออกไปจากอาคารเรียน ส่วนห้องน้ำครูจะเป็นห้องน้ำที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่ม อยู่มิดชิดในอาคารเรียน บางแห่งมีกุญแจปิดไว้สำหรับครูเท่านั้นที่จะเปิดไปใช้ได้ รวมไปถึงลักษณะของสุขภัณฑ์ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน นั่นคือครูจะมีสิทธิในการใช้ห้องน้ำที่สะอาด เป็นส่วนตัว และถูกสุขลักษณะกว่านักเรียน และยังไปกว่านั้นนักเรียนจะไม่สามารถเข้าไปกลักรายห้องน้ำของครูได้อย่างชอบธรรม นอกจากห้องน้ำแล้วยังมีพื้นที่ในลักษณะนี้อยู่อีกมากในโรงเรียน เช่น ห้องกินข้าวครู โรงจอดรถของครู เป็นต้น

ไม่เพียงในเชิงจิตสำนึกและสถานที่เท่านั้น ที่ส่งเสริมให้ครูมีสิทธิพิเศษเหนือศิษย์ แต่ยังมีการจัดการบางอย่างในโรงเรียนที่เข้ามาตอกย้ำความเข้มข้นของอำนาจเหนือนักเรียนของคนเป็นครู และสิ่งที่ชัดเจนที่สุดในกรณีนี้ก็คือ การจัดการเกี่ยวกับกฎระเบียบของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎการแต่งกายของนักเรียน ที่โรงเรียนจะออกกฎระเบียบอย่างละเอียดเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย เช่น “เสื้อเชิ้ตคอตั้งขาวเกลี้ยงไม่บางเกินควร ผ่าอกตลอด ไม่รัดรูป แขนสั้นเหนือศอกเล็กน้อย แขนพับเข้าด้านใน ไม่ผ่า มีกระเป๋าทอกซ้าย 1 กระเป๋า ขนาดกว้าง 8-12 ซม. ลึก 10-15 ซม.” หรือ “กระโปรงผ้าสีกรมท่าเนื้อเกลี้ยง ไม่มีลวดลายในตัว ขอบเอวกระโปรงไม่มีหู ด้านหน้าและด้านหลังพับเป็นจีบข้างละ 3 จีบ หันจีบออกด้านนอก เย็บทับจีบขอบข้างล่างลงมา 6-10 ซม. จีบลึก 2.5 ซม. ถึงชายกระโปรง กระโปรงยาวเพียงใต้เข่าวัดจากกลางสะบ้าเข้าประมาณ 5-10 ซม.” เป็นต้น กฎระเบียบอันถี่ถ้วนนี้ไม่ได้เพียงสร้างความเหมือนกับนักเรียนทุกคนให้เท่าเทียมกันอย่างไร เหตุผลเท่านั้น แต่ความถี่ถ้วนนี้ยังเป็นพื้นที่ให้ครูมีอำนาจบังคับใช้กฎระเบียบและตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎของนักเรียนได้อย่างชอบธรรม โดยครูก็จะมีวิธีการบริหารอำนาจนี้แตกต่างกันออกไป เริ่มตั้งแต่การออกคำสั่ง การตักเตือน การตำหนิ การริบข้าวของ การตัดเสื้อผ้าของนักเรียนที่ผิดระเบียบ หรือในบางแห่งอาจจะมีการก่อร่างสร้างความภูมิใจในเครื่องแบบของโรงเรียนขึ้นมาเพื่อเสริมแรงให้นักเรียนปฏิบัติตาม ซึ่งพื้นที่ว่าด้วยเรื่องเครื่องแต่งกายนี้นับเป็นอีกความสำเร็จหนึ่งในการสำแดงอำนาจเหนือผู้เรียนของโรงเรียนและครู

ในจินตนาการของคนทั่วไป โรงเรียนเป็นสถานที่ฝึกอบรมความรู้ ความสามารถอันจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีหน้าที่พัฒนาสมาชิกของสังคมให้เป็นไปตามความคาดหวังที่รัฐพึงประสงค์ ซึ่งความหมายที่กล่าวมานั้นดูผิวเผินแล้วจะโน้มแนวโน้มให้คิดไปในเชิงบวกว่าโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ แต่ตามสภาพการณ์ในโลกความเป็นจริงนั้น โรงเรียนไม่เพียงแต่บ่มเพาะคุณลักษณะอันจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตให้กับผู้เรียนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นพื้นที่ที่สั่งสมพฤติกรรมและอุดมการณ์บางอย่างที่รัฐจะแอบแฝงปลูกฝังให้กับคนในสังคม ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากโรงเรียนในรัฐไทย ที่เต็มไปด้วยโครงสร้างทางอำนาจอันเป็นปฏิบัติต่อการเติบโตของประชาธิปไตยในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการบริหารองค์กรการกับคนในองค์กร หรือ ความสัมพันธ์ที่ดูเหมือนจะบริสุทธิ์ระหว่างครูกับศิษย์ ยังเต็มไปด้วยเล็ดลอดเนื้อเชื้อไขของอุดมการณ์อำนาจนิยม หากโรงเรียนจะเป็นเครื่องมือบ่มเพาะพลเมืองของรัฐจริง ๆ เป็นไปได้หรือไม่ ที่เราจะตั้งคำถามว่า รัฐไทยมีความต้องการปลูกฝังอุดมการณ์อำนาจนิยมให้กับพลเมือง โดยใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือในการฟุ่มพุกสำนักเหล่านี้น

3. การผลิตซ้ำอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษา

อุดมการณ์อำนาจนิยมที่ปลูกฝังผ่านการขับเคลื่อนการศึกษาในโรงเรียนนั้น มีความซับซ้อนลึกซึ้งในหลายมิติ โดยบทความนี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับศิษย์ โดยมีปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยทางวัฒนธรรม คอยส่งเสริมและผลิตซ้ำอำนาจนิยมในดำรงอยู่อย่างแยกขาด ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการจัดการเรียนรู้อย่างครู พฤติกรรมของผู้เรียน และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของผู้เรียนด้วย

การผลิตซ้ำผ่านกลไกทางวัฒนธรรม

อำนาจนิยมในโรงเรียนถูกส่งผ่านจนเป็นมรดกจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนหนึ่งคือมีกลไกทางวัฒนธรรม (Culture mechanism) เป็นตัวเกื้อหนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มายาคติเกี่ยวกับ “พระคุณของครู” ที่สังคมไทยจะมองอยู่เสมอว่าครูเป็นผู้มีพระคุณในการเสียสละ ท่มเท สั่งสอนลูกศิษย์ให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ถือเป็นความยิ่งใหญ่รองจากพระคุณของพ่อแม่ โดยที่คุ้นเคยจะเรียกกันว่า “พระคุณที่สาม”

พระคุณที่สาม นับเป็นปัจจัยอันสำคัญในการก่อร่างสร้างตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์แบบครู-ศิษย์ ที่ดูผิวเผินแล้วประหนึ่งว่าเป็นความสัมพันธ์อันบริสุทธิ์ แต่แท้แล้วกลับแฝงไปด้วยเรื่องของอำนาจและชนชั้นที่ศิษย์พึงจะเคารพ เชื่อฟังการสั่งสอนของครูโดยปราศจากเงื่อนไข เพราะทั้งหมดที่ครูทำนั้นนับเป็นบุญคุณที่ยิ่งใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีพิธีกรรมที่เข้ามาตอกย้ำความสัมพันธ์ลักษณะนี้ให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น พิธีไหว้ครู ที่มีการพัฒนารูปร่างจากพิธีไหว้ครูที่เป็นเทพเจ้าตามคติพราหมณ์ มาเป็นการไหว้ครูมนุษย์ในโรงเรียน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้นักเรียนได้พิจารณาตัวขอเป็นลูกศิษย์ ด้วยความระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของครู หรือพิธีกรรมที่นักเรียนจะได้ทำอยู่อย่างสม่ำเสมอทุกเช้าโม่งเรียน นั่นคือ การสวดสัติก่อนที่ครูสอน และขอบคุณ หลังจากครูสอนเสร็จแล้ว แม้ว่าจะเป็นพิธีกรรมสั้นๆ ที่สอนให้รู้จักมารยาททางสังคม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการขอบคุณในห้องเรียนของไทยมีนัยยะของ “บุญคุณ” เข้ามาผสมผสานอย่างเป็นเนื้อเดียวกันด้วย นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างบุญคุณของครูกับวัฒนธรรมอาวุโสในสังคมไทย โดยครูจะมีสถานภาพความเป็นผู้อาวุโส (Seniority) สำหรับนักเรียน จึงเป็นไปได้ยากอย่างยิ่งที่ผู้เรียนในฐานะผู้ด้อยอาวุโส จะตั้งคำถามหรือกระทำการใด ๆ ที่สั่นสะเทือนต่อความศักดิ์สิทธิ์ของครู นับว่าวัฒนธรรม พิธีกรรม มายาคติมากมายในสังคมไทยเป็นตัวสนับสนุนอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ให้มีอำนาจและชนชั้นเข้ามาเกี่ยวข้อง และส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติต่อกัน รวมไปถึงการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ที่มีลักษณะคาบเกี่ยวกับความเป็นเผด็จการ (Dictatorship)

การผลิตซ้ำผ่านกลไกทางการเมือง

อันเป็นที่ทราบกันดีว่าการจัดการศึกษาของประเทศไทย มีโครงสร้างการจัดการแบบรวมศูนย์ (Centralization) ภายใต้การสั่งการจากบนลงล่าง (Top-down) โรงเรียนถือเป็นหน่วยเล็กที่สุดหรืออยู่ล่างสุดของสายการบังคับบัญชา ลักษณะเช่นนี้ย่อมง่ายต่อการควบคุมแบบแผนการปฏิบัติของโรงเรียนให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐ แม้ว่าในปัจจุบันโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาจะได้รับอิสระในการจัดการหลักสูตรตามบริบทของสถานศึกษา ทำให้ในบางสถานศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนตอบโจทย์สภาพแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามแผนการปฏิบัติงานของโรงเรียนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสอดคล้องกับนโยบายจากส่วนกลางนั่นคือ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวคือ การขับเคลื่อนการศึกษาในโรงเรียนยังคงหนีไม่พ้นรูปแบบการจัดการแบบรัฐราชการ มีการสั่งการจากส่วนกลาง สู่สถานศึกษา ให้ปฏิบัติตามแนวคิด และสถานศึกษามีหน้าที่รายงานผลการปฏิบัติตามนโยบายให้ส่วนกลาง

รับทราบ ยิ่งไปกว่านั้น ในโรงเรียนเองยังมีลักษณะการจัดการองค์การเหมือนกับส่วนกลางอีกด้วย นั่นคือ ผู้ที่มีอำนาจการสั่งการคือ ผู้บริหาร และครูเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง เราเห็นการสั่งการเป็นทอด ๆ นี้ในทุกสถานศึกษาในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานศึกษาของรัฐบาล

เมื่อบริบทของการจัดการอำนาจอยู่ในลักษณะของการสั่งการแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า นักเรียน ไม่ได้อยู่ในสมการของการขับเคลื่อนการศึกษาของรัฐแต่อย่างใด เมื่อนักเรียนไม่ได้เป็นจุดตั้งต้นในการจัดการศึกษาในแง่สิทธิ เสรีภาพ สิทธิมนุษยชนของนักเรียนจะถูกนำมาเป็นส่วนประกอบในการออกแบบนโยบายการศึกษาของรัฐ นั่นก็เท่ากับว่านักเรียนในโรงเรียนเป็นเพียงวัตถุติดหนึ่งในการใช้อำนาจรัฐขับเคลื่อนอุดมการณ์บางอย่างผ่านระบบการศึกษาเพียงเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น การให้มีการเข้าแถวเคารพธงชาติ และไหว้พระสงฆ์ในตอนเช้าก่อนเข้าชั้นเรียน ซึ่งเป็นข้อถกเถียงมากมายว่า กิจกรรมดังกล่าวนี้ส่งประโยชน์อันใดให้กับนักเรียนหรือมีส่วนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพขึ้นหรือไม่ หากแต่กิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นเพียงพิธีกรรมที่สร้างไว้ซึ่งอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่รัฐต้องการให้มีเสถียรภาพโดยมีการสั่งการผ่านนโยบายให้โรงเรียนปฏิบัติตาม

ในมุมมองผ่านกลไกการปกครองนี้ ทำให้ครูและนักเรียนเป็นเพียงฟันเฟือง (mechanism) หนึ่งในจัดการอำนาจของรัฐ โครงสร้างองค์การในลักษณะการสั่งการจากบนลงล่างจึงเป็นการผลิตซ้ำความเป็นเผด็จการของรัฐ ที่ไม่สนใจพลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคล แต่กลับมองว่าพลเมืองนั้นเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการรักษาความมั่นคงของรัฐ และนี่ก็ทำให้โรงเรียนในรัฐไทยมีลักษณะเป็นหน่วยงานราชการที่ห่างไกลจากปริมณฑลของการจัดการเรียนรู้ในเชิงวิชาการ

4. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้การผลิตซ้ำอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษา

จากลักษณะความสัมพันธ์ของครู-ศิษย์ ผ่านการผลิตซ้ำด้วยกลไกทางวัฒนธรรม (Culture mechanism) และกลไกทางการเมือง (Politics mechanism) ทำให้เกิดผลอย่างชัดเจนทั้งผลต่อการจัดการเรียนรู้ พฤติกรรมของผู้เรียน และส่งผลในวงกว้างถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองของรัฐอีกด้วย

การจัดการเรียนรู้ที่ไม่ได้ส่งเสริมปัจเจกบุคคลของผู้เรียน

เมื่อลักษณะของการจัดการองค์การในโรงเรียนเข้ามาผสมโรงกับวัฒนธรรมอาวุโสของครูแล้ว เป็นผลให้การจัดการเรียนรู้ของครูนั้นเป็นไปตามการสั่งการตามนโยบายของรัฐ (State policy) ผ่านหลักสูตรแบบเรียน หรือการทดสอบระดับชาติต่าง ๆ นั่นทำให้ครูมีอิสระในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอยู่น้อยเต็มที แล้วยิ่งไปกว่านั้นในมุมมองของผู้เรียนก็จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอน หรือรูปแบบการจัดการของครูที่เป็นศูนย์กลางของห้องเรียน ทำให้นักเรียนทุกคนที่ตามธรรมชาติแล้วจะมีความสนใจและความสามารถที่แตกต่างกัน จำต้องทำกิจกรรมหรือวัดผลการเรียนรู้ด้วยเกณฑ์เดียวกัน นี่ก็พอจะชัดเจนแล้วว่า การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองไปตามบริบทของแต่ละบุคคล แต่ห้องเรียนกลับกลายเป็นโรงงานในการผลิตบุคลากรที่มีลักษณะเหมือนกัน แล้วจึงค่อยไปแสวงหาตัวตนที่แท้จริงหลังจากออกจากโรงเรียน

มุมมองของผู้เรียนกับอำนาจนิยมที่เป็นเรื่องปกติ

ระยะเวลาอย่างน้อย 9 ปีที่นักเรียน 1 คนต้องอยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 3) จึงเป็นเรื่องปกติที่นักเรียนจะได้รับการซึมซับการจัดการศึกษาที่แฝงไปด้วยอุดมการณ์อำนาจนิยม แม้ว่านักเรียนในระบบส่วนมากจะไม่ได้เห็นด้วยกับการปฏิบัติบางอย่างของครูและโรงเรียน แต่

การไม่เห็นด้วยนั้นก็ไม่ได้นำมาซึ่งการเรียกร้องให้มีการปฏิวัติในเชิงระบบ และในปัจจุบันจะมีกรณีของการตั้งคำถามหรือร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอยู่บ่อยครั้ง แต่ก็ยังมีคนบางกลุ่มมองว่า การตั้งคำถามของผู้เรียนนั้นเป็นเรื่องก้าวร้าว และไม่ควรกระทำ ยิ่งไปกว่านั้นพวกเขายังสนับสนุนการกระทำการบางอย่างของครูแม้ว่านั่นจะเป็นการใช้ความรุนแรงหรือเป็นการละเมิดสิทธิบางอย่างของนักเรียนก็ตาม

คุณลักษณะของพลเมืองที่เพิกเฉยต่อความเป็นเผด็จการ

การเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการใช้อำนาจ (Power) ผ่านการผลิตซ้ำจนกลายเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม ย่อมนำมาซึ่งพฤติกรรมที่มีแนวโน้มไปในลักษณะของการเป็นเผด็จการในชีวิตประจำวัน ต่อให้ในโลกปัจจุบันมีข้อมูลอันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้คนได้เรียนรู้ แต่พฤติกรรมส่วนหนึ่งที่ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กก็ยังคงอยู่ แม้ว่าผู้คนจำนวนมากจะไม่เห็นด้วยกับความเป็นเผด็จการแต่มาายาคติบางอย่างก็ทำให้พวกเขาเลือกที่จะเพิกเฉย หรือยินยอมความเคลื่อนไหวของเผด็จการอยู่ห่าง ๆ ซึ่งนั่นเป็นอุปสรรคต่อการสร้างคุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

จะเห็นได้ว่าการปลูกฝังอุดมการณ์อำนาจนิยมในสังคมไทยนั้นอยู่ในลักษณะที่กลมกลืนไปกับวัฒนธรรมอันดีงาม และยังได้รับความชอบธรรมในการส่งต่ออุดมการณ์นี้ผ่านกลไกทางการเมือง ที่ฉาบหน้าไว้ด้วยการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่โดยมากคนจะมองว่าเป็นพื้นที่อันบริสุทธิ์และได้รับความไว้วางใจให้เป็นหน่วยงานในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตยในระดับวิถีชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก หากยังไม่มีกรอบหรือ วัฒนธรรมและโครงสร้างการจัดการองค์การในโรงเรียนให้ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ และตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนของพลเมืองอย่างเป็นปัจเจกบุคคล

5. ความมิตบอดของการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านทฤษฎีมาร์กซิสม์แนวมนุษยนิยมของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)

จากการชี้ชวนให้ขบคิดในประเด็นข้างต้นว่าด้วย: ความสัมพันธ์ระหว่างครู – ศิษย์ว่ามันเป็นความสัมพันธ์ที่ถูกตรึงด้วยค่านิยมของระบอบอำนาจนิยมที่เจือปนไปด้วยค่านิยมของการอบรมสั่งสอน ขัดเกลา ถ่ายทอดความรู้ โดยอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่เรียกว่าการอุปถัมภ์ค้ำชู การยกย่องบุญคุณ การสร้างวาทกรรมคุณงามความดี ซึ่งมีการประกอบสร้างวาทกรรมเหล่านั้นอย่างเป็นแบบแผนมีจัดวางบทบาทหน้าที่อย่างมีระเบียบจนนำไปสู่วิถีการปฏิบัติต่อกันระหว่างความสัมพันธ์นั้นอย่างเข้มข้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นระเบียบปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังขยายอิทธิพลไปยังการวาดภาพในสังคมอุดมคติและเชื่อมโยงหลักการต่าง ๆ ว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของครูทำให้เกิดเป็นการสร้างบุคคลตัวอย่างหรือตัวแบบของพฤติกรรมที่สังคมพึงปรารถนาให้เกิดขึ้นตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ

ฉะนั้น คำถามที่ตามมาในฐานะที่สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่ในการพัฒนาประชาชนของรัฐให้มีความรู้ความสามารถจนนำไปสู่การต่อยอดวิทยาการในสายอาชีพต่าง ๆ เพื่อความเจริญมั่งคั่งของรัฐในฐานะทรัพยากรบุคคลที่ทรงภูมิปัญญา แต่ในทางตรงกันข้ามจากการที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในหัวข้อข้างต้นว่าด้วยเรื่องครู-ศิษย์ ในปริบทของอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษา ผู้เขียนต้องการสะท้อนให้เห็นตัวอย่างของปรากฏการณ์ที่ระบบการศึกษาของไทยได้ประทับประกอบหล่อเลี้ยงระบบวัฒนธรรมที่เป็นอำนาจนิยมผ่านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาของไทยโดยเฉพาะตัวแสดงหลักในการพัฒนาถ่ายทอด

องค์ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์อันทรงภูมิปัญญาให้แก่รัฐในฐานะผลผลิตทางด้านสถาบันการศึกษา แต่ก็หาได้เป็นอย่างนั้นการเรียนการสอนโดยเฉพาะส่วนมากครูยังยึดติดกับสถานะความเป็น “ครู” ที่อยู่เหนือความสัมพันธ์อันเป็นความสัมพันธ์แนวระนาบที่ให้ความเท่าเทียมกันระหว่างผู้เรียน แต่ในที่นี้ครูถูกทำให้มีบทบาทหน้าที่การสอนและการถ่ายทอดองค์ความรู้จากแนวคิดซึ่งเป็นระบบการสั่งการซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม ด้วยเหตุนี้ระบบการเรียนการสอนที่ควรจะเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ในเชิงวิชาการ (Academic) การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มเปี่ยมไปด้วยสาระเนื้อหาที่เป็นสากลและเป็นประเด็นที่เป็นที่รับรู้ในอารยประเทศ (Civilize) การเรียนการสอนที่ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของผู้เรียนจะก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนคิด การตั้งคำถาม การหาทางออกแก้ปัญหาตามสิ่งที่ควรจะเป็นโดยมีเหตุผลเชิงหลักการเข้ามารับรอง แต่ปรากฏการณ์นี้ย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะโครงสร้างของรัฐไทยที่ยังคงมีระบบวัฒนธรรมแบบอุปถัมภ์และโครงสร้างทางการเมืองแบบอำนาจรวมศูนย์ยังคงทำให้ระบบคิดหรือตรรกะของบุคลากรทางการศึกษาตั้งแต่ระดับส่วนกลางจนถึงท้องถิ่นยังยึดติดกับระบบประเพณี ค่านิยมความสูงต่ำของคน จนนำไปสู่ความล้าหลังด้านการพัฒนาองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน (ลูกศิษย์) หน้าที่ของครูที่อยู่ในระบอบแบบอำนาจนิยมจะทุ่มเทแรงกายในการให้ความสำคัญกับกฎระเบียบไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแต่งกาย การเชิ้คอ ระเบียบการแต่งตัว รวมไปถึงลักษณะของความเป็นเผด็จการในชั้นเรียนที่ส่งมอบความคิดของผู้สอนให้แก่ผู้เรียนโดยผู้เรียนไม่สามารถตั้งคำถามหรือถกเถียงได้

ในสายตาของกรัмышีที่ผู้เขียนนำแนวคิดเรื่อง “ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวมนุษยนิยม” มาเป็นกรอบในการอธิบายเพื่อฉายภาพให้เห็นถึงสภาพการดังกล่าว กรัмышี เป็นคิดในสำนักมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxism) โดยเป็นคนตั้งคำถามและถกเถียงเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคมตามแบบของสำนักมาร์กซิสต์ที่มีบรรพบุรุษของสำนักคือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) โดยมุ่งเน้นไปที่การอธิบายโครงสร้างของรัฐที่ให้ความสำคัญไปที่โครงสร้างส่วนล่างที่คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เรียกว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจส่วนล่าง (economic base/infrastructure) คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ชี้ให้เห็นถึงสังคมตะวันตกที่พัฒนาขึ้นมาภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) จนนำไปสู่การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และท้ายสุดเกิดการขูดรีดและความขัดแย้งระหว่างชนชั้น คือ ชนชั้นแรงงานและชนชั้นนายทุน จากปรากฏการดังกล่าวนำไปสู่แนวคิดในการสร้างสังคมที่เท่าเทียมกันที่ปราศจากชนชั้นของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ผ่านงานเขียนในหนังสือ The Communist Manifesto สังคมในอุดมคตินั้น คือ สังคมคอมมิวนิสต์ (Communist) ฉะนั้นชนชั้นแรงงานหรือชนชั้นกรรมมาชีพต้องการโค่นล้มชนชั้นนายทุนเพื่อสร้างสังคมแห่งการเท่าเทียมกันดังกล่าวนั้นจึงจำเป็นต้องมีการทำลายระบบโครงสร้างชนชั้นนายทุนโดยการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐซึ่งก็คือโครงสร้างส่วนบน (Super structure)⁷ ตามความหมายของสำนักมาร์กซิสต์ กรัмышีได้ทำการถกเถียงในแนวคิดดังกล่าวโดยปฏิเสธที่จะอธิบายว่าโครงสร้างส่วนล่างได้ทำการแยกตัวออกจากโครงสร้างส่วนบนอย่างเป็นอิสระและการปฏิวัติสังคมไม่ได้ถูกพยายามทำความเข้าใจจากโครงสร้างส่วนล่างเสมอไป ในทางตรงกันข้ามกันในฐานสำนักมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxism) กรัмышีให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบนโดยพิจารณาว่าโครงสร้างส่วนบนเป็นโครงสร้างที่ทรง

⁷ เกษียร เตชะพีระ, มาร์กซ: ความรู้ฉบับพกพา. (กรุงเทพมหานคร: open worlds, 2558), หน้า 59.

พลังในการสร้างจิตสำนึกและอุดมการณ์เป็นเงื่อนไขในการธำรงและรักษาอำนาจทางสังคมให้ไหลเวียนอยู่ได้ โดยกรัมซีเรียกอำนาจนี้ว่าการสร้างความรู้สึกยอมรับหรือสมัครใจ (Consent) โดยไม่ถือว่าเป็นการบังคับ⁸

ด้วยเหตุนี้จากหัวข้อว่าด้วยครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีขอบเขตของการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้เขียนจะนำแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นมนุษย์นิยมผ่านการอธิบายจากโครงสร้างส่วนบนมาทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพการว่าทำไมระบบการศึกษาของไทยในสถาบันการศึกษายังคงสยบยอมต่ออำนาจของระบอบแบบอำนาจนิยมอยู่และอาจมีแนวโน้มดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวรโดยมีหลักการที่แฝงไปด้วยการละเมิดและกดทับเสรีภาพที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและจรรโลงให้ระบอบอำนาจนิยมนี้ดำรงอยู่ต่อไป

6. มองอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาไทยผ่านจุดยืนของกรัมซีบนความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับความเป็นปัจเจกชน

จากมรดกทางความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่ป็นนักทฤษฎีสายวิพากษ์ในยุคบุกเบิกว่าด้วยเรื่องการแบ่งโครงสร้างสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือ โครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) ซึ่งหมายถึงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจทั้งหมด และโครงสร้างส่วนบน (Super structure) หรือที่เรียกว่าโครงสร้างทางการเมือง วัฒนธรรม คุณค่า จิตสำนึก และอุดมการณ์ เป็นต้น การวิพากษ์ดังกล่าวอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีอำนาจเหนือโครงสร้างส่วนบนเท่านั้น⁹ วิธีของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ข้างต้นกรัมซีให้ความเห็นว่าทั้งโครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่างมีความสัมพันธ์กันโดยไม่สามารถแยกออกจากกันได้สาเหตุที่กรัมซีพยามถกเถียงก็คือโครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่างจะมีลักษณะของการต่อรอง (Negotiation) กันอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นในกรณีอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาไทยผ่านความสัมพันธ์ระหว่างครู-ศิษย์ สามารถอธิบายได้ว่าโครงสร้างส่วนบนที่เป็นค่านิยม จิตสำนึก ประเพณี ขนบธรรมเนียม ยังคงสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนล่างที่เป็นเรื่องเศรษฐกิจกล่าวในฐานะสถาบันการศึกษาเป็นหน่วยบริการที่มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมและการจ่ายค่าเทอม สะท้อนให้เห็นว่าตามแนวคิดนี้ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะจ่ายค่าเทอมให้แก่สถาบันการศึกษา แต่ค่าเทอมนั้นก็ไม่ได้การันตีความสามารถของครูที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาทางวิชาการให้แก่ผู้เรียน แต่ในขณะเดียวกันโครงสร้างส่วนบนก็ทำงานไปด้วย คือ ผู้ปกครองของผู้เรียนบางส่วนให้ความสำคัญกับค่านิยมของโรงเรียนผ่านชื่อเสียงผ่านกิจกรรมที่เป็นค่านิยมที่อยู่ในกลไกโครงสร้างส่วนบนของสังคม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีการจ่ายค่าเล่าเรียนไม่ได้แยกตัวออกอย่างเป็นอิสระต่อวัฒนธรรมประเพณีหรือค่านิยม ฉะนั้นด้วยบริบทดังกล่าวจึงทำให้อิทธิพลของอำนาจนิยมที่อยู่ในระบบการศึกษาของไทยยังคงสืบทอดและผลิตซ้ำการทำงานของตัวเองอยู่อย่างเสมอ

คำถามที่ตามมาคือ ถ้าหากเป็นเช่นนี้ระบบการศึกษาไทยมองลอดผ่านความสัมพันธ์ระหว่างครู-ศิษย์ในระบอบอำนาจนิยม เราสามารถหลุดพ้นได้หรือไม่ ในที่นี้ผู้เขียนอธิบายการถกเถียงของกรัมซีผ่าน

⁸ วัชรพล พุทธิรักษา, บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมซี. (กรุงเทพมหานคร: สมมติ, 2557), หน้า 96.

⁹ กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2553), หน้า 171.

ทฤษฎี “ความเป็นจริงแบบจิตนิยม (idealist realism)” ของเบเนดัตโต โครเซ (Benedetto Croce)¹⁰ สำคัญคือ โครเซ (Croce) เชื่อว่าความจริงภายนอกที่ปรากฏอยู่เกิดจากการสร้างขึ้นของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์เป็นผู้สร้างความจริงต่างๆ ขึ้นมาผ่านกิจกรรม และการกระทำ ทั้งในการเมืองและจริยธรรมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความหมายของแนวคิดนี้มีความเป็นมนุษยนิยม (humanism) ที่มนุษย์เองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงชะตากรรมของตนเอง หากมองตามคำอธิบายของโครเซ (Croce)¹¹ ประเด็นเรื่องครู – ศิษย์: ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยมความมีบอดของการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้เขียนมีทรรศนะว่าในเมื่อโครงสร้างสังคมหล่อหลอมให้เกิดค่านิยมแบบอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาเราจะสามารถแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร คำตอบตามทรรศนะของผู้เขียนมองว่ากลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือการสร้างระบบคิดว่าด้วยความเป็นมนุษยนิยม (humanism) เข้าไปมีอำนาจในโครงสร้างส่วนบนของสังคมเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักว่าการสยบยอมต่ออำนาจครูอาจารย์ไม่ใช่เป็นชะตาฟ้าลิขิตที่เต็มไปด้วยด้วยการสร้างคุณงามความดี หรือการตอบแทนบุญคุณ แต่อาจจะต้องสร้างระบบคิดขึ้นมาใหม่ว่าโครงสร้างทางสังคมหรือประวัติศาสตร์ที่มีมาก่อนนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และมนุษย์เองยอมเป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคมของตนเองอยู่เสมอ ด้วยคุณูปการความคิดของโครเซ (Croce) จึงส่งผลให้กริมนำแนวคิดนี้มาอธิบายวิพากษ์สังคมโดยเริ่มจากการตั้งคำถามถึงสถาบันหลักของสังคมรวมถึงขอบเขตอำนาจของวัฒนธรรมที่พยายามครอบครองำความคิดของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนในที่นี้คือมายาคติเกี่ยวกับ “พระคุณของครู” ที่สังคมไทยจะมองอยู่เสมอว่าครูเป็นผู้มีพระคุณในการเสียสละทุ่มเท ความหวังดี เป็นต้น

ฉะนั้น การมองอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาไทยผ่านจุดยืนของกริมนับความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับความเป็นปัจเจกชน มองว่าเนื่องจากสถาบันการศึกษาและอำนาจนิยมเป็นวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมที่อยู่ในโครงสร้างส่วนบนและทรงอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลในการเชื่อถือน้อมเฝ้าโดยปราศจากการตั้งคำถามต่อระบบเหล่านั้นซึ่งกริมนิยามเรียกว่าการสร้างความรู้สึกรับหรือสมัครใจ (Consent) อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าปัจเจกบุคคลในฐานะผู้เรียน (ศิษย์) ต้องการหลุดพ้นจากโครงสร้างดังกล่าว พร้อมๆ กับการตระหนักถึงความเป็นมนุษยนิยม (humanism) โครงสร้างส่วนบนที่ทรงพลังนั้นจะมีกลไกบางอย่างในการสร้างวาทกรรมของการกระทำที่ต่อแย้งต่ออำนาจของโครงสร้างส่วนบน เช่น การกล่าวหาว่าไม่เคารพครูอาจารย์ การกล่าวหาว่าไม่มีมารยาท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถูกผลิตออกมาบนฐานของบรรทัดฐานทางสังคม (Norm) ที่สังคมคาดหวังผ่านการประกอบสร้างของโครงสร้างส่วนบน ด้วยเหตุนี้ระบบการศึกษาไทยที่เคลือบแฝงไปด้วยระบบที่อยู่ในโครงสร้างส่วนบนเหล่านี้จึงทำให้ศิษย์มีความเชื่อต่อครู และนำไปสู่การเชื่อและสยบยอมของหลักสูตรของสถาบันที่แฝงมาด้วยความคลั่งความเป็นชาตินิยม (Nationalism) การหล่อหลอมวัฒนธรรมส่วนกลางการลบเลือนให้รายวัฒนธรรมท้องถิ่น จนถึงการสร้างความเป็นอื่นผ่านเนื้อหาสาระของแบบเรียนที่มาจากรัฐส่วนกลาง¹²

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

¹¹ Edmund E. Jacobitti. "Hegemony before Gramsci: The Case of Benedetto Croce," 1980, ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563, จาก <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/242048>

¹² อติพร สุขสมนิตย์, อิทธิพลของลัทธิชาตินิยมที่มีต่อหลักสูตรและการเรียนการสอน วิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ในระดับประถมศึกษา สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม, ม.ป.ป. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก https://madlab.cpe.ku.ac.th/forest/อติพร_สุขสมนิตย์

7. การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) กลไกของอำนาจนิยมในความสัมพันธ์ครู – ศิษย์ของการถ่ายทอดองค์ความรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในบริบทของสถาบันการศึกษารัฐไทยมีฐานคิดมาอำนาจนิยมโดยไม่เชื่อว่ามนุษย์มีความรู้ความสามารถ มีระบบคิด และตัดสินใจเรื่องต่างๆ เองได้ ฐานคิดแบบอำนาจนิยมจึงมักปรากฏออกมาดังเช่น การตี การกลั่นแกล้ง การบังคับกดขี่ (นักเรียนผู้หญิง) การบังคับไหว และวัฒนธรรมระบบอาวุโส เป็นต้น โดยเฉพาะในเรื่องความอาวุโสกว่า ที่มักถูกอธิบายแบบเหรียญข้างเดียว คือความอาวุโสถูกต้องเสมอ ถ้าผู้เรียนโต้แย้งหรือมีข้อสงสัยก็จะกลายเป็นเรื่องที่ผิด (พูดอะไรก็ผิด) เน้นสิ่งที่เรียกว่าความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ความไม่เสมอภาค แบ่งคนเป็นยศถาบรรดาศักดิ์ มีชนชั้นเต็มไปหมด ผู้เรียนก็ต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่เท่านั้น¹³ ในสภาวะดังกล่าวผู้เขียนได้นำแนวคิดที่ว่าด้วย การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ของกรัมซีเข้ามาอธิบายว่าเพราะเหตุใดสภาวะการครอบงำอำนาจนิยมยังคงถูกสืบต่อและถูกผลิตซ้ำแบบครั้งแล้วครั้งเล่าในวงการการศึกษาของประเทศไทย กล่าวคือในที่ผู้เขียนมีทรรศนะว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์เป็นเรื่องการใช้อำนาจ (Power) รูปแบบหนึ่ง โดยอำนาจที่ว่านี้จะค่อยพัฒนาความเข้มข้นจนทำให้ศิษย์ในฐานะผู้ถูกใช้อำนาจค่อยๆ ชื่นกับระบบและตรรกะแบบอำนาจนิยมนี้โดยปราศจากการตั้งคำถาม จนนำไปสู่ความเชื่อต่อระบบและความสัมพันธ์ดังกล่าวผ่านจิตสำนึกที่มองว่าความสัมพันธ์ในระบบนี้เป็นสิ่งที่สังคมพึงปรารถนาจนนำไปสู่การถ่ายทอดและผลิตซ้ำ ในความเชื่อทางด้านปรัชญาความคิดผู้เขียนได้นำสภาวะการดังกล่าวอธิบายบนฐานของกรัมซีว่าด้วยการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) กรัมซีเชื่อการใช้อำนาจเป็นลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งในทางตรงกันข้ามมีความเป็นพลวัต (Dynamic) โดยปฏิบัติการอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยสาระสำคัญอำนาจดังกล่าวจะเข้าครอบงำยึดกุมปริมณฑลของจิตสำนึกและระบบความคิด¹⁴ หากย้อนมองความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในบริบทของสถาบันการศึกษารัฐไทย ลักษณะดังกล่าวเป็นการการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ในรูปแบบของ “การครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony)”¹⁵ อธิบายถึงโครงสร้างทางสังคมที่สถาปนาวัฒนธรรมหรือระบบความคิดขึ้นมาชุดหนึ่งและมีความเห็นพ้องต้องกันว่าวัฒนธรรมชุดนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติจนนำไปสู่การเผยแพร่ใส่ค่านิยมความดีงามลงไปผ่านพิธีกรรมของวัฒนธรรมหรือระบบความคิดชุดนั้นๆ ดังนั้นก็เท่ากับว่าโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมระบบอำนาจนิยมมักจะมีฐานคิดของการครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) หนุนเสริมอยู่และกลไกเหล่านั้นก็ขับเคลื่อนค่านิยมแบบอำนาจนิยมต่อไป โดยละเอียดสำคัญของการเป็นสถาบันการศึกษาที่จะต้องมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของพลเมืองของรัฐตามหลักวิชาการ แต่ตรงกันข้ามระบบการศึกษาการเรียนการสอนมักยึดติดกับฐานคิดแบบอำนาจนิยมส่งผลให้ผู้เรียนแทนที่จะมีอิสระภาพในการสร้างสรรค์ด้านความคิด แต่กลับกลายเป็นต้องมุ่งมั่นตรากตรำกับพิธีกรรมที่อำนาจนิยมมอบให้เพื่อหล่อ

¹³ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “อำนาจนิยม” และความรุนแรงในการศึกษาไทย, 2559, ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก <https://elsiam.org/interview-prajak-authoritarianism/>

¹⁴ อังอิงแล้ว, สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2553). หน้า 165.

¹⁵ T. J. Jackson Lears. **The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities.** (2016). ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก

file:///C:/Users/USER/Downloads/Documents/542fad78685c86c6851dc9c94aefca890e7d.pdf

เลี้ยงวัฒนธรรมดังกล่าวไว้โดยปราศจากอำนาจการต่อรองใด ๆ ซึ่งนี่ก็คืออีกหนึ่งปัจจัยของปัญหาของการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของรัฐ¹⁶

8. บทสรุป

ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ในสถาบันการศึกษาของไทย เป็นพื้นที่ที่เคลือบแฝงไปด้วยความเป็นอำนาจนิยม โดยมีกระบวนการทำให้เกิดขึ้นและคงอยู่ ผ่านมายาคติ วาทกรรม พิธีกรรม มากมาย ที่เบื้องหน้าแล้วดูเป็นความสัมพันธ์อันบริสุทธิ์ แต่หากตีความหมายอย่างลึกซึ้งจะพบว่าสถาบันการศึกษาของไทยได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างจากรัฐสู่ประชาชนได้อย่างแนบเนียน ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระบบการศึกษาโดยตรง

ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์มีการจัดวางอำนาจสูง-ต่ำ ในลักษณะที่ครูเป็นสังคตสิทธิ์และได้รับสิทธิพิเศษบางอย่างเหนือนักเรียน ทั้งในด้านที่เป็นรูปธรรมและพิธีกรรม ฉะนั้นแล้วครูจึงมีอำนาจในการบังคับหรือชี้แนวทางให้ศิษย์ปฏิบัติตามได้อย่างชอบธรรม โดยเป็นการยากที่ศิษย์จะตั้งคำถามกับคำสั่งสอนหรือพฤติกรรมของครู ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะนี้ถูกผลิตซ้ำผ่านกลไกทางวัฒนธรรมและกลไกทางการเมืองอย่างแนบคาย กล่าวคือ ในสถาบันการศึกษาจะมีมายาคติที่ซึ่งมองว่าครูเป็นผู้มีพระคุณต่อศิษย์ อันมีหน้าที่ปลูกฝัง อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนที่มีคุณภาพ และครูก็จะได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองของศิษย์ในการเลี้ยงดูลูกศิษย์ ดุจดังพ่อแม่คนที่สอง หรือเรียกว่าเป็น “พระคุณที่สาม” โดยในสถานศึกษาจะมีพิธีกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ของบุญคุณเหล่านั้น เช่น พิธีไหว้ครู เป็นต้น นอกจากนี้แล้วกลไกทางการเมืองยังเข้ามาตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ โดยการปฏิบัติงานในสถานศึกษาจะเป็นไปตามนโยบายที่มาจากส่วนกลาง ฉะนั้นแล้วสถานศึกษาจึงเป็นหน่วยงานราชการที่ทำงานตามคำสั่งการ โดยนักเรียนไม่ได้อยู่ในจุดตั้งต้นของการดำเนินนโยบาย ในทางกลับกันรัฐกลับใช้นักเรียนเป็นเครื่องมือในการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐเพียงเท่านั้น ภายใต้โครงสร้างการจัดการลักษณะนี้จึงเป็นการผลิตซ้ำความเป็นเผด็จการของรัฐที่ไม่สนใจพลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคล

ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ในบริบทของอำนาจนิยมนี้ นำมาซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่ไม่ได้ส่งเสริมปัจเจกบุคคลของผู้เรียน โดยครูจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้ไปตามนโยบายของรัฐ ทำให้ห้องเรียนกลายเป็นโรงงานผลิตบุคลากรที่ลักษณะเหมือน ๆ กัน และผู้เรียนเองก็เป็นไปได้ยากที่จะตั้งคำถามต่อการจัดการเรียนรู้ของครู ซึ่งพลเมืองไทยแต่ละคนจำเป็นต้องอยู่ในวงวนนี้ไม่ต่ำกว่า 9 ปี (ตามการศึกษาภาคบังคับ) จึงเป็นเรื่องปกติที่จะมีพฤติกรรมบางอย่างหลงเหลืออยู่เมื่อทุกคนเติบโตขึ้นมา นั่นคือ พฤติกรรมการเพิกเฉยต่ออำนาจนิยม เพราะอำนาจนิยมกลายเป็นเรื่องปกติที่ทุกคนเห็นมาตั้งแต่เด็กอยู่แล้ว และนี่นับเป็นความสำเร็จของรัฐที่ต้องการผลิตพลเมืองเชื่อ ๆ ที่ยินยอมจะเพิกเฉยต่อความเป็นเผด็จการ ซึ่งย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย

ความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ภายใต้ค่านิยมอำนาจนิยมนี้มีวิถีการปฏิบัติต่อกันระหว่างความสัมพันธ์อย่างเข้มข้น และมีการเชื่อมประสานโครงสร้างส่วนบนที่เป็นค่านิยม จิตสำนึก ประเพณี ขนบธรรมเนียม กับโครงสร้างส่วนล่างที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างแยกจากกันไม่ได้ นอกจากนี้ในบริบทสถาบันการศึกษา

¹⁶ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “อำนาจนิยม” และความรุนแรงในการศึกษาไทย. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก <https://elsiam.org/interview-prajak-authoritarianism/>, (2559).

รัฐไทยยังมีฐานคิดที่เป็นปฏิกิริยาต่อแนวคิดมนุษยนิยม ผลิตซ้ำผ่านแนวคิดการครอบครองความเป็นเจ้า ในรูปแบบของการครอบครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม อันนำมาซึ่งการไม่ตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ และยังสมานความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นค่านิยมอันดั้งเดิมและสมควรยึดถือปฏิบัติสืบต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร ภาพพิมพ์, 2553
- เกษียร เตชะพีระ. มาร์กซ: ความรู้แบบพกพา. กรุงเทพมหานคร: open worlds, 2558
- คุณากร กรสิงห์ และณัฐชัย นิ่มนวล. การเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมแก่เยาวชนระดับอุดมศึกษาในเขตจังหวัดนครสวรรค์. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก <http://ns.nsrut.ac.th/handle/nsru/352>, 2558
- ณัฐพล ใจจริง. ขอฟันไฟในฝันอันเหลือเชื่อ. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2556
- นฤพล สถาพร, ชีรวัฒน์ แสงแก้ว และธนศ ปานหัวไผ่. การศึกษาวิเคราะห์การอ้างเหตุผลกรณีสร้างความหมายเรื่องกำเนิดประชาธิปไตยไทย. วารสารมนุษยศาสตร์, 2560. 24(2) หน้า 243-259.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. “อำนาจนิยม” และความรุนแรงในการศึกษาไทย. 2559. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563, จาก <https://elsiam.org/interview-prajak-authoritarianism/>
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. “อำนาจนิยม” และความรุนแรงในการศึกษาไทย. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563 , จาก <https://elsiam.org/interview-prajak-authoritarianism/>, 2559
- วรุตม์ อินทฤทธิ์. สังคมศึกษาและการศึกษาการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองไทย. วารสารหาดใหญ่วิชาการ. 2562, 17(1) หน้า 85-101.
- วัชรพล พุทธรักษา. บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี. กรุงเทพมหานคร: สมมติ, 2557
- สมเกียรติ วันทะนะ. อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย, กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.วี. การพิมพ์, 2551
- สุรชาติ บำรุงสุข. ระบอบอำนาจนิยม! กำเนิดและการคงอยู่. 2562. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563. จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_179533
- อดิพร สุขสมนิตย์. อิทธิพลของลัทธิชาตินิยมที่มีต่อหลักสูตรและการเรียนการสอน วิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ในระดับประถมศึกษา สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. ม.ป.ป. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563. จาก https://madlab.cpe.ku.ac.th/forest/อดิพร_สุขสมนิตย์
- Edmund E. Jacobitti. "Hegemony before Gramsci: The Case of Benedetto Croce," 1980, ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563, จาก <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/242048>
- T. J. Jackson Lears. **The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities**. 2016. ค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563. จาก <file:///C:/Users/USER/Downloads/Documents/542fad78685c86c6851dc9c94aefca890e7d.pdf>

การพัฒนาสู่ความทันสมัยกับโมเดลการพัฒนาแบบจีน*

Modernization and Chinese Development Model

มุกกรวี ฉิมพะเนา**

Mukrawe Chimphanao

Received: 2020-10-12

Revised: 2020-10-20

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในแบบโลกตะวันออกที่นำทฤษฎีการพัฒนาในแบบตะวันตกมาปรับให้เข้ากับบริบทและสภาพทางสังคมของประเทศตน โดยยกตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาของประเทศไทย ซึ่งการพัฒนานั้นตามรูปศัพท์เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไปสู่ภาวะทันสมัย หลายประเทศเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการศึกษาแนวคิดเรื่องของการพัฒนาและเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวคิดการพัฒนาระดับโลกที่ได้รับความนิยมในประเทศกำลังพัฒนาแถบตะวันตกโดยใช้สหรัฐอเมริกา ผู้นำโลกเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นแบบของประเทศที่พัฒนาแล้วในขณะนั้น แต่แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้เป็นเพียงการตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้นและไม่เหมาะสมกับประเทศโลกที่สาม นักวิชาการฝั่งโลกตะวันออกจึงหาแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพและบริบททางสังคมที่เป็นอยู่ หนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคือ ประเทศจีน ที่รับเอาแนวคิดแบบตะวันตกมาปรับใช้ให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบจีนที่มีลักษณะเฉพาะและสามารถพัฒนาประเทศให้มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกและเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: การพัฒนา, ความทันสมัย, โมเดลการพัฒนาแบบจีน

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the oriental development model that applies the Western development theory to match with the context and social conditions of their country by giving an example of China development model. Development is a process of change to achieve better outcomes or modernization. After the World War II, there are economic and social changes in many countries. The concept of development was studied and it became apparent in the post-Cold War. Modernization theory is a popular mainstream development concept in developing countries in many western countries by using United State, the leader of liberal democracy as a model of developed country. However,

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา การเมืองกับการพัฒนาขั้นสูง สอนโดย ผศ.ดร. วัชรพล พุทธิรักษาในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

** นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Modernization theory is merely a response to the interests of the great power country and not suitable for third world countries. Hence, Eastern scholars find ways to develop in line with their social conditions and their domestic context. One of the most successful developing countries is China who adopted Western concepts and adapted them to their society and culture. It emerged as a unique Chinese development model and was able to change their country to become the world's second- largest economy and play an important role in the international stage.

Keywords: Development, Modernization, Chinese Development Model

1. บทนำ

การพัฒนา หรือในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Development เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือไปสู่ภาวะทันสมัย เป็นลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เคยเป็นไปสู่สิ่งที่ต้องการจะเป็น ทั้งนี้สิ่งที่สังคมนั้นต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเป้าหมายเฉพาะของแต่ละสังคม¹ อาจเป็นการพัฒนาในด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาความเสมอภาคทางรายได้ ส่วนใหญ่แนวทางในการพัฒนานั้นอาจเน้นที่ด้านใดด้านหนึ่งหรือรวมทุกด้านเข้าด้วยกัน² โดยทั่วไป เป้าหมายและกระบวนการการพัฒนาของแต่ละสังคมนั้นมักถูกกำหนดโดยรัฐบาล ที่จะต้องเลือกแนวทางในการพัฒนาประเทศให้ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานและแก้ปัญหาทางสังคม ได้แก่ ปัญหาความยากจน ภาวะการว่างงานและความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยดูแนวทางจากประเทศที่พัฒนาแล้วและนำมาใช้กับประเทศของตน³

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ละประเทศมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม มีการถกเถียงกันในเรื่องของจุดมุ่งหมายและขอบเขตหรือทิศทาง โดยแบ่งแนวความคิดการพัฒนามากเป็น 2 ยุค ยุคแรกเน้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตที่ส่งผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนยุคที่สองเน้นในด้านของการพัฒนาทางสังคมและการเมืองอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมและโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนา จึงจำเป็นจะต้องกำหนดนโยบายและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการจัดสรรทรัพยากรให้กับสังคมได้อย่างเท่าเทียม⁴ แนวคิดเรื่องของการพัฒนาเริ่มปรากฏขึ้นและเริ่มชัดเจนมากขึ้นในยุคของสงครามเย็น ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีนิยมประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาและโลกสังคมนิยมของสหภาพโซเวียต สองมหาอำนาจจึงถูกนำมาเปรียบเทียบถึงระดับของการพัฒนาและการเจริญเติบโตทาง

¹ Goulet, Denis. **The cruel choice: A new concept in the theory of development.** (New York: Atheneum. 1973).

² Ersson, Svante, and Lane, Jan-Erik. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** (Amherst and Boston: University of Massachusetts Press. 1996).

³ Seers, D. 'The Meaning of Development, with a Postscript', in D. Seers, E.W. Nafziger, D.C. O'Brien, and H. Bernstein (eds) *Development Theory: Four Critical Studies*, (Frank Cass: London. 1979).

⁴ Bryant, Coralie, and White, Louise G. **Managing development in the third world.** (Boulder, Colorado: Westview Press. 1982).

เศรษฐกิจ ซึ่งการที่สหรัฐอเมริกาในระดับของการพัฒนาที่สูงกว่านั้นจึงถูกยกให้เป็นต้นแบบแก่ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามพร้อมด้วยการสร้างค่านิยมที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาสามารถเกิดขึ้นได้และมีแนวโน้มที่จะประสบผลสำเร็จหากประเทศนั้นๆยึดถือแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยและปฏิเสธแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์⁵ บทความนี้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตามแบบตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีภาวะทันสมัย ที่มีบทบาทสำคัญนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการสร้างวาทกรรมการพัฒนาและกำหนดกรอบ ความหมาย ลักษณะของการพัฒนาและการด้อยพัฒนาโดยมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลต่อทิศทางการพัฒนาในประเทศโลกที่สามในขณะนั้น โดยมีความคิดที่ว่าความด้อยพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นสิ่งที่ขาด จึงต้องเติมเต็มด้วยการพัฒนาในแบบตะวันตกและได้หยิบยกรัฐอเมริกาเป็นต้นแบบของการพัฒนา อย่างไรก็ตามโมเดลการพัฒนาแบบตะวันตกตามทฤษฎีทันสมัย ไม่ประสบผลสำเร็จกับประเทศโลกที่สาม เพราะตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ต้องพึ่งพิงอาศัยประเทศตะวันตกเหล่านั้นตลอดเวลา ทำให้นักวิชาการโลกตะวันออกกลับมาทบทวนแนวทางการพัฒนาประเทศของตนว่าควรหาแนวทางการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน ยกตัวอย่างเช่น ประเทศจีน ที่ศึกษาแนวคิดการพัฒนาในแบบตะวันตกและนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน จนเกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบจีนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นทางเลือกให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนาในศึกษาและนำไปปรับใช้

2. ว่าด้วยการพัฒนาสู่ความทันสมัย

วิวัฒนาการของการพัฒนาในแต่ละรัฐมีมาตามลำดับ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการขยายตัวของสงครามเย็นระหว่างประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและสหโซเวียต ภายใต้อิทธิพลของสงครามเย็นระหว่างค่ายเสรีนิยมและค่ายเผด็จการ เกิดแนวคิดเรื่องการพัฒนาขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาประเทศให้ไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) แนวคิดดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาและแพร่หลายไปยังประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัฐที่เป็นโลกเสรีหรือรัฐทุนนิยม จึงถือได้ว่าทฤษฎีนี้เป็นการพัฒนากระแสหลักของโลกในขณะนั้น ในขณะเดียวกัน รัฐที่ยึดถือแนวคิดแบบสังคมนิยมได้พยายามนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งถือเป็นการพัฒนากระแสรอง ได้แก่ ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) เป็นต้น แต่ในที่นี้จะขอเสนอการพัฒนาตามแนวทฤษฎีความทันสมัย กล่าวคือ

ทฤษฎีความทันสมัย มีอุดมคติที่ต้องการเปลี่ยนสังคมให้มีเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีรูปแบบสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขัน ดังนั้นแนวคิดนี้จึงมองว่า การพัฒนา คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เป็นต้น โดยเป้าหมายของทฤษฎีนี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อ 3 ประการ ประกอบด้วย⁶ 1. ลัทธิพัฒนานิยม เน้นการพึ่งพาตลาดและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งด้านเทคโนโลยีและเงินทุน เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย 2. ลัทธิบริโภคนิยม เน้นการโฆษณา การใช้สินค้าจากต่างประเทศ การดำเนินชีวิตเหมือนต่างประเทศของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง และ 3.

⁵ Engerman, D.C., & Others. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** (Amherst and Boston: University of Massachusetts Press. 2003).

⁶ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ อ่างใน ดำรง ฐานดี. **รัฐกับการพัฒนาประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2538.

ลัทธิความมั่นคง เน้นการควบคุมของรัฐ ด้วยการกดขี่และบังคับคนชั้นล่างให้ปฏิบัติตาม ใช้กฎหมายขัดขวางการรวมกลุ่มหรือจำกัดบทบาทของมวลชน มีการสร้างศัตรูภายในชาติ เช่น การกล่าวหาผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับชนชั้นปกครองว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือผู้ประสกร้าย

แนวทางการพัฒนาด้วยทฤษฎีความทันสมัยนี้ ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศแถบตะวันตก ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเมื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ พบว่า ประเทศในแถบยุโรปและสหรัฐอเมริกาใช้แนวทางการพัฒนานี้พื้นฟูประเทศของตนเป็นผลสำเร็จ ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาตามแบบทฤษฎีความทันสมัยนี้จึงได้แพร่กระจายและถือเป็นต้นแบบที่ได้รับการยอมรับให้นำไปใช้อย่างแพร่หลายในประเทศด้อยพัฒนาต่างๆ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ รอสโทว์ (Walt W. Rostow) เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการพัฒนา เขาได้อธิบายให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมตามลำดับขั้นของความเจริญทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาประเทศในโลกที่ 3 หรือประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถเจริญรอยตามประเทศที่พัฒนาแล้ว จะต้องผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 5 ขั้นตอน เรียกว่า ขั้นตอนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (The Stage of Economic Growth) ประกอบด้วย⁷

ขั้นที่ 1 สังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) เป็นสังคมที่ระบบเศรษฐกิจยังไม่มี การขยายตัว ความเป็นอยู่มีลักษณะการพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตร พึ่งพาสภาพธรรมชาติ การผลิตมีขีดจำกัดในเรื่องการปรับปรุงพันธุ์พืชและระบบชลประทาน มีการทำสงคราม โรคระบาดและภัยพิบัติต่างๆ ประชาชนยังไม่มีความคิดที่จะพัฒนา มีการเชื่อถือในเรื่องโชคชะตา อำนาจทางการเมืองยังคงกระจุกกระจายไม่มีการรวมศูนย์ ผู้ที่มีอำนาจการปกครองมักเป็นเจ้าของที่ดินและมีอิทธิพลในการกำหนดภาวะเศรษฐกิจของประเทศ

ขั้นที่ 2 คือ ขั้นเตรียมการพัฒนา (Precondition for Take-off) ลักษณะของสังคมในขั้นตอนนี้จะพบว่า ประชาชนเริ่มตระหนักในความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่วิถีชีวิตที่ดีกว่า เริ่มมีการสะสมทุนและความรู้ทางวิชาการ มีการเริ่มใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายตัวด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ เกิดการผลิตผลผลิตทางการเกษตรอย่างรวดเร็ว มีการขยายตัวด้านการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังมีธนาคารหรือสถาบันในการระดมเงินเพื่อการลงทุน โดยเฉพาะการขนส่งและการสื่อสาร รวมทั้งการหาวัตถุดิบในประเทศอื่นๆ ที่มุ่งรองรับการขยายตัวทางการค้าที่เพิ่มมากขึ้น ในสังคมเกิดนักคิดและกลุ่มผู้คิดค้นในสังคมที่พยายามผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงประเทศในทางที่ดีขึ้น ซึ่งในขั้นที่สองนี้ รอสโทว์เห็นว่ายังคงมีกลิ่นไอของโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมที่ผสมกับเทคนิคการผลิตแบบใหม่ จึงทำให้มีลักษณะสังคมแบบผสม

ขั้นที่ 3 ขั้นกระบวนการพัฒนา (Take-off Stage) ในขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาในระยะต่อไปและอาจใช้เวลาามากที่สุดในบางประเทศ กล่าวคือ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในทุกด้าน มีการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นเกษตรอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ มีอัตราการลงทุน เงินฝาก หรือรายได้ประชาชาติมากขึ้น ตามแนวคิดของรอสโทว์นั้น การค้าและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วงเร่งอัตราการเติบโตของประเทศกำลังพัฒนา แต่จะไม่มีผลมากนักสำหรับประเทศด้อยพัฒนา ในช่วงนี้จะเกิดสถาบันทางการเมืองและสังคมเพื่อสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของธุรกิจภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการผลิตอย่างมาก

⁷ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน),

ขั้นที่ 4 ขั้นการเร่งรัดเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจที่เติบโตเต็มที่ (The drive to maturity stage) ในขั้นนี้ระบบเศรษฐกิจจะประสบความสำเร็จ มีการนำความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีเครื่องจักรกลต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการผลิตและการบริการ เกิดการลงทุนพร้อมกับที่เศรษฐกิจของประเทศผูกติดกับระเบียบเศรษฐกิจโลกมากขึ้น ระดับการพัฒนาทางเทคโนโลยีมีความซับซ้อนและไม่เน้นเพียงแต่ด้านอุตสาหกรรมหนักภายในประเทศเท่านั้น มีการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าที่เคยนำเข้า นอกจากนี้ความสามารถในการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าอัตราการเติบโตของประชากร อุปทานของการผลิตในยุคนี้ไม่ได้เกิดจากความจำเป็นทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อการทำการกำไรและการแข่งขันในตลาดทุนนิยมโลก

ขั้นที่ 5 ขั้นการบริโภคจำนวนมาก (Stage of High Mass Consumption) เป็นสังคมที่ภาคเศรษฐกิจของประเทศประกอบด้วยสินค้าและบริการคู่กันไป ระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถรองรับความต้องการพื้นฐานของประชากรในประเทศได้อย่างพอเพียงและมั่นคง ประชาชนมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นทุกภาคส่วนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท สังคมมีความเจริญก้าวหน้าในมิติทางสังคมและการเมือง มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสวัสดิการทางสังคมและการรักษาความปลอดภัยโดยมีเป้าหมายเป็นรัฐสวัสดิการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้จะเป็นที่นิยมและมีอิทธิพลต่อการนำมาใช้เป็นกระแสหลักในการพัฒนาประเทศหลายประเทศ แต่ในช่วงปีค.ศ. 1960-1970 ทฤษฎีนี้กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์เนื่องจากมีจุดอ่อนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้⁸

ประการแรก ทฤษฎีนี้ให้ข้อเสนอโดยการแยกสังคมออกเป็นสองประเภทที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ สังคมดั้งเดิมและสังคมทันสมัยไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นทวีภาคคือมีทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

ประการที่สอง ทฤษฎีความทันสมัยให้ความสำคัญต่อดัชนีการเติบโตทางเศรษฐกิจ และชี้ให้เห็นว่าความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนา ดังนั้น ประเทศที่ทันสมัยคือประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง และจะเป็นประเทศที่ละทิ้งความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ มีงานวิจัยและแนวปฏิบัติที่ปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือความเชื่อในลักษณะสังคมดั้งเดิมที่มีอยู่ ไปสู่แนวคิดความเชื่อดังที่ประเทศในสังคมทันสมัยให้ความสำคัญ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน เป็นต้น

ประการที่สาม ทฤษฎีความทันสมัยเกิดขึ้นจากการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบปัจจัยภายในระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาที่มีความแตกต่างกัน แต่ไม่ได้อธิบายในส่วนของการบริหารหรือวิธีการที่จะพัฒนาสังคมไปสู่จุดหมายแต่อย่างใด

ประการที่สี่ ทฤษฎีนี้จะละเลยการพิจารณาในเรื่องของกำลังอำนาจ ชนชั้นทางสังคมและความแตกต่างของสังคมที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะปัญหาของประเทศโลกที่สามที่เผชิญกับการถูกครอบงำโดยระบอบเศรษฐกิจโลกที่กำหนดโดยประเทศอุตสาหกรรมบางประเทศ

จะเห็นได้ว่า รอสโทว์ใช้ทฤษฎีความทันสมัยแสดงการเปรียบเทียบระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในช่วงเวลานั้น ซึ่งต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกวิจารณ์ถึงจุดอ่อนและถูกโจมตีจากนักทฤษฎีบางสำนักว่า การพัฒนาที่รอสโทว์กล่าวถึง เป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นการ

⁸ บุษบา หินร้าว, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 2556).

ตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้น เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ประเทศโลกที่สามจะสามารถพัฒนาไปถึงระดับที่ประเทศโลกที่หนึ่งเป็นอยู่ได้ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency Theory) หรือ ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) ที่ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจโลกที่ครอบงำประเทศอื่นอยู่⁹ โดยแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่พัฒนาแล้วไม่เหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนา นอกจากนั้นความเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความร่ำรวยกับคนเพียงบางกลุ่มจึงทำให้ประเทศด้อยพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังถูกมองว่าเป็นการพัฒนาที่มุ่งด้านอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกโดยการพึ่งพาทุน ความรู้และเทคโนโลยีจากประเทศตะวันตกจึงทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาต้องตกอยู่ในสถานะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากกลุ่มประเทศตะวันตกอีกด้วย¹⁰

จากการที่ทฤษฎีการพัฒนาตามแนวคิดการทำให้ทันสมัยโดยใช้ประเทศตะวันตกเป็นแบบอย่างถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่สอดคล้องกับสภาพและบริบทของสังคมของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ทำให้นักวิชาการในฝั่งโลกตะวันออกทบทวนและหาแนวทางในการพัฒนาประเทศให้มีความสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน แนวทางดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่า การพัฒนาแบบวิถีตะวันออก ซึ่งต้นแบบของการพัฒนาตามแนวทางนี้พบได้ในสามประเทศทางซีกโลกตะวันออก ได้แก่ ญี่ปุ่น จีนและเกาหลีใต้ ในบทความนี้จะขอยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาของประเทศจีนที่ในอดีตเริ่มจากการเป็นประเทศที่มีฐานะยากจน ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยในช่วงระยะเวลาเพียงแค่ 1-2 ทศวรรษ ประเทศจีนสามารถพัฒนาจนกลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากสหรัฐอเมริกา¹¹

3. คล้าก่อนหินข้ามแม่น้ำสู่ความทันสมัย

ในอดีตสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองยาวนาน แต่ช่วงหนึ่งจีนเคยมียุคที่เสื่อมโทรมเนื่องจากถูกรุกรานและยึดครองจากภายนอก เช่น จักรวรรดินิยมตะวันตกและญี่ปุ่นในช่วงค.ศ. 1840-1945 หรือ ระหว่างพ.ศ. 2383-2488 ซึ่งชาวจีนยุคหลังมองช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ว่าเป็นช่วงเวลาร้อยปีแห่งความอัปยศ นอกจากนี้ จีนยังเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ เริ่มตั้งแต่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองในระบบสาธารณรัฐโดยการนำของ ดร. ซุน ยัตเซ็น การแย่งชิงอำนาจระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งเป็นฝ่ายประชาธิปไตยของเจียง ไคเช็ก กับพรรคคอมมิวนิสต์ของเหมา เจ๋อตงที่ได้รับชัยชนะและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นในปีค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) เปลี่ยนรูปแบบการปกครองของจีนเข้าสู่ระบอบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์และเริ่มพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปี โดยใช้ระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตเป็นต้นแบบ ประธานาธิบดีเหมา เจ๋อตง ประกาศนโยบายก้าวกระโดดไกล (The Great Leap Forward) เพื่อเร่งพัฒนาให้จีนเป็นประเทศสังคมนิยมที่ทันสมัยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ประกอบกับความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) ทำให้การพัฒนาประเทศเกิดภาวะการชะงักงัน เต็ม เสียวผิง และพรรคมิวนิสต์จีนจึงได้วางแนวทางการพัฒนาประเทศใหม่ โดยให้มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่

⁹ จักร์ ไชยพินิจ, ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาของวอลท์ วิกแมน รอสตาวกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ: ข้อถกเถียงเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 6(1), หน้า237-273, 2557

¹⁰ วิวัฒน์ชัย อัดถาการ. เศรษฐกิจโลกกับอนาคตระบบทุนนิยมไทยในศตวรรษ 21. วารสารสุขุทัยธรรมาธิราช, 14(2), 33-49, 2544

¹¹ อักษรศรี พาณิชาลัน, เศรษฐกิจประเทศในเอเชีย, (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2550).

ผสมระหว่างระบบสังคมนิยมกับทุนนิยมในแบบเฉพาะของจีน หรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจการตลาดแบบสังคมนิยม¹² ด้วยการนำนโยบายสี่ทันสมัย (Four Modernizations) มาใช้ในการปฏิรูปประเทศเพื่อพัฒนาด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การทหาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมไปถึงการออกมาตรการที่ใช้ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ¹³ เต็ง เสี่ยวผิงยังได้ประกาศ วลีเด็ดสั่งสอนคนในพรรคคอมมิวนิสต์ว่า “ไม่ว่าจะเป็นแมวขาวหรือแมวดำ ขอให้จับหนูได้ก็พอ” และอย่าเสียเวลาเถียงกันว่าจีนเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม แต่ขอให้ช่วยกันเดินหน้าพัฒนาเศรษฐกิจตามสภาพความเป็นจริงของประเทศ และ “คลำก้อนหินข้ามแม่น้ำ” จนกว่าจะสำเร็จ ซึ่งนโยบายใหม่ที่เต็ง เสี่ยวผิงประกาศนี้ทำให้เศรษฐกิจจีนเริ่มพัฒนามากขึ้นจากเดิม แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาความต้องการบริโภคภายในประเทศที่เพิ่มสูงขึ้นจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาวะเงินเฟ้อ ปัญหาการทุจริตและอื่นๆ จนนำไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ประท้วงที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในปี ค.ศ. 1989 ที่ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจของจีนหยุดชะงักลง¹⁴

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศของจีนจากประวัติศาสตร์มานั้นประสบความสำเร็จอย่างมากพอสมควร ในอดีตคนจีนมักเล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองของตนและมีความภาคภูมิใจว่าประเทศตนเป็นศูนย์กลางความเจริญของโลก แต่หลังจากที่จีนพ่ายแพ้สงครามฝิ่นให้กับประเทศอังกฤษ จีนก็ตระหนักว่าตนยังล้าหลังอยู่มาก สิ่งนี้เป็นเสมือนสัญญาณที่ทิ่มแทงใจคนจีนมาโดยตลอด เหล่าปัญญาชนของจีนจึงหันมาสนใจและให้ความสำคัญต่อ “ความทันสมัย” (Modernization) และพยายามหาแนวทางในการพัฒนาประเทศของตนให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก โดยเริ่มพัฒนาอย่างจริงจังเมื่อเต็ง เสี่ยวผิงขึ้นมามีอำนาจแทนเหมา เจ๋อตงและเริ่มปฏิรูปประเทศ จีนมองว่าความล้าหลังของจีนอยู่ที่วัฒนธรรมเก่าอย่างลัทธิขงจื้อ จึงเริ่มศึกษาวัฒนธรรมแนวคิดของตะวันตกอย่างจริงจังและรับเอาแนวคิดของมาร์กซ์ที่ว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง กฎหมายและวัฒนธรรม ดังนั้นจึงต้องเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก มุ่งเน้นการพัฒนาพลังการผลิต เพื่อสร้างเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและสังคมเมือง โดยจะต้องจัดรูปแบบสังคมศักดินาแบบโบราณและปรับปรุงรูปแบบสังคมให้ทันสมัยในทุกมิติ¹⁵ ภายใต้การนำของเต็ง เสี่ยวผิงนี้เอง ประเทศจีนได้ใช้กลไกตลาดในการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่ยังคงรักษาระบบสังคมนิยมเดิมเอาไว้ หรือที่เรียกว่า ระบบ 1 ประเทศ 2 ระบบ นั่นคือ บางส่วนของประเทศยังคงเป็นระบบสังคมนิยม แต่บางส่วนของประเทศกลายเป็นระบบกลไกตลาด (One nation – two systems) ซึ่งการปรับโครงสร้างและสถาบันทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจของจีนดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยแนวคิดหนึ่งประเทศสองระบบนี้ รัฐจึงเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่า จีนเป็นประเทศตัวอย่างของระบบทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) ซึ่งถือเป็นแบบในการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาที่เคยเป็นประเทศสังคมนิยมมาก่อน เช่น เวียดนาม เป็นต้น¹⁶

¹² สุรัช ศิริไกร, จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21, (ม.ป.ป.) ออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjomayut.com/library_2/chin/

¹³ Chow, G.C. **China's Economic Transformation**. 2nd edition. (Oxford: Blackwell Publishing. 2007).

¹⁴ สมภพ มานะรังสรรค์, ศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน, ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวชิรานุสรณ์. 2546ก).

¹⁵ อารัม ตั้งนรินทร์, **China 5.0: สัจฉินผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI**, (กรุงเทพฯ: บริษัท บุ๊คสเคป จำกัด. 2561).

¹⁶ ณัฐพล ชันธไชย, พนิดา ชินสุพลา, นิคม เจียรจินดา. ความมหัศจรรย์ของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารเกษมบัณฑิต, 19 พิเศษ. 161- 177, 2561

ปัจจุบัน ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้มุ่งเน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประกาศจะนำพาจีนบรรลุ “ความทันสมัย” ให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2035 พร้อมประกาศโลแกนด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ ประกอบด้วย “3 สงคราม 3 เปลี่ยน 3 ปฏิรูป 4 ประสาน และ 3 มี” โดยมีรายละเอียดคือ “3 สงคราม” ได้แก่ สงครามกำจัดความยากจน มลพิษและปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ “3 เปลี่ยน” ได้แก่ เปลี่ยน โมเดลการพัฒนา เปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและเปลี่ยนตัวนำการเติบโตทางเศรษฐกิจ “3 ปฏิรูป” ได้แก่ ปฏิรูป คุณภาพ ประสิทธิภาพและแรงจูงใจ “4 ประสาน” ได้แก่ เชื่อมโยงภาคเศรษฐกิจจริง (real sector) นวัตกรรม เทคโนโลยี ระบบการเงินที่ทันสมัยและทรัพยากรมนุษย์เข้าด้วยกัน โดยภาคอุตสาหกรรมต้องอาศัยความเป็นเลิศ ในทั้งสี่ด้านเชื่อมโยงประสานกัน สุดท้ายคือ “3 มี” ได้แก่ มีประสิทธิภาพด้านกลไกทางการตลาด มีการแข่งขัน วิสาหกิจในระดับจุลภาค และมีความพอดีในการดูแลเศรษฐกิจมหภาค¹⁷ สี จิ้นผิงยังได้นำแนวคิดเรื่องของเส้นทางการค้าที่เรียกว่า “เส้นทางสายไหม” ที่เป็นเส้นทางการค้าของจีนในอดีตมาปรับปรุงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ ขยายอิทธิพลทางการค้าผ่านการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งและการสื่อสาร โดยใช้ชื่อว่า “นโยบาย หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt, One Road) เป็นกรอบการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับพหุภาคีของจีน รวมทั้ง ผลักดันให้สกุลเงินหยวนเป็นที่ยอมรับในระดับสากลและส่งเสริมให้มีการใช้สกุลเงินหยวนในการค้าการลงทุน ระหว่างประเทศมากขึ้น¹⁸ นอกจากนี้ ยังได้ประกาศยุทธศาสตร์ Made in China 2025 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบันซึ่งเป็นฉบับที่ 13 มีระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2559-2564) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่เน้นด้านปริมาณสู่การผลิตที่มุ่งเน้นเรื่องของคุณภาพด้วยการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมาช่วย ในกระบวนการผลิตอันเป็นการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในภาคการผลิตของจีน ซึ่งยุทธศาสตร์ Made in China นี้มีเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนประเทศจีนขึ้นสู่การเป็นประเทศผู้นำทางด้านการผลิตของโลกและมีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล¹⁹

นอกจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว จีนยังได้พัฒนาประเทศในด้านอื่นๆไปพร้อมกัน อาทิเช่น การ พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วย เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีการบินและอวกาศ เทคโนโลยี เลเซอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีพลังงาน เทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ เทคโนโลยีวัสดุใหม่และเทคโนโลยี ทางทะเล ในด้านการทหาร จีนได้ทุ่มงบประมาณเพื่อค้นคว้าและพัฒนาอาวุธของกองทัพเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพใน การป้องกันประเทศและลดช่องว่างเทคโนโลยีทางการทหารระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนเพื่อรองรับความขัดแย้งที่ อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น หากสหรัฐอเมริกาจะช่วยให้ไต้หวันประกาศเอกราชจากจีน เป็นต้น²⁰ รวมไปถึงการ ปรับโครงสร้างทางทหารจากเดิมใช้รูปแบบตามสหภาพโซเวียตเป็นการบังคับบัญชาแบบสหรัฐอเมริกา มีการเพิ่ม กำลังพลและปรับปรุงกองทัพจีนเพื่อให้ทันสมัยทัดเทียมในระดับโลก²¹ จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาไม่กี่ทศวรรษ จีน

¹⁷ อาร์ม ตั้งนิรันดร, **China 5.0: สีจิ้นผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI**, กรุงเทพฯ: บริษัท บั๊คสเคป จำกัด, 2561.

¹⁸ อักษรศรี พานิชสาส์น, **The Rise of China จีน คิดใหญ่ มองไกล**, กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2562

¹⁹ ทิพจุฑา รวยยอด, **เปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่อุตสาหกรรมสมัยใหม่ กรณีศึกษาไทย จีน สิงคโปร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.ม.ป.ป.)

²⁰ สุรัชย์ ศิริไกร, **จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21**, (ม.ป.ป.) ออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjommyut.com/library_2/chin/

²¹ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ กองภูมิภาคศึกษา, การปฏิรูปกองทัพจีน ปฏิบัติการในภูมิภาคต่อ สิ่งท้าทาย, เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคงอาเซียน, (9), 1-2. 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/downloads/2016/09/SSC-ASEAN-Focus-Vol.9591.pdf>

พยายามอย่างหนักในการหาแนวทางและวิธีการพัฒนาประเทศให้สามารถก้าวขึ้นสู่ประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสองของโลกและมีบทบาทเป็นประเทศระดับแนวหน้าในเวทีระหว่างประเทศ

4. โมเดลการพัฒนาแบบจีนสู่ความทันสมัยในเวทีโลก: โอกาสและความท้าทาย

ความสำเร็จในการปฏิรูปประเทศของจีนด้วยวิธีการพัฒนาอันเป็นเอกลักษณ์ตามแบบฉบับของโลกตะวันออก เปลี่ยนภาพลักษณ์จีนจากประเทศด้อยพัฒนาสู่ประเทศที่มีบทบาทนำในเวทีโลกเทียบเท่ากับประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว อีกทั้งจีนใช้เวลาในการพัฒนาประเทศในระยะเวลาอันสั้น เพียงไม่กี่ทศวรรษ จีนรับเอาเศรษฐกิจระบบตลาด แนวคิดมาร์กซิสที่จีนมองว่าเป็นเสมือนทางสายกลาง ไม่เป็นทุนนิยมตะวันตกและไม่รังแกจีนจนเกินไปมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของสภาพสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของจีนจนเกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบเฉพาะที่เป็นตัวอย่างและทางเลือกให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ได้นำไปปรับใช้ในการพัฒนาประเทศของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้จีนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้แบบก้าวกระโดดและยกสถานะภาพขึ้นมาเป็นบทบาทนำในเวทีโลก ประกอบด้วย

1) ด้านภูมิศาสตร์ ประเทศจีนมีขนาดใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของเอเชียและเป็นอันดับสามของโลก อีกทั้งมีพรมแดนติดกับประเทศต่างๆ โดยรอบ จึงเป็นข้อได้เปรียบในการเชื่อมต่อกับนานาประเทศทั้งในภูมิภาคเดียวกันและภูมิภาคอื่นๆ รวมไปถึงการมีทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมาก

2) ด้านประชากร จีนเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลก ซึ่งเป็นทั้งแรงงานและตลาดบริโภคขนาดใหญ่

3) ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จีนมีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 56 กลุ่ม โดยมีชาวฮั่นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มีรวมกันไม่ถึงร้อยละ 8 จึงถือเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ²² จีนจึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องของความแตกต่างทางวัฒนธรรม ลัทธิทางสังคมหรืออัตลักษณ์จึงเป็นผลดีต่อการบริหารความมั่นคงและเอกภาพภายในประเทศ

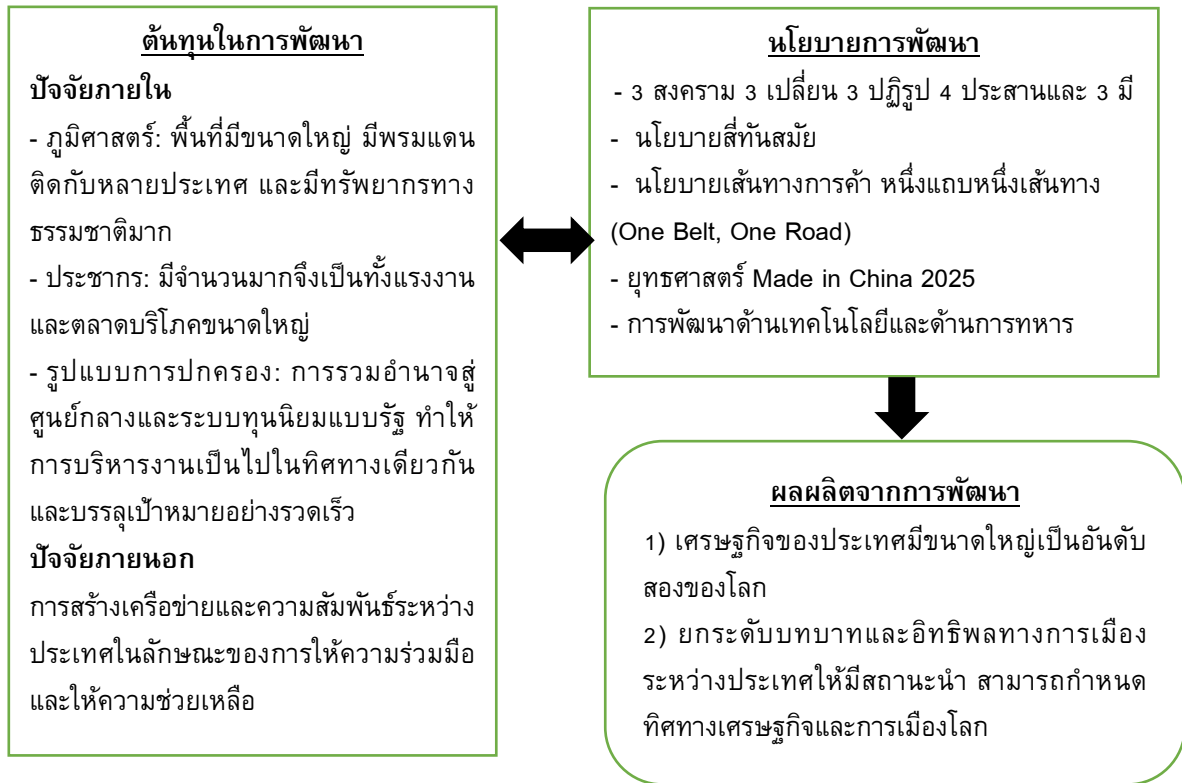
4) ด้านการเมืองการปกครอง จีนปกครองในระบบสังคมนิยมแบบจีน มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นสถาบันหลักในการบริหารปกครองประเทศ ใช้การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางควบคู่ไปกับการใช้ระบบทุนนิยมแบบรัฐ จึงทำให้การวางแผนและพัฒนาประเทศเป็นไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว²³

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้จีนมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศ ได้แก่ การที่สหรัฐอเมริกามุ่งเน้นนโยบายความมั่นคงต่อต้านภัยก่อการร้ายและสร้างแนวร่วมในการกำจัดภัยจากการก่อการร้าย ในฐานะที่จีนเป็น 1 ใน 5 สมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council: UNSC) ร่วมกับสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศสและรัสเซีย จีนจึงเป็นเสมือนผู้นำของกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาในการช่วยขยายแนวร่วมให้กับสหรัฐอเมริกาในการร่วมมือแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายร่วมกันและช่วยลดความไม่พอใจต่อมาตรการกดดันที่สหรัฐอเมริกานำมาใช้กับประเทศเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียเมื่อปี ค.ศ. 1997 จีนยังได้ให้การช่วยเหลือประเทศที่ประสบปัญหาทางการเงินอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ ได้สร้างโอกาสให้แก่จีนในการแสดงบทบาทนำทางเศรษฐกิจใน

²² Population and Ethnic Groups, (2003), from <http://china.org.cn/english/eng-shuzi2003/index.htm>, Retrieve July 31, 2020

²³ ข้อมูลทั่วไป สาธารณรัฐประชาชนจีน, (ม.ป.ป.), สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://www.thaiembbeij.org/thaiembbeij/th/republic-of-china/overview-of-china/>

เอเชียซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางของภูมิภาคและของโลกมากขึ้น²⁴ จากนโยบายการพัฒนาประเทศรวมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งเสริมให้จีนประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศแบบก้าวกระโดดสามารถสรุปโมเดลการพัฒนาในแบบจีนได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1: โมเดลการพัฒนาแบบจีน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจีนจะสามารถปฏิรูปประเทศได้อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลกในปัจจุบัน แต่จีนก็ต้องเผชิญกับความท้าทายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งจากภายในและภายนอก อาทิเช่น ผลกระทบจากสงครามการค้าระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาที่ส่งผลกระทบต่อขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีน การชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก การเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศในเรื่องของการผงาดขึ้นของจีน และข้อพิพาทระหว่างประเทศ รวมไปถึงปัญหาภายในประเทศในเรื่องของความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ความไม่เท่าเทียมของการเข้าถึงทรัพยากรของคนในสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหากประเทศจีนสามารถจัดการกับปัญหาและความท้าทายเหล่านี้ได้ก็จะทำให้การพัฒนาประเทศประสบผลสำเร็จและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

²⁴ สมภพ มานะรังสรรค์, บทบาททางเศรษฐกิจของจีนในศตวรรษที่ 21, ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวชิรธรรม์), 2546

5. บทสรุป

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ละประเทศเริ่มมีการตื่นตัวในเรื่องของการพัฒนา เปลี่ยนแปลงหรือฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการกำหนดจุดมุ่งหมายหรือขอบเขตและแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศของตน จนกระทั่งในยุคของสงครามเย็น แนวคิดเรื่องของการพัฒนามีความชัดเจนมากขึ้น ในช่วงเวลานี้ ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในเรื่องของอุดมการณ์ สองประเทศมหาอำนาจนี้จึงถูกนำมาเปรียบเทียบกับกันในเรื่องระดับของการพัฒนาและความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยสหรัฐอเมริกามีระดับของการพัฒนาที่สูงกว่าจึงถูกยกให้เป็นต้นแบบแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา รวมไปถึงการสร้างค่านิยมว่าประเทศที่ยึดถือแนวทางเสรีประชาธิปไตยและปฏิเสธแนวคิดแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์นั้นมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเฉกเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา เกิดแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตามแบบตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อประเทศโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนาในขณะนั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งแนวคิดหรือทฤษฎีกระแสหลักที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในขณะนั้น ได้แก่ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) แนวคิดดังกล่าวถูกใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาในรัฐที่ยึดถือโลกเสรีประชาธิปไตยหรือรัฐทุนนิยมกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีนี้มีอุดมคติที่ต้องการเปลี่ยนสังคมให้มีเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีรูปแบบสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขัน มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ในขณะที่แนวคิดหรือทฤษฎีที่นำเสนอโดยรัฐที่ยึดถือแนวคิดแบบสังคมนิยมนั้นถูกจัดให้เป็นแนวคิดการพัฒนาระแวง เช่น ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยจะถูกยกให้เป็นต้นแบบและได้รับความนิยมจากประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ แต่กลับมีจุดอ่อน มีการแยกสังคมดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต บริบทหรือสภาพสังคมดั้งเดิม รวมไปถึงการที่ประเทศโลกที่สามถูกรอบล้อมโดยระบอบเศรษฐกิจโลกที่กำหนดโดยประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้ เป็นเพียงการตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้น และแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาไม่เหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนา นักวิชาการในฝั่งโลกตะวันออกจึงทบทวนและหาแนวทางการพัฒนาประเทศที่เหมาะสมกับประเทศของตน แนวทางดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่า การพัฒนาแบบวิถีตะวันออก ซึ่ง ประเทศจีน เป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศโดยใช้ระยะเวลาเพียงแค่น้อยกว่าทศวรรษ ภายหลังจากที่แพ้สงครามฝิ่นให้กับประเทศอังกฤษ จีนมุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยทัดเทียมประเทศตะวันตก โดยการปฏิรูปประเทศด้วยแนวทางต่างๆ เช่น การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจระบบตลาดควบคู่ไปกับระบบสังคมนิยม การเชื่อมโยงเส้นทางการค้า รวมทั้งการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและด้านการทหารไปพร้อมกัน จะเห็นได้ว่า จีน ไม่ได้รับเอาแนวคิดของตะวันตกมาใช้ทั้งหมด และไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงประเทศให้ยึดถือระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย แต่จีนรับเอาแนวคิดตะวันตกมาบางส่วน เช่น แนวคิดเศรษฐกิจระบบตลาดของมาร์กซ์มาใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของจีน จนสามารถพัฒนาระดับจากประเทศที่มีสถานะยากจนในอดีตกลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากสหรัฐอเมริกาและเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีโลกปัจจุบัน

6. เอกสารอ้างอิง

- ข้อมูลทั่วไป สาธารณรัฐประชาชนจีน. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://www.thaiembbeij.org/thaiembbeij/th/republic-of-china/overview-of-china/>
- จักรี ไชยพิณิจ. ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาของวอลท์ วิตแมน รอสตาวกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ: ข้อถกเถียงเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 6(1), 237-273, 2557.
- ณัฐพล ชันธไชย, พินิดา ชินสุพลา, นิคม เจียรจินดา. ความมั่งคั่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารเกษมบัณฑิต, 19 (พิเศษ), 161- 177, 2561
- ดำรง ฐานดี. รัฐกับการพัฒนาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- บุษบา หินธาร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2556.
- ทิพจุฑา รวยยอด. (ม.ป.ป.). เปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่อุตสาหกรรมสมัยใหม่ กรณีศึกษาไทย จีน สิงคโปร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.
- วิวัฒน์ชัย อุตถากร. เศรษฐกิจโลกกับอนาคตระบบทุนนิยมไทยในศตวรรษ 21. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 14(2), 33-49, 2544
- สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์, กองภูมิภาคศึกษา. การปฏิรูปกองทัพจีน ปฏิบัติการในภูมิภาคต่อสิ่งท้าทาย. เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคงอาเซียน, (9), 1-2. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/downloads/2016/09/SSC-ASEAN-Focus-Vol.9591.pdf>, 2559
- สุมิตร สุวรรณ. รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, 2554
- สุรัชย์ ศิริไกร. (ม.ป.ป.). จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjommyut.com/library_2/chin/
- สมภพ มานะรังสรรค์. (2546ก). ศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน. ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถึทรรศน์.
- _____. บทบาททางเศรษฐกิจของจีนในศตวรรษที่ 21. ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถึทรรศน์, 2546ข.
- อักษรศรี พาณิขสาสน์. เศรษฐกิจประเทศในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- _____. The Rise of China จีน คิดใหญ่ มองไกล. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2562.
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. China 5.0: สี่จีนผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุกส์เคป จำกัด, 2561.
- Bryant. Coralie. and White. Louise G. **Managing development in the third world.** Boulder. Colorado: Westview Press, 1982.
- Chow. G.C. **China's Economic Transformation.** 2nd edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.

- Engerman, D.C. & Others. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** Amherst and Boston: University of Massachusetts Press, 2003.
- Ersson, Svante. and Lane, Jan-Erik. **Democracy and development: A statistical exploration.** In Leftwich, Adrian. ed. *Democracy and development: Theory and Practice.* Cambridge: Polity Press, 1996.
- Goulet, Denis. **The cruel choice: A new concept in the theory of development.** New York: Atheneum. 1973.
- Population and Ethnic Groups.** (2003). Retrieve July 31, 2020 from <http://china.org.cn/english/eng-shuzi2003/index.htm>
- Seers, D. 'The Meaning of Development, with a Postscript', in D. Seers, E.W. Nafziger, D.C. O'Brien, and H. Bernstein (eds) *Development Theory: Four Critical Studies*, Frank Cass: London, 1979.

ภาคผนวก

ผู้เขียน

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (Nakhon Lampang Buddhist College's Journal)

ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2563 – ธันวาคม 2563)

Volume 9 No.3 (September 2020– December 2020)

ISSN 2350-9953 (Print)

ISSN 2672-9830 (Online)

พีระพล หมีเอี่ยม

นิสิตปริญญาโท คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัย
นเรศวร

ธวัช กนกเทศ

อาจารย์ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัย
นเรศวร

พระครูสังฆรักษ์ ศุภณัฐ ภูริวัฑฒโน

อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการการคำขายแดน ภาควิชา
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขต
แม่ฮ่องสอน

บุปผา คำนวน

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
และโรงแรม คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ศิริขวัญ ปัญญาเรียน

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะ
วิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย
พะเยา

วรัชต์ มัธยมบุรุษ

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะ
วิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย
พะเยา

ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะ
วิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย
พะเยา

พจน์พิตตา ศรีสมพงษ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัย
การจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พิบูลสงคราม

กฤติมา อินทะกุล

ณัฐพร ตั้งเจริญชัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรเทคโนโลยีวิศวกรรมการ
จัดการ และโลจิสติกส์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

พลอยพิณญา หาญหฤทัยวัลย์

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมืองและ
การบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ชัยณรงค์ เครือนวน

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วิภาวี ฝ่ายเทศ

นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาภาษาไทย คณะ

สิริวรรณ นันทจันทุล

มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิเชษฐ หลุดพา

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐ

ประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ยุภาพร ยุภาศ

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ราชภัฏมหาสารคาม

กนกวรรณ อยู่ไสว

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

รำไพพรรณี

จำลอง แสนเสนาะ

อาจารย์ประจำสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่

ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พรทิศา อาชีวะ

อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บุญร่วม คำเมืองแสน

อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิตและศา

สนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและ

ปรัชญา

ณัชชยาวรรณ พันธุ์สุภา

อาจารย์ สาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชา

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คมศิลป์ ประสงค์สุข

ขวัญตา มูลเจริญ

ตระกูล จิตวัฒนากร

วิโรจน์ หมั่นเทพ

พรสุตา นาทาบำรุง

ตระกูล จิตวัฒนากร

กุลประวิทย์ ศิริภูพลังกร

ประกาศรี เhekขุนทด

ไพรัตน์ สาอุดม

อริเทพ งามมศิลป์เสถียร

สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

วารุมาตร์ แก้วคะปวง

ปาณิสรา เทพรักษ์

ณณิณี ศรีสุข

พระครูปลัด อุทัย รตนปัญญา (คำชุ่ม)

ณภัสสรส์ เหมะประสิทธิ์

ลินดา พัฒนพงษ์

อภิชา สุขจีน

พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ

ปัญญา สุนันตา

แพรวนภา กองทิพย์

วสันต์ ปวนปันวงศ์

อาจารย์ สาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชา

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอน

พระพุทธศาสนาและจิตวิทยาการแนะแนว วิทยาลัย

สงฆ์นครลำปาง

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตแพร่

อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการ

และพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ภาณุวัฒน์ ฟูจักรคำ

มุกกรวี ฉิมพะเนา

ครู (คศ.1) แผนกวิชา สามัญสัมพันธ์(สังคม
ศึกษา) วิทยาลัยเทคนิคลำปาง สถาบันการ
อาชีวศึกษาภาคเหนือ
นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

แบบประเมินบทความตีพิมพ์วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ชื่อบทความ

.....

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ/ชื่อผู้อ่านบทความ :

.....

สถานที่ทำงาน :

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

Email.....

การประเมินคุณภาพทั่วไป

1. คุณภาพทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่ดีควรเสนอหลักวิชาการที่เชื่อถือได้ รายละเอียดที่น่าเสนอต้องผ่านการวิเคราะห์ / วิจัย และมีเอกสารหรือหลักฐานสนับสนุน

☐ ดีมาก เหตุผล

.....
.....

☐ ดี เหตุผล

.....
.....

☐ พอใช้ เหตุผล

.....
.....

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้ เหตุผล

.....
.....

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

ประโยชน์ทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่มีความสำคัญคือบทความที่เสนอความรู้หรือประเด็นใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังไม่สมควรจัดพิมพ์

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

การใช้ศัพท์ทางวิชาการและภาษาที่ใช้

เกณฑ์ประเมิน : มีการใช้ศัพท์ที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขานั้น

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

2. และการเขียนบรรณานุกรม

เกณฑ์ประเมิน : มีการอ้างอิงและการเขียนบรรณานุกรมที่ถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นระบบเดียวกัน

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

สรุปความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการตีพิมพ์บทความ

☐ เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยไม่ต้องแก้ไข

☐ เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยมีข้อแก้ไข ดังนี้

1.

2.

3.

☐ ไม่สมควรให้ตีพิมพ์บทความ เนื่องจาก

1.
2.
3.

☐ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

.....
.....

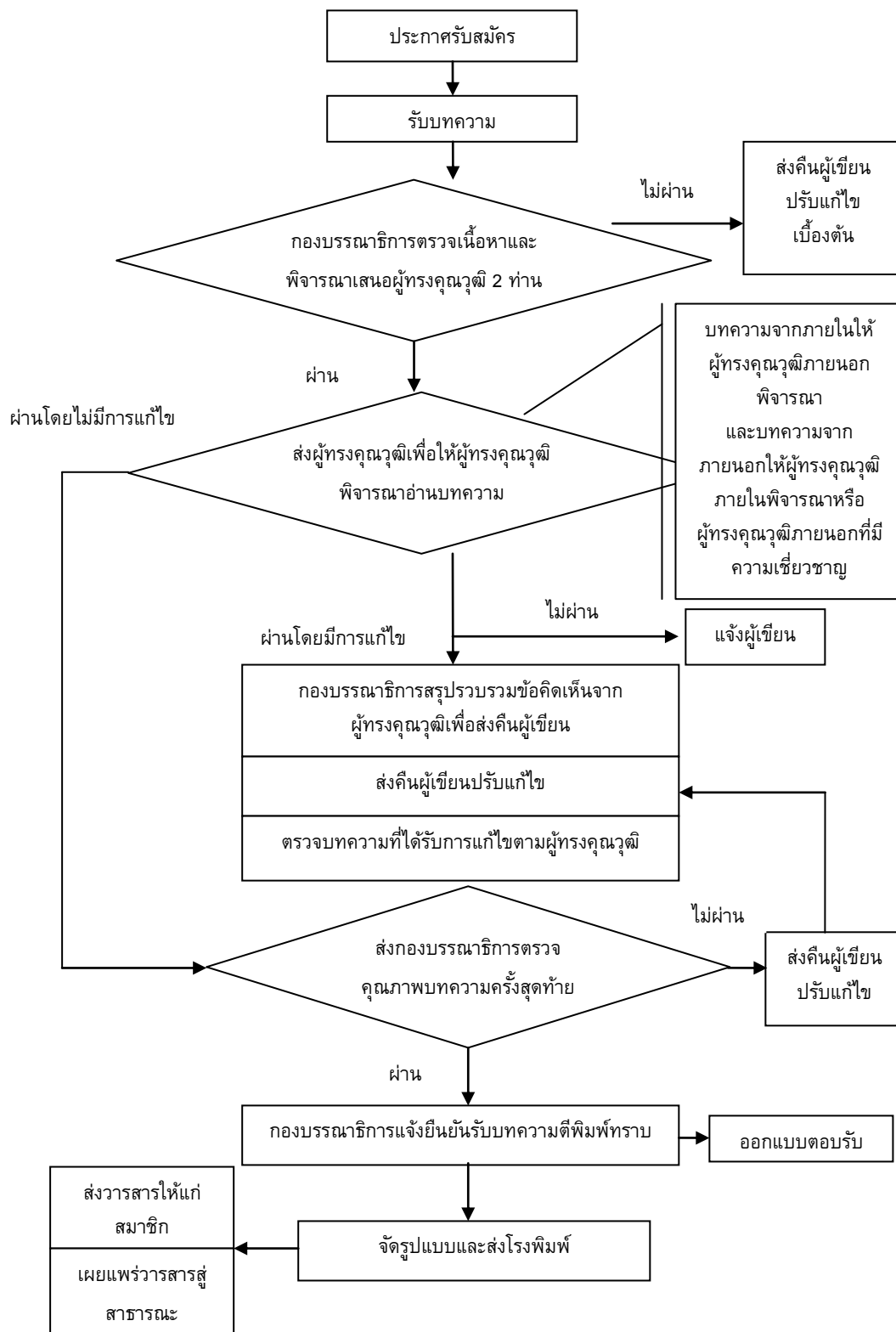
ลงชื่อ.....

()

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้อ่านบทความ

หมายเหตุ : หากมีประเด็นชี้แนะอื่นๆ และพื้นที่ไม่เพียงพอ ท่านสามารถขยายต่อเพิ่มเติมจากนี้ได้

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
เลขที่ 662 ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 52130
โทรศัพท์ 0 5420 9454

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็น คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research article) ได้แก่รายงาน ผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือและวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้พิมพ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยเปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจัย แฉาเครื่องมือ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จะต้องส่งบทความออนไลน์มายัง <https://www.firstojs.com/index.php/nbj> ทั้งนี้ผู้พิมพ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้พิมพ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

1. **ต้นฉบับพิมพ์เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้**แต่ละเรื่องจะต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษการใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และการเขียนทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ให้หลีกเลี่ยง การเขียน ภาษาอังกฤษปนภาษาไทยในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น ศัพท์ทางวิชาการที่ไม่มีคำแปล หรือคำที่ใช้แล้ว ทำให้เข้าใจง่ายขึ้นคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เขียนปนภาษาไทยให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะสำหรับต้นฉบับภาษาอังกฤษควรได้รับการตรวจสอบความถูกต้องด้านการใช้ภาษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษก่อน

2. **ขนาดของต้นฉบับ** ใช้กระดาษขนาด A4 (8.5 x 11 นิ้ว) และพิมพ์โดยเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร) โดยมีระยะห่างระหว่างบรรทัด เป็นแบบ double space เพื่อสะดวกในการอ่านและการแก้ไข

3. **ชนิดและขนาดตัวอักษร** ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษร Browallia New

- ชื่อเรื่องใช้ตัวอักษรขนาด 18 pt. ตัวหนา
- ชื่อผู้พิมพ์ใช้ตัวอักษรขนาด 16 pt. ตัวปกติ
- หัวข้อหลักใช้ตัวอักษรขนาด 16 pt. ตัวหนา
- หัวข้อรองใช้ตัวอักษรขนาด 14 pt. ตัวหนา
- บทคัดย่อและเนื้อเรื่องใช้ตัวอักษรขนาด 14 pt. ตัวปกติ
- เชิงอรรถหน้าแรกที่เป็นที่อยู่ของผู้พิมพ์ใช้อักษรขนาด 12 pt. ตัวปกติ

4. **จำนวนหน้า** ความยาวของบทความ 7-15 หน้า รวมตาราง รูป ภาพ และเอกสารอ้างอิง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind peer review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 500 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่องไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปแบบ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (Methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียบเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจน ดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีที่มีการวิเคราะห์)

- สรุป ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- คำสำคัญ ควรมีคำสำคัญ 3-6 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานการวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

3.2 วิธีการศึกษา (Methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.3 ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 3.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

3.4 การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.5 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะแนวการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.6 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงบรรณ (Footnote) เป็นการทำรายการเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงเชิงบรรณ

1. หนังสือ

1.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

รูปแบบ

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บคำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่า(ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย

ตัวอย่าง

1) ชุ.ชา. (บาลี) 27/855/191.

1.2 หนังสือทั่วไป

รูปแบบ

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์), หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 38.

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2994), p.69.

1.3 วารสาร

รูปแบบ

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปัญโญ, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่อง และการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2557): 14-28.

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, **The Maha Bodhi**, vol. 77 No.1: 10-15.

1.4 วิทยานิพนธ์

รูปแบบ

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

อนุวัติ กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557.

1.5 สัมภาษณ์

รูปแบบ

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างภาษาไทย

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 18 กรกฎาคม 2557.

1.6 เว็บไซต์

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อเรื่อง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [วัน เดือน ปี].

ตัวอย่างภาษาไทย

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยุร ธรรมจิตโต). ธรรมประกาศนโยบาย. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538970572&Ntype=9> [7 กันยายน 2555].

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, Motivation and Personnality, New York: Harper and Row Publishers, 1970.

การเขียนบรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

จำนง อติพัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

2) วารสาร

รูปแบบ

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อ
เรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
(มกราคม-เมษายน 2557): 14-28.

3) วิทยานิพนธ์

รูปแบบ

ชื่อผู้เขียน. “ชื่อเรื่อง”. ชื่อปริญญา. ชื่อแผนกวิชาหรือคณะมหาวิทยาลัย, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของ
พระพุทธเจ้า”. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

4) สัมภาษณ์

รูปแบบ

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างภาษาไทย

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
18 กรกฎาคม 2557.

5) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยุร ฐมฺมจิตฺโต). ธรรมประกาศโนบาย.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [7
กันยายน 2555].

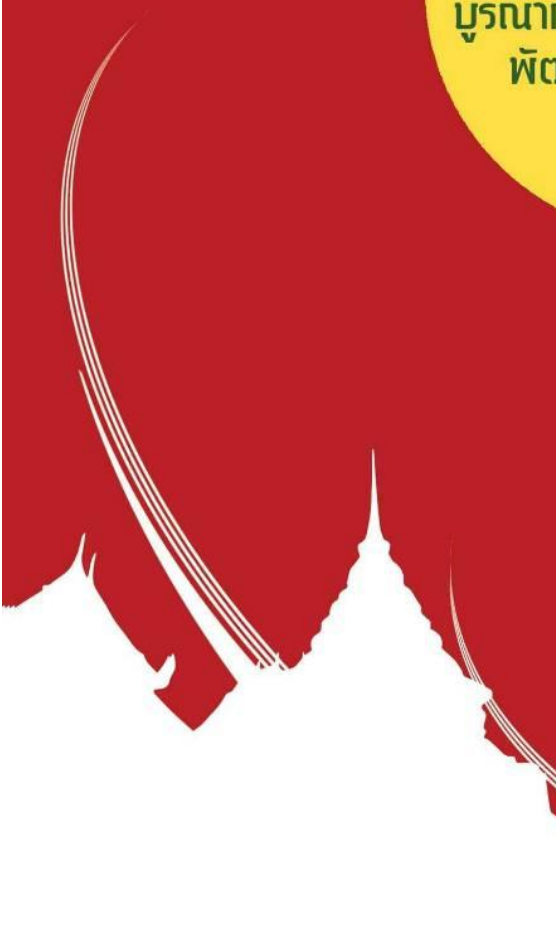
6) ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, Motivation and Personality, New York: Harper and Row Publishers, 1970.

4. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพหรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

จัดการศึกษา
พระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
พัฒนาจิตใจและสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
669 ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 52130
โทรศัพท์ 054-209454 Email: Silawatchaiwong30@gmail.com
website: <https://www.firstojs.com/index.php/nbj>